Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

DANSKE HJEM

VED AARHUNDREDSKIFTET

UNDER REDAKTION AF

POVL BAGGE

H. HIRSCHSPRUNGS FORLAG

KØBENHAVN 1947

Omslagstegning af Kai Rich

Copyright 1947
by
H. Hirschsprungs Forlag

Aalborg Stiftsbogtrykkeri

FORORD
Af Landsarkivar, Dr. phil. Povl Bagge 7

ET KØBENHAVNSK ARBEJDERHJEM
Et Typografhjem paa Kristianshavn. *Af Redaktør Oskar Hansen* 9

ET LÆRERHJEM
Friskolen paa Nørrebro. *Af Biskop Axel Rosendal* 25

EN EMBEDSMANDS HJEM
P. Vedel og hans Hjem. *Af Professor, Dr. phil. Aage Friis* 44

EN INDUSTRIMANDS HJEM
Benny Dessaus Hjem. *Af Direktør Einar Dessau* 67

ET KUNSTNERHJEM
Niels Skovgaards Hjem. *Af Frøken Irene Skovgaard* 90

ET KØBMANDSHJEM
Købmandsgaarden i Nakskov. *Af Bibliotekar H. C. Huus* 106

ET SØNDERJYSK HJEM
Gaarden i Øster Lindet. *Af Gaardejer Hans Schmidt* 127

ET JYSK ARBEJDERHJEM
Paa Overgangen fra Land til By. *Af Formanden for Folketinget Jul. Bomholt* 150

ET GODSEJERHJEM
Holsteinborg. *Af Fru Estrid Bech, f. Holstein-Holsteinborg* 164

EN HEDEHUSMANDS HJEM
Fejsøhus. *Af Højskolelærer Frode Kristensen* 186

ET PRÆSTEHJEM
H. P. Pontoppidans Hjem i Spjellerup Præstegaard. *Af Dr. med. Ib Ostenfeld* 201

FORORD

Hensigten med denne Bog er at hjælpe til at bevare en levende Erindring om vore Forældres Hjemliv i Aarene hinsides den første Verdenskrig, i Hestesporvognenes og Petroleumslampernes Tid. Den er skrevet af Mennesker, der af Selvsyn kender de Forhold og Personer, de beskriver — de fleste intimt som Børn af Huset. Tilsammen danner Bogens halve Snes Kapitler et Snit gennem det danske Samfunds forskellige Lag omkring Aar 1900. Hvis Pladsen havde tilladt det, burde endnu flere Hjem have været skildret — Fiskerens, Officerens, Lægens, Sømandens og adskillige andre. Men i sin Begrænsning giver Bogen dog et Billede af den Tids Kaar for Hjemlivet i By og paa Land, blandt rige og fattige, hos Haandens og Hjernens Arbejdere, og viser Indslaget af Tidens ideelle Strømninger: Grundtvigianisme og Arbejderbevægelse, Indre Mission og københavnsk Radikalisme, for det sønderjyske Hjems Vedkommende af Danskhedens Forsvarskamp Syd for Grænsen.

Livet i hvert af de skildrede Hjem har Træk, der er typiske for den Gruppe i Samfundet, det tilhører — Træk, der følger med Husfaderens Erhverv, hans sociale Position og økonomiske Kaar. Men paa dette typiske Grundlag bygges i det enkelte Hjem et helt individuelt Hjemliv op, præget af hvert Forældrepars særlige Evner og Forudsætninger. Det var formodentlig langtfra alle Hedebønder, der levede et saa rigt aandeligt Liv som Familien paa Fejsøhus, og paa de færreste Herregaarde formede Tilværelsen sig som paa Holsteinborg. De fleste af de her skildrede Hjem var utvivlsomt betydeligere end Gennemsnittet, ikke socialt men af Aandspræg. Selv med dette Forbehold

haaber jeg, at Bogen kan bidrage til at fjerne Vaneforestillinger om Livet bag Overfladen i andre Samfundslag.

Tiden omkring Aarhundredskiftet forekommer os meget fjern. »Vor Barndom er blevet en indre Verden, og naar vi passerer de Steder, der engang gav den Liv, er der ingen mere, der ser, hvad *vore* Øjne kan se«, siger en af Forfatterne. Meget af det, der dengang prægede Hjemlivet, er forsvundet, uden at vi behøver at begræde det. Men Bogen fortæller ogsaa om Flid, der ikke tynger, om Nøjsomhed som Baggrund for mange Glæder, om Familiens Samlethed om Arnen og Hjemlivets Værdier, om aandelig Rigdom trods jævne Kaar — Træk, det i vore Dage er værd at huske og genoplive.

Paul Bagge

ET KØBENHAVNSK ARBEJDERHJEM

Af Redaktør Oskar Hansen

Sct. Annægade er en af de gamle Gader i Midten af det gamle Kristianshavn. Der startede Far og Mor i 1897 i en lille 2 Værelsers Lejlighed ind mod Gaarden.

Det vil sige, de *havde* egentlig »startet« 2 Aar i Forvejen — med mig. Jeg var kommet dumpende som »uægte«. Da det skete, var det ved de Tider, hvor Far skulde til at være Soldat, og saa var der ikke saa godt Raad til at stifte Bo.

Far var Typograf. Mor havde været Husassistent og Fabriksarbejderske. Jeg havde tilbragt de to »uægte« Aar hos min Mors Forældre. De havde selv mange Børn. Bedstefar var Invalid. De var paa Fattigvæsenet — men *mig* blev der da ogsaa noget til — baade Føde og Kærlighed — saa meget, at jeg ofte i den første Tid, efter at mine Forældre havde faaet Foden under eget Bord, bestemt krævede at komme »ovver til Besse«.

Det var jo ingenlunde altid Vorherres bedste Børn, der færdedes i Gaderne paa det gamle Kristianshavn, saa jeg fik ikke Lov til at lege ret meget paa Gaden. Mor var meget vagtsom paa det Omraade. Der var noget med, at et svinsk Mandfolk havde haft fat i mig, da jeg var fire-fem Aar. Jeg maatte med Mor i Retten for at kigge paa en Mand, om det var *ham*. *Om* det var den rigtige, husker jeg ikke. Men det havde selvsagt sat Skræk i Forældrene. Og hele Tonen i Gaden kunde min Mor ikke lide. Den var ikke pæn, syntes hun.

Og dog maa der jo alligevel være kommet noget af den ind i mig. Da vi efter at have boet i den lille 2 Værelsers mod Gaarden i Nr. 9 i 3—4 Aar fik en større 2 Værelsers mod Gaden i Nr. 11, maatte jeg selvfølgelig være med til Flytningen. Der var ikke mere, end det

kunde klares med den Haandkraft, Familien raadede over. Og jeg transporterede stolt og ivrigt de smaa Ting. Vi skulde nu ud til Gaden. Vi skulde i saakaldt større Forhold. Det, og selve Glæden ved at være med i noget saa spændende som en Flytning, har vel sat min Stemning op paa de højere Nagler, for da jeg kom op i den nye Lejlighed med en Sovsekande, sang jeg et Par Linier af en Sang, jeg ogsaa senere har hørt en Del Gange:

Nu har jeg aldrig skidt saa smalt
i mine leveskabte Dage...

Saadan maatte man ikke synge. Jeg fik det kraftigt understreget.

Fars Løn var ved den Tid, han blev gift, 16—18 Kr. om Ugen paa en Arbejdstid fra 7—7, om Søndagen fra 8—12. Han vilde ikke have, at Mor skulde arbejde. Naar man var gift, *var* man gift, og saa skulde Konen ikke gaa ud paa Arbejde, men passe Hjemmet. Der skulde spinkes og spares for at faa det til at løbe rundt. Og det laa fast hos mine Forældre, at de Penge, der ofredes paa Hjemmet og Drengen — jeg var ene Barn — var gode Penge.

Mine Forældre vilde gerne bort fra det gamle Kristianshavn. Og den Højnelse, der fandt Sted i Arbejderklassen gennem politisk og fagligt Virke, gjorde det muligt — lidt efter lidt. Som det var lykkedes at komme fra den lille 2 Værelsers ind mod Baggaarden til den større 2 Værelsers mod Gaden i Løbet af 3—4 Aar, saaledes lykkedes det ogsaa i Løbet af nogenlunde det samme Tidsrum at komme ud til en 3 Værelsers Lejlighed i Sundby. Et Par Aar før den forrige Verdenskrig meldte mine Forældre sig ind i en Arbejder-Sammenslutning, der skulde bygge en Villaby i Brønshøj. Men der kom en hel Del frem om, at de Sagførere, der havde med Sagen at gøre, vist vilde skære en saare god Bid af Kagen til sig selv. Saa blev mine Forældre angst for, at der var Fiduser i Foretagendet, og sprang fra. Nu har min Far Fribolig i sin Fagforenings smukke Ejendomskompleks »Typografernes Hus« paa Bispebjerg.

Jeg begyndte at gaa i Skole, da vi boede paa Kristianshavn. Her kom jeg bl. a. til at opleve Spændingen, naar Maanedens Karakterbog skulde gennemses. Mor og Far indprentede mig altid, at jeg

skulde passe mine Ting og blive dygtig — og holdt jeg Pladsen i Klassen, var det saa fast som en faglig Overenskomst, at jeg skulde have 1 Kr. Gik jeg *op,* var det en Daler. Da jeg erobrede Nr. 1 Pladsen i Klassen, var der Glæde i Hjemmet. Saa kom der en Dreng fra en anden Skole, en Dreng der, desværre for min Økonomi, var dygtigere end jeg. Han satte sig modbydeligt fast paa 1. Pladsen, og min Kamp kom til at staa om 2. og 3. Pladsen. Da jeg kom til Sundby og i Øresundsvejens Skole, var der ikke noget med at sidde efter Nummer og faa Maanedskarakter i alle Fag. Men mine Forældre vogtede alligevel over Kvartalskaraktererne i Flid, Orden og Opførsel — og Anmærkningerne »Meget flink«, »Flink«, »Det kniber med Regning«, »Det er meget slemt med Skriften«, eller hvad nu saadan en Lærer kunde finde paa af saglige Bemærkninger.

Da vi kom til Sundby i den 3 Værelsers, fik vi den fine Stue, Stadsstuen. Den kom man ikke meget i. Den var ikke *helt* Tabu, men *næsten.* Der var Tæppe paa Gulvet. Midt paa det et rundt Mahognibord baaret paa en slynget Søjle. Paa Bordet en Plydsdug med nedhængende Klunker. Paa Dugen en farvet Frugtskaal. Ned fra Loftet over Bordet en Messing-Hængelampe. I Stuen ellers 3—4 Plydsstole og Sofa passende dertil. Paa Sofaen og Stolene hæklede Stykker for at skærme det fine. Over Sofaen et Fotografi i Kæmpeformat af Far, Mor og mig i stiveste Puds. I det ene Hjørne af Stuen et Blomsterstativ. I et andet Hjørne et Møbel med mange Nipsgenstande. Der var en af dem, vi holdt særligt af: En lille Pige med en Ko. Et Ben røg en Dag af Koen, men vi beholdt den trods det (og Far har den endnu). Paa Væggene Billeder. Det største hed »Hun forsøger at gøre det godt igen«. En ung Fisker staar lænet ind mod sin Baad. Han er stram i Ansigtet. *Hun* læner sig indsmigrende op mod ham og ser ham bønligt ind i de barske Miner.

Spisestuen var præget af en stor Buffet — med krøllede Søjler. Rundt om Buffeten paa Væggen Messingplatter. Paa Buffeten bl. a. en Krummebakke i Messing. I Midten af Stuen det store Spisebord med et passende Antal Stole — ogsaa med Snoninger. Paa den ene Væg det store Ur — ogsaa det med en Form for Søjler. Heromkring nogle Familiebilleder. Denne Væg blev ryddet i mine sidste

Drengeaar, og Billeder af kendte Skulpturer rykkede frem. Soveværelset: Dobbeltseng og Klædeskab.

Som Pladsen med Familiebillederne blev ryddet til Fordel for bl. a. Thorvaldsen og Sinding, blev ogsaa den fine Stues Fornemhed og Fjernhed en Dag brudt. Jeg kunde godt lide Bøger. Det var Far og Mor glade for. Min første »Bog« husker jeg aldeles tydeligt. Det var et 10-Øres Hefte »Tong-Fu, Singapores Skræk«. Det var jo egentlig ikke de store Højder, men den Slags kunde nu alligevel godt fremme selve Læselysten hos Drengen, blev Far og Mor enige om. Og op mod Konfirmationsalderen og stærkere i de første Læreaar rykkede Tong-Fu en Del i Baggrunden. Jeg fik altid Bøger i Foræring — og fik ogsaa Bøger udover Fødselsdage og Jul. Saa der blev tilsidst en lille Samling ud af det. Og en afgjort stor Dag var det, da jeg fik foræret et Bogskab. Der var Skab under — det var til Mors Dækketøj — ovenover var altsaa bag højtidelige Glasruder nogle Hylder med Plads til Bøger. Dette Skab rykkede ind i den fine Stue. Den første større Ting, jeg fik i Bøger, var »Drachmanns poetiske Skrifter« i 10 Bind. Mine Forældre havde opdaget, at jeg kunde lide Vers, og at jeg klippede en Masse af A. C. Meyers, Hans Laursens og Aage Hermanns Digte ud af »Socialen«. Der var ogsaa Bøger af Marlitt, Carit Etlar, Kaptajn Marryat, Bjørnson, Dickens, Jules Verne. Ved 16 Aars Alderen rykkede de første politiske Ting frem: Nogle smaa 10-Øres Pjecer, som Wiinblad redigerede. Og saa var der ogsaa i Bogsamlingen — selvfølgeligt kan man vel næsten sige — »De tre Musketerer« og »Greven af Monte Christo«.

Med den sidste skete der iøvrigt noget, der vel nok kan kaldes en Tragedie i det mindre Format. Da jeg var kommet ind i den socialdemokratiske Ungdomsbevægelse og havde overværet og deltaget i vældige Debatter om Arbejderklassens kulturelle Højnelse, følte jeg, at jeg ikke kunde være bekendt at have Bøger som f. Eks. »Greven af Monte Christo« i *min* Bogsamling. Jeg skænkede den nedladende til en Forening, der vilde bruge den som Gave til en Lodseddel. Og saa skete altsaa ovenomtalte Tragedie. Jeg havde selv købt et Par Lodsedler — og vandt — — — »Greven af Monte Christo«. Senere har den aldrig forladt mig. Heldigvis.

Man kan vel næsten sige, at Skæbnen favoriserede mit Hjem. Far var kommet til sit Værksted — J. H. Schultz Bogtrykkeri — som 14-aarig Læredreng, og blev der. Han sagde selv op, da han blev 65, efter at have arbejdet der i 51½ Aar. Arbejdsløsheden slap mit Hjem altsaa for. Og jeg tror, at det egentligt var Angsten for den, Angsten for det uvisse, der gjorde, at Far blev paa samme Sted gennem de mange Aar.

Der var Lyst nok til at bryde og komme ud og se andre Værksteder og arbejde under andre Forhold. Ikke sjældent kom han hjem og sagde noget om, at »nu vilde han sgu ikke mere, man stod jo der og groede fast«. Men han *blev* altsaa. Hensynet til Hjemmet var det vel nok, der bandt mest — at Hjemmet ikke skulde komme ud i Bølgegang. Ikke sjældent havde han Tilbud fra andre Værksteder, men han groede altsaa fast paa Lærestedet.

Mor var bange — meget bange — for det, der hed Arbejdsløshed. Den første Arbejdsløshedsperiode havde jeg som ung Svend i 1914 — og da jeg kom hjem med Kitlen pakket ind i en Avis — fyret — sagde Mor ikke ret meget, men hun var ikke saa lidt angst for, hvad der nu vilde ske med »Drengen«.

Fars og Mors Reflektion over, hvorfor jeg var blevet fyret, var ogsaa forskellig. Jeg fik min Afsked, fordi jeg havde forladt Værkstedet 1. Maj for at være med i Demonstrationen. Faktoren havde forbudt mig det, men — nu *var* det altsaa 1. Maj, og Foraaret og Fanerne vinkede.

Mor mente jo nok, at det maaske havde været fornuftigst, naar nu Arbejdet stod paa Spil, at have givet sig lidt og firet en Kende. Far syntes, det var helt rigtigt, hvad jeg havde gjort. En ung Arbejder, der endda ikke havde Familie og Hjem at tage Hensyn til, skulde afgjort slaa til Skaglerne og ikke finde sig i alting.

Og det skete jo endnu en Del Gange, at man vendte hjem med Kitlen pakket ind i en Avis og var blevet fyret. Nogle Gange paa Grund af Arbejdsmangel, andre Gange af anden Aarsag. Det skete ogsaa, naar man var arbejdsløs og fik anmeldt nyt Arbejde, at man gik hjemmefra om Morgenen for at tage det nye Arbejde, men vendte hjem igen et Par Timer efter, uden at Kitlen havde været

pakket ud. Saa spurgte Mor spagfærdigt, hvad der *nu* var galt. Og det var jo næsten altid noget med Lønspørgsmaalet. Der havde været en Krone eller en Daler »paa Kant«. Principalen vilde give det og det — men havde man nu paa sin forrige Arbejdsplads haft den Krone eller den Daler mere, saa laa det som noget ufravigeligt, at man ikke vilde gaa ned. Mor forstod godt Princippet i det — men altsaa alligevel — betød det nu *saa* meget med den Krone eller den Daler?

Man skulde saa vidt muligt *sikre* sig, mente Mor. Og da der kom en ret lang Periode for mig med godt betalt Arbejde paa Akkord, foregik der hver Fredag Aften, naar man kom hjem med de gode Penge, den samme lille Historie. Mor talte godt for mig, for at jeg skulde give hende bare lidt af Pengene, udover dem jeg betalte for Kost og Logi, for at hun kunde lægge dem tilside og gemme dem for mig, *hvis* Arbejdsløsheden nu maaske kom igen. Saa rund og saa rar og saa reel sad hun ved Bordet og næsten smidskede for mig bare for at faa hevet en Tier fra mig.

Jeg mente jo, at jeg havde Brug for det hele, og ikke kunde afse noget. Jeg argumenterede og argumenterede, og det var vel nok mine egne Penge — ikke? Men Mor gav sig ingenlunde — og de fleste Gange lykkedes det hende at faa noget fra mig. Tilsidst var hun ved denne ugentlige Fredags-Overtalelse naaet op paa at have faaet 4—500 Kr. Naa — saa kom der en lang Arbejdsløshedsperiode, der slugte det hele — og ærlig talt var jeg dengang glad for, at Mor havde »lokket« de Penge fra mig i de gode Tider.

Mors Angst for Arbejdsløsheden var den dybe Angst for Fattigdommen. Hun havde den i Blodet fra Barndomshjemmet, der var uhyre fattigt. Selv husker jeg en Del Gange at have været med Bedste, naar hun hentede Fattigvæsenets store Grovbrød.

Far har fortalt mig om, da han mødte Mor og var blevet forlovet med hende. Hun var Husassistent med store, frostsvulne Hænder, boede paa et elendigt Loftsværelse. Den første Gang, Far besøgte hende der, var Vandet i Vandfadet bundfrosset. Lønnen var 6 Kr. om Maaneden.

Fagorganisationernes stigende Styrke havde givet Arbejderne en

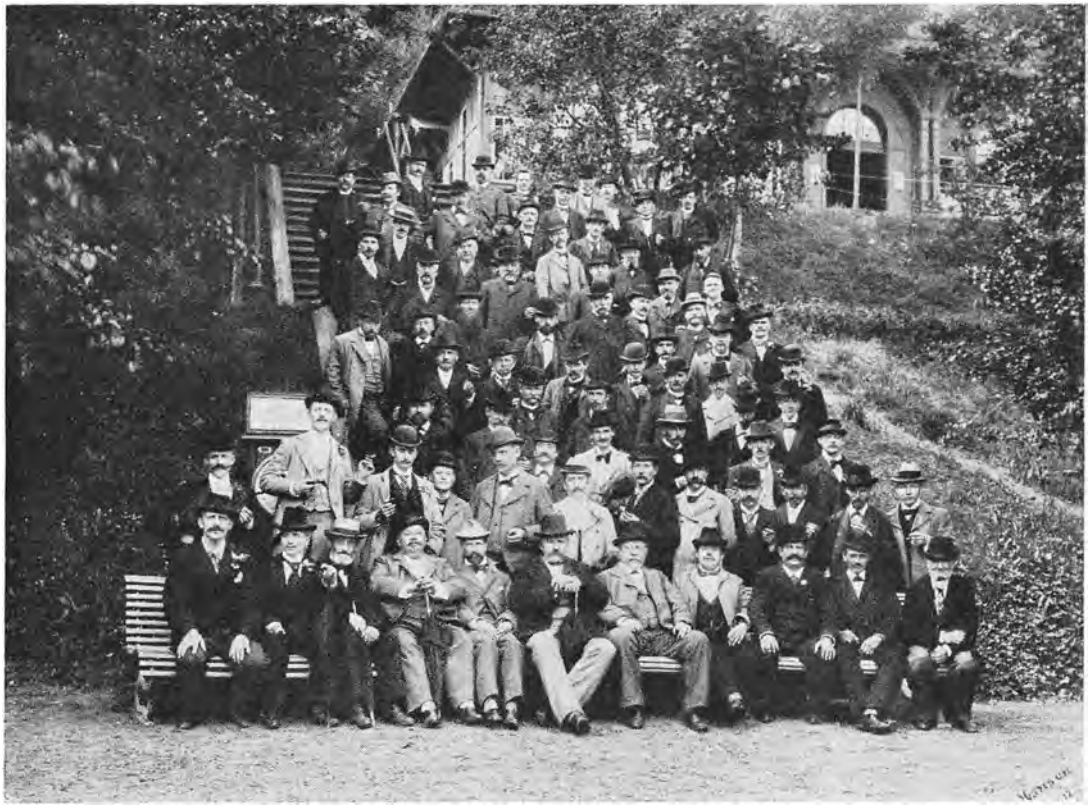

Typografer fra J. H. Schultz Bogtrykkeri paa Skovtur i 90erne sammen med Direktør og andre Overordnede.

vis Holdning. »Det her gaar ikke, Thyra« — sagde Far — »du maa forlange mere i Løn og mere menneskelige Forhold — eller ogsaa ta' Tøjet og gaa din Vej...«

Men Mor var svær at faa til det. Hvis det nu ikke lykkedes at faa noget andet? Gjorde det ikke det, skulde hun hjem igen, hvor der i Forvejen var saa mange om saa lidt — og hjem igen til den Fattigdom, hun følte større end de 6 Kr. om Maaneden — og »Værelset« og Kosten.

Et Par Aar i min Barndom svævede et spændende Eventyr gennem Stuerne.

Fars Far var Brandmand og endte som Sprøjtefører. Der var mange Børn. Lønnen var nok fast, men lille, og oftest var der Smalhals til Huse. (Far havde altid Byplads som Dreng, og nogle Gange to, en før han gik i Skole og en efter). I en af Familie-Grenene forekom Navnet Listong. Det var noget finere og rigere — og saa en Gang kom det frem, at der i en eller anden Avis skulde have staaet en Artikel om, at der laa en Kæmpearv til dem, der hed Listong. Et Par Stykker, der havde læst Artiklen, kunde endda huske dens Slutning, der havde lydt: »Ak, hvem der dog hed Listong«.

Familien diskuterede og fantaserede. En Tante sad paa det kgl. Bibliotek et Aarstid og studerede nøjagtigt gamle Aviser igennem for at finde den famøse Artikel med den store Slutning »Ak, hvem der dog hed Listong!« Det lykkedes ikke at finde den. Mange andre Udveje og Muligheder blev drøftet. Naar Familien kom sammen i de Tider, diskuteredes Sagen lidenskabeligt. Jeg sad med lange Øren og lyttede. Millionerne taarnede sig op.

Far var meget kølig. Da min Fremtid engang blev berørt i Lyset af de fjerne Millioner, sagde han:

»Jeg har kunnet ernære mig hæderligt som Haandværker, og det kan Knægten sgu ogsaa...«

Og lidt efter lidt dunstede Eventyret om Millionerne bort fra Stuerne og ud i det blaa.

Den samme Tro paa — og Respekt for — det at være Arbejder kom ogsaa frem, da jeg skulde ud af Kommuneskolen. Min Klasse-

lærer vilde afgjort have, at jeg skulde »gaa videre« — altsaa læse. Far og Mor spekulerede. Læreren gjorde en hel Del ud af det, og til sidst bad mine Forældre: »Giv os et Overslag over, hvad det kan komme til at koste«. De fik Overslaget, spekulerede igen, vistnok saa Hjernerne knagede. Men de endte med at blive enige om, at de ikke *kunde* klare den Sag. Men nogen større og knugende Skuffelse over, at Drengen ikke kunde »gaa videre«, mærkede jeg egentlig ikke. Det at være Arbejder var jo da ikke noget ringere og lavere, hvis man kunde sine Ting og klarede for sig.

Saa kom den værre Debat: Hvad Drengen skulde være? Selv havde jeg ingen udprægede Lyster. Der foresvævede mig lidt med Bager — det duftede saa dejligt fra et Bageri — men det blev Typograflære. 3 Kr. om Ugen fik jeg første Aar, 1 Kr. mere pr. Aar i en 5-aarig Læretid. En haard Belastning for et Arbejderhjem.

Det kulturelle Liv i Hjemmet samlede sig især om Politik. Familien kom en hel Del sammen, og saa knaldede Mændene som oftest ud i en politisk Debat. Konerne var ofte ikke saa lidt surmulende over al »denne Politik«. Men vi sang ogsaa meget i mit Hjem eller overhovedet, naar vi kom sammen. Fars Brødre havde gode Stemmer, Far selv en pæn 2. Tenor. Jeg lærte ret tidligt at kunne synge med og sekundere. Det havde vi alle megen Fornøjelse af. Vi kunde klare de vanskeligste Sangforeningssange, hvor der baade skulde faldes ind og faldes ud og brummes og alt det.

Fra jeg var en halv Snes Aar, kom jeg med til politiske Møder, naar der var Valg paa Dagsordenen. Jeg husker intet af Talerne, men en hel Del af Aanden: Arbejderne skulde organisere sig og staa sammen. Saa gik det. Saa kom der bedre Tider.

Men der var ogsaa andet end politiske Interesser. De Anker Heegaardske Foredrag var mine Forældre store Yndere af, og de kom til dem gennem en Del Aar og tog mig med. Far gik i nogle Aar til Studentersamfundets Aftenundervisning for Arbejdere. Mange Foredrag i Arbejdernes Forsamlingsbygning i Rømersgade var vi med til. Og en Masse Kirke-Koncerter. Nogle Aar blev disse afholdt i Frelsers Kirke. Et Kor, jeg tror det hed Madrigalkoret, var Far en

stor Beundrer af — og saa af Orgelspillet fra Frelsers Kirkes store Orgel. Det kunde han ikke blive træt af.

Mor læste *noget*. Far var en Læsehest. Bøger fik de fra Biblioteket. Mor lidt Romaner. Far læste næsten aldrig Romaner, men populærvidenskabelige og geografiske Værker. Og ikke mindst Bøger om fremmede Lande og Rejser. Selv var han jo groet fast paa samme Arbejdsplads og var ikke kommet ud paa Valsen til fremmede Lande, som saa mange af Kammeraterne havde været det. Saa rejste han i Bøgerne vidt omkring. Typograferne var det Fag, der først fik 8 Timersdagen gennemført, saa Far skulde ikke saa tidligt op om Morgenen som de fleste andre Arbejdere.

Far var en Hund efter at gaa paa Museum — og hev mig med. Helt tilfreds med det var jeg ikke altid dengang. Statens Museum for Kunst lærte jeg dog at holde af. Der kom vi mange Gange.

Da jeg fra mit 15.—17. Aar blev ivrig Sportsmand — Bryder, først i »I. K. 99«, senere i Atletklubben »Thor«, var Far meget interesseret. Da jeg som 16-aarig vandt Klubmesterskabet i 1½ Centner Brydning i »Thor« og fik den første Medalje paa Brystet, skulde dette selvfølgeligt foreviges. Forældrene betalte 12 flotte Kabinetsbilleder. Jeg blev gengivet i Tricot med Medaljen paa Brystet — Armene mandigt overkors, og de knyttede Hænder *ind under* Overarmsmusklerne for at faa disse til at svulme saa drabeligt som muligt.

Ikke een Kamp var jeg oppe i, uden at Far overværede den. Mor gjorde det nogle Gange, men var afgjort tilbageholdende. Hvorledes var det dog, de behandlede Drengen deroppe paa Madrassen — eller hvorledes var det Drengen behandlede andre pæne unge Mennesker? Flyvende Mare — Smidighedsbælte — Bachhammer — hel eller halv eller kvart Nelson — Hovedfaldsgreb — — alt det var lidt vel voldsomt for Mor. Og det *skete* jo ogsaa, man kom hjem med et blaat Øje hængende langt ned over Kinden.

Saa sejrede de politiske Interesser over Brydermadrassen og Medaljerne, og da jeg som 17 Aars Læredreng startede og blev Formand for den socialdemokratiske Ungdomsforening i Sundby, var »de gamle« en Smule stolte af Drengen. Bestyrelsesmøderne blev holdt

hos os, og Verden blev væltet nogle Gange. Mor og Far gav os Spisestuen, selv sad de inde i den fine Stue — og lyttede. Naar det saa var blevet henved Midnat, og Verden var ordnet for denne Gang, rejste vi os og sang »Socialisternes March«, og saa kom Mor og Far frem i Stuen — Mor ofte en lille Smule angst for dette Syngeri saa langt ud paa Natten. Far stod i Døren og strøg sit ikke ringe Overskæg, lyttede eller brummede med.

Mine Forældre elskede at tage paa Ture i Københavns Omegn. Var der ikke noget, der *skulde* gøres en Søndag, saa altid paa Tur. Lange Traveture gennem Nordsjællands Skove og langs Strandvejen eller andre Veje. En Søndag havde vi travet saa meget, at Mor gik i Knæ, da hun skulde entre Sporvognen i Hellerup. Det blev en lille Historie, vi ærtede hende for gennem lange Tider.

Maden havde vi med i en Skotøjsæske. Vi spiste i et eller andet Skovløberhus — og helst i et *lukket* Lysthus. Naar Tjeneren saa havde stillet Service, Øl og Sodavand paa Bordet, kiggede Far lidt efter ham, til han var uden for Synsvinklen, og saa hev Far sin lille »Lærke« frem, en flad lille Flaske, der kunde ligge i Inderlommen. Paa »Lærken«s Forside stod med ophøjet Skrift følgende lille filosofiske Vers:

Drik med Glæde,
drik med Maade,
drik —
men lad Forstanden raade.

Og saa tog Mor sig een, Far et Par Hjertestyrkninger til den medbragte Mad.

Nogen Hemmelighed er det ikke, at det i de saakaldt gode og gamle Dage var slemt med Drikkeriet blandt Arbejderne. Paa Værkstedet var en Pot Brændevin almindeligt pr. Dag, og der var nogle, der ikke kunde klare sig med *det*.

Det lille Fyndord paa Fars Lærke om at drikke med Maade rummede hans Læresætning paa dette Omraade. Jeg har i min Tid kun set min Far fuld 2 Gange, og den ene af de Gange var, da han var over 70. Han var selv klar over, at den afgjort »var høj« den Aften og var dybt ulykkelig. Hele Tiden vilde han sætte sig lidt paa det

regnvaade Fortov »for at trække Vejret«, og han *kunde* ikke fatte, at vi var saa umenneskelige at hive ham op, hver Gang det var lykkedes ham at naa Fortovet.

Den anden Gang var, da jeg var 6—7 Aar. Jeg kan endnu huske, at vi i en Gade — og hvilken Gade, det var, kan jeg ogsaa huske — kom forbi en Betjent, der begyndte at tage de hvide Handsker af for at træde »hjælpende« til. Mor fik Far paa Højkant, og vi kom videre. Betjenten standsede Arbejdet med Handskerne.

Mor var rystet. Glemte aldrig det med Betjenten.

Fars og Mors Glæde ved næsten hver Søndag at tage ud paa Ture førte til, at de saa langt tilbage som lidt efter Aarhundredskiftet tog ud til Bønderne paa Ferie. Det var *meget* faa Arbejdere, der dengang havde Ferie, og lang var den ikke. Paa Fars Værksted fik de 3 Dage, og med Søndagen blev det 4. En Maanedstid før Ferien satte mine Forældre saa en lille Annonce i Avisen. Den fortalte, at en københavnsk Arbejder med Kone og Dreng ønskede at tilbringe Ferien paa Landet et Sted, »hvor der var smuk Natur, og hvor man fik god, borgerlig Kost«. Spændende var det saa at læse de Tilbud, der kom. Til sidst groede mine Forældre ogsaa fast paa dette Omraade. I Aarevis tilbragte de Ferien hos en Husmand paa Hvalsø-Kanten.

Til Udflugterne og Turene hørte som noget af det helt store, naar Fars Værksteds-Sangforening havde Tur. Far havde været med i flere af de rigtigt gamle Arbejder-Sangforeninger, bl. a. »Lassalles Minde«, »Lanternen«, »8. Kreds' sociale Sangkor« og »Typografernes Sangforening«. Til sidst startedes der et Sangkor paa Fars Værksted J. H. Schultz' Bogtrykkeri, og det fik som Navn Bogtrykkeriets Forbogstaver, altsaa J. H. S. Naar det tog i Skoven, var det Ture med Sang og Klang og Humør. Mændene med Konerne under Armen, Ungerne flagrende rundt omkring. Om Aftenen sluttedes der af med Punchesold i et Skovløberhus. Svendene bryggede selv Punchen. Saa blev den tændt an højtideligt. Med en stor Slev blev Glassene fyldt, og ingen fangede an, før alle havde i Glasset.

Jeg husker følgende lille Episode ved en saadan Skovtur. Ved et af Skovløberhusets Borde sad et Par Mænd, der ikke var Arbejder-

typer, men de fulgte Sangen, og hvad der ellers skete, med megen Interesse. Og da et Par af Sangkorsmedlemmerne kom slæbende ovre fra Skovløberhusets Køkken med en Kæmpegryde fyldt med duftende Punch, brygget sammen af de ægte Sager dengang, kom den ene af Mændene hen og spurgte, hvem det var, der rykkede saadan ud i Skoven med Sang og Klang og Humør og Punch. Han fik Forklaringen, og da han udtalte sin store Interesse for det vellugtende, der var i Gryden, fik han Lov til at smage. Han blev begejstret og vilde paa Stedet have Opskriften og fik den. Da han gik, sagde han:

»Mit Navn er Johannes Poulsen — jeg er Skuespiller.«

Sangkoret havde sin egen Kendingssang. Den var skrevet af en Typograf paa Værkstedet. Altid var der ogsaa originale Fællessange af egne Digtere til disse Skovture.

Da min Fars Værksted havde 100 Aars Jubilæum — det grundlagdes i 1792 — udsendte det en Bog med Sange, som Arbejderne havde digtet gennem Aarene. Senere kom der endnu en Bog af samme Slags. I disse to Bøger har man altsaa, hvad tilfældige Typografer paa et tilfældigt Værksted digtede gennem godt 100 Aar. Det er to forbløffende Bøger. Der gaar ingen sociale Streger gennem disse Sange. Det er Sange om Hyldest til Chefen eller Værkstedet, det er Sange om Vin, Piger, Naturen, Skovtur, Svendegilde, Sølv- og Guldbryllup o. s. v., — men ser man paa, hvad disse digtende Typografer præsterede paa disse Omraader, saa staar det paa Højde med, hvad de professionelle Digtere præsterede i de Aaringer.

Religion som Livsanskuelse eksisterede ikke i mit Hjem — men i Debatten gjorde den det. Skønt egentligt sporede jeg intet Had mod Religionen — Far mente, at Jesus havde været den første Socialist — men *Kirken* og Præsten kunde han og de fleste Arbejdere ikke fordrage. Far havde som ung meldt sig ud af Folkekirken. Jeg gjorde det saa tidligt, jeg kunde: Dagen efter at jeg var fyldt 18. Mor blev staaende i Kirken, men kom der aldrig.

Men — da jeg som 14-aarig kom ud af Kommuneskolen, skulde jeg, selvfølgelig, konfirmeres. Og det kunde jo kun ske i Kirken

dengang, og det skulde, trods alle antikirkelige Meninger, ske paa en Maade, saaledes at ingen »kunde sige os noget paa«. Jeg fik fint sort Tøj, Handsker og ny Salmebog. Der var vel ca. 8 Minutter fra mit Hjem til Kirken paa Amagerbrogade. Men vi skulde ikke *gaa* dertil. Alt skulde ske paa bedste Maade. Det blev til Karet med hvide Heste. Forresten viste det sig, da vi agede i den fine Karet med de hvide Heste, at vi midt i Travlheden havde glemt at faa Salmebogen med. Straks blev der dirigeret Bud hjem, for at jeg ikke skulde være den nye Salmebog foruden, naar jeg traadte frem i Kirken til Højtideligheden. Om Aftenen var der stor Fest i Hjemmet med Mad i Bjerge og Spiritus passende dertil. Fars digtende Arbejdskammerater havde digtet Sange og Far selv sørget for, at de var blevet »fusket«.

Naar Mor blev i Kirken, var det vel nok for det første, fordi der aldrig blev propaganderet for hende eller lagt Tryk paa hende for at faa hende ud. Hun har vel nok ogsaa haft en Fornemmelse af, at der maaske nu alligevel var »noget«. Men en anden og tilsyneladende lille Ting tror jeg ogsaa har spillet ind. Hun havde et Minde fra Barndomsaarene om en ung Kapellan, der var kommet i det fattige Hjem og havde været *saa* god en Mand. Hun glemte ham aldrig, og hvis hun talte om Døden, sagde hun altid, at *han* skulde tale over hende.

Den unge Kapellan fra det fattigdomshærgede Kristianshavn blev den bekendte Provst Fenger, Hoffets Præst. Da Mor døde for godt en Snes Aar siden, gik Far og jeg op til ham og fortalte ham om Mors Ønske og bad ham tale ved hendes Grav.

Provst Fenger var ikke elsket indenfor Arbejderkredse, saa helt let var det ikke for Far og mig at gaa til *ham* med Mors Bøn. Men han gjorde et elskeligt Indtryk paa os. Da han hørte, at *vi* ikke stod i Kirken, at Mor aldrig var kommet der, og at vi tilhørte et politisk Parti, hvis Presse Snesevis af Gange havde hamret haardt ud imod ham, syntes han jo i Begyndelsen nok, at det var lidt mærkeligt, at vi kom til *ham*. Og Mor og hendes Hjem kunde han naturligvis ikke huske nogetsomhelst om efter de mange, mange Aars Forløb:

»... det gamle Kristianshavn *var* jo næsten ikke andet end Fattigdom og Fattigdom i Hjem efter Hjem« — sagde han.

Men det tog ham ikke lang Tid at forstaa os. Sikkert hjalp det en hel Del, at vi sagde, at vi jo udmærket, for at Mor skulde faa sit Ønske opfyldt, kunde have fyldt ham med hvide Løgne og fortalt, at vi var de nydeligste Kirkegængere af Verden, og at vi politisk stod paa hans Linje og havde Gud, Konge og Fædreland brændt ind i vore Sjæle — men at vi ikke *vilde* vandre ad de Veje for at naa vort Formaal, men hellere vilde tale lige ud.

»Jeg kommer« — sagde den gamle Hofpræst. Og han *kom*, og menneskeligt og smukt talte han min Mor i Graven. Noget af Talen var især talt ned mod os, hvor vi sad, Far og jeg, vi to, som den gamle Provst vel egentlig mente var noget af et Par Syndere.

Fars og Mors Søskende blev for næsten alles Vedkommende Haandværkere og Fabriksarbejdersker. Det var dem, der dannede min Families Omgangskreds — sammen med nogle af Fars Arbejdskammerater — og, da jeg kom ind i den socialdemokratiske Ungdomsbevægelse, dundredes Dørene ind i Huset af Skarer af unge Arbejdere.

Nu og da fik vi et Pust ude fra den store Verden. Det var fra en af min Mors Brødre, Onkel Johan, der var blevet Sømand — og Johan var Sømand for saavel Gud som Fanden. Han kunde ikke holde sig paa Landjorden, men *skulde* til Søs. En Gang imellem — det kunde ske, der var Aar imellem — fik vi en Hilsen fra ham derude. Aldrig Brev. Altid kun et Kort, et farvestraalende Kort et eller andet Sted fra paa Kloden. Johan var ikke stiv i at skrive sit Hjemlands Sprog. Kortene derude fra havde bogstavelig talt altid den samme Tekst »Har selv det godt, haaber I og det samme«. Naar Johan saa med Aars Mellemrum besøgte de hjemlige Strande, fik vi spundet nogle stive Sømandsender om Oplevelser derude fra. Og næsten hver Gang havde han en Historie til Mor om, at han jo havde tjent store Penge og havde sat en hel Del tilside til hende. Naar saa Johan skulde til Hamborg for at faa Hyre, var han oftest — saadan rent tilfældigt — gaaet læns for Penge og maatte laane til Rejsen.

Mine Forældre hørte til de stille i Landet. Trods Fars stærke Interesser for den politiske og faglige Arbejderbevægelse blev han egentlig aldrig aktiv — udover i et Par Ungdomsaar, hvor han hørte til de Agitatorer, der i Søndags- og Fyraftenstimerne gik rundt paa Trapperne for at agitere nye Medlemmer ind i Socialdemokratiet. Senere fulgte han med i, hvad der skete, passede at gaa til Generalforsamlingerne i Fagforeningerne, men han blev aldrig »noget«, og higede aldrig mod det. I Aarenes Løb var han nogle Gange sine Kammeraters Tillidsmand paa Værkstedet, og han var med i et Udvalg, der ledede en Sympatistrejke, Typograferne var ude i 1908. Et lille Replikskifte fra denne Strejke bed sig fast i mig. Sammen med Mor var vi ude for at se til Far i Folkets Hus paa Enghavevej, hvor Strejkeudvalget holdt til fra tidlig Morgen til de sene Nattetimer. Et Par fra Strejkeudvalget stod og diskuterede Mulighederne. Den ene var godt gal i Hovedet og sagde:

»Det er sgu de højstlønnede, der laver os de værste Kvaler — her kommer de rendende og siger, at nu maa vi se at faa sluttet af, for nu kan de ikke klare Afdragene paa Klaveret — gid Fanden havde de Klaverer.«

Gennem hele min Barndom og Ungdom var Hjemmet præget af Sparsommelighed, men aldrig Fedtethed. Mor var meget økonomisk. Hun kendte Forretningerne i hele Kvarteret og »snusede« altid rundt for at finde det Sted, der var billigst, men ikke daarligst. Næsten hver Uge tog hun Turen fra Sundby ind til »Stranden« for at købe Fisk og prutte med Skovserkonerne. Da Slagterboderne laa paa Nikolaj Plads, var hun ogsaa derinde hver Uge for at se paa Sagerne og høre rundt i Boderne, før hun købte. Hun var uhyre renlig og arbejdsom. Ikke Tale om, at hun f. Eks. vilde have en Symaskine. Alt blev lavet i Haanden. Det var holdbarere, og det havde hun mest Tiltro til. Skjorter, Lagener, Linned, alt skulde laves i Haanden. Til sidst var der smaa Bjerge af den Slags rundt i Skabene.

Hvad Hjemmets Indretning og Tøj angaar, satte mine Forældre en Ære i, at Hjemmet var pænt, og Klæderne var pæne. Der var baade Hverdags- og Søndagstøj.

Det hele gik jævnt rundt økonomisk set. Men heller ikke mere. Dagen og Vejen blev klaret — og hver fik sit.

ET LÆRERHJEM

Af Biskop Axel Rosendal

Fra min tidligste Barndom erindrer jeg en underlig Summen og Brummen i Formiddagstimerne, undertiden en fjern Sang fra mange Struber — og saa — Kl. 11 Fm. — en levende Uro i hele Tilværelsen, Støj og Skrig og Latter i det fjerne.

Sagen var den, vi boede oven over en Skole. I Stueetagen foregik alt det, man sammenfatter under Navnet Skole, og paa første Sal var vort Hjem. Denne kriblende Fornemmelse af at være i Nærheden af en Myretue affødte naturligvis en vis Længsel efter at være med, og en skønne Dag havde Længselen vokset sig saa stærk, at man dristede sig til at bede om Lov til at komme med, hvor det foregik. Man fik da endelig Lov, og i 4-Aars Alderen traadte man over Skolens Tærskel; man blev sluppet løs blandt de andre, noget større Drenge og begyndte den Vandring gennem Skolens brogede Verden, som skulde vare det meste af fyrretyve Aar.

Der er ingen Grund til at tro, at jeg ved min Indtræden i Klassen (kaldet »tredje Klasse«) forvoldte de andre Skoledrenge, som var fyldt 7 Aar, nogen videre Sinkelse, eftersom jeg paa Forhaand mestrede hele Alfabetet. Dels havde ældre Søskende tilfredsstillet den yngres glubende Lærelyst i nogen Grad, og dels skete det jo jævnligt — rimeligvis dagligt — at en og anden af de mindre lærenemme Elever blev sendt op til Mor, som da kærligt og vistnok med en betydelig medfødt pædagogisk Begavelse tryllede Kendskab til A.B.C.ens Hemmeligheder ind i Bevidsthederne. Men smaa Gryder har ogsaa Øren, og der er intet mærkværdigt i, at jeg opsamlede de Visdoms-Krummer, som faldt fra Moders Bord, og at jeg derfor som 4-aarig kunde møde op med solidt Kendskab til Begyndelsesgrundene.

Hvad var nu egentlig hele dette Arrangement for en besynderlig Ting?

Det var en Skole, beliggende i København, paa Nørrebro, bygget i 1874 og lukket i 1904, en personligt præget Skole af ganske egen Art.

Ak, i vore Tider, da pragtfulde Skolepaladser rejses, da Teknik og nyvundne, videnskabelige Resultater gør sig gældende overalt, hvor Børneundervisning meddeles, kan man af og til føle Trang til i Tankerne at vende tilbage til den uforglemmelige Lærerskikkelse hos Bjørnstjerne Bjørnson — Baard (i »en glad Gut«). Det ydre Apparat i den Skole var mangelfuldt, Børnene sad ikke ved hygiejnisk indrettede Skoleborde, men paa deres »Nistekopper« (d. v. s. Madbøtter) langs Væggene. Og Skolemesteren — en gammel graahaaret Mand — sad paa en lille Stol uden Ryg henne ved Ildstedet og stoppede sin Pibe! Ja — det kunde se ret kummerligt ud. Men da Øjvind af sin Moder havde faaet fortalt »Skolemesterens Historie«, blev hans Indstilling overfor Skolen stærkt ændret. Historien »gav ham Lydighed og Ærbødighed og ligesom et lettere Nemme for alt, der blev lært«. Og Børnene i Skolen glemte aldrig de Øjeblikke, naar den gamle Lærer meddelte dem sin Livserfaring ved Fremsigelse af Verset:

Elsk din Næste, du Kristen-Sjæl,
træd ham ikke med jernskoet Hæl,
ligger han end i Støvet!
Alt, som lever, er underlagt
Kærlighedens Genskabermagt,
bliver den bare prøvet.

Naturligvis fremdrager jeg ikke Mindet om denne Skikkelse for derved at komme til at sige noget nedsættende om den moderne Skole, som gavmildt lader Kulturens Goder tilflyde baade høj og lav i Samfundet. Men jeg gør det for at understrege, at det, som sætter Kronen paa Værket i Skolen, er Tilstedeværelsen af en *Lærer*. Ikke blot en Videreförer af den lille Tabels Sandheder, men en

Personlighed, som kan lukke Tilværelsen op for de smaa og paa levende Maade vise dem Vejen. Og jeg gør det ganske særligt, fordi jeg herved kan samle de spredte Traade, som skal gaa igennem min Fortælling om »en Skolemands Hjem«.

Det begyndte ovre i Vestjylland, hvor en stor og stærk Karl, som om Vinteren underviste Børn og om Sommeren drev paa med Landbruget, kom paa Staby Højskole — noget Nord for Vedersø. Staby Skoles Blomstringstid faldt i de Aar, da Josef Albrecht Sørensen var dens Forstander. Albrecht Sørensen var Præstesøn fra Mors og havde en Tid den kendte Kristen Kold til Lærer i Hjemmet. I Studentertiden sluttede han sig til Kammerater, som siden vandt Navne i grundtvigske Kredse, ja langt derudover: Skat Rørdam, H. F. Feilberg, J. Lassen Knudsen o. a.

Som Højskoleforstander i Staby fik Sørensen 1859 indrettet en Sommerskole for saadanne unge, som vilde virke i Vestjylland som Vinterskolelærere.

En Elev af Forstander Sørensen, Præsten S. Sandvad, skildrede ved en Mindestensafsløring denne som en Mand, hvis Evner til at hjælpe unge tilrette var store. Han blev af Betydning for mange unge, som tumlede med Spørgsmaalet: hvor skal jeg finde min Fremtidsgerning? Albrecht Sørensens Holdning var præget af Kærlighed til de unge, saavel som af Kærlighed til Folk og Land og Modersmaal (han havde som frivillig deltaget i Felttoget 1848). Han var rodægte Frihedsmand. Ud fra Mottoet: »Lysten driver Værket« søgte han at gøre Skoleopholdet og Undervisningen saa fornøjelig og tiltrækkende for Ungdommen som muligt. Eksamen vilde han ikke vide af — »attraar nogen en Eksamen, er der Steder nok, hvor man kan tage den«. Han elskede Sang, var en fortræffelig Oplæser (Holberg var hans Speciale), og han havde en ypperlig Evne til at komme Eleverne paa nært Hold.

I Forbindelse med denne betydelige Mand kom Peder Mads Christiansen fra Rosendal i Aadum Sogn, da han som Vinterlærer søgte sine Kundskaber øgede under et Ophold i Staby.

Naar min Fader fortalte Erindringer fra sin Barndom, lyste naturligvis Kærlighed til Hjemmet igennem, men det var alligevel,

som om det alt nu laa saa langt borte. Over hans Hjem havde Statsbankerottens trange Oplevelse aabenbart kastet sine Skygger. Der var Erindringer om de Dage, da »Slaverne« brød ud fra Rendsborg, og Landsbyens Original, Hans, gjorde sig de særeste Forestillinger om Begivenhedernes Gang. Man følte alt dette som urimelig fjern Fortid. Men tillige laa der i Fortællingerne en anden Tone, som antydede Afstand. En Søn var kommen langt bort fra sit Hjem og fra sine samtidige. Ikke blot almindelig Vandrelyst og heller ikke alene de vanskelige økonomiske Kaar var det, som drev Gaardens ældste Søn ud paa Rejse. I den velbegavede unge Mand, som gennem Undervisning i Vinterskolerne havde smagt Glæden ved at have sin Gerning blandt levende Mennesker, var der vaagnet en Udlængsel af ikke blot geografisk Art. Materiel Optagethed var ham ikke længer nok.

Man har sagt, at Højskole er der, hvor Lærerens Evne mødes med Elevens Trang. Noget saadant skete, da Peder Rosendal kom til at sidde under Albrecht Sørensens Talerstol. Opholdet paa Staby Højskole blev her retningsgivende for et Menneskeliv.

Ogsaa paa anden Maade fik dette Ophold afgørende Betydning for den unge Mand. Han traf her paa Holmgaardene i Ulfborg sin Ungdomsbrud, min Moder, Maren Holm.

Jeg tør roligt kalde min Moder et usædvanligt og rigt begavet Menneske. Som ung Bondepige uden særlig boglig Uddannelse blev hun plantet om og fik sit Liv i Hovedstaden. Den nye Verden, som her aabnede sig for hende, forkvaklede eller overvældede hende ikke. Hun gik ind i den med aabne Sanser, fandt sig hjemme under de uvante Forhold og tilegnede sig paa personlig Maade de Værdier, som grundtvigsk Menighedsliv og menneskeligt Fællesskab repræsenterer. Skønt travl Husmoder under beskedne økonomiske Kaar — Moder til ti Børn og ukendt med »Husassistance« — tilegnede hun sig en Viden og Kultur, som var forbløffende; en klar Begavelse og en Hjertets medfødte Dannelse satte hende i Stand til at være noget for de mange Mennesker, som i Aarenes Løb kom paa hendes Vej. Lige indtil hun som næsten 96-aarig lukkede sine Øjne, fandt de skiftende Generationer ind i hendes Stue, og mange er de — unge

som ældre — som har fundet Trøst og Vejledning ved at øse af hendes Visdom, hendes Menneskekundskab og uskrømtede Gudsfrygt.

I Efteraaret 1863 træffer vi Vinterlæreren i København. Der var den lidt ældre J. T. A. Tang fra Staby landet og havde startet sit Kursus for vordende Lærere, Blaagaard Seminarium. Nu skulde Peder Rosendal aabenbart til at tage fat. Skulde der blive Tale om en Livsgerning som Lærer, og hertil stod hans Hu, var der jo ingen Vej uden om Eksamensbordet, hvor pinagtigt det end kunde være for den, som hos Albrecht Sørensen havde inddrukket afgjort Modvilje mod alt Eksamensvæsen.

I de graa Novemberdage, da Budskabet om Kong Frederik VII.s Død satte Sindene i Bevægelse, fik den unge Mand fra sit Hjem et Brev, som han i Spændingen og Optagethed af Dagenes Begivenheder ikke tog Vare paa og først fik aabnet nogle Dage senere. Brevet fortalte ham, at hans Fader var kommen ulykkeligt af Dage — og nu var det for sent at naa hjem til Begravelsen! Det blev en anden Rejse, han med mange andre unge maatte ud paa. Turen gik til vort omstridte Land. Og hvad der oplevedes under dette triste Felttog, maatte nødvendigvis præge sin Mand. Krigen var med til at danne min Fader til Lærer.

Efter Krigen blev der saa taget fat paa Læsningen, som da ogsaa gennemførtes, saa at Far nu helt kunde hellige sig Lærervirksomhed. Seminarieforstander Tang havde Tilknytning til en Skole, beliggende i en Privatejendom Frederikssundsvej Nr. 1 (ved »Lygten»). Her kom Seminaristerne fra Blaagaard ud for at vinde nogen Øvelse i »praktisk Færdighed«, og det endte med, at Far overtog Ledelsen af denne Skole. Gennem mange Aar bevaredes Forbindelsen med Blaagaard, hvis Elever deltog som »Præparander« i Skolens Virksomhed.

Under beskedne ydre Forhold drev Fader da Skole i et Par Privatlejligheder. Tilslutningen var god, men Stuerne var lovlig smaa. Hvor skulde en Skolemand uden Kapital dog finde Midler til at skabe en bedre Ramme om det Arbejde, han nu efter Danmarks Ulykkesaar dobbelt stærkt følte sig kaldet til? Uden Tvivl har Ar-

bejdet givet ikke blot Glæder. Men denne Lærer var ikke for intet vokset op i Kamp med Vestjyllands Vind og Vejr og stridige Agre, hvad han vilde, det vilde han, og Selvopgivelse kendte han aldrig til.

En stor Lykke for de unge Skolefolk var det, at de fandt Vej til Vartov Kirke, hvor Grundtvig øvede sin Tjeneste. Det var først og fremmest den levende Menighedssang, som greb dem; men ogsaa den gamles profetiske Røst bragte dem Bud om Kristenlivet og dets Kaar, og selv paa de gamle Dage kunde Øjnene ordentligt lyse, naar Talen faldt om det rige menneskelige Fællesskab, de der fik Adgang til og Del i. Der var intet, som hed Standsforskel, Hjemmene lukkede sig op for hinanden, endogsaa i Grundtvigs eget Hjem kunde disse unge Folk komme. Det var især Grundtvigs sidste Hustru, Fru Asta, som bragte Forbindelse i Stand mellem Høvdingen og de videre Kredse. Kendt er det, hvorledes hun var med til at tage Initiativet til Vennemøderne. Og det var ogsaa først og fremmest mod hende, Mors Taknemmelighed over at være bleven draget ind i Vartovkredsens rige Liv rettede sig.

Blandt de mange, som mine Forældre paa denne Maade kom i Berøring med, var ogsaa et ældre velsitueret Ægtepar, Oliemøller J. Hendriksen og hans Hustru. De var barnløse og kunde ønske at gøre vel med deres Penge. Enden paa deres Overvejelser blev da, at de vilde bygge et Hus, hvori min Fader skulde kunne holde Skole — for saa vidt fritaget for økonomiske Bekymringer, som han skulde bo husfrit, baade hvad Hjem og Skole angik.

Paa det næsten landlige Nørrebro, lidt nærmere ved Byen end Stedet »ved Lygten«, hvor Skolen laa, fandt man passende Byggegrund i Baldersgade Nr. 10. Skolebygningen rejstes, en Bestyrelse af Vartovfolk med Vartovpræsten som Formand dannedes, og i Efteraaret 1874 flyttedes da »Rosendals Skole«, som den populært kaldtes, fra »Lygten« hen i Baldersgade, hvor min Fader nu i 30 Aar skulde øve sin Gerning.

9. Oktober 1874 holdtes i Lokalerne Indvielsesfest, hvor Vartovpræsten, C. J. Brandt, for en stor Forsamling talte om Skolen som en Nødhjælp for Hjemmet med Henblik paa den Opgave at opdrage Øjet til at se og Øret til at høre. Derpaa talte »Lærer Rosendal

Baldersgade 10. Skolen i Stueetagen — Hjemmet paa 1. Sal

om den Maade, hvorpaa han underviste i Skolen«. Festen var indrammet af Sangene: »Den signede Dag« og »Hvad Solskin er —«.

Efter Tidens Forhold maatte denne Skole siges at være paa Højde med Situationen. Tre store, luftige og lyse Klasseværelser fandtes i Stueetagen, medens Privatlejligheden var indrettet paa første Sal. Foran Huset en venlig Have, til den anden Side en stor Gaardsplads beregnet til Legeplads for Skolebørnene. I et Hjørne af Legepladsen fandtes enkelte Gymnastikapparater som Skraastang o. lign. — ganske ligesom Tilfældet var i Datidens Landsbyskoler. Indenfor disse gode, nye Rammer førtes Arbejdet da videre. Tilslutningen var tilfredsstillende, henimod 100 Elever besøgte i den bedste Tid Skolen. Indtil Sommeren 1882 holdtes der Skole for Piger om Formiddagen, for Drenge om Eftermiddagen — det blev travle Arbejdsaar — efter 1882 var Skolen udelukkende Drengeskole.

De forholdsvis lyse Omstændigheder, som prægede Situationen, da det nye Skolehus indviedes i 1874, ændredes ret snart, og der kom Skyer paa Himmelen. Allerede i 1876 gennemførtes en Re-

form af den offentlige Skole, som nu blev indrettet med seks Klasser og en Afgangsklasse. Det vil sige, at den hidtil moderne treklassede Skole i Baldersgade med eet Slag blev forældet saa at sige umiddelbart efter Starten.

Hertil kommer, at netop i de Aar tog denne Bydel fat med at vokse helt anderledes, end man havde anet. Allerede i 1874 havde Kvarteret faaet sig en Kirke (St. Stefans Kirke), Spekulationsbyggeri begyndte at florere, og elendige smaa og ofte solfattige Lejligheder staar den Dag i Dag som Vidne om den hensynsløse Udbytning, Smaakaarsfolk blev Genstand for. Her bosatte sig ikke mange med baade Sind og Evne til at holde en Privatskole oppe, Ordet »Friskole« betød her aldeles ikke den aandeligt frie, den personlige Skole, men snarere — i Modsætning til »Betalingsskole« — den Kommuneskole, som bød paa gratis Skolegang. Da der naturligt rejstes store Kommuneskoler, vil man forstaa, at »Rosendals Skole« alle Dage kom til økonomisk at leve i Skyggen. Den Lykke, min Far vandt ved trofast Livet igennem at kæmpe for de grundtvigske Skoleidealer paa Stenbroen, blev timeligt set betalt dyrt. Og Fristelserne til i Tidens Løb at søge ind i den offentlige Skole har sikkert af og til været alvorlige, især naar de mødte Skolemanden fra Lærervenner i den københavnske Skoleverden.

Men var der ikke en lokal Kreds, som kunde bære Skolen frem, saa havde han vel Rygstød og Støtte i de grundtvigske Kredse, d. v. s. i Vartovkredsen? Derinde fra sendte de vel Børnene til hans Skole? Nej, ogsaa denne Støtte maatte han savne. Der blev aldrig Tale om, at de grundtvigske i større Stil sluttede op omkring Skolen. Dels laa den jo meget langt fra den gamle By, og dels forsagede den jo Eksamensvæsenet af hele sit Hjerte. Det blev H. Gregersens Skole paa Ørstedsvej, man søgte, den fik ogsaa i Aarenes Løb Ret til at afholde Præliminæreksamen.

Til Trods for disse Vanskeligheder stod Far som en enlig Kæmper paa den grundtvigske Friskoles Skanse i København i henimod 40 Aar, indtil han ved Sommerferiens Begyndelse 1904 sagde Farvel til sine Drenge og sin Livsgerning. Der er ikke Grund til at tro, at han eller de andre Friskolens Mænd i vort Folk har levet forgæves.

Et Sted i »To Slægter« lægger Jakob Knudsen disse Ord i Munden paa Friskolens Fader, Kristen Kold: »Jo — saa vil jeg lære dem at tro paa Guds Kærlighed og Danmarks Lykke«. Her har vi det Skoleprogram, som gennem forskellige Mellemled gik i Arv til den frie Skoles Tjenere. For min Fars Vedkommende var Alb. Sørensen Mellemleddet. Det var ikke Eksamensresultater, der sigtedes paa, nej, vore Friskolemænds Indsats havde samme Maal som det, der lyste for Dalgas: hvad udad tabtes skal indad vindes! I Nederlagets Skygge kaldtes paa alle gode Kræfter, det var et nyt Danmark, som skulde bygges op. Som Folkehøjskolen sigtede paa den voksne Ungdom, tog Friskolen sig af Børnene og den opvoksende Ungdom. Ikke ved Terperi, men ved levende Meddelelse søgte man at hjælpe de mindreaarige til at blive rodfæstede i Forholdet baade til Gud og til vort Folk.

Hver Morgen Kl. 9 saa vi da den stoute Skikkelse med det graanede Hoved (tidlig graanet, efter Sigende paa een Nat, da Far mistede sit Hjertebarn) træde frem i Fløjdøren mellem 1. og 2. Klasse. Saa sang han for til Morgensangen, og derpaa foldede han sine Hænder og bad barnligt sit Fadervor med os. Denne Indvielse af Dagen gav Udtryk for det Grundlag, som baade Hjem og Skole var bygget paa.

Og saa skred Timerne som overalt, hvor Skole holdes. Alt det sædvanlige med Regning og Tabel, Læsning og Skrivning fik sin Tid. De af os, som senere af Eksamenshensyn havnede i andre Skoler, blev i Almindelighed ikke opfattet som Sinker dèr, hvad de reelle Fag angik, tværtimod. Men alt dette var ligesom de nødvendige Forudsætninger for det egentlige. Og det egentlige skinnede stærkest frem, naar den gamle Lærer fortalte os Bibelhistorie, saavel som naar Talen faldt paa vort eget Folks Liv og Skæbne. Han kunde fortælle, saa der lyttedes, og jeg tænker, at f. Eks. Skildringen af Tilbagetoget fra Danevirke eller af Kampene i Dybbølstillingen ikke let vil glemmes. Det kan nok være, at der var Klang i de fædrelandske Sange, som derpaa lød i Klassen!

Skoleaaret afsluttedes med en Aarsprøve, hvor de stedlige Skolemyndigheder kunde indfinde sig for at mønstre Stilebøger o. l. Det

var en stor Festdag. Lidt Kappestrid laa jo i Luften, man havde sit fine Tøj paa, og i Frikvarteret var det den Dag tilladt at vandre til Bageren og anskaffe sig en Femøres-Kage for de Skillinger, Mor havde forsynet en med.

Hjemlighed, det var Præget, som kendetegnede den Skole. Far kendte jo alle sine Kyllinger, og han styrede Skuden med sikker Haand. Ikke at der var Tale om Trældomsfrygt, men vor Skolemester var — det vover jeg at sige udfra et udstrakt og grundigt Kendskab til de mange Lærere, jeg traf — Pædagog fremfor de fleste. Man maatte anse det for ganske absurd ikke at lyde, naar en Besked blev givet. Uro eller Selvraadighed i Timerne var der intet, der hed.

Den glimrende Maade, hvorpaa Far forstod at indrangere sine egne Børn i Skolekammeraternes Række, er maaske et af de bedste Beviser paa pædagogisk Evne. Der var intet med at favorisere os. Snarere tværtimod. Man blev holdt kønt nede og opnaaede aldrig Begunstigelser i Anledning af det nære Slægtsskab, og derved blev det gjort lettere for os at færdes paa lige Linie med de andre som gode Kammerater.

Hjem og Skole gaar ligesom i eet for mit Syn, naar jeg ser tilbage over Aarene. Det var ikke to Verdener, men een. Skolen var ikke et Sted, hvor Far gik hen nogle Timer hver Dag, nej, den var nede under Hjemmets Gulv, og der var en levende Forbindelse imellem de to Etager. Skolens Problemer laa ogsaa i Hjemmets Luft. Elevernes Sorger og Glæder blev ogsaa os til Del. Vi fulgte med Interesse Sygdommens Udvikling og Begivenhedernes Gang i de enkeltes Tilværelse. Og Mor trak sig ikke tilbage i sin egen private Pligtkreds, skønt den i Sandhed var krævende nok — nej, hun var, som før nævnt, rede, hvis en eller anden havde Vanskeligheder ved de første Skridt paa Videnskabens Bane. Og rev en sine Bukser, eller skar en sin Finger — eller timedes der en noget andet menneskeligt, straks blev Staklen af de andre ledet op ad Trapperne og ind i den sikre Havn, som hed Mors Omsorg og Kærlighed.

Fars Forhold til Skoledrengene var ikke uden videre sluttet den Dag, da Skolegangen hørte op. I Aarenes Løb fandt mangfoldige

Skolebestyrer P. M. C. Rosendal og Hustru Maren, født Holm.

unge Vej til Hjemmet paa første Sal, hvor Børneflokken, hvis Alderspræsident var 22 Aar, da den yngste arriverede, trak Venner og jævnaldrende til. Mange fik deres Gang i de gæstfrie Stuer. De fandt det ikke unaturligt at vende tilbage til Stedet, hvor de havde traadt deres Børnesko. Ikke altid var vi mindre lige begejstrede, naar saaledes en og anden af de fjernere Aargange dukkede op og beslaglagde en Søndag Eftermiddag eller Aften — ja maaske endog en Juleaften. Men Far og Mor var altid rede og bød Gæsterne Velkommen.

Fars og Mors Fødselsdage samlede gerne mange Mennesker. Den 13. Februar — Fars Fødselsdag — var det jo især »Skoledrengene«,

som kom. Der var »Dyrlægen« — d. v. s. en Veterinærstuderende, som en Tid fungerede som Lærer i Naturfagene og paa de tusinde Maader flammede os op til at fremskaffe Elementer, Induktionsrulle o. a. til »Samlingen«, som han grundede. Der var Joh. Bentzen-Bilquist, Sanger og kendt Kunstmaler; der var en af Fars kæreste Elever, den paa Kristianshavn kendte og agtede Manufakturhandler Thorvald Agersborg, og der var først og sidst Brødrene Ifversen, Nikolaj Militærmand og Julius Præst. Ja, og mange, mange andre. Uforglemmelig blev Fars sidste Fødselsdag, den halvfjersindstyvende — 13. Februar 1904, da havde de nævnte med flere af deres Kammerater sluttet sig sammen for ret at glæde Far.

Kærligere og trofastere Menneske end Julius Ifversen kan vanskeligt tænkes. Af Offentligheden blev han mest kendt, da han som Sognepræst ved Helligkors-Kirke nægtede at »vie Mureren«, en fraskilt. Han førte selv sin Sag for Højesteret — og vandt.

Ifversen var født og opvokset i smaa Kaar paa Nørrebro, han kom til at gaa i Fars Skole, som sikkert har faaet Betydning for ham i mere end een Retning. Paa Pigeholdet gik nemlig i hans Skoletid Ida Rasmussen, som senere blev hans Brud.

Hvor var det festligt, naar Ifversen kom. Han kunde alt i Retning af hyggelig Selskabelighed; han kunde Grafologi, han kunde læse i Hænder, han kunde finde en Knappenaal — med Bind for Øjnene — og bedre Fortæller end han eksisterede næppe — hvor stod der dog Fest om ham. Kirkeligt tilhørte han Indre-Mission, og derved blev der givet Anledning til Samtaler mellem Far og ham. Ifversen gav ved sin skarpe Holdning overfor Arbejderpartiets Førere Anledning til idelig Omtale i »Social-Demokraten«, han viste Faner ud af Kapellerne (bl. a. fordi der paa en af dem stod: Folkets Vilje er den højeste Lov! Det er Løgn! sagde Ifversen — for det er Guds Vilje, som er højeste Lov!) Jeg mindes, at Far undertiden tog ham i Skole og sagde: »Naa, Julius, hvad er det nu, du har lavet, siden du var her sidst?« Og saa maatte »Julius« pænt staa Skoleret overfor sin gamle Lærer og forklare sin Handlemaade. De, som ikke kendte ham, kaldte ham Fanatiker; Smaakaarsfolk i hans Sogn

vidste bedre Besked om hans Hjælpsomhed og Opofrelse, han gav, om det skulde være, sin Frakke til den, der frøs.

I Aarenes Løb søgte Far ogsaa at samle Folk paa Nørrebro til Møder af kulturel Art, Foredrag eller Oplæsning. Kgl. Skuespiller Døcker var ofte Gæst og Hjælper, Højskoleforstander Grove fra »Grundtvigs Højskole« kom ogsaa, og den senere Censor P. A. Rosenberg trak fuldt Hus, naar han viste sig. Naar jeg tænker tilbage paa mit Hjem, staar det for mig som noget af en Gaade, hvorledes man med det beskedne Budget formaaede at vise saa udstrakt Gæstfrihed. Men det var en Nødvendighed for to saa levende Mennesker som Far og Mor at se andre om sig.

Denne Folkevandring en miniature ind over vort Hjems Grænser havde stort set to Udgangspunkter — naar bortses fra de mange Venner fra det grundtvigske Menighedsliv i København, bl. a. den elskelige Grosserer Chr. Møller Andersen, Børnehjemmet »Kanas« Fader. Først Forbindelsen med Forstander Tang paa Blaagaard. Dels var der jo samtidige Læsekammerater, dels Seminarister, som ikke blot fandt ud til Skoletimerne paa Nørrebro, men ogsaa op ad Trappen til Hjemmet. Det ligger altsammen forud for min Tid; men til Sagnfigurerne i min Barndoms Verden hørte blandt andre den lune Lærer Kristensen fra Vestjylland, Lærer Jonsen (Ravn Jonsens Fader), den elskelige Lærer Milter Madsen og Sørensen Tarp og Søren Sandvad (senere Præster).

Men dernæst var der jo Vestjylland. Skønt Rejsen var lang, kunde den tages — og den blev taget. Farbror Mads fra Varde var i flere Aar en ikke sjælden Gæst, naar han enten paa Postvæsenets eller paa Metodismens Vegne repræsenterede i København. Saa boede og spiste han i vort Pensionat! Hvad der tidligt undrede mig, var den skarpe Tone, Forhandlingen mellem de to Brødre let antog — Broderskabet og Gæstevenskabet til Trods — naar Talen faldt paa aandelige og kristelige Emner. Her var en dyb Kløft. Far og Mor havde jo taget imod den kristelige Oplysning, Grundtvig gav; mens Farbror efter en stærk og afgørende sjælelig Strømkæntring var havnet i Metodismen, hvis Syn saavel paa Sakramenterne som paa det,

man kalder »Mellemtingene«, paa det stærkeste kontrasterede mod det grundtvigske. Men det var jo Alvor for begge de to stærke Naturer, og derfor gik Bølgerne højt.

Eller Folkemindesamleren Evald Tang Kristensen kiggede indenfor og fik sig en lun Passiar om gamle Dage og afleverede nogle af de sidst indsamlede Træffere. For slet ikke at tale om Rigsdagsmænd, hvem Tiden paa diverse Hotelværelser — eller rettere Højskolehjemsværelser — af og til kunde falde lang. Der var den lille, langskæggede, stadig kremtende Rasmus Nielsen fra Herningkanten. Naar Kaffen dampede, og Samtalen ret kom i Gang, da lyste den lille Mands klare Øjne bag Brilleglassene af Tilfredshed og Velvære — han var jo næsten hjemme! Der var Rigsdagsmanden Clausager — og der var først og sidst Morbror. Han boede hos os under Rigsdagssamlingerne.

Denne stoute Jyde med det prægtige Ydre og det fromme, barnlige Sind var sikkert saa langt som muligt fra en moderne Politiker i Indstilling og Væremaade. Men der blev Fest i Hjemmet, naar Morbror meldte sin Ankomst. Chr. Hansen Holm fra Vennergaard i Velling ønskede at bo hos sin Søster og Svoger, naar han var i København. Han var Enkemand og nød for Alvor al Mors Hyggen og Stellen.

Naar Morbror hen ad Aften kom hjem fra Rigsdagen, var Aftenens Program, efter at Middagen var indtaget, gerne Samtale om stort og smaat, gammelt og nyt, naar da ikke Besøg hos Venner og Omgangsfæller stod paa Dagsordenen. Hvem blev træt af at høre disse to, som for en Menneskealder siden ogsaa havde været Krigskammerater, opfriske Minder? Det var mig en Tilfredsstillelse at kunne notere, at min Far vel havde været med i Krigen, men han havde aldrig skudt noget Menneske, han var nemlig, som han selv kaldte det, »ved Flæsket«, d. v. s. ved Intendanturen. Ude i Skyttegravene, hvor han maatte bringe Vagtposterne Mad, regnede det med Kugler, men han selv slap uskadt, fraset en Nyrelidelse, som han paadrog sig under Krigsvinterens Strabadser.

Naar de sammen med Mor, som havde en fortræffelig Hukommelse, faldt i Snak om den og den Gaard i Ulfborg og om deres

fælles Ungdomsvenners Skæbne, var der ogsaa en Del at lytte til. Endelig bød Dagens politiske Spørgsmaal ogsaa paa adskilligt Underholdningsstof, Morbror kom jo hjem med de sidste Nyheder, og der kunde godt blive Diskussion ud af det, ikke mindst naar Hjemmets mere modne Ungdom blandede sig op i Samtalen.

Ja, disse Vinteraftener staar for mig som Indbegrebet af hjemlig Hygge. Og naar saa Mor havde serveret Kaffen, og store Søster, Dorthea, havde slaaet an paa Klaveret og sunget for os og ledsaget vor Fællessang — ja, da var det jo (navnlig hvis Morbror havde givet et Par Spøgelseshistorier i Tilgift) Festlighedens Kulmination at liste ind i Sovekammeret og komme i Seng — maaske med Mor paa Sengekanten i Fællesskab om et Fadervor — »aa Mor, maa Døren ind til de andre ikke nok staa lidt paa Klem?« — og saa stod Døren paa Klem, en smal Lysstribe tegnede sig hen over Sovekammerets Loft — man hørte Stemmerne — Morbrors — Fars — Mors — Dortheas — Viggos — Ejnars — de blev fjernere og fjernere, og saa gled Baaden mod Drømmeland!

Men Guldaldertiden for mig var den Periode, som kan kendetegnes med Ordet »Studenterne«. Det kom sig saaledes, at henimod Midten af 80erne stævnede nogle unge Vestjyder til København for at gaa paa »Døckers Kursus« og der tage den Studentereksamen, som skulde give dem Adgang til Universitetet.

Nogle af dem havde hjemmefra faaet Hilsener med til »Rosendals«, og saa maatte de en Dag ud med Hilsenen. Herude fandt de noget, de godt kunde behøve: et Hjem, som med Glæde lod dem komme indenfor. Saa tog den ene den anden med sig, og efterhaanden dannedes en lille fast Kerne af Stamgæster, som gerne fejrede Søndag Aften i Baldersgade.

Hvad hele denne Periode har betydet for de paagældende, er jeg selvfølgelig ikke Mand for at opgøre. Men en af de mest trofaste, H. P. Christensen — gennem næsten 40 Aar Sognepræst i Harlev — har skrevet et Sted, at dette Hjem blev et Værn og Tilflugtssted, hvis gode Indflydelse næppe kan overvurderes.

Hvad jeg derimod er i Stand til at sige, er, at for vort Hjem og ganske særligt for os Børn blev den Periode lysende og rig. Lundby

fortalte Historier, Johannes Sørensen kunde lege med os, hos Olaf Hansen var jeg Gæst i Ferien. Og af og til fik man da Lov at være lidt oppe Søndag Aften (absolut som Baggrundsfigur!), naar Sang og Tale og Ordsprogslege vekslede. Dorthea sang dejligt for ved Klaveret, og saa dannede alle de andre Kor. Ved sjældne og festlige Lejligheder erindrer jeg noget om Puncheboller og kvikke Studentertaler og Sange. Mor var den gæve Værtinde, paa Grund af sin megen Læsning fuldt ud i Stand til at føre Samtalen med de unge, og Far stod som den selvfølgelige Leder, hos hvem man i alle Forhold kunde søge Raad og Vejledning.

Eftersom Studenterne hen i 90erne fik fuldendt Studierne og derpaa fløj ud over Landet til Gerningen, som ventede dem, blev der lidt tomt i Stuerne. En enkelt, H. P. Christensen, fik dog, inden han stak af, Lejlighed til at indvi mig i Latinens Begyndelsesgrunde, thi det Forsæt, jeg havde fattet i 4-Aars Alderen, nemlig at blive Præst, var ikke blevet svækket ved de Indtryk, de prægtige theologiske Fyre gennem Aarene havde bibragt mig. Tværtimod.

Men nu var min »store Søster« Dorthea blevet Lærerinde i Skive, Ejnar var draget til Fyn, og Opmærksomheden begyndte saa smaat at samle sig om min Fremtid. Ikke ret mange Aar senere kunde mine Studenterkammerater indfinde sig, og nogle af dem følte sig til det sidste stærkt knyttet til Hjemmet, som Mor førte videre under andre Former gennem en Menneskealder efter Fars Død 1. December 1904.

Forlængst er det lukket, det gamle Hjem. Men hvor i Verden vi færdes, og hvor store Stuer vi end maatte havne i — Hjemmet paa første Sal i Baldersgade vil lyse med særlig Glans.

Nu skal vi aldrig mere lege sammen paa Loftet med de mange dunkle Kroge, hvor man kunde finde de mærkværdigste Ting lige fra gamle Kulisser indtil Redskaber fra den Tid, da Far ogsaa drev paa med Aftenskole og Husflid, og henne ved Gavlen de voksne Brødres store Dueslag. Gaardspladsen er nu blevet til en Have — der havde vi nok vore herligste Lege, ikke mindst naar i Ferien Brændelæs indfandt sig med Nedrivningstømmer, gamle Døre, Bjæl-

Den gamle Stue.

ker o. l., som en Fader leverede i Stedet for Skolepenge! Ja, det var først Leg — af Plankerne kunde Skibe eller Butikker indrettes paa det herligste — siden var det Arbejde; vi maatte alle til at trække Sav og svinge Økse for at faa Kakkelovnsbrænde ud af det. Vi skal aldrig mere dyrke vort eget lille Hjørne af Haven, i hvilket mindre Begravelser (af Smaafugle o. lign.) kunde finde Sted. Det er forbi.

Og Hjemmets beskedne Værelser er omdannet, nu bor andre der. Men kigger vi indenfor, mindes vi vort Livs lange Kæde af Glæder og Smaasorger. »Salen« — d.v.s. Dagligstuen, betraadtes kun ved festligere Lejligheder, det daglige Liv levedes i den fælles Opholdsstue, hvor Far jo skulde have Ro til sin Forberedelse, og hvor man derfor tidligt vænnedes til en ret høj Grad af menneskelig Færdselskultur. Vi lærte alle at tage Hensyn til hverandre.

Et rigt Hjemliv levedes under Skolens Tag. Jeg tænker ikke paa Penge, thi Nøjsomheden sad til Højbords, og vi Børn fik langtfra altid, hvad vi pegte paa (25 Øre med i Lommen, naar Fodturen gik

til Charlottenlund, lang nok for smaa Ben, men forsødet ved Udsigten til en Sodavand). Men rigt som der maa være i en Søskendeflok med en retlinet Fader som Dirigent og en kærlig og selvopofrende Moder som Tilflugt. Rigt og afvekslende, hvor Søskendekredsen blev suppleret af de mange raske Kammerater paa Legeplads og i Skolestue.

Udenfor Skoletimerne holdt Far os især til de praktiske Opgaver. Skolestuerne skulde jo fejes, Haven passes og Legepladsen ordnes, og det blev os en Æressag at røgte vore Job saaledes, at det tilfredse Blink kunde komme frem i Fars Øje. Og vor skælmske, muntre og kloge Mor øvede ganske naturligt en vældig Indflydelse paa os. Hvem kunde drømme om at gøre hende imod? Hvem var der, som ikke omgaaende styrtede ned ad Trapperne, naar hun skulde have hentet et Landbrød og lidt Fløde i Skære-Mølle i Anledning af Gæsters Komme?

Den dybe Alvor og Spænding i de to Menneskers Liv gik først op for os senere hen. Aldrig skal jeg glemme den Dag, da Far spurgte min Søster, som var bleven Lærerinde ved Frederiksberg Skolevæsen, om hun nu ogsaa havde Frihed til at undervise, som hun gerne vilde. Hun maatte svare: Ja! Jeg forstod tydeligt, hvad der gik gennem hans Sind: Skulde og kunde jeg alligevel selv være gaaet ind til trygge Kaar i den offentlige Skole, siden man nu ogsaa der kan virke i Frihed? Nu var det for sent. Men Friskolens Mænd — og blandt dem Far — har ved deres Troskab mod Idealerne nok været med til at virke for den Frihed, som nu findes i Folkeskolen. At det saa kostede noget at følge Idealerne, forringer ikke disse Mænd!

Saa skal Hjemmets Grundtone klinge ud tilsidst. Der lød glade Sange i det Hjem, alle undtagen Mor havde faaet Del i Sangens Gave. Alligevel var det hende, som lærte mig og min lille Søster »Mis« vor første Sang: »Sov sødelig, sov blødelig!« Her er vi ved Hjemmets Grundtone, som vel klang stærkest, naar vi Juleaften gik omkring det store Juletræ, som var stillet op i »første Klasses« ryddede Skolestue — betegnende nok holdtes Hjemmets Fest netop i Skolens Stue. Der sang Far for, og de store Søskendes Stemmer

blandede sig med hans, mens vi smaa pippede med ved Moders Haand — aldrig faar jeg herligere Sang at høre end den. Jeg ser Lysene spejle sig i Skolevinduerne, jeg vil alle mine Dage skimte Far paa den anden Side af Juletræet, de dybe Furer i hans Pande glattes, han ser op mod Stjernen, jeg synes, der glimter en Taare i hans Øje. Og jeg føler Mors Haand omkring min — saalænge jeg lever.

De to, som delte ondt og godt med hinanden, fandt om Søndagen Vej til Guds Hus. Det var først i Vartov, siden i Københavns Valgmenigheds Kirke, Immanuelskirken. Her samledes de med ligestemte om Pastor Jungersens Forkyndelse, her førte de Børnene med sig, aldrig under Tvang, altid som til Fest. Hvad Bjørnson synger: »Til Hjemmet hist staar der aabne Døre«, kunde de istemme.

Nu er Skolen forlængst lukket, og Hjemmet, de byggede, er ikke mere. Men saalænge vi, der voksede i dette Hjem, lever og kan lade Mindet gaa videre til den kommende Slægt, vil det huskes, at i dette Tilfælde betegner »en Skolemands Hjem« en harmonisk og ubrydelig Treklang: Hjem — Skole — Kirke.

EN EMBEDSMANDS HJEM

Af Professor Dr. phil. Aage Friis

I 1861 stiftedes i København et ejendommeligt og værdifuldt dansk Embedsmandshjem, som var præget af de bedste Traditioner fra Frederik VI's og Christian VIII's Dage, men efterhaanden lod sig paavirke af alt det nye, der brød frem i Aandsliv og Politik i det halve Aarhundrede fra Nationalliberalismens Blomstringstid, indtil Udbruddet af den første Verdenskrig satte Skel ogsaa i Danmarks Udvikling.

Hjemmet skabtes ved Ægteskabet mellem Gehejmelegationsraad *Peter* Frederik August Stoud *Vedel* (1823—1911) og hans anden Hustru *Fanny* Vendela Armida Schack, f. *Hebbe* (1833—1912). I de tre første Aar boede de i Boldhusgaden (nuværende Fredericiagade) midt i den gamle By, men byggede i Krigsaaret 1864 en rummelig Villa i »Rosenvænget«; her fødtes de to af deres fire Børn, der alle blev dygtige og kendte Mennesker, og indtil Forældrenes Død 1911 og 1912 stod Hjemmets Døre aabne for stadig udvidede Kredse af forskelligartede Personligheder, blandt hvilke mange spillede en fremtrædende Rolle i hin Brydnings- og Overgangstid, da Hovedstaden i den dansk-holstenske Helstat, medens de gamle Volde nedreves, omskabtes til Midtpunkt for et rent dansk demokratisk Folkesamfund.

Peter Vedel tilhørte en af de ældste og »ædeligste« danske borgerlige Embedsslægter; i lige Mandslinje stammede han ned fra Historieskriveren, den kongelige Historiograf Anders Sørensen Vedel. »Aandelig Tugt og tarvelig Levevis havde holdt Slægten karsk«. Om Vedels Bedstefader, Seminarieforstanderen Peter August Wedel, blev der skrevet: »I rastløs Virken hans Dag skred hen, med Ære hans Isse var kronet«; Peter Vedels Fader virkede som Generaldecisor

fortjenstfuldt i Centralstyrelsen for Told- og Skattevæsen. Som de tre nævnte var de fleste af Slægtens Mænd fremtrædende ved samvittighedsfuld og dygtig Embedsgerning. Den begavede, stedse levende bevægede, flittigt arbejdende Peter Vedel blev under Opvæksten paavirket af Forældrenes konservative Hjem, hvor de bedste danske Traditioner holdtes i Ære. Han blev Jurist og stilede derefter mod Videnskaben, optoges Fyrrerne igennem af politiske og nationale Problemer, dels i Samvær med jævnaldrende Venner saasom Slægtningen, den senere Amtmand i Sorø, Emil Vedel, de andre juridiske Studiefæller Hans Egede Schack, Andreas Aagesen og Fred. Jul Gram, der begge kom til Universitetet, og Gustav Brock, der blev Højesteretsadvokat, dels ved Forbindelse med de mest fremtrædende Nationalliberale, fremfor alt den seks Aar ældre A. F. Krieger, dernæst C. C. Hall, D. G. Monrad og C. G. Andræ. Tankeudveksling og daglig Omgang med denne begavede og fremadstræbende Kreds gav ham Impulser og prægede ham, men svækkede ikke hans Egenart og Selvstændighed. Der var hos ham fra første Færd, hvor livligt han end optoges af Tidens Rørelser og af den politiske og nationale Fællesfølelse, en Betænksomhed parret med skarp Kritik og tilmed en vis Skyhed og Beskedenhed, der gjorde ham til noget for sig blandt de mange, der af Tidens stærke Strøm bares frem mod høje Maal. Men »Aanden fra hans Faders Hus hang over ham«, »han var meget med i den gamle Tid« og stod altid skeptisk over for meget af det, der vakte de andres ivrige Tilslutning: Begejstring blev aldrig hans Sag.

Hans Interesse vendte sig, under Paavirkning af Begivenhederne i 1848 hjemme og paa Udenlandsrejser, mod diplomatisk Virksomhed; han fik vel hurtig en Lærergerning ved Universitetet, men efter Tilskyndelse af de nationalliberale Venner, der i 1850'erne fik voksende politisk Magt, forlod han i 1858 sit juridiske Professorat og traadte efter nogle Maaneders Rejse i Udlandet for at orientere sig paa det nye Omraade ind i en politisk betydningsfuld og ledende Stilling i Udenrigsministeriet som Chef for dets første politiske Departement; hurtigt groede han fast der, og 1864 blev han Ministeriets myndige og, da Ministrene kun indtil 1870 var betydelige Mænd, i den daglige Ledelse faktisk eneraadende Direk-

tør. Gehejmelegationsraaden, som hans Titel var, blev, som det snart kendtes af alle interesserede, den, der, selv om Ministrene formelt bar Ansvaret, og Regeringen naturligvis i afgørende Situationer maatte bestemme Landets Politik, den egentlige Leder af Danmarks Udenrigspolitik. Ved sin Afgang fra det høje Embede 1898 fik han Titel af Ekscellence, men Gehejme(legations)raad vilde han helst kaldes.

P. Vedels Livsgerning er nøje knyttet til Danmarks udenrigspolitiske Historie fra 1858 til Aarhundredets Slutning. I enhver Sag af Betydning havde hans Ord Vægt. I fortrinligt Samarbejde med alle de skiftende Ministre og efterhaanden, da de første Aars Vanskeligheder var overvundet, med ubetydelige Undtagelser ogsaa i harmonisk Forhold til Ministeriets Embedsmænd hjemme og ude, ledede han Ministeriet. Alle stolede trygt paa hans Raad, der byggede paa et uafladeligt, intensivt dagligt Arbejde. Naar Direktøren var paa Ferie eller holdtes borte af Sygdom, savnedes han haardt. Udenrigsministrenes Tillid befæstede Vedels Stilling; men det var alene hans personlige Egenskaber og saglige Dygtighed, som gjorde ham til den mest betydende af alle de Departementschefer, der i hin Periode iværksatte de konstitutionelt ansvarlige Ministres Politik. Flere Gange opfordredes han til at overtage Ministerstillingen, men afviste altid Tanken. »Han var en Mand af Raad, ikke af Daad«, blev det med Rette sagt; han ønskede ikke at træde frem i det offentlige Liv eller paatage sig en konstitutionel Ministers Ansvar. Den Selvbevidsthed, der afgjort var en Del af hans klare, kundskabsrige og vidtskuende Personlighed, fandt sin bedste Tilfredsstillelse i, hvad han stilfærdigt uden Brask og Bram resultatrigt udvirkede i det stille. Han betraadte, betegnende nok, aldrig en Talerstol og deltog, i hin den demokratiske Politiks Vækstperiode, trods meget bestemte, paa rig Erfaring opbyggede Meninger, ingensinde i det politiske Haandgemæng. Den tilbagetrukne Væreform bidrog til at omgive hans Person og vigtige Gerning med en vis Nimbus, men den Autoritet og ubegrænsede Tillid, han hurtig vandt, beroede paa noget reelt og stabilt: hans fremragende Dygtighed, grundsolide og retskafne Karakter, alsidige vidtspændende Kultur og Viden.

P. Vedels Embedsgerning har ladet ham gaa over i vor Historie som den omsigtsfulde, klartsynede Statstjener, der i de haarde Prøvelsens Aar efter 1864 under de stadig truende storpolitiske Konstellationer gjorde sit yderste for at sikre Danmark Fred til under en frugtbar indre Udvikling at raade Bod paa Nederlaget. Her skal alene dvæles ved den Baggrund, Vedels Embedsmandsgerning havde i hans Hjemliv. Det Hjem, til hvilket han var inderlig knyttet, og som han hver Dag længtes efter, naar han var færdig med de indholdsrige Arbejdstimer i Udenrigsministeriet, paa Christiansborg, siden paa Amalienborg og til sidst i den gamle Hageske Gaard paa Kongens Nytorv, var præget ikke blot af ham, men af hans fra ham højst forskellige, men paa sin Vis ligesaa betydelige Hustru. En frisk og kraftig Luft slog ham i Møde, naar han fra den gamle By kom ud paa Østerbro ind i Rosenvænget i den store Villa og i sin egen Have, som han gerne og ofte puslede i.

Det gamle Rosenvænge, hvoraf der nu kun er til Rest et Par almindelige Villaveje, var omkring det 19. Aarhundredes Midte hele det Stykke Land, der laa udenfor Østervold mellem Sortedamssøen og Øresund; det var, længe før Frihavnsanlæggene og de store Opfyldninger trængte Vandet længere ud, ved at blive et Villakvarter, hvor velstaaende københavnske Bourgeoisifamilier, Kunstnere og Embedsmænd gerne opslog deres Bolig. Just da Hjemmets Døre i 1912 var ved at lukkes, skrev et af de Vedelske Børn, Professor Valdemar Vedel, om »Mit Hjem« og dets Omgivelser. Han skildrede det gamle Rosenvænge, som det var, før den nye Gadebebyggelse med de høje Huse hastigt og voldsomt indskrænkede Omraadet. »Det var en Idyl«, langt mere end en saadan i vore Dage lader sig finde selv i ret fjerne Omraader af Storkøbenhavn. »Laasede Laager, aflukkede til de fleste Sider. Der græssede baade Køer og Geder i Vænget og huserede baade Ræv og Maar, og Vejene, som laa under den stedlige Bestyrelse af Villaejerne, kunde i Sneføre og Regntider kun befares med Træstøvler eller Træsko, i alt Fald af os Børn, men Wilde, Politibetjenten, havde intetsomhelst andet at bestille end at passe Postbudet eller Herskabskarlene op for at faa en Passiar med dem, medens hans enarmede Broder, Gartne-

ren, gik om og tilsaa alle Haverne, og gamle C. F. Sørensen, Marinemaleren, vandrede sin Morgentur rundt paa Vejene i Slobrok og Fez og med lang Tobakspibe. Ja, selv A. F. Krieger, den værdigt pertentlige Ekscellence, gik barhovedet og i en stumprumpet Slobroksjakke sine gravitetisk-afmaalte Ture ned med Breve til Postkassen.«

Ud fra denne Idyl kom mange af de Mænd, der op imod vore Dage er blevet kendte; Valdemar Vedel nævner Religionshistorikeren Edvard Lehmann, Forfatteren og Teatermanden Einar Christiansen, Botanikeren V. A. Poulsen og Kunsthistorikeren Francis Beckett, »Vejviseren«s Krak og Travløbsbanens Ritmester Clauson-Kaas, Malerne Skovgaard og Forfatteren P. A. Rosenberg; men der kunde tilføjes mange andre Navne. »Det var jo Embedsaristokratiets og Kunstnernes Rosenvænge«. Omtrent samtidig med at P. Vedel 1864 byggede sin Villa paa den Vej, der nu er benævnt efter A. F. Krieger, slog baade denne og hans Veninde, Etatsraadinde Johanne Luise Heiberg, sig ned derude. »Fru Heiberg sad som Enkefrue og holdt Salon i sin Villa for sine gamle nationalliberale Tilbedere, og i hendes Have var det, Henrik Ibsen nød den »Dag ved Sundet«, han mindes i sit Digt — dengang laa der udenfor »Den røde Laage« blot en grøn Eng ud til Vandet. I Vilhelm Marstrands gamle Villa boede Krieger med sine norske Tanter, der holdt Hus for ham, og i hans Dagligstue med det store Skovgaardske Maleri og den Jerichauske Statue samledes Ejderpolitikens og Skandinavismens aldrende Koryfæer, ogsaa fra »Brødrefolkene«; selv Gehejmeraad Andræ, Hjemmemennesket, lod sig mangen Gang lokke derud fra sin Bolig i Østerallé. Og der var Drewsenernes Villa med den store Slægtskreds af Stamper og Colliner, som kom der, og Øjenlægen Heinrich Lehmanns — Orla Lehmanns Broders — musikdyrkende Hjem; der var Skovgaardernes Hus, Landskabsmalerne Læssøes og Aagaards og flere andre Kunstnerhjem.«

Gehejmeraad Vedel medbragte fra sit fædrene Hjem, der var grundfæstet i Frederik VI.s Tid, og siden fra sin Ungdom i Liberalismens Fremvækstdage, en stærk og aldrig bristende Tilknytning til dansk Kultur og Aandsliv, men ved hans svenskfødte Hustru indførtes i Hjemmet en stærk Paavirkning fra det øvrige Norden, der

fik Tilskud ikke blot gennem Nationalliberalismens Studenterskandinavisme, men især fra et rigt og særpræget svensk Aandsliv, som dette havde udfoldet sig gennem det 19. Aarhundrede og under den svenske Romantik, hvorom Valdemar Vedel siden skrev en Bog.

Fanny Hebbe var født 1833 paa Näsbyholm ved Jönköping af en litterært og kunstnerisk produktiv Slægt. Faderen Dr. juris Clemens Hebbe var en Blanding af Begavelse, Upraktiskhed og Fantasteri. Moderen, Wendela, født Åstrand, var en stor Skønhed, aandfuld og med højt skattede digteriske Evner; hun tilhørte sin Tids litterære og kunstneriske Stockholmskredse, var nært knyttet til Digteren Almquist og til Esaias Tegnèr, der i 1830'erne skrev glødende Kærlighedsdigte til hende. Fanny var allerede som pur ung en ualmindelig Skønhed, bly og ængstelig, men fuld af Liv med store Forhaabninger og Idealer. Hun virkede dragende paa begavede Mænd, »strebte nach hohen Dingen«; Udve og Trang til aandelig Fuldkommengørelse fyldte hendes Sind. 1854 blev hun i Sverige gift med en af de mest betydelige og mest frigjorte blandt de danske Nationalliberale, den tretten Aar ældre Hans Egede Schack, hvis eneste større Arbejde, »Phantasterne«, har sikret ham en varig Plads blandt Danmarks Forfattere. Bogen var en fin, skarp og tillige en humoristisk Analyse af Fantasteriet, en Sindsegenskab, som han kendte fra sin egen urolige Natur. Schack var baade retsindig og elskværdig, men tidligt præget af alvorlig Sygdom. Han havde, skønt han var klar herover, ikke taget i Betænkning at knytte den unge Kvinde til sig. Ægteskabet var i mange Maader lykkeligt, men hans Sygelighed, Hypokondri og den formløse og bizarre Maade, hvorpaa han indrettede sin daglige Livsførelse, gjorde Samlivet saare opslidende for hans Hustru. Hun deltog i de fem Aar, de fik Lov at leve sammen, inderligt og aktivt i hans for ham saare oprivende Forfatterskab, men skønt Ægteskabet gav hende meget af det Aandsindhold, hun havde stræbt efter, tog det haardt paa hende. Schacks Kræfter blev tidligt nedbrudt; »den livlige Selskabsmand, den forstaaende og hjælpsomme Ven var for dem, der kendte ham nærmest, forlængst en udslidt Neuropatiker, en Hypokonder, hjertesyg«. Ofte maatte Fanny midt om Natten, naar Uroen kom over ham, følge

ham ud paa lange Vandringer, der ikke skaffede dem rolige Dage. En Datter fødtes, men døde tre Aar gammel, og kort efter, i Juli 1859, gik ogsaa Schack bort, opslidt, efter Lægernes Mening nærmest af en altfor tidlig Alderdomssvækkelse.

Da Fanny Hebbe forlod Sverige, var det i straalende Ungdomsskønhed, med friske og glade Øjne, der forventningsfuldt skuede ud mod en lykkelig Fremtid. Efter Schacks Død bar hendes store Skønhed Spor af de bitre Oplevelser. Der var kommet Alvor og Tungsind i Blikket; de fem Aar havde prøvet og modnet hende, men endnu havde hun rige Udviklingsmuligheder. Hun var baade en betydelig og en tiltrækkende Kvinde; Schacks Vennekreds omgav hende med stor Sympati og hægede om hende. Mest af alle gjaldt det Peter Vedel, der selv haardt prøvet følte med hende.

Han havde 1854 ægtet en ung Godsejerdatter Annette Mourier-Petersen (1837—57), men deres lykkelige Samliv afsluttedes brat ved hendes Død, efter at de havde mistet deres eneste Barn.

I den nærmest følgende Tid fik Vedels Alvor og Selvkritik en Tilsætning af Ensomhedsfølelse og Tungsind. Men da kom der en Opblomstring, og han fattede Haab om, at hans Liv paany kunde faa dybere Indhold. Et nyt Ægteskab blev afgørende for ham.

Disse to Mennesker, der begge var modnede ved smertelige Erfaringer forenedes nu. De holdt Bryllup 2. November 1861 og dermed indlededes et harmonisk Ægteskab fyldt af Samfølelse og Arbejdsglæde. Fanny Vedel drog sin Mand ud af det Tungsind, der havde hvilet over ham; hun tilførte ham varig Rigdom og, hvor stærkt end Husbondens fængslende, alsidigt virkende Personlighed gjorde sig gældende, saa betød hun ikke mindre for Hjemmet. Begges triste Ungdomsoplevelser blev en Baggrund, der aldrig glemtes, men det gav deres 50-Aars Samliv Inderlighed og Dybde. I deres Stuer var der ren Luft og højt til Loftet; Hjemmet var præget af Alvor, men tillige af aandelig Frihed. Samlivet blev rigt givende for dem begge og for deres begavede og dygtige Børn. De fik tre Sønner og en Datter. 1862 fødtes den ældste Søn Peter, der blev en meget dygtig Ingeniør i Amerika og til sidst højtanset Havneingeniør i Aarhus. 1863 kom Datteren Annette. 1865 fødtes Valdemar, der

Fanny Vedel, f. Hebbe

blev en fremragende Litteraturforsker og Universitetsprofessor. Sidst kom 1867 Henrik, der blev en særpræget alsidig Embedsmand og endte som Departementschef i Indenrigsministeriet. Hjemmet fyldtes af en stadig forøget Omgangskreds; Ungdomsvennerne, mest af de Nationalliberale, bevaredes trofast, men stadig nye Venner af højst forskellig Karakter fandt ogsaa Plads. Skøn, livfuld, selvstændigt tænkende og talende, som hun var, gjorde Fanny Vedel Indtryk paa alle, der kom i Hjemmet, hvor lidt hun end stræbte efter at gøre sig gældende. I den officielle Selskabelighed udadtil, som Vedels Stilling medførte, deltog hun saa lidt som paa nogen Maade muligt. Med sin varme Kærlighed til og Forstaaelse af Naturen, med stærk poetisk Aare, kunstnerisk Fantasi aabnede hun sin Mands Øjne for meget, der i Barndom og Ungdom havde været ham fremmed. En Gang under en Udenlandsrejse udtrykte Fru Vedel efter et Museumsbesøg i et Brev til Børnene sin glade Forundring over,

hvor forbavsende stor P. Vedels Viden var paa Omraader, man ikke anede, at han havde Interesse for eller Kendskab til.

Den stærke Indflydelse, Hustruen øvede paa sin Mand, var han klar over og skattede højt. Hver paa sin Vis tilførte Hjemmet meget værdifuldt, han ved alt det politiske og nationale, han levede med i, hun ved sine litterære og kunstneriske Interesser, som Ægtefællen iøvrigt kom til at dele; begge ved de mange forskellige Forbindelser, ikke mindst nordiske, som gennem Aarene knyttedes. Fanny Vedels Moder var, som omtalt, en i sin Tid meget paaskønnet og frugtbar Romanforfatterinde, en Søster, Signe Hebbe, optraadte som Operasangerinde paa de forskelligste Landes Scener, ogsaa i Det kgl. Teater i København. Naar de to livfulde Damer »kom paa Besøg fra Stockholm eller paa Hjemrejse fra Paris, bragte de med sig til det ærbare Embedsmandshjem i Rosenvænget en fremmed Luft«. Valdemar Vedel skrev om Moderen, at »hvor længe hun end havde levet i københavnske Embedskredse, og hvor samvittighedsfuldt hun end stræbte at akklimatisere sig — en fremmed Fugl var og blev hun, med en egen »Vildtsmag« ved sig, egne Flyvedrifter i sig, der ikke hørte hjemme i Andegaarden, og dem hun uvilkaarligt indpodede sine Børn«. Udadtil og overfor dem, med hvem hun kun flygtig kom i Berøring, var Fru Vedel meget tilbageholdende, men i Hjemmet fuld af Liv og inciterende. Det Vedelske Hjem havde trods det gammeldags danske og de enkle Omgangsformer et langt mere »internationalt« og »nordisk« Præg end noget andet tilsvarende Hjem i Datidens København, og i dets Stuer førtes en »usnobbet«, under hyggelige Former frugtbar aandspræget Selskabelighed. Baade Vedel og Fru Vedel tog ivrig Del i enhver Diskussion og glædede sig ved efterhaanden at drage deres opvoksende Børns mange Venner til Hjemmet. Foruden de gamle førnævnte Venner saasom Juristen Aagesen, Filosofen Hans Brøchner, Politikerne Krieger, Hall, Andræ, Monrad og C. Klein, kom de fremmede Diplomater, der blev længere Tid i København, bl. a. Franskmændene Dotézac og St. Ferréol, Tyskeren Heydebrand von der Lasa og Russeren Baron Mohrenheim. Siden dukkede Repræsentanter for nye Slægtled med andet Livssyn op: Georg Brandes, Julius Lange,

A. D. Jørgensen, V. Pingel og Marcus Rubin blev velsete Gæster, derefter Børnenes jævnaldrende blandt 80'ernes og 90'ernes fremadstræbende Intelligens: Juristerne Erik Henrichsen og Ivar Berendsen, Skolemanden Niels Hjort, Lægen Eli Møller, Forfatteren Niels Møller, Arkivmanden Georg Saxild, Nationaløkonomerne Michael Koefoed og Adolph Jensen for blot at nævne nogle enkelte.

Valdemar Vedel har fremhævet, hvorledes Grundtonen var i dette Hjem, der stod et Tiaar ind i vort Aarhundrede som det sidste virkelig betydelige, der var grundlagt i Nationalliberalismens Epoke. Trods det fremmedartede Indslag og Modtagelighed for alt værdifuldt nyt var det »baade ægte dansk og temmelig gammeldags«. Ligesom den Vedelske ydre Slægtstype — de høje, meget slanke Mænd med de skarptskaarne, karakterfulde Ansigter, med kraftigt, snart sort, snart blondt Haar og Skæg — »havde holdt sig med stædig Fasthed fra Olde- og Bedstefader til Fader, saaledes har vort Forældrehjem«, skrev Sønnen 1912, »med dets regelbundne Gænge, de solide, nøjsomme Livsvaner, Foragten for Penge og »Grosserere«, Skyen for Öffentlighed, vel ogsaa en vis kuldskær Ængstelse for Kamp og Ansvar, sagtens været et ret typisk Udtryk for det Embedsaristokrati, man virkelig kunde tale om i gamle Dage — før Bejlen til Offentligheden og Jagten efter Ben var blevet Embedsmændenes Hovedinteresser.«

De mest forskelligartede Personer søgte gerne P. Vedel, ligesom han selv var ivrig for at lære at kende enhver, der betød noget eller havde noget værdifuldt at fortælle. Som fremragende ældre Politikere søgte Raad og Vejledning hos ham, saaledes ogsaa de interesserede unge, der famlede sig frem. Samtaler med Gehejmeraaden var saare eftertragtede, hvad enten de førtes i Ministeriet eller i Hjemmet. De danske Gesandter paa Congé ilede til ham; de fremmede Diplomater vidste, at han var den, der bedst gav Besked. Skønt Vedel aldrig var karrig med at meddele sin Viden og sine Synspunkter, manglede han i en mærkelig Grad Interesse for at opdrage de unge Diplomater; han overlod dem selv at drage Lære af de Instrukser og Vejledninger, som de til Stadighed i en siden Bernstorffernes Dage i dansk Udenrigsstyre ukendt Udstrækning

modtog i officielle ministerielle Skrivelser, i Direktørens utallige Breve eller ved mundtlig Drøftelse. Han efterlod sig faa Lærlinge indenfor »Karrièren«, hvor højt anset han end var i Efterslægten.

I Samtaler virkede Gehejmeraaden overmaade stærkt. Enhver Forhandling med ham var lærerig saavel for danske og fremmede Diplomater som for andre. Danske Historikere, saasom Militærhistorikeren Kaptajn C. Th. Sørensen, Dr. Alexander Thorsøe, Niels Neergaard, P. Munch og Aage Friis, med hvem han drøftede Problemer vedrørende det 18. og 19. Aarhundredes Udenrigspolitik, lærte meget af ham. Han gav dem gerne Del i sin Opfattelse af sin Samtids Historie, medens han havde Sky for at udtale sig offentligt om de store Kriser, han havde levet med i, og om hvilke han havde gjort mange private Optegnelser. Hans vidtstrakte personlige Forbindelser, den Tillid, Politikere og Diplomater viste ham, hans Korrespondance med Udlandet gjorde ham til den maaske bedst underrettede Mand i Danmark. Naar der var politiske Kriser, ved Ministerskifter eller tilsvarende, søgtes hans Raad, som det bl. a. kan ses af Kriegers Dagbøger og af Vedels egne Breve og Optegnelser, atter og atter, ogsaa efter hans Afgang i Venstreministeriernes Tid, næsten lige til hans Død.

Vedels vidtspændende Viden og rige Erfaring gjorde alt Samvær med ham til en Oplevelse. Han havde en sjælden Evne til at føre en Samtale og gøre ethvert Emne fængslende; han forstod uden at give sig selv hen, og uden at man mærkede hans Hensigt, at faa enhver til at udtale, hvad han just ønskede at vide; men hans Takt og Diskretion var forbilledlig. »Hans Domme var stedse velovervejede, hans Sprog behersket, knapt og vægtigt. Men han spurgte hellere, end han talte selv, i hvert Fald overfor Yngre. De milde, men forskende Øjne satte sig paa En og vilde have gjort det yderst betænkeligt at dække med Ord, hvad man ikke havde Evne eller Vilje til ret at udtale sig om, man var formelig fanget inden for de lange, runde Arme, der omfattede Armlænene, det store Hoved paa Skakke og den Ansigtets Intelligens, der var lutter Øje og Øre«. Saaledes karakteriserede Marcus Rubin ham, og Erik Henrichsen skrev efter

hans Død, »at den, der kun kendte ham gennem Udenrigsministeriets diplomatiske Aktstykker, kendte ham langtfra helt.« »Man maa have kendt ham som Privatperson og set ham under den almene Aandsdannelses Horisont for at forstaa den Beundring, han var Genstand for. Han var en Grandseigneur, naar han saaledes paa fri Haand bevægede sig fra Felt til Felt i Aandslivet, saa erfaren og derfor saa tryg, saa fordomsfri og derfor altid uden Højtidelighed, snarere ungdommelig kaad og drilsk. Kun hans Sprog var morsomt gammeldags.«

Den samme Sønnen Valdemars Ungdomsven, der i mange Aar stadig kom i Hjemmet, har givet en levende og træffende Skildring af, hvorledes den gamle Gehejmeraad virkede paa det yngre Slægtled, og vi, de Yngste, der kun saa ham af og til i hans allersidste Aar, fik samme Billede. »Han lignede mere en Videnskabsmand end en Diplomat med sit af aandeligt Arbejde helt genemprægede Ydre og et Væsen, der havde alle Spor af at stamme fra et borgerligt og tilbagetrukket Hjemliv, Stilleliv og Studieliv, og ikke et eneste Spor fra de høje Sale og den repræsentative Verden.« »Sjældent saa man ham i den røde Diplomatuniform, med Kaarde ved Siden og bedækket med de Ordener, hvoraf hans Embedsstilling havde skænket ham en større og sjældnere Samling end næsten alle andre.« »Den repræsentative Side af hans Embede har vist mangen en Gang hvilet paa ham som et trykkende Kors, og en lille Del af hans Diplomati har maaske nok bestaaet i at finde snilde Udveje til at unddrage sig Stillingens repræsentative Pligter. Des mere sig selv var han som civil, i en Stue, hvor omvendt Stuemenneskets formløse og skødesløse Væsen fik en ejendommelig og i sin Virkning yderst fin Tilsætning af det diplomatiske Livs smidige, formfulde, forekommende, altid aandsnærværende Optræden. Hvor var hans Stemme ikke høflig i sin dæmpede Klang, selv naar han talte med en ung Student, hvor indsmigrende venligt kunde hans Hænder ikke byde Goddag, og hvor ridderlig var han ikke mod Damer, især de helt gamle og purunge. Meget heri var medfødt og beroede paa det harmoniske i hans Natur og hans nedarvede Dan-

nelses usvigelige Takt. Han var født til Geheimeraad. Men der var ogsaa noget villet heri, en Disciplin, som han havde paalagt sig, og som han ved sit Forbillede ønskede udbredt til sine Omgivelser.«

Vi, de dengang unge, der gerne vilde have et Indtryk af Nationalliberalismens store Mænd og kun f. Eks. ved Valgmøder i Viborg eller Foredragsaftener i Studenterforeningen havde mødt de to sidstlevende, C. V. Klein og Carl St. A. Bille, fik ved at tale med P. Vedel i hans sidste Aar en lykkelig Lejlighed til at forstaa meget hos den svundne Tid og dens Mænd. Men hvor var han, som ogsaa Erik Henrichsen og Niels Møller, mine noget ældre Samtidige, fremhæver, dog ikke forskellig fra hine Nationalliberale, ogsaa i det ydre! Vedel lignede ikke sine Samtidige fra den nationalliberale Tid, som vi kender dem fra det store Junigrundlovsbillede, eller som vi saa dem i de to ovennævnte lidt mere sildefødte Repræsentanter: de for det meste fyldige Mænd med tætbarberede Ansigter, de karakteristiske aabne »Fadermordere« og de »glatte, æstetiske, lidt blødagtige Træk«. »Sammenlignet med det aabne og naive Udtryk hos dem saa Vedel ud som den skinbarlige Kritik. Den godlidende, men ogsaa højtidelige Mine hos dem var«, syntes Erik Henrichsen, »hos ham erstattet af et mindre elskværdigt, halvt ironisk, men ogsaa helt usnobbet Blink i Øjet, som parredes med et tilsvarende ironisk Element i hans Tale. Og til det søndagsagtige, festlige i Datidens Udstyr var han med sit jævne, fordringsløse Spartaner-ydre en fuldstændig Kontrast.«

P. Munch, der i Aarene efter Systemskiftet nogle Gange besøgte P. Vedel og fik Lejlighed til at læse nogle udenrigspolitiske Papirer, mærkede, at den gamle Gehejmeraad saa med stor Kritik paa den politiske Udvikling, paa Personer og Begivenheder. Dette bekræftes af samtidige Breve og af de Optegnelser, som Vedel i de sidste Aar, da hans Syn var blevet meget svækket, nu og da dikterede til sin Datter. Under Forfatningskampen og Provisorierne havde han været bestemt Modstander af den Estrupske Regering, hvis Provisoriepolitik han ansaa for grundlovsstridig; den krænkede hans stærke Retsfølelse. Han havde anset en Afløsning ved et Venstreministerium for nødvendig, men efter Systemskiftet udfordrede meget af den demokra-

tiske Udvikling hans konservative Synspunkter. Hans Frisind og Tolerance var især aandelig bestemt; trods al Ligefremhed og venlig Jævnhed overfor Underordnede var han Aandsaristokrat. Han overvandt aldrig sin Modvilje mod demokratiske »Nivelleringstendenser« og frastødtes af den Mangel paa Form, der ofte prægede Venstres og Socialdemokraternes Mænd. Hørups Skarphed og stundom haanske Form var ham imod. I Alberti-Perioden var det ham, som han i 1908 skrev i et Brev til en Slægtning, »en Hovedfornøjelse«, naar han Søndag Formiddag fik Besøg af en gammel Ven, sammen med denne: »at udtømme vore Hjerter over Tidens Fordærvelse og den græsselige Regjering, som vi have«, og han kunde »arbejde sig op i et Tempo af Forbitrelse«, selv om han naturligvis vidste, »at det hjælper ikke til noget i afmægtig Vrede at skælde paa Ministre og Rigsdag, men det letter saa udmærket at udøse sin Galde, om det ogsaa kun er paa Tomandshaand«. Udtalelsen vidner blandt mange andre om det kraftige Temperament, der gemtes under den beherskede ydre Form, og i hans fortrolige Nedskrifter kom stundom megen Bitterhed til Orde.

Vedel behandlede de mange udprægede Radikale blandt hans Børns Venner, der kom i Hjemmet, med udsøgt Høflighed og Venlighed og dømte aldrig unge efter deres ofte krast formede Meninger. Men han tilgav ikke let Brud paa selskabelige Former, selv om han var fuldt paa det rene med, at Karakterfejl, Uduelighed eller Dovenskab i langt højere Grad diskvalificerede Mennesker. Paa Bravhed og Dygtighed lagde han fremfor alt Vægt; »var der noget, han ringeagtede og harmedes over, var det Klodrianer og Vindbøjtler«, skrev Niels Møller. Denne Grundindstilling prægede Tonen i Hjemmet. Kernen og ikke Skallen var det væsentlige for ham, og hans private Optegnelser viser, hvor stærkt det gik ham paa, naar f. Eks. ved Besættelse af Diplomatposter mindre kvalificerede Personer blev foretrukne paa Grund af Gunst hos de højst stillede. Han udtalte meget haarde Domme over Mænd i fremtrædende Stillinger, der ikke ved Karakter og Flid opfyldte hvad der maatte kræves af dem.

Formedelst Vedels Embedsstilling laa den daglige Tilværelse i det

Vedelske Hjem naturligvis et Trin højere end i et almindeligt velstillet Embedsmandshjem i hine Dage, men det var dog i høj Grad præget af Nøjsomhed. Luksus udfoldedes aldrig paa noget Omraade. Hverken Vedel eller hans Hustru havde Formue, og da han aldrig paatog sig noget lønnet Hverv ved Siden af sin Embedsgerning, var hans Gage Grundlaget for hans Økonomi. Den Repræsentation, Stillingen direkte medførte, var den Gang ikke af meget stort Omfang. Middagene i Udenrigsministeriet gav Ministeren, men til Direktørens Privathjem i Rosenvænget søgte mange af de fremmede Diplomater og andre Embedsmænd af Kvalitet saavelsom gennemrejsende betydende udenlandske Gæster, særlig fra de nordiske Lande. Naar der holdtes officielle Selskaber, kom Udenrigsministeriets gamle Bud, Kjettinge, og dirigerede det hele efter sine Erfaringer og sit sikre Kendskab til alt formelt, til hvordan Diplomater, Ministre og andre Honoratiores skulde behandles og placeres. Husets Tjener, der tillige var Havemand, instrueredes om de fornødne Formaliteter. Iøvrigt holdtes i Reglen Husjomfru, Kokkepige og Stuepige, men hverken Kusk eller Køretøj. Mest bevægede Familien sig i hin Tid, da Omnibus- eller Sporvognsforbindelsen endnu var saare sparsom, til Byen paa deres Ben.

Fru Vedel varetog trods sine æstetiske Interesser paa det omhyggeligste en Husmoders Gerning i daglig Husførelse og Børneopdragelse. Børnene holdtes strengt til Orden og Arbejde; Pligtopfyldelse indskærpedes i stort og smaat. Baade Faderen og Moderen satte Pligten og Arbejdet over alt og opdrog Børnene, fra de var ganske smaa, til det samme. Paa alle Omraader toges Tilværelsen alvorlig.

Hvor Faderens intensive Arbejde levnede ham Tid, tog ogsaa han sig paa enhver Maade af sine Børn. Lige fra de var ganske smaa holdt han af Søndag Morgen at spadsere med dem. Først var det i Rosenvænget, hvor Fru Heiberg engang mødte Vedel, »naturligvis som Barnepige«, som hun lidt syrligt bemærkede. Senere gik han med dem ud i Landet, fortalte om sine Barndoms- og Ungdomsoplevelser og drøftede Begivenheder, som kunde interessere dem. Havde han Tid om Aftenen, efter at han havde hvilet efter Dagens Arbejde i Ministeriet, læste han højt, i Begyndelsen, da Børnene var helt smaa, Wal-

ter Scott, som han selv satte højt, derefter videre frem ikke alene i den danske Litteratur, men ogsaa i de andre nordiske Landes — Tegnèr, Runeberg, Bjørnson, Ibsen m. fl., og han vejledede dem stedse fra sin uhyre udstrakte og alsidige, mest historiske, politiske Læsning til videre Udsyn.

En af Hjemmets nærmeste Venner siger, »at egentlig Livsglæde fandtes der ikke i Hjemmet. En Tilfredshed over at have gjort, hvad man skulde, over at have naaet det Maal, man havde sat sig, men ingen Glæde over at være til, leve Livet. Dertil laa der for megen Reflektion hos begge Forældrene. De havde jo ogsaa begge lært Livets Alvor at kende, inden Børnene fødtes, inden Hjemmet startedes«.

I sjælden Grad blev Villaen Midtpunkt for en i enkle Former ført, kultiveret Selskabelighed, der laa højt over det almindelige, og paavirkede Børnene. Medens Gæsterne i de første Aartier mest var Forældrenes Venner, betydelige Nationalliberale og andre, som dem, hvis Navne ovenfor er nævnt, aabnedes Dørene efterhaanden for Kredsen af de opvoksende Børns Venner; gennem lange Tider holdtes da i Reglen paa Lørdage aabent Hus, hvor de unge eller andre kom uden al Ceremoni, hver fra sit Arbejde, som de gik og stod. Fru Vedel sørgede omhyggeligt for, at de Unge efter Dagens Slid fik et kraftigt nærende Maaltid; Blomster og Rødvin gjorde Bordet festligt. Men det var ikke paa Mad og Drikke, der blev lagt Vægt; hvad der betød noget var den frie, utvungne Samtale og ivrig Drøftelse af betydningsfulde Spørgsmaal. Almindelig Bysnak og Sladder om Medmennesker var uden videre udelukket ved hele Tonen i Hjemmet; den var altfor renfærdig og vægtfyldig. Indtryk paa Gæsterne gjorde især den Evne, som Vært og Værtinde havde til at fremkalde en uforbeholden Meningsudveksling om de Problemer, der til de skiftende Tider satte Sindene i Bevægelse. De havde selv udprægede Meninger, men ønskede at høre andres.

En af de faa til ganske nylig endnu levende af Børnenes Venner, der i 1880'erne og 1890'erne ofte var Gæst i Hjemmet, Georg Saxild, fremhæver, i hvilken Grad Forældrene forstod og interesserede sig for de Unge, medens Børnene »bøjede sig med kærlig Tillid og Troskab

for Forældrene uden paa nogen Maade at ofre noget af deres egen Selvstændighed eller Ejendommelighed. Det var en Familie med Enhed, Stil og naturlig Disciplin over sig. Dens etiske Standard var meget høj, men heller ikke dette Fortrin blev der gjort noget Væsen af: man var, som man var, fordi det faldt en naturligt og selvfølgeligt at være saadan, og forøvrigt passede enhver sit.«

»Det var en underlig Fornemmelse, i en med Makart-Buketter og Stafelier og alskens Atelier-Ragelse saa overdaadigt udstyret Tid, at træde ind i et Hjem, hvor der herskede en saa solid Smag som i det Vedelske. Jeg husker desværre knap en eneste Stues Udstyrelse, endsige Formen paa et eneste Møbel der; men jeg har et almindeligt Indtryk af den sunde, sikre Smag, der beherskede hele Hjemmet«. Saaledes skildrer denne Gæst det.

»Der var faa Møbler i de rummelige Stuer, og i den store Dagligstue med to store Malerier, en »Madonna med Barnet« og »Venus med Amor« over Pianoet modtoges man af den nu allerede graanede Vært, som paa sin ejendommelige Maade, med Haanden let løftet og Haandfladen opad, bød en Velkommen og straks var i Stand til at komme i Samtale med en, hvor ung og genert man end kunde være. Man kom straks under Indflydelse af dette kloge Blik, der ligesom saa midt igennem en. Men hans Blik var tillige mildt og velvilligt, og man følte derfor ikke den uhyre Afstand, der var mellem denne overlegne Mand og ens egen Grønhed. Og ens var han mod alle. Den Omstændighed, at man var Ven med et af hans Børn, var ham Anbefaling nok: nu hørte man til Husets Kreds og kunde udfolde sig efter sin egen Natur og føle sig hjemme«.

Fruen, »den vidunderlige Fanny Hebbe«, mindes jeg, »som en høj, graahaaret Dame med et Par levende, funklende Øjne. Hendes svenske Akcent klædte hendes kloge, livlige danske Tale udmærket. Hun var lige saa gæstfri og talte livligt og venligt med enhver af hendes Børns Venner. Der var ikke den Sathed og Ro over hende som over Manden, men mere Fantasi og Lidenskab; hun havde sikkert haft mange indre Oplevelser, inden hun var blevet den, hun var. Nu var hun en udpræget Personlighed. Der kom vist ikke et Ord over hendes Læber, uden at det var mærket af hendes særlige

Vedels Dagligstue i Rosenvænget.

Temperament; og en Samtale med hende gjorde een ligesom friere og lettere; man havde mødt noget ægte menneskeligt. Ogsaa hun saa midt igennem een, men paa en anden Maade end Manden; hun *følte*, hvem hun havde overfor sig, og Gud ved, om ikke hendes Instinkter i Regelen var hendes sikre Vejledning til Opfattelsen af de Mennesker, hun traf«.

»Børnene var gnistrende intelligente alle fire. Peter var vel nok den, der lignede Faderen mest; Valdemar, mener jeg, havde arvet mest efter Moderen; det samme kan vel siges om Annette«, (der dog nok var en stærk Blanding af begge Forældre), »medens Henrik rimeligvis havde faaet sin administrative Dygtighed fra Faderen«.

»Gæsterne ved Sammenkomsterne af Unge i det Vedelske Hjem var sanket sammen mange Steder fra. Peters Kontingent bestod mest af Polyteknikere, Annettes af Studiekammerater fra forskellige Fakulteter, Valdemars af Jurister og Henriks af tidligere Skolekammerater«.

I dette Hjem, hvor der til Stadighed tænktes mere over Verden

udenfor Danmark end vel i noget andet dansk Hjem i hin Periode, var det bærende dog det allermest nærliggende: det inderlige Forhold mellem Mand og Hustru og Forældrenes til Børnene. Dette faar Udtryk i skriftligt efterladt fra Hjemmet, der giver rig Mulighed for at trænge ind i det mest grundlæggende og karakteristiske. Hvor inderligt Fru Vedel fulgte sine Børns Udvikling, fremtræder stærkt, næsten lidenskabeligt i efterladte Digte, der giver Udtryk for hendes Kamp for, at det, hun havde drømt for sig selv i sin Ungdom, men trods sit lykkelige Ægteskab ikke syntes i tilstrækkelig Grad at have faaet realiseret i sit Liv, nu skulde virkeliggøres i Børnenes Tilværelse.

Baade Vedel og hans Hustru sørgede maalbevidst for at fremme Børnenes Selvhævdelse og Vilje til selvstændigt samfundsnyttigt Arbejde, men helt uden Brydninger mellem gammelt og nyt i Tiden og mellem det oprindelig konservative hos Faderen og det umiddelbart fordomsfrie hos Moderen forløb Udviklingen af Forholdet mellem Forældre og Børn nu ikke. Det viste sig bl. a., da den højtbegavede Datter Annettes Evner og Trang til Udvikling udover Hjemmets Grænser kom til Udtryk. Saa stærkt bundet til det københavnske Embedsaristokratis uskrevne Love var endnu omkring 1885 en dog alsidigt forstaaende Mand som Peter Vedel, at han havde svært ved at forsone sig med Tanken om, at hans begavede Datter vilde studere sammen med mandlige Kammerater og med de dengang saare faa »emanciperede« Kvinder, der tog Studentereksamen som Indledning til videregaaende Studier. Først da han ved selv at undervise den videlystne og evnerige Datter i Latin mærkede Alvoren i hendes Krav, overvandtes hans Bekymringer og Modstand. I Sommeren 1887 tog Annette Vedel Studentereksamen og næste Aar filosofisk Eksamen med Udmærkelse. Alle tre Brødre gik hurtigt frem ad den akademiske Vej. Men havde Tanken om Datterens Studentereksamen og Filosofikum allerede voldt Betænkeligheder, saa bevægedes Forældrene endnu stærkere, da hun snart efter vilde bryde sig en egen Vej ud af Rosenvænget. En Tid lang syntes hendes Studietrang at kunne stilles gennem privat Undervisning i den højere Matematik af Hjemmets gamle Ven, den som Politiker og Matematiker lige højt ansete Gehejmeraad Andræ. En Tid underviste hun i

Matematik ved en af de højere Pigeskoler og tog samtidig, for at naa et af de Maal, hun havde sat sig: at være økonomisk uafhængig af Hjemmet, Ansættelse i Staden Københavns statistiske Kontor. Hun følte dog stadig Udve og Længsel efter større Maal, men dette kolliderede med Forældrenes inderlige Ønske om at beholde den elskede Datter hjemme. Hun havde stor Charme i Væsen og Omgangsform, var i det Ydre mere og mere præget af Faderens Slægtsejendommeligheder og i Sindet af Moderens Følsomhed og levende Fantasi. Hun blev til Glæde ikke blot for Forældre og Brødre, men ogsaa for den Kreds af unge Venner, der gik ud og ind i Hjemmet.

1889 var den ældste Søn Peter som Ingeniør taget til Amerika. 1892 stiftede Valdemar Vedel sit eget Hjem længere ude paa Østerbro, men kom som Regel næsten daglig ind om i Rosenvænget. Den tredie og yngste Søn Henrik, der som Faderen efterhaanden naaede højt op i Centraladministrationen, boede lige til kort før Forældrenes Død i Hjemmet. Mest betød den eneste Datter dog i Forældrenes daglige Liv, og det følte s meget tomt, da hun 1891 og Aarene derefter tog Ophold i Stockholm, hvor hun fik Ansættelse som Amanuensis i Matematik ved Stockholms Högskola. Da hun af Hensyn til Forældrenes svigtende Helbred opgav Stillingen i Sverige, tog hun 1896 Ansættelse i Statens statistiske Bureau og modtog i 1901, ledet af den stærke Interesse for sociale Spørgsmaal, som i hine Aartier trængte sig frem og ogsaa havde været stærkt diskuteret mellem de gamle og unge i Rosenvænget, Tilbudet om Stillingen som Danmarks første kvindelige Fabrikinspektør. Gennem hende og hendes levende Forbindelse med mange betydende Mennesker tilførtes der det gamle Hjem nye Værdier. Hun evnede mere end nogen anden af Børnene at følge Forældrenes Tanker lige til deres Død. I det af de to Gamles Sygdom stærkt prægede sidste Tiaar opretholdt hun Hjemmets Præg og Traditioner.

De to handlingsdygtige og klarttænkende Menneskers daglige Færd havde Baggrund i et langt mere bevæget Følelsesliv, end udenforstaaende kunde gennemskue. Stærke Rørelser og en aldrig udløst Vemod i Fru Vedels Sind gav sig ofte til Kende, naar hun nedskrev, tildels i digterisk Form, hvor meget hun og Vedel havde ønsket at

give deres Børn med i Livet, men hvor lidet hun syntes, at de havde evnet at yde, da Børnenes Vinger voksede ud, og de løftede sig i Flugt til Egne, hvor der var en helt anden Vidde og Højde end i Rosenvænget. Hun og Vedel forstod begge godt nok, at ethvert Børnekuld maa forlade den gamle Rede, men hvor ivrigt de end stræbte at følge Børnenes Tankeflugt og glædede sig over deres selvstændige Udvikling, saa faldt Resignationen dem dog svært.

P. Vedel havde i sin Ungdom aabnet sig for en ny Tids Tanker; mere end de fleste i Danmark havde han fulgt med i, hvad der rørte sig i Verden, og stedse stræbt at lære deraf til Gavn for den Betryggelse af sit Land, som var hans Hovedformaal. I hans sidste Aar bevarede han denne usvækkede, alsidige og intense Interesse, men en stærk Pessimisme og nogen bitter Kritik over det meget fremmede, der trængte sig frem i Tidens Rørelser, kunde mærkes hos ham i Aarene, efter at han havde forladt sin Gerning i Udenrigsministeriet. Mest gav dette sig dog Udtryk i de Nedskrifter om Oplevelser og Indtryk, han holdt for sig selv. Det kom kun i ringe Grad frem overfor den unge Slægt, som nu søgte ham.

I Vedels Alderdomsperiode benyttede jeg kun altfor sjældent den Lejlighed, jeg havde til at besøge ham; jeg har siden ofte beklaget dette. Han viste mig stor Venlighed og interesserede sig for det, hvormed jeg sysselsatte mig; saavel mine historiske Studier over den ham saa kære Bernstorffske Tid som min Virksomhed for Udenrigsministeriet med aktuelle dansk-tyske Forhold vedrørende Slesvig havde paakaldt hans Interesse. Fru Vedel saa jeg kun flygtigt, og først efter Hjemmets Opløsning fik jeg nærmere Forbindelse med de fremragende Børn. Men det Indtryk, jeg tog med fra lærerige Samtaler i Vedels bogfyldte Stue, svarer nøje til, hvad de af mine samtidige, jeg har citeret, meddelte. Jeg forlod altid den gamle Ekscellence betaget af hans fine, overlegne Personlighed, der var præget af høj Kultur, sjælden Klogskab og ægte Menneskelighed.

Uforglemmeligt blev, som en af de hyppige Gæster skrev ved Opløsningen, det Vedelske Hjem »med dets Blanding af Konservatisme i Udstyr, Maadehold i Form, Aabenhed og Usnobbethed i Anskuelser — ikke fremmed for noget menneskeligt«. »Enhver Tid

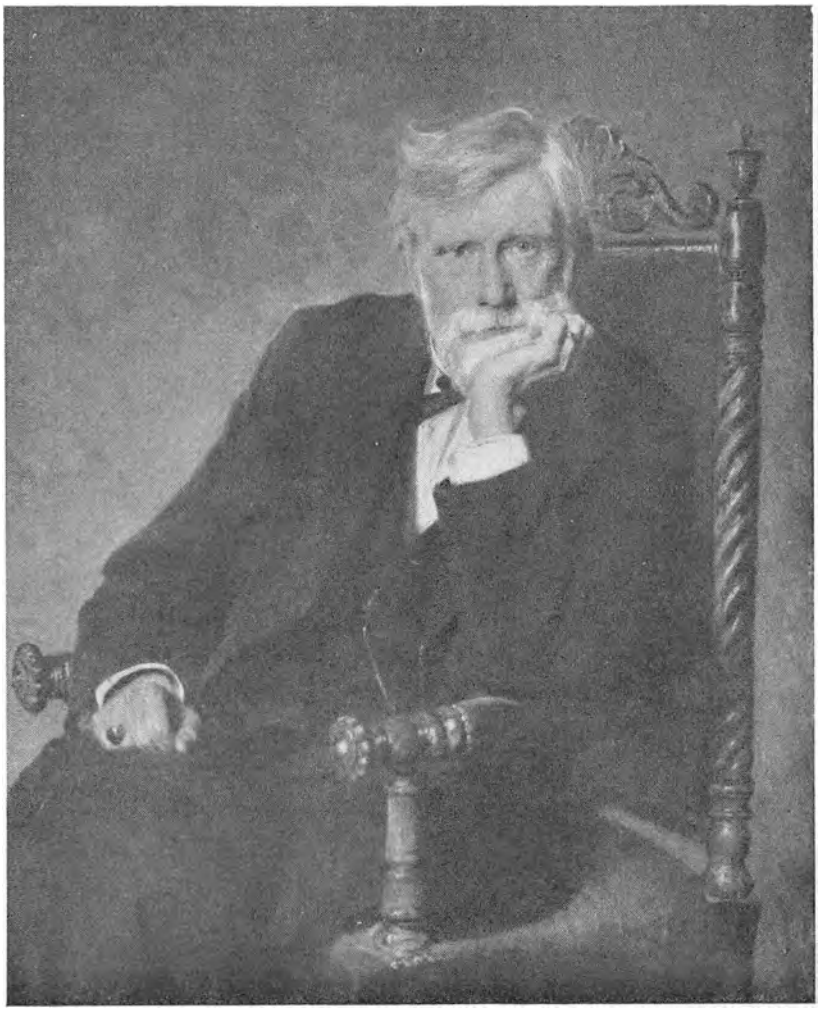

Peter Vedel. Maleri af Bertha Wegmann (ca. 1873). Frederiksborgmuseet.

har bag sig et »ancien régime«, fra hvis Liv noget er skikket til Glemsel, andet til at bevares som Lære«, skrev Marcus Rubin. »I den Vedelske Slægt har man levet længe, og næste Led har kunnet se livagtigt det for sig i det forrige, der burde bevares. Saaledes fra Anders Sørensen Vedels Dage. Den høje Kultur og den ægte Menneskelighed hos P. Vedel er vel værd at føre videre«.

Jeg ser endnu tydeligt for mig Fanny Vedels kloge, straalende Øjne, men i Forgrunden træder i min Erindring den gamle Gehejmeraad, Ekscellencen, hvis Personlighed og Gerning gav Ære til høje Titler. Hans Billede, som ogsaa jeg saa ham kort før hans Død, har en af Hjemmets trofaste Venner, Niels Møller, bevaret i et Digt, da han gik bort.

Vemod og Tak, men ingen bitter Taare
følger den gamle Herre, nu hans Hænder
stivned i Døden, og hans Hoved træt
sank paa den hvide Baare;
han naaed Livets Rand, hvor Lyset ender,
og lagde ned sit Vaaben uden Plet;
med virksom Aand og Tanken klar og rap
igennem Tider svære
han tjente tro sit Land, og agted knap,
han Pligtens Elsker, paa sin vundne Ære.
Derfor vi hilser ham med stille Hyldest:
Han havde gjort sin Gærning og gjort Fyldest.

Et sundt og livfuldt Aasyn, med de tætte,
kridhvide Haar, der faldt i strøgen Flage,
og under dem de sære, lyse Blik,
der blaaned hvast og trætte,
ret som de ruged paa en gammel Klage,
men mildned sig saa muntre. Slig han gik
og agted vaagen paa den unge Slægt,
dens Tro og Haab og Tanke,
lidt drilsk, men saare venlig, naar den kækt
og uforfaren brød mod Vredens Skranke, —
glad, naar han saa dem store Guder dyrke,
højbaaret i sin egen frie Styrke.

EN INDUSTRIMANDS HJEM

Af Direktør Einar Dessau

En af de store, næsten herregaardsagtige Villaer, der laa uden for Staden Københavns Grænse, men dog ved Strandvejens Begyndelse, ejedes i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede af Storkøbmanden, Etatsraad Philip W. Heyman, en ualmindelig fremsynet Forretningsmand med Sans for Industrialisering og med en ejendommelig Blanding af de Egenskaber, der paa een Gang gjorde ham til en yderst moderne Foregangsmand inden for forskellige Erhvervsgrene og til en Købmand af den rigtige gamle Skole. Inden for sin egen Virksomhed, De Danske Svineslagterier, havde han været Manden, der indledede dansk Eksport af forædlede Landbrugsprodukter, og han var da ogsaa den Mand, som H. P. Prior paa en Sporvognstur søgte at interessere i Udnyttelsen af sit Havneanlæg ved Tuborg med det Resultat, at han gik i Spidsen for Dannelsen af et Konsortium, der skulde anlægge Industrivirksomheder paa Grundene omkring den Havn, H. P. Prior ejede. Heyman blev saaledes 1873 Medstifter og senere — i Begyndelsen af Firserne — den egentlige Leder af Tuborgs Fabrikker.

At rejse fra en By i Jylland som Horsens ind til København var ikke nogen dagligdags Sag den Gang, men 4 Brødre ud af en stor Børneflok havde efterhaanden, som de var blevet færdige med Skolen i 16 Aars Alderen, taget Afsked med deres Moder og havde vovet sig ud paa det store Eventyr: at søge at skabe sig en Fremtid i Hovedstaden. Det var Brødrene Hartvig, David, Martin og Benny Dessau (1868—1937). Et stærkt Sammenhold mellem Brødrene under et fra begge Sider frivilligt Formynderskab af den ældste Broder Hartvig prægede Brødrenes Forsøg paa at skabe sig en Tilværelse.

Martin havde faaet en Plads paa Philip W. Heymans Slagterivirksomhed, som han senere forlod, da Andelsbevægelsen havde Bud efter ham som Leder af et af dens Slagterier paa Sjælland. Hartvigs Svigerfader var den kendte Grosserer Louis Meyer, og i hans Firma, Beckett & Meyer, fik Benny sin første Kontorplads. Det Meyerske Hjem var ualmindelig gæstfrit, og de unge Brødre Dessau sluttede Venskab med Louis Meyers mange Børn og blev optaget i Husets store Omgangskreds af Gamle og Unge. I dette Hjem traf Benny Dessau en ung Datter af Philip W. Heyman, der var Veninde med Louis Meyers Datter Anna, som senere blev gift med Bennys ældre Broder Hartvig, og hun blev Benny Dessaus Skæbne.

Det havde sikkert ligget saare langt fra Philip W. Heymans Planer, at den unge Fyr, som han knapt kendte, og som endnu var et ubeskrevet Blad, snart blev enig med hans Datter Paula (f. 1870) om, at de vilde have hinanden, og om nogen Forlovelse vilde Heyman overhovedet ikke høre tale. Resultatet blev, at den unge Benny Dessau tog af Sted til Udlandet, hvor han først havde en Plads i et Bankhus i London og senere kom til et Eksporthus i Hamborg.

Med sammenbidt Energi havde Benny Dessau besluttet sig til i fuldeste Maal at udnytte sit Ophold under fremmede Forhold til igennem flittigt Studium at skaffe sig nogle af de Kundskaber, som han havde maattet give Afkald paa at faa i Horsens Latin- og Realskole, hvor hans Moder ikke havde haft Raad til at lade ham fortsætte til Studentereksamen. Særligt beflittede han sig paa at lære Sprogene. Af stor Betydning for ham blev det ogsaa, at han kom i Berøring med den internationale Forretningsverden. Medens han paa de praktiske Omraader udvidede sin Horisont, fik han dog samtidig Stunder til at dyrke sine mange Interesser inden for Kunsten og Litteraturen, og en ikke ringe Del af hans sparsomme Indtægter gik til Teaterbilletter, ganske vist paa de billigste Pladser; navnlig var det Skuespillets Klassikere, der maatte holde for, naar det da ikke var Operaen.

Hvis Heyman havde tænkt, at Adskillelsen skulde faa de to Unge til at glemme hinanden, havde han regnet fejl, og selv om han ikke

saa noget til nogen Korrespondance imellem dem, holdt de dog Brevvekslingen vedlige ved Søskendes Hjælp. Men en skønne Dag indtraf der forskellige Omstændigheder, der bevirkede, at Philip W. Heyman omsider opgav sin Modstand, og man maa sige, at han gjorde det fuldt ud. Det drejede sig om nogle Personaleændringer baade paa hans eget Slagteri og paa Tuborg, og en god Ven havde pludselig gjort ham opmærksom paa, at det vilde være en god Løsning for ham at ansætte den ganske vist ikke anerkendte Svigersøn.

Philip W. Heyman var en Overraskelsernes Mand, og en skønne Dag i 1890 forsøgte han at tilrettelægge en hel dramatisk lille Overraskelse for de to Parter i Hamborg, hvor Benny Dessau fik Opfordring til at træffe ham paa Hotellet. Dér havde han nemlig sin Datter med; han havde ordnet det hele uden at spørge dem. Benny skulde tiltræde en Plads paa Slagteriet, og Forlovelsen skulde deklareres, og nu vilde han gaa en Tur i Byen, medens de Unge kunde tage Stilling til Planen. Da han vendte tilbage, havde de overvundet de Betænkeligheder, de havde med at skulle blive saa afhængige af den store Mand, og han havde været saa sikker paa dette Resultat, at han havde Forlovelseskortene med.

Allerede i Juni 1891 blev Benny Dessau, som netop havde fundet sig godt til Rette med Arbejdet i Slagteriets Eksportforretning, overført til Tuborgs Kontorer med Stilling som Prokurist til den beskedne Gage af 3000 Kr. om Aaret, og 1. Sals-Etagen i Tuborgs daværende Administrationsbygning blev gjort i Stand som Fribolig for det unge Par.

I September 1891 blev Benny Dessau saa gift med Frøken Paula Heyman og flyttede ind i det nye Hjem, som de beboede i 10 Aar. At indrette et saadant Hjem paa saa kort Tid og med de Midler, der stod til Raadighed, var selvfølgelig ikke helt let. Møblerne fik de Heymans Hjælp til at anskaffe, men der gik alligevel saa meget med, at Benny maatte ty til sin Broder Hartvig for hos ham at opnaa et mindre Laan for at komme i Gang med Husførelsen. Hvad Møblerne angik, maatte man tage til Takke med, hvad der fandtes til Salg, og hvad der nu en Gang kunde skaffes for det beskedne Beløb, som blev stillet til Raadighed, og den største Del gik til An-

skaffelsen af Spisestuemøblementet, der var af tungt, mørkt Egetræ nærmest i Renaissance-Stil. De Bekvemmeligheder, man kræver nu til Dags, fandtes selvfølgelig ikke. Facaden mod Strandvejen med alle Vinduerne mod Vest optoges af en ret stor Spisestue, og i den anden Ende af Huset var der Herreværelse og Dagligstue. I Midten var der en Forstue, hvori Hovedtrappen mundede ud, og en Korridor skilte de vestlige Værelser fra Værelserne mod Øst, der havde Vinduer ud mod Bryggeriet. Møblerne, der var Tidens, var af højst forskellig Stil eller maaske knapt nok nogen Stil, gennemgaaende tunge og store. Dagligstuen prægedes af et stort, rundt Bord med en Petroleumslampe i Midten, Sofaer og Lænestole og et taffelformet Klaver; Klunkepræget fuldbyrdedes af Portierer og om Vinteren tunge Gardiner, der om Sommeren maatte vige Pladsen for de lette Sommergardiner. Herreværelset, der var aflangt, staar for Erindringen som en usædvanlig Sammensætning af en Plyds-Chaiselong og to store, dybe Armlænestole. Plydset var dybtrødt med blomstret tyrkisk Mønster indvævet, og vel at mærke var det tyk, blød Plyds. Fra de polstrede Armlæn hang der en Bort af Kvaster. Paa Gulvet laa der et stort Tæppe, og saa var der de smaa orientalske Borde, sekskantede eller ottekantede, med indlagt Perlemor i forskellige Mønstre baade paa Bordpladen og ned langs med Siderne og Benene. Herreværelsets Pryd udgjordes endvidere af blanke Cigarbægre og Askebægre med rigt indgraverede Mønstre, vistnok marokkanske eller algierske Frembringelser. Spisestuens Vægge var hele Vejen beklædt med et skabshøjt Panel, der foroven endte i en smal Hylde, som var besat med en Række Porcellænsplatter og Krus. Fra Loftet hang der i Midten af Spisestuen en Messingrørs Gaslysekrone; det var en lidt voldsom Effekt, naar der var Lys paa den med de dengang almindelig anvendte Auer-Gaslysnetbrændere omgivet af Lampeglasset og den obligate Matglas-Kuppel. Praktisk nær ved Spisestuen laa paa den anden Side af Korridoren Køkken og Pigeværelse, hvorefter fulgte Badeværelse med Gasbadeovn med Karbad og Styrtebad og endelig Soveværelse og de Værelser, der senere fandt Anvendelse som Børneværelser.

Strandvejen var i hin Tid endnu den idylliske Landevej, om Vin-

Benny Dessau i Dagligstuen i det første Hjem paa Tuborg (1897).

teren med et godt Lag Pløre, og om Sommeren med Støvskyer, der hvirvledes op af Trafikken. Hestesporvognen havde ikke formaaet at skæmme Idyllen, der endnu frembød Skuet af store, gamle Træer og ret dybe Landevejsgrøfter. Lige uden for den dybe Have skrævede over Grøften et højt Stillads med en rund Vandbeholder af Træ, og til denne tyede Vejvæsenets tørstige Vandvogne jævnligt Sommeren igennem under den haabløse Kamp mod Støvet og holdt stille, medens Vognens Vandtank fyldtes, og Hestene for Vognen fik sig en Mundfuld Havre og en Slurk Vand. Biler var jo ukendte Foreteelser, men Cyklisterne tog hele Strandvejens Bredde i Besiddelse sammen med de mange Hestekøretøjer, hvoraf om Hverdagen Tuborgs muntert udseende rød-hvide Paraplyvogne med de prægtige Heste for dominerede. Om Søndagen og paa Helligdagene gik den første Halvdel af Dagen en Strøm af Hestekøretøjer ud af Byen, og hen ad Aften vendte Strømmen og førte dem tilbage til Hjemmene i Hovedstaden, dog som Regel ikke uden et lille Ophold ved Tuborg Pavillonen, hvor Tjenerne var vant til ved selve Vognene

at servere herligt skummende Fadøl som en værdig Afslutning paa Udflugten.

Det blev ikke forundt Philip W. Heyman at leve ret længe, efter at hans Datter og Svigersøn var blevet installeret paa Tuborg, men han naaede dog at glæde sig over at se sin kære Virksomhed, Tuborg, i gode Hænder, ikke mindst da han selv under sin langvarige Sygdom i det sidste Leveaar 1893 maatte holde Sengen i sit Hjem. Da han døde i en Alder af 56 Aar, gik Ledelsen over til Benny Dessau, der blev Tuborgs Direktør.

Det var et stort Ansvar og en vanskelig Gerning, der kom til at hvile paa den 26-aarige Direktørs Skuldre, men Arbejdet lettedes ved, at han havde en Stab af dygtige og begejstrede Medarbejdere. Naar han om Morgenen efter et hastigt indtaget Morgenmaaltid gik ned ad Trappen til sit Kontor i Stueetagen, begyndte Dagens Arbejde, saa snart han havde rullet op for sit store Skrivebord. Staben traadte da sammen, og medens gamle Brygmester Bekkevold, Tuborg-Pilsnerens Fader, fik en Stol at sidde paa ved Skrivebordets Hjørne, tog Brygmester Wibroe og Driftsinspektør Peters staaende Plads bag ved Skrivebordet med en Albue paa Bordets øverste Hylde; denne Opstilling var en Tradition.

En god Støtte havde Benny Dessau i sin unge Hustru, med hvem han drøftede sine Tanker og Planer, og ligesaa i sin gode Ven og daværende Svoger, Overretssagfører Konrad Levysohn, som var gift med en anden af Philip W. Heymans Døtre. Diskussionerne mellem disse to Venner var meget frugtbringende, fordi Levysohn havde den mærkelige Gave, at han samtidig med, at han forstod at gaa ind paa den anden Parts Tankegang, var i Stand til at bringe de Indvendinger frem, som den diskuterede Plan før eller senere kunde tænkes at møde, og derigennem opnaaedes der forud en betydelig Klarhed, der var gavnlig for Sagens videre Forløb.

De huslige Problemer eksisterede saa godt som ikke for Benny Dessau, idet han havde faaet en Kone, der med en udpræget Ordenssans og Talent for at administrere Hjemmets Forhold tog sig af alt saadant, og da Familiens Budget jo var meget lille, førte hun daglig Husholdningsregnskab i Soyer's kendte Husholdningsbog, saaledes

Familien Dessau i dens første Hjem paa Tuborg (1896).

at hun til enhver Tid kunde følge Slagets Gang og tage sig ad notam, om der skulde være ekstravageret paa et eller andet Punkt. Selv efter at de økonomiske Kaar ved Overgangen til den nye Stilling var blevet forbedret og ogsaa senere fortsat bedredes, blev hun ved dermed. Altid var der dog et lille Beløb tilovers til Fornøjelser, navnlig Teatret, og til Selskabelighed i Hjemmet og en ikke helt ringe Velgørenhed, der navnlig samlede sig om Hjælp til en bestemt Kreds af vanskeligt stillede Familier ved Juletid. Efterhaanden kom der ogsaa en Børneflok, ialt 4 Børn, 2 Drenge og 2 Piger.

I 1898 begyndte saa det vigtige Problem med Børnenes Skolegang, idet den, som skriver disse Linier, var blevet indmeldt i Østerbros Latin- og Realskole (en Skole, der laa i Odensegade ved Trianglen, og som senere ophørte og indrettedes til Lærerseminarium). Jeg husker tydeligt den Dag, min Moder fulgte mig ind til Skolen, og hvordan hun fortalte mig om alt det interessante, jeg dér skulde opleve. Spadsereturen fra Tuborg, der vel nok tog sine smaa 3 Kvarter, forekom derfor ikke saa lang, og da vi endelig stod ved Skolens Port, kunde jeg vist godt have ønsket, at den skulde have været

lidt længere endnu — og mon ikke min Moder havde lidt af den samme Fornemmelse; i det mindste klarede hun betydeligt op, da hun fik Øje paa en anden lille Fyr, der skulde afleveres paa Skolen, og hun fik os snart til at give hinanden Haanden og gaa ind sammen — den lille Fyr med det krøllede Haar var den senere Skibsreder Viggo Sass.

Det var ikke blot den første Dag, at min Moder fulgte mig til Skole, hun fortsatte troligt dermed hver eneste Dag, naar ikke Sygdom en meget sjælden Gang hindrede hende deri. Det var ogsaa sjældent, at Vejret var saadan, at vi skulde køre med Hestesporvognen, men naar det endelig hændte, blev Barnefrøkenen sendt ned for at holde Udkig, naar Sporvognen kom, og bad Sporvognskusken holde stille og vente et Øjeblik, til vi var kommet ned ad Trappen. Paa lignende Maade foregik det om Aftenen, naar Fader og Moder skulde til Teatret og stod med det fine Tøj paa; saa holdt Stuepigen Udkig fra det aabne Vindue og løb ned til Sporvognskusken og bad ham holde et Øjeblik, for nu kom Herren og Fruen og skulde med.

Der var noget virkelig hyggeligt ved de gamle Hestesporvogne, der rullede forbi med deres 2 Etager forbundet med Vindeltrappe og med de 2 Heste foran trækkende paa Skaglerne, og naar Vognen var i Gang, saa travende foran med løse Skagler, idet Kusken jo hele Tiden med sin Haandbremse maatte passe paa at holde den rigtige Afstand mellem Hestene og Sporvognen. En Drengs første Fremtidsdrøm var vel ogsaa naturligt nok at blive Sporvognskusk, og dengang var det ikke nogen Forseelse at snakke rigtigt ud med en saadan Sporvognsstyrer om alt det, han havde med at gøre. Hestesporvognen var jo i det hele taget meget anvendelig og ydede en Service paa forskellige Omraader, der maaske nu til Dags kunde tages op i en rationaliseret Form. Havde Moder en enkelt Gang en Pakke, der skulde ind ad Strandvejen til enten min Bedstemoder, der stadig boede Strandvejen Nr. 11, eller andre af Familiens Medlemmer, der boede derinde langs Ruten, saa kunde hun lade Stuepigen standse Sporvognen uden for Huset og give Pakken til Sporvognskusken med Besked om, hvem der vilde staa og modtage den paa et nærmere angivet Sted, og saa ringede min Moder til den, der

skulde modtage Pakken, og sjældent slog det fejl, at Pakken kom den rette Modtager omgaaende i Hænde; særlig almindeligt var det, at Slagteren eller Fiskehandleren i Byen leverede sine Varer til Sporvognskusken, som saa standsede og løb ind i Huset og lagde Varerne indenfor, efter at have ringet paa Klokken ved Indgangsdøren.

Paa de mange Spadsereture ind til Skolen og hjem derfra talte Moder med sine Børn om næsten alle mulige Emner og havde en sjælden Forstaaelse af, hvad der rørte sig i en Barnehjerne; hun havde det Princip, at selv Børn skal have et saa vidt muligt fornuftigt Svar paa de Spørgsmaal, de kommer med, saafremt det ikke drejer sig om blot og bar Spørgesyge. Selv mindre, naturvidenskabelige Spørgsmaal, som hun selv hidtil ikke havde sat sig ind i, søgte hun at skaffe sig Klarhed over for at kunne tilfredsstille vor Trang til Viden, og jeg erindrer, at hun engang var lidt ked af ikke helt og udtømmende at kunne besvare det ligefremme Spørgsmaal: »Hvad er egentlig Elektricitet?« Iøvrigt havde hun dog, inden jeg var 7 Aar, til en vis Grad anskueliggjort for mig det maaske langt vigtigere Spørgsmaal: Hvorledes de smaa Børn bliver til. Spørgsmaalet var netop blevet aktuelt, da min mindste Søster lige var blevet født en Nat, og min Moder derfor af gode Grunde var forhindret i at følge mig til Skole. Hun havde imidlertid ordnet det saaledes, at jeg kunde følges med min Religionslærerinde, som daglig foretog samme Vandring, og som havde 2 store Sønner i Skolens ældste Klasser. Da jeg kom hjem fra denne Tur, refererede jeg for min Moder den Samtale, jeg havde haft med Fru K. Efter at have fortalt hende, at jeg havde faaet en lille Søster, havde jeg løst henkastet Spørgsmaalet: »Hvor mon hun i Grunden er kommet fra?« Fru K. havde dertil svaret, at det maatte vel være Storken, der havde bragt hende. Jeg føjede over for min Moder til: »Jeg vilde bare vide, om Fru K. vidste Besked, og da hun ikke vidste bedre, saa lod jeg hende blive i Troen«, — hvilket kunde tyde paa, at min Moder antagelig samtidig med, at hun har klarlagt Problemerne, har tilføjet, at det skulde jeg ikke tale om til andre.

Skønt min Faders Tid navnlig i de Aar var stærkt beslaglagt af Arbejde, beskæftigede han sig dog ikke saa lidt med os Børn, selv

om det ikke blev til saa meget om Hverdagen; men naar som helst der hændte interessante Begivenheder, som han enten selv havde med at gøre eller kendte til, huskede han paa, at Børnene saa vidt muligt skulde beriges med disse Indtryk. Saaledes husker jeg engang, kort Tid efter at jeg var kommet i Skole, at han en Søndag Formiddag sendte Bud nede fra Kontoret op i Lejligheden, at min Moder og jeg skulde komme derned, for der var noget interessant paa Færde. Det interessante var, at min Moders Onkel, Generalkonsul Ruben, som blandt forskellige andre Ting havde Agenturet for Edison, var kommet for at demonstrere Edisons Fonograf, og jeg husker endnu tydelig det mærkelige Apparat, hvor der var noget, der snurrede rundt, og hvorpaa han satte en blank Voksrulle; naar man saa talte ind i en lille Tragt og optog Talen, kunde man høre det igen bagefter. Oplevelsen gjorde et uudsletteligt Indtryk paa mig, og jeg ved ikke, om det har bidraget til, at jeg endnu har en saa stærk Interesse for Lydoptagelse, at det er en af mine Hobbies. — Medens jeg er ved det, kan jeg jo fremdrage en noget senere Begivenhed — i 1901 — der har haft en lignende Virkning, nemlig den, at kort efter at den ene af Tuborgs og De forenede Bryggeriers Medstiftere, C. F. Tietgen, var død og var blevet begravet under Udfoldelsen af stor Højtidelighed, tog min Moder mig med til Byen, hvor der i en lille Biograf forevistes nogle Film, hvoriblandt en Film, der var optaget ved Tietgens Begravelse; her saa og genkendte man uden for Marmorkirken Familiemedlemmer og andre, der havde været til Stede ved Begravelsen, enten paa deres Vej ind i eller ud af Kirken. Meget betaget blev jeg naturligvis, da jeg pludselig saa et Glimt af min egen Fader. — Filmen er det senere lykkedes mig at faa en Kopi af.

Hjemmets forskellige Venner traf vi Børn jo ogsaa, men det var ellers ikke Skik og Brug, at vi skulde være til Stede om Aftenen, naar de Voksne talte sammen. Blandt de gamle Venner, som jeg mindes fra det første Hjem, var foruden Onkler og Tanter paa begge Sider en saa god Ven som Karl Meyer, den senere Professor og Formand i Industriraadet, og hans svenskfødte Kone Elise. Karl Meyer var en Fætter til Philip W. Heyman og havde som Kemiker

været ansat af Heyman til at lede Tuborgs første Mineralvandsfabrik »Absalon«, da den blev købt. Senere oprettede Karl Meyer sammen med Detlefsen det kendte Laboratorium, Detlefsen & Meyer. Med Karl og Elise Meyer kom mine Forældre en hel Del sammen, og Venskabet holdt for hele Livet. Karl Meyer og min Fader supplerede paa mange Maader hinanden og nærede stor Interesse for hinandens Specialer og navnlig stor Beundring for hinandens Dygtighed. En anden nær Ven fra den gamle Tid, som jeg mindes, ikke mindst paa Grund af hans mange Særegenheder, var Mogens Ballin. Hans Forældre Hendrik og Ida Ballin havde fra min Faders første Tid i København modtaget ham gæstfrit i deres Hjem, og han traf dér Sønnen Mogens, hvem han kom til at staa meget nær. Mogens Ballin var en urolig og søgende Sjæl med Kunstnerens Temperament, og han var med sit kulsorte Haar og store, sorte Fuldskæg en højst ejendommelig, men samtidig pompøs Skikkelse. Han havde specialiseret sig i en særlig Stil af Sølvsmedearbejde og Arbejder i Tin, og der skaffedes ham et lille Værkstedslokale i en af de mindre Bygninger paa Tuborgs Grund, uden for selve Bryggeriet. Mogens Ballin var en hyppig Gæst i vort Hjem. Han var i Reglen en hyggelig, passiarende Ven, men kunde undertiden pludselig arbejde sig op til at være en Agitator; ganske særligt var det sjælelige og religiøse Spørgsmaal, der opfyldte ham, og som han absolut maatte dele med sine Venner. Med ham maatte Vennerne efterhaanden gennemgaa de forskellige Faser af hans aandelige Udvikling, der bevægede sig fra den mest yderliggaaende Ateisme til den mest ortodokse Katolicisme. Da han blev gift med den i Sammenligning med ham næsten æterisk udseende Frøken d'Auchamp, som kaldtes Grit, optoges hun ogsaa naturligt i Kredsen.

En anden markant Skikkelse blandt Husets Venner var Mette Gauguin, den kendte Kunstmalers Kone og Moder til Billedhuggeren Jean Gauguin og Maleren og Forfatteren Pola Gauguin. Fru Gauguin, der havde ført en omskiftelig Tilværelse som forladt Kunstner-Hustru, ernærede sig som Fransklærerinde og solgte engang imellem et og andet af sin Mands Malerier til sine Venner. Min Fader og Moder, der begge var varme Tilhængere af Gauguins Malerkunst,

købte nu og da, naar de vel at mærke havde Raad til det, et af disse Malerier. Malerierne af Gauguin vil altid være Perler i en Kunstsamling og er alle Tider holdt højt i Ære i mine Forældres Hjem. — Fru Gauguin havde — i hvert Fald for os Børn — et ret fornøjeligt men overraskende Frisprog og brugte mange Ord og Udtryk, som vilde have skaffet os en mere eller mindre skarp Irettesættelse, hvis vi havde brugt dem. Hun talte fantastisk hurtigt og med en mærkelig dyb Stemme, der ikke virkede særlig kvindelig, og hertil kom, at hun gik med Haaret kortklippet og havde tillagt sig en paa den Tid højst usædvanlig Mandfolkefrisure. Og saa røg hun rigtige Cigarer, og hendes Klædedragt, som ganske vist var Kvindedragt, mindede mest om Herretøj. Trods disse mindre kvindelige ydre Træk havde hun dog en udpræget kvindelig Karakter og et kvindeligt Sind, og skønt hun havde en skarp Tunge og ikke lagde Baand paa sin Ytringsfrihed, naar hun bedømte Folk af »Selskabet«, var hun i Virkeligheden et ualmindelig hjerteligt og vindende Menneske, som begge mine Forældre holdt meget af og glædede sig over at se hos sig.

En mere sjælden, men lige saa velset Gæst var Faders Klassekammerat fra Tiden i Horsens Latin- og Realskole, som ikke alene var blevet i Horsens men ogsaa i Skolen, hvor han nu var Adjunkt. Hans Navn var Fledelius, og han var en hjertelig og elskelig Personlighed, der maa have egnet sig godt som Pædadog. Han havde beholdt det hyggelige horsens-jydske Tonefald, og sikke de gamle Venner kunde tale og tale sammen, naar han i en af Skoleferierne kom paa Besøg.

Fra Barndommen i Horsens skrev sig ogsaa Venskabet med Skuespillerinden Fru Anna Bloch, som havde gaaet paa samme Danseskole som Fader.

Henimod Slutningen af Halvfemserne var Benny Dessaus Broder Martin vendt tilbage til København og havde saaledes afsluttet sin Æra som Slagteridirektør først paa Sjælland og sidst paa Fyn. Det var Burmeister & Wain, der havde Bud efter den unge, begavede Købmand, som havde vist at have udpræget administrative Evner i Forbindelse med sundt Købmandsskab og en industriel Indstilling,

der tilmed havde kunnet anvendes i Landbrugets Tjeneste. Martin var kun et Par Aar ældre end Benny, og fra Barndommen havde de to Brødre været meget nære Venner, og begge glædede de sig over atter at kunne være i hinandens Nærhed; mange var de Emner, der blev inddraget under Brødrenes muntre og fortrolige Samtaler om Aftenerne eller Søndag Eftermiddage. Men det var ikke lutter Forretning og Alvor, Tiden blev brugt til. Morskaben var sikkert lige stor hos dem begge, da Martin engang havde faaet fat i et Dukketeater, og de sammen lavede en stor Forestilling for Børnene, hvor de opførte Oehlenschlägers »Aladdin«; hvor megen Glæde Børnene havde af Forestillingen, vilde det selv for en moderne Teaterkritiker være vanskeligt at afgøre, men at den morede de to voksne Horsensdrenge, var end ikke deres Børn i Tvivl om. Endnu kan jeg høre Navnet *Morgiane* udtale, som det lød fra den lille Scene. En anden Gang havde de faaet fat i et herligt lille Legetøjstog, som udmærkede sig baade ved de ret brede Skinner og ved, at det var et rigtigt Damplokomotiv. Det var derfor naturligt, at der ikke kunde blive Tale om, at det var Børnene, der legede med Toget, og af de to Brødre Martin og Benny havde den sidste ikke saa stor Chance som sin ældre Broder, der gennem sin Tilknytning til Burmeister & Wain saa aabenbart havde langt større Forstand paa Dampmaskiner, Dampkedler og Damptryk — men Ih hvor det Tog dog kunde køre!! Og sikke morsomt det lugtede!!

1894 blev Tuborg erhvervet af Aktieselskabet De forenede Bryggerier, og fem Aar efter blev Benny Dessau administrerende Direktør for dette Selskab. I Kraft af det Tillidsforhold, der bestod mellem ham og hans hidtidige Medarbejdere, og ved sin udprægede Forhandlingsevne førte han disse ind i et intensivt Samarbejde paa en Rekonstruktion og Koncentration af den forgrenede Virksomhed. At det samtidig ændrede hans Arbejdsdag var den nødvendige Følge af, at Selskabets Hovedkontor var beliggende i Byens Hjerte, og at Virksomhederne laa spredt rundt i Byens Udkant. En væsentlig Del af Planen var, at samtlige Selskabets Bryggerier skulde afgive deres Produktion af Bajerskøl til Tuborg, hvor Udvidelsesmulighederne var de bedste, og man gik straks i Gang med en Modernisering af

dette Bryggeris forskellige Anlæg og Afdelinger. Et af de Indtryk, der endnu staar stærkt for min Erindring, var den lange Række af Hestekøretøjer belæsset med Is, der paa visse Vinterdage dannede en virkelig Kø af selv nu imponerende Dimensioner, og Køen drejede ind igennem Tuborgporten, hvor Vognene tog Opstilling langs Lagerkælderbygningens savtakkede Gavlfacade, som endnu findes paa Tuborg. Dengang var Lagerkældrene dog saaledes indrettet, at de store Træfade befandt sig i Underetagen, og Isen blev langet gennem Luger op til den øverste Etage, hvor den stabledes denne ene Gang om Aaret; denne Is skulde være tilstrækkelig til at holde Lagerkældrene afkølet indtil næste Vinter. At denne Ordning ikke var særlig hensigtsmæssig fra et industrielt Synspunkt, var blevet klart for Tuborgs Ledelse, og man besluttede sig til en betydelig Udvidelse af Køleanlægget og byggede desuden et nyt Maskinhus. Samtidig indførtes elektrisk Drift.

Nu var Øjeblikket inde til at anlægge en rigtig industriel Aftapningsanstalt, og da Tuborg den 13. Juli 1900 fejrede Tuborgøllets 25 Aars Jubilæum, blev det gjort til en Fest af virkelige Dimensioner. Mine Indtryk fra den varme Sommerdag, en af de første i Aarhundredet, prægedes navnlig af den opsigtvækkende Begivenhed, at min Moder, iført sin største Elegance, med en Sølvmurske skulde nedlægge Grundstenen til den ny Bygning, og at der i Forbindelse hermed var arrangeret en højtidelig Ceremoni med mange ældre Herrer med Bakkenbarter eller Fuldskæg, iført høje Hatte og sorte Frakker samt Damer i lyse Sommerdragter, alle bænket i den stegende Solhede uden nogen formildende Skygge.

Jubilæet var iøvrigt slaaet stort op, og jeg har det Indtryk, at det prægedes af begge mine Forældres udprægede Sans for at festligholde Begivenheder, der frembød en naturlig Begrundelse for at feste. Om Aftenen var der Selskab i vort Hjem med en Masse Gæster, hvis Navne jeg vel skal vogte mig for at forsøge at opregne saa længe efter. Men Gaslysekronen i Spisestuen var ikke tændt; derimod var der paa Panelhylden anbragt saa mange af de smaa kulørte Lamper, at Arrangementet ikke stod tilbage for en rigtig Tivoli-Illumination. Det lange Bord var prydet med store Isopsatser fra et af Bryg-

Hvide Villa (1909).

geriernes Krystalis-Anlæg, store Ispyramider med indefrosne friske Blomster, hver i sin runde Messingbakke, spillede i Lyset fra de kulørte Lamper og bidrog til at give Arrangementet en Eventyrstemning. At store Øltønder paa Træbukke med Tuborgs skummende Øl satte Præg paa Festen i det unge Direktørhjem siger sig selv, og det har sikkert været en uforglemmelig Jubilæumsfest ogsaa for andre end for Hjemmets Børn.

Festen kunde paa en Maade betragtes som en Afskedshyldest til det gamle Hjem over Tuborgs Kontorer, idet de mange Udvidelser, der skulde finde Sted paa Tuborg, nødvendiggjorde en Ombygning af Kontorbygningen samtidig med, at Lejligheden skulde overgaa til Tuborgs Brygmester, Sophus Wibroe, der havde afløst Bekkevold.

Det var besluttet, at der skulde opføres en ny Direktørbolig paa Tuborgs Grund, og spændende var det sammen med Far og Mor at se Tuborgs Arkitekt Glæsel fremlægge de store, hvide Tegninger og høre ham forklare, hvorledes Villaen skulde være indrettet, og hvor den skulde være beliggende, nemlig lige Syd for den Røde Villa, der havde været beboet af Bekkevold, og saaledes at den store Have

skulde deles imellem den gamle »Røde Villa« og den ny »Hvide Villa«, Strandvejen 46. En saadan Villa kunde dog ikke blive til saa hurtigt som Paladset i Oehlenschlägers »Aladdin«, og Familien maatte derfor forlade de hjemmevante Omgivelser paa Tuborg og blev midlertidig installeret i en Lejlighed paa Østerbrogade.

En sidste Afsked med de gamle og saa fortrolige Omgivelser, der havde været ens hidtidige Liv, førte uvægerligt forbi det hyggelige Maleri med de store, grønne Skræppeblade med Sneglene paa og med et Hus i Baggrunden. Billedet, der var malet af Georg Seligmann, som dengang var gift med min Moders Søster Jenny, alluderede til Eventyret om den lykkelige Familie, Sneglene, der skulde æde af de grønne Skræppeblade, saa de til sidst blev værdige til selv at kunne spises af Beboerne i det store Hus. Om det var det paradoksale i Sceneriet eller de hyggelige grønne Farver, der jo, som H. C. Andersen har sagt, er godt for Øjnene, der bevirkede et Samhørighedsforhold mellem Billedet og mig, ved jeg ikke; men jeg er glad over nu selv at have Billedet til daglig Beskuelse i mit eget Hjem, hvor det nu befinder sig.

Et andet Billede, intet Maleri men et stort Fotografi af Rembrandts Selvportræt med Saskia paa Skødet, hver med sit Glas Champagne i Haanden, og med Ansigterne vendt mod Tilskueren, havde alle Dage haft en mærkelig Indflydelse paa mig og hang paa en Væg, hvor man ikke kunde undgaa at se det. Gengivelsen efter Rembrandts Mesterværk med de to straalende Figurer har det tilfælles med Originalen, at begges Øjne ser lige ind i Tilskuerens, og begge sidder de med et uudgrundeligt Smil, der, alt efter Beskuerens Sindsstemning, kan opfattes som opmuntrende, spydigt eller bebrejdende. Naar jeg som Barn var alene i Stuen med dette Billede, havde jeg aldrig Følelsen af at være alene, men havde endogsaa en uhyggelig Fornemmelse af, at de to deroppe vidste alt, hvad jeg havde gjort, eller alt, hvad jeg tænkte paa, og at de en Gang imellem tilkendegav deres Misbilligelse, men rigtignok ogsaa andre Gange næsten nikkede opmuntrende. Det var rart at genfinde disse Billeder i det nye Hjem i »Hvide Villa«, da den blev taget i Brug; de forenede paa en ejendommelig Maade Fortiden med Fremtiden i langt højere

Grad end de betydeligere Kunstværker saasom Gauguins Malerier. —

De to Aar i Lejligheden paa Østerbro tæller ligesom ikke med, naar man vil tænke paa det Dessauske Hjem. Derfra foretoges imidlertid Udflugter ud til Bryggeriet, medens den nye »Hvide Villa« opførtes, og det er i Grunden morsomt, hvorledes man paa denne Maade tager et Hjem ligesom gradvis i Besiddelse, før det rigtigt er blevet til. Alligevel var det med en vældig Spænding, vi flyttede ind og blev rigtige Beboere af »Hvide Villa«, der var Indbegrebet af al Eventyrlighed. Der var Elektricitet, der gav Stød, naar man satte 2 Fingre ind i Hullerne paa Stikkontakten, og naar jeg tænker paa, hvor ofte vi Børn gjorde dette for Morskabs Skyld, gad jeg nok vide, om Elektriciteten var mindre farlig ved Aarhundredets Begyndelse end nu! Værelserne stod nu færdigmalede med de Farver, som vi havde set min Moder sammen med Malermesteren gaa og afsætte som Prøve paa Væggene.

Hjemmet var en helt ny Verden med hidtil ukendte Vidundere: At tænke sig, at der var flere Badeværelser med fine, hvide Badekar og blanke forniklede Rør og Haner, hvoraf der naar som helst kunde løbe varmt eller koldt Vand — for slet ikke at tale om den morsomme Lyd, det gav, naar man trak i et bestemt Haandtag, som fik et Vandfald til at fosse paa et vist Sted. Kælderen havde sit tekniske Anlæg med Centralvarmen, der saa ud som en lille Afdeling af Tuborgs Kedelhus; saa var der elektrisk Strygejern, og noget af det allermorsomste var en elektrisk drevet Rulle, som man kunde køre med i Timevis uden at komme til at kede sig. — Og vi Børn havde faaet egne Værelser og kunde ganske anderledes end før brede os med vore respektive Ejendele og private Legetøj. Men det bedste var vel nok den dejlige gamle Have, der strakte sig fra Strandvejen ved Indkørslen med de to hvide Murpiller, der om Aftenen straalede med de elektriske Lygters Lyspragt, og rundt om Huset og et næsten lige saa langt Stykke bag ved dette, ganske vist lidt tilspidset ned mod Bryggeriet. Medens min Moder nok interesserede sig mest for de Partier af Haven, der laa nærmest omkring Huset, var jeg afgjort mest interesseret i nogle smaa, fjernere liggende Arealer, der var stil-

let til Børnenes særlige Disposition; den ene Del benyttede vi til vore egne smaa Havebrug, men i det fjerneste Hjørne byggede vi, formentlig tilskyndet af et eller andet atavistisk Huleboer-Anlæg, dybe Jordhuler sammen med ligesindede Kammerater, og da vi tilmed udstyrede de overdækkede Huler med en Slags Kamin med Skorsten og brugte Ildstedet dels til at riste Æbler og Kartofler paa og dels til i den kolde Tid at holde Hulen opvarmet, kunde det ofte være svært for min Moder at faa samlet os sammen, naar hun f. Eks. mente, at der burde læses Lektier, eller vi skulde til Bords.

Stuerne i det nye Hjem havde rigtigt taget Revanche for, hvad Stuerne havde manglet i det gamle Hjem, og intet mindre end helt nye Mahogni Møbler, lavet paa Bestilling hos Snedkermester Otto Meyer efter Tegning af Bindesbøl, kunde gøre det. I en af Stuerne var det dog Møbler efter Tegning af en af Familiens gode Venner, Arkitekt Brummer. Min Moder præsterede selv Broderierne paa Stolebetræk, Gardiner og Bordtæppe. Iøvrigt var Klunkestilen fuldstændig forladt, og Hjemmet var nu langt mere præget af lyse og venlige Farverigdomme og gedigent Bohave. Malerierne var blevet flere, og en Del danske Billeder kom hurtigt til, og hvor der endnu ikke var kommet Malerier i en Stue, hang der smagfulde Kobberstik eller Raderinger. Rembrandts Selvportræt med Saskia, Champagneglassene og de uudgrundelige Smil hang for Enden af Spisestuen, og Seligmanns Skræppeblade med den lykkelige Familie naaede først at fortrænge dette Billede efter i mange Aar at have hængt i Dagligstuen. Min Moder elskede Blomster og kunde faa en gammel Spadserestok til at spire, hvis hun virkelig vilde; alt hvad hun plantede og saaede af Blomster, lykkedes uvægerligt, og Haven saavel som Husets Værelser bar synligt Præg deraf ved en usædvanlig Blomsterpragt, hvad der iøvrigt stadig er Tilfældet.

Foruden Kælder og Loft havde Villaen to rigtige Beboelsesetager. Naar man kom ind ad Hoveddøren efter at have ringet paa Dørklokken, der ikke var et almindeligt Ringeapparat, men en pompøs lille Skibsklokke, hvorfra Ringningens enkelte Slag kunde høres, kom man ind i en lang Forstue med mange grønne Planter i Vinduet. Den vendte lige ind imod Husets Midterhall, der strakte sig

Interiør fra Hvide Villa.

gennem begge Etager, og hvor den store Trappe op til 1.Salen foroven mundede ud i en Balkon, hvorfra der gik Døre til de forskellige Soveværelser og et Par Gæsteværelser.

I Stueetagen grupperede Værelserne sig ogsaa naturligt om Hallen, hvorfra man først kom ind i Herreværelset i Husets sydlige Hjørne. Naar min Fader var hjemme, var der 9 Chancer ud af 10 for at finde ham anbragt ved sit store pompøse Mahogni-Skrivebord midt i Herreværelset, altid travlt beskæftiget, hvad enten det nu var med Læsning af de mange Aviser, selv udenlandske, han fulgte med i, eller han skrev eller ordnede Papirer, der hørte til en eller anden af de større Sager, han arbejdede med, og som dengang tog det meste af hans »Fritid«. Min Moders Dagligstue med de mange Blomster stødte op til Herreværelset; der fandtes de fleste af Malerierne i hin Tid, og herfra kom man ind i den Stue, hvis Navn skiftede mellem Kabinettet, Klaverstuen og Biblioteksværelset. Det gamle taffelformede Klaver var blevet erstattet med et stort Hornung og Møller Flygel. De mange Bøger, mine Forældre havde samlet sig sammen, kom først rigtig til deres Ret i de smukke Mahogni Reoler, og en særlig Glæde havde de af jævnlig at sende en Kasse fuld af god Litteratur ind til Anker Kyster, der skulde forsyne dem med

dertil svarende gode Bind. Bogsamlingen forøgedes stadig, og det var de forskelligste Omraader af Litteraturen, den kom til at rumme. Alt det nye, der udkom, og som man ligesom bedre end nu naaede at føre grundige Diskussioner om, blev anskaffet, læst og indlemmet i Samlingen.

Musikken var det saa som saa med, skønt det var en Kunstart, som begge mine Forældre holdt meget af. De gik gerne til Koncerter, og de dyrkede ivrigt Operaen, — ja en af Familiens nære Venner var selve Vilhelm Herold, med hvem Fader spillede Tennis; da Fader ofte ved saadanne Lejligheder nynnede forskellige Operamelodier, udbrød Herold engang: »Det er da Pokkers med Dem, Benny Dessau, De kan jo mere Operamusik end jeg!« Dette var vel nok en lille Overdrivelse, men medens baade Fader og Moder havde et betydeligt Kendskab til mange Slags Musik, begrænsedes deres Musikudøvelse sig til, at min Moder lige akkurat kunde famle sig frem til at spille en ikke altfor svær Melodi paa Klaveret, og fortrinsvis en, hvor der ikke skulde for mange af de sorte Tangenter!

En forceret Sangundervisning havde betaget hende Lysten til under beskednere Former at glæde sig selv og os andre med at bruge sin kønne Stemme paa den sædvanlige og naturlige Maade, hun anvendte, naar hun i de første Aar sang Børnesange med sine 4 Børn. Min Fader excellerede i at kunne huske Ord og Melodi til næsten alle Frederik Jensens Revysange; Interessen herfor stod utvivlsomt i Forbindelse med det nære Venskab til Bogtrykkeren og Revyforfatteren Axel Henriques, som var kommet til at høre til Husets faste Vennestab og var en af dem, der pludselig kunde komme over en Søndag Eftermiddag og forlange et L'hombreparti paabegyndt ved Tilkaldelse af Martin eller Hartvig Dessau og hvem, der ellers kunde skaffes tilveje af en særlig lille, udvalgt Kreds, hvortil ogsaa Raadmand Gustav Philipsen hørte.

Til denne hørte ogsaa en af Børsens og Forretningslivets kendteste Skikkelser, den tidligere omtalte Grosserer Louis Meyer, Svigerfader til min Faders ældste Broder, Hartvig Dessau, og Fader til en Række Døtre og Sønner, hvoraf vel den nylig afdøde Grosserer Ernst Meyer var bedst kendt.

Hvad der maaske vil overraske er, at baade min Fader og Moder politisk set nærmest betragtede sig som tilhørende det radikale Parti, der vel dengang nok saa meget som nu i København repræsenterede et liberalistisk Livssyn og tiltrak mange intellektuelle, som hos de Radikale genfandt deres egen Trang til Frihed og Bevægelse bort fra hævdvundne Principper og navnlig gammeldags Idéer, der havde overlevet sig selv.

I religiøs Henseende var Hjemmet absolut indifferent, og baade Fader og Moder var af Overbevisning Fritænkere. En af de Personligheder, hvis aandelige Virke havde gjort mest Indtryk paa dem, var Georg Brandes; de læste, hvad han skrev, og naar han talte, søgte de som Regel at faa Plads blandt Tilhørerne; senere i Livet blev Georg Brandes en kær Gæst paa »Hvide Villa« og en meget nær Ven af Huset.

Husets Omgangskreds voksede iøvrigt meget betydeligt, hvilket nok stod i Forbindelse med, at baade min Faders og min Moders mange Søskende hver især havde en stor Bekendtskabskreds, der rummede et meget stort Tal af interessante og fornøjelige Personligheder, som det blev naturligt at inddrage i Omgangskredsen; denne repræsenterede baade Forretningsverdenen og de forskellige Kunstarter saavel som Videnskaben.

Fra forskellige af Husets stilfulde og som Regel samtidig livlige og fornøjelige Middagsselskaber i hine Tider mindes jeg af mere kendte Skikkelser Lyrikeren L. C. Nielsen, der forstod Samtalens Kunst, og hans Kone, — Digteren Helge Rode, høj og slank med den sjældne Profil og et drømmende Udtryk, der pludselig kunde afløses af et gnistrende nærværende, naar en hjertelig eller maaske ironisk, men altid rammende Replik trængte sig frem, og hans smukke, kloge og vittige Kone, Fru Edith Rode. Den norske Forfatter Johan Bojer og hans søde Kone repræsenterede med Aand og Humør Broderlandet mod Nord med deres norrøne Maal. Professor Daniel Jacobson med det spidse Skæg holdt aandfulde Taler og koketterede med sin egen Selvoptagethed; Vilhelm Herold vilde ikke synge, men var den alsidigt interesserede Selskabsmand, som nød at faa en Samtale i Gang om Forretningslivet eller Politik. Og saa var der Georg

Brandes, som kunde gøre sig selv til et Centrum for et helt Selskab; saa var hele Europa inde i Stuen. Martin Dessaus Svigerfader, Professor Carl Jul. Salomonsen, Seruminstituttets Grundlægger, var en pompøs Skikkelse, og han samlede alles Opmærksomhed om sig, naar han deltog i en Diskussion. —

For at min Fader skulde kunne naa at bestride det store Arbejde, der nu optog ham snart paa Tuborg og snart paa De forenede Bryggeriers andre Virksomheder, havde han faaet Hestekøretøj, og det var vel nok noget af det mest spændende for os Børn. Om Vinteren, og navnlig naar han kørte alene, brugte han en lille elegant, sortlakeret Coupé forspændt med 2 raske, brune Frederiksborgheste; noget helt usædvanligt ved Køretøjet var, at det var udstyret med Akkumulator og elektrisk Lys, saaledes at han, medens han kørte, kunde naa at faa læst nogle af Dagens Aviser. Det sædvanlige var, at Vognen hentede ham Kl. 11 ved Tuborgs Kontor for at køre ham ind til De forenede Bryggeriers Hovedkontor, der laa paa Raadhuspladsen Nr. 2, Mezzaninetagen i Helmershus, hvorfra man dengang kunde se Nyrops Raadhus blive opført. Ved 5-Tiden skulde Vognen køre ind igen for at hente ham. Om Sommeren, eller naar Familien skulde ud at køre, anvendtes ofte den lidt større Landauer, hvor Kaleschen kunde slaas ned. Mange Gange har jeg, naar jeg havde fri fra Skole, været med paa Bukken, og jeg lærte ogsaa den vanskelige Kunst at køre 2 Heste med 4 Liner! — At Kusken og Staldetaten for os Børn blev en af Hjemmets vigtigste Afdelinger siger sig selv, og det varme Venskab med Kusken kunde endogsaa holde til det Chok, han beredte mig, da han fik mig til at bide et ordentligt Stykke af den Mellemskraa til 8 Øre, jeg selv havde været sendt hen og købe til ham hos Købmand Andersen ved Siden af; Choket var endda saa haardt, at jeg ikke engang kunde spise Desserten om Aftenen, da Børnene i fineste Puds var kommet ned i Spisestuen for at hilse paa Gæsterne og faa en Portion Is med.

Trods de Baand, der bandt mine Forældre til deres smukke Hjem, undlod de sjældent een Gang om Aaret at foretage en Udenlandsrejse. Et mærkeligt Uheld forfulgte dem i en Aarrække, hvor de

næsten hver Gang telegrafisk blev kaldt hjem paa Grund af enten et Dødsfald eller anden tvingende Aarsag, hvoraf den mest dramatiske vel nok var den store Ildebrand, der i 1903 hærgede Tuborgs gamle Maltgøreri. Telegrammet fandt mine Forældre ved Rivieraen, som de ufortøvet forlod lige efter at være ankommet, saaledes at min Fader allerede anden Dagen efter Branden kunde tage fat paa Løsningen af de Spørgsmaal, denne havde medført. Det gav Anledning til store Ændringer i det Program, der var lagt for hele Bryggeriet og netop da for et nyt Maltgøreris allerede planlagte Opførelse.

Ret hurtigt lykkedes det i Aarene efter Aarhundredskiftet at gennemføre det Program, der skulde gøre Tuborg til et stort Industriforetagende og en Foregangsvirksomhed, og fra andre Lande, navnlig Amerika og Storbritannien, kom Sagkyndige for at tage det nye i Øjesyn, og mange af disse udenlandske Kolleger gæstede naturligvis Hjemmet og bragte et Pust ind fra fremmede Verdener. En særlig stolt Dag var det dog, da selve Majestæten, Kong Frederik VIII, anmeldte sit Besøg sammen med Kong Georg af Grækenland, Dronning Alexandra, Kejserinde Dagmar og et Følge af Prinser og Prinsesser for at faa Tuborg forevist. Besøget endte paa »Hvide Villa«, hvor der blev Lejlighed til at smage paa de forskellige Ølsorter under megen Skæmt og Munterhed.

Dette betød naturligvis ikke, at Udviklingen var afsluttet; nye krævende Opgaver trængte sig stadig paa, og naar jeg nu forsøger at tænke tilbage paa den Tid, og hvad min Fader maatte give sig af med, har jeg i Virkeligheden svært ved at forstaa, hvordan han overhovedet kunde faa Tid til Hvile i sit Hjem. Faktisk fik han vel Tid dertil, og selv om han havde Arbejde med hjem, som han maatte sysle med, er der næppe nogen Tvivl om, at naar blot han befandt sig der, saa gav de hjemlige Omgivelser ham den Lykke og Fred og den Ro i Sindet, som det er et Hjems vigtigste Opgave at skabe.

ET KUNSTNERHJEM

Af Frøken Irene Skovgaard

Min Far, Maleren og Billedhuggeren Niels Skovgaard (1858—1938) var Søn af Maleren P. C. Skovgaard. Han voksede op sammen med sin Broder Joakim og Søsteren Susette i Rosenvænget paa Østerbro, hvor Faderen havde bygget et Hus i en dejlig stor Have. Moderen var Datter af Professor Joakim Frederik Schouw, der var Formand i den grundlovgivende Rigsdag. Hun var selv meget kunstbegavet, og har efter sin Mands Tegning broderet en Mængde Puder og Tæpper o. l., som stadig findes i Familien. Begge Forældrene hørte til en Kreds af Venner, der sluttede sig til N. F. S. Grundtvig baade religiøst og nationalt, og dette grundtvigske Livssyn kom til at præge min Far, helt fra han var ung, og blev den bærende Kraft i hans Liv.

Hans medfødte kunstneriske Evner blev vel især udviklede af Faderen, men ogsaa af Hjemmets mange Kunstvenner, saasom Høyen, Marstrand, la Cour og Frølich.

I 1894 blev Far og Mor gift. Mor var Datter af Historikeren H. G. Møller, der var Lærer ved Sorø Akademi. Han døde meget tidligt, og min Mormor flyttede da, som ung Enke, til København, og fik med stor Dygtighed givet sine tre Børn en grundig Uddannelse, trods den meget lille Lærerpension. Min Mormor var meget religiøs og stærkt aandeligt interesseret i alle Tidens Spørgsmaal, desuden var hun udpræget musikalsk, saa der dyrkedes meget Musik i Hjemmet.

Da Far og Mor blev gift, rejste de paa Bryllupsrejse til Grækenland og blev der i halvandet Aar. Min ældste Bror Ebbe blev født dernede. Da de kom hjem, boede de først et Par Aar i København,

Karlsberg (ca. 1920).

men flyttede saa Aar 1900 til Hillerød. Det var deres gode Ven Maleren Viggo Pedersen, der var saa ivrig efter at faa dem derud, og Far vilde gerne væk fra Storbyen til mere Arbejdsro. Viggo Pedersen boede selv i den ene Halvdel af en smuk, gammel to Etagers Bygning, »Karlsberg«, og nu flyttede saa Far og Mor med fire smaa Drenge ind i den anden Halvdel, da det var saa heldigt, at der var Atelier i begge Gavlene. Karlsberg havde i gammel Tid været Hovedbygning til en af Frederiksborg Slots større Gaarde. Den eksisterer endnu og ligger meget malerisk med sit røde Tegltag og sin hvide Gavl ud til Kongevejen (nu kaldet Københavnsvejen) lige før Hillerød. Dette smukke, gamle Hus blev mit Barndomshjem.

Karlsberg var en ideal Tumleplads for os Børn. Der var en Have med gamle Frugttræer, og en Lund med høje Bøge og store Valnøddetræer. Nedenfor Lunden var Marker og »Cementen«, et aabent Terrain med nogle store Grusgrave, hvor der var Cementstøberi, og hvor vi ofte fik os en herlig Køretur i Tipvognene. Paa den anden Side af Huset laa Dammen med sit sorte Vand og sine mange Vildænder, og lige bagved laa selve Skoven. Alt det regnede

vi suverænt for vores Kongerige, foruden Loft og Kælder, Stald og Lo. I Stalden havde vi to Køer og to skikkelige Heste, og i Tilgift havde vi Forpagterens Stine, der malkede Køerne, og som ofte morede sig med at give os den varme Mælkestraale lige i Munden. »Vi« var mine fire Brødre, Ebbe, Ole, Hans Georg og Hjalte, samt Viggo Pedersens to Sønner Stefan og Johannes — og saa altsaa mig. Jeg tror dog ikke, de andre regnede med mig, for dels var jeg bare Pige og dels meget yngre. Senere kom ogsaa min lille Søster Elise til, og det hjalp jo lidt paa min Værdighed.

Drengenes bedste Leg var Indianere. De for da rundt i Lunden med vilde Hyl, mens jeg fik Lov at staa indespærret i deres Blokhus og kigge længselsfuldt ud gennem Skydeskaarene, alt imens jeg trøstede mig med Bevidstheden om at være deres »Squaw«.

»Kongeriget« var vidunderligt, og vi havde næsten uindskrænket Frihed til at boltre os i det. Kun een Ting var nødvendig: vi maatte passe Spisetiderne. Var man uheldig nok til først at komme hjem, naar alle sad bænkede om Spisebordet, saa var det ikke nemt at faa Mod til at bugsere sig paa Plads. Aarsagen var Fars strenge Blik. Han behøvede sjældent at sige noget; bare et vredt Glimt bag de buskede Bryn kunde gøre os helt ulykkelige. Heldigvis var det ikke saa ofte, Far blev vred. Vi gjorde alle helst, hvad vi skulde, for vi elskede, naar Far var i godt Humør, og vi beundrede ham alle grænseløst.

Trods Fars tavse, alvorlige Væsen havde han en særlig Evne til at forstaa os Børn; eller ogsaa var det hans stærke Personlighed og store Kærlighed til os, der hjalp ham til at komme os saa nær og paavirke os saa stærkt.

Hele Dagen var Far travlt optaget i Atelieret, og der turde man nødigt forstyrre ham. Kun enkelte Gange, naar jeg var alene hjemme med Far, fik jeg Lov at sidde i Atelieret og pusle med mit Legetøj i Sofaen. Jeg sad mest stille og betragtede Fars Gang til og fra Staffeliet med dyb Interesse. Hen og sætte en lille Farveklat; tilbage at se paa Virkningen, — det kunde der gaa Timer med. En Gang imellem var jeg saa heldig at overvære, at Far »rev« Farve paa en Marmorplade og rørte den ud. Han havde Krukker med

Pulvere i de vidunderligste Farver, og Tuber i alle Størrelser. Røre ved det maatte man ikke, men staa lidt paa Afstand og lade sig betage, — det kunde altsaa falde i Ens lykkelige Lod. Endnu bedre var det, naar Far forgyldte Rammer. Det var først, naar det ikke længere var lyst nok til at male, at Far tog fat paa den Slags, og da var der større Chancer for at faa Lov at se paa. Det var fascinerende at se det ene Blad Guld efter det andet blive taget forsigtigt ud af en lille Silkepapirsbog og omhyggeligt lagt paa Rammen, hvorefter det blev glattet ud med en bred Pensel og rigtig gnedet ind i Krogene med smaa, haarde Pensler. Til sidst blev man saa den lykkelige Ejer af Silkepapirsbogen, med smaa bitte Rester af ægte Guld, som Ens Klassekammerater beundrede med Andagt.

Der var aldrig Tale om, at man skulde have Taalmodighed for at sidde stille i Timevis i Atelieret, tværtimod følte det som noget særligt forunderligt, at al Tid ligesom var ophævet, og alt var Ro og Harmoni. Man bare sad og var lykkelig. Jeg ved ikke, om Far med sin altid travle, altid omhyggelige og uendelig taalmodige, stille Arbejdsmaade selv har følt den Harmoni, han skabte. For mig var denne Harmoni en Lægedom for Sjælen. Ja, den ikke blot var det, — den er det stadig, fordi jeg altid har kunnet huske og bevare Fornemmelsen deraf i mit Sind.

Naar det saa alligevel til sidst var blevet Aften, vaskede Far sine Pensler, og saa fulgtes vi ned. Ved Bordet maatte vi ikke tale ret meget, da Far hurtig blev træt deraf, men naar Far saa satte sig i sin Lænestol med en Cigar, var Tiden inde til alle Ens Spørgsmaal. Vi lærte dog hurtigt kun at komme med Spørgsmaal, vi havde tænkt godt over i Forvejen. Far gik saa grundigt ind paa Sagen og forklarede os det saa omhyggeligt, at man ikke var ret stor, før man blev flov over at have spurgt om noget ligegyldigt.

Om Aftenen fik vi altid Højtlæsning. Da sad ikke blot Mor og vi Søstre med vores Sytøj, men ogsaa mine Brødre havde noget at tegne eller snitte eller modellere paa. Far var en glimrende Højtlæser, der kunde fængsle os i Timevis, fordi han selv var saa optaget af, hvad han læste. Vi fik i Aarenes Løb læst et stort Antal Bøger. Gjøngehøvdingen og Ingemanns Romaner var vist Begyndel-

sen, derpaa Walter Scott, Selma Lagerlöf, Jonas Lie og efterhaanden alle Dickens' Romaner. Ind imellem fik vi Bøger om Grønlandsekspeditioner o. l., og efterhaanden som vi blev store, fik vi ogsaa islandske Sagaer, Shakespeare og Æskylos m. m. For mig var det altsammen spændende og gik helt anderledes dybt ind i min Bevidsthed end det meste af, hvad jeg lærte i Skolen.

Om Søndagen gik vi næsten altid Tur. Naar vi var kommet ud i Skoven, gik vi sjældent paa Vejene, men listede os frem efter en Fugl eller fulgte et Dyrespor. Far lærte os at tyde alle de mange Tegn og Lyde i Skoven. Vi fik ret tidligt Cykler, og saa cyklede hele Flokken ud til en fjernere Skov o. l. og gik paa Opdagelse der, f. Eks. havde vi en yndet Foraarstur til Hejrekolonien ved Arresø, hvor mine Brødre klatrede op i de høje Graner og ringede Hejreungerne.

Far var ogsaa god til at sætte os i Gang med Haandværk. Jeg husker særlig en Gang, han og Drengene lavede en fin Gig ud af to gamle Cyklehjul. Den blev skaaret ud, saa den blev ganske let og fjedrende. Da den var færdig, syede vi Seletøj, og saa kørte min Søster og jeg i Skoven med mine Brødre forspændte som fire vælige Gangere.

Mærkeligt nok forlangte min strenge Far aldrig, at vi skulde læse eller kunne vores Lektier. Det maatte vi helt passe selv. Jeg tror, det dels kom af, at han aldrig selv havde lært sine Lektier grundigt og egentlig ikke mente, det havde videre Betydning senere i Livet, men især hang det vel sammen med, at Far altid var bange for at lægge et aandeligt Pres paa os. I det hele tror jeg nok, vi maa siges at være blevet ualmindelig frit opdraget, til Trods for Husets ret strenge Disciplin. I religiøse Spørgsmaal tror jeg, at Far var særlig forsigtig med sin Paavirkning. Han viste os bare, hvor meget det betød for ham selv. Vi sang altid Morgensang, og om Søndagen vandrede vi ofte den lange Vej ud til den grundtvigske Frimenighedskirke ved Højskolen. Far havde selv malet Hjortene, der gik saa roligt og drak af Livets Kilde, paa Væggen bag Alteret, og vi kendte de fleste af Menigheden, saa vi følte det naturligt og hjemligt at komme ind i Kirken.

Niels Skovgaard og hans Familie (Karlsberg 1913).

Højskolen selv, med Forstander Holger Begtrup i Spidsen, var Fars og Mors nærmeste Omgangskreds i Hillerød, og med den ogsaa Jakob Knudsen, som Far satte megen Pris paa. Naar Begtrup og Jakob Knudsen ivrigt diskuterede, sad Far dog mest og hørte paa. Han var vanskelig at trække med i en Debat. Begtrup sagde en Gang helt ærgerlig til Mor: »Man kan aldrig faa Deres Mand til at aabne Munden, naar man taler om Mennesker, men kommer der en og nævner en Krage, saa er han straks Fyr og Flamme«. Og det var rigtigt. Far havde en stor Skyhed for at tale om Mennesker og endnu mere om »høje« Emner, som »Kunst« eller »Religion« o. l., men kom man ind paa Naturstudier, fik han uvilkaarligt Tungen paa Gled og berettede gerne og ivrigt om sine mange Iagttagelser af Dyr og Fugle, som han ofte havde god Lejlighed til at studere, mens han sad stille og malede i Skov eller paa Mark. Ivrig blev

Far ogsaa, naar nogen fik ham til at fortælle om sine mange Rejseoplevelser. Grækenland var et særlig elsket Emne. Baade Landskabet og Folket i deres brogede Dragter havde gjort et uudsletteligt Indtryk paa ham. Vi Børn elskede, naar der kom Gæster, der kunde faa Far til at fortælle.

Far havde mange Ungdomsvenner, der nu og da dukkede op i Hillerød, men han knyttede sig kun langsomt til nye. Historikeren Axel Olrik holdt Far vist særlig meget af, og da han selv var meget historisk interesseret, lod han sig gerne rive med af alt det, Olrik var optaget af. Axel Olrik arbejdede blandt andet paa en stor Samling af danske Folkeeventyr, og dem fik han Far til at illustrere. Hver Gang der kom en Pakke nye Eventyr sendende fra Olrik, læste Far dem højt for os, og saa gik han ofte lige i Gang med at tegne dem. Det var jo vældigt spændende at se, hvad der kom ud af det. Ofte stod Tegningen færdig med det samme, og jeg syntes altid, at Eventyret blev meget bedre af Tegningen, enten det nu blev sjovere eller smukkere eller mere spændende. Jeg forstod aldrig, hvordan Far straks kunde »vide«, hvordan det havde set ud. Far kunde dog ogsaa tit tegne en Tegning om 10—12 Gange, før han fik den helt som han havde tænkt sig. Han tegnede altid om Aftenen, før eller efter Læsningen; om Dagen malede han, saa længe det var lyst nok.

Stor Fest var der hjemme, naar Kr. Zahrtmann en sjælden Gang kom paa Besøg. Hans Livfuldhed var saa smitsom, at Far ikke kunde staa for den. Vi Børn kan alle huske, da Zahrtmann skulde ud og se paa »Havhesten«, som Far huggede i Haven i Hillerød. Zahrtmann var saa begejstret over den, at han formelig løb rundt om den, imens han ivrigt gestikulerede, og Far løb jo i Hælene paa ham. — Foruden Zahrtmann tror jeg nok, at den eneste virkelige Autoritet Far anerkendte, var hans egen Broder Joakim. Det var ubetinget Aarets største Festdage, naar vores Farbror kom paa Besøg med vores Tante og en Masse store Fætre og Kusiner, og det var et højtideligt Øjeblik, naar Gæsterne skulde op i Atelieret. Hvis Farbror Joakim blev rigtig glad for noget, klarede Far op og fortalte ivrigt om sit Arbejde; men min Farbror blev heller ikke invi-

Fire Brødre Skovgaard ønsker Glædelig Jul. Tegning af Niels Skovgaard (1902 (3?)).

teret, før Far var saa langt med Arbejdet, at han syntes, det var klaret i de store Træk. Jeg har Indtryk af, at Fars Domme betød lige saa meget for min Farbror, og at de i det hele inspirerede og støttede hinanden paa en ganske særlig Maade, selv om de egentlig ikke saas saa ofte. Far var en Snegl, der vanskelig lod sig hale til København, og min Farbror havde altid travlt med alle sine store Opgaver.

For os Børn var det jo mindst lige saa vigtigt at faa Fætrene og Kusinerne paa Besøg. En Gang imellem kom et Par af dem en hel Ferie. Særlig kom de to Fætre, der var mest paa Alder med mine Brødre. Den ældste, Morten Christian, var ualmindelig fantasifuld og idérig. Næppe var han indenfor Døren, før alle Drengene masede med et eller andet. Sommetider lavede de Tegnekonkurrence, som f. Eks. en Gang, da alle skulde illustrere Ragnarok. Der findes endnu i Familien mangen herlig Tegning af denne voldsomme Begivenhed. En anden Gang arrangerede de Maleriudstilling. De sad paa alle Marker og Gærder og malede nogle Dage, derpaa hængte de Tæpper op i Drengestuen og satte Billederne fast med Tegnestifter og Knappenaale, og saa blev hele Hillerød bedt derud. Der

kom virkelig en Mængde, der købte smaa Billeder til 2 Øre eller 5 Øre. En anden Gang var det Træsnit, der kom i Kurs, saa selv jeg og min lille Søster paa 6 Aar sad Aften efter Aften og masede med Gravstikker i en lille Træklods og frembragte mærkelige smaa Dyr og Fugle, som vi bagefter trykte med Sværte og klistrede i vores Bøger. »Drengene«, som var ved at blive store, skar allerede den Gang mange fine Træsnit.

Vore to livlige Fætre druknede en Sommer i Roskilde Fjord; det gjorde et overvældende Indtryk paa os alle.

Min Far var nok en rigtig Kunstnernatur, men det, man egentlig forstaar ved Kunstnergemyt, var meget mere udtalt hos min Mor. Hun var uhyre impulsiv og kunde ofte midt i Madlavningen sætte sig ind og spille og helt glemme Maden. Jeg syntes som lille, at Mor altid havde saa travlt og næsten altid løb op og ned i Huset med smaa lette Trin. Det hedder sig ogsaa, at da jeg en Gang, som helt lille, havde arbejdet mig baglæns ned ad hele den lange, smalle Trappe til Køkkenet og derpaa saa Mor vims smutte forbi mig op ad Trappen uden at lægge Mærke til mig, — at jeg da fortvivlet udbrød: »Nu kravler hun op igen«. Mor var meget distrait, men hun havde jo ogsaa os seks Børn tumlende om Ørene hele Dagen, og selv om hun næsten altid havde to Piger, var der dog en Masse for Mor at gøre; ikke mindst med at sy Tøj og stoppe. Mor levede og aandede ellers for Musik og elskede især at synge. Jeg lærte alle Schuberts og Schumanns Sange at kende fra min lille Krog bag Sofaen, og jeg kunde paa Mors Foredrag saa tydeligt fantasere mig til Indholdet, saa jeg slet ikke tænkte paa, at jeg ikke forstod Sproget. Jeg var meget kritisk med andres Sang og syntes aldrig, den var nær saa pæn som Mors. Det var vanskeligt at faa Mor til at synge for fremmede, men de, der fik Lov at høre paa det, var altid begejstrede, og jeg træffer stadig Mennesker, der husker min Mors Sang som noget særligt poetisk og klangfuldt. Jeg ved ogsaa, at Mor som ung af og til maatte synge for Lange-Müller, fordi han holdt saa meget af hendes Stemme. Mor samlede ofte os Børn om

Flygelet og sang alle mulige Sange med os. Naar min Moster, som var Sanglærerinde paa Konservatoriet, kom paa Besøg, spillede hun og Mor firhændigt i Timevis.

Mine Brødre havde ikke Interesse og Taalmodighed nok til at lære at spille, saa Mor var glad over i mig at finde en Forbundsfælle i Musikken. Jeg var ikke ret gammel, før vi masede med firhændigt og Duetter. Mor var Medlem af Cæcilieforeningen og havde selv sunget i Koret, før hun blev gift. Nu var Koncerterne hendes store Glæde og blev de faste Københavnsture. Far var som oftest med til Koncerterne, men til Generalprøverne, som Medlemmerne ogsaa havde Adgang til, tog Mor som oftest mig med. Jeg var f. Eks. kun ca. 9 Aar, da jeg var med i Domkirken og hørte Bachs Matthæuspassion, som gjorde et uudsletteligt Indtryk paa mig. Den Sommer tog Mor mig ogsaa med til Dyrehaven, hvor vi saa »Liden Kirsten« og »Elverskud«. Vi tog med Toget til Lyngby og spadserede derud, og efter den betagende Forestilling gik vi til Øresund, som Mor altid længtes efter, og travede derpaa tilbage til Lyngby og tog Nattoget hjem. Det var en Oplevelse, jeg levede længe paa. Særlig havde Elverdansen betaget mig saa meget, at jeg ikke kunde faa en Veninde inden for Døren, før hun blev trukket ud i Haven, og forsynet med hver sit Haandklæde »svævede« vi saa rundt i Gangene, mens Mor maatte spille for os. Det var jo bedst i Maaneskin, men det gik ogsaa godt i Solskin. Den næste Vinter var Mor og jeg i Det kgl. Teater til »Don Juan«. Det var første Gang, jeg var i et rigtigt Teater, saa det var vel en lidt voldsom Begyndelse. Jeg blev i alle Tilfælde gennemrystet i min inderste Sjæl, baade af Musikken og Dramaet.

Far og Mor var Venner med Thomas Laub og blev smittede af hans Begejstring for vore Middelalderviser. En Periode samledes de i en lille Kreds med min Farbror og Tante og Maleren Johs. Kragh og sang Viserne for hinanden. Naar jeg saa gik Tur med Mor, fik jeg hende til at lære mig dem, med alle de mange Vers. Foruden Folkeviserne holdt Far ogsaa meget af at synge Bellman. Han var ikke videre musikalsk, men havde en god Stemme og et morsomt Foredrag. Han elskede Mozart og Händel og kunde altid høre, naar

jeg spillede noget af dem. Paa Musikkens Omraade regnede jeg naturligvis Mor for højeste Autoritet, derimod syntes jeg, det var helt forkert, naar Mor paa andre Kunstomraader udtalte sine ivrige og faste Meninger, der ofte var helt forskellige fra Fars. Jeg tror, jeg den Gang syntes, det var helt formasteligt af Mor, særlig naar hun kritiserede Fars egne Ting. Som Voksen har jeg derimod netop ofte beundret Mor for, at hun kunde bevare sin helt selvstændige Smag i et 44-aarigt Samliv med Far.

Far kendte fra sin Studietid Billedhuggerinden Annemarie Carl Nielsen, saa det hændte af og til, at hun og Carl Nielsen kom paa Besøg. Mor og Carl Nielsen kom da straks i ivrig Diskussion om Musik. Det imponerede mig meget, da Carl Nielsen en Gang ved Middagsbordet tog et Stykke Nodepapir frem af Lommen og skrev en af sine Melodier ned til Mor. Jeg forstod ikke, hvordan han kunde vide, hvordan det lød, naar han ikke havde Klaveret at prøve det paa. Den Gang fik man jo ikke Undervisning i Hørelære. En Periode spillede Mor med i en Kvartet, hvor Maleren Valdemar Kornerup spillede første Violin. Det var store Aftener for mig, og jeg havde tit det ansvarsfulde Hverv at vende Blad. Mit væsentlige Kendskab til Klavermusik fik jeg gennem Johannes Viggo-Pedersen, der senere blev Pianist, og som allerede som stor Dreng kom ind og spillede for os. Især dyrkede han Beethoven og Chopin.

Min Faster sagde altid, at hvis man hed Skovgaard, saa brugte man alle sine Penge til Rejser, og det passede nok for en stor Del paa Far. Han var til daglig yderst nøjsom og sparsommelig, men han rejste uhyre meget og havde helst hele Familien med. Jeg var kun fem Aar, da jeg kom med til Italien, hvor vi boede det meste af et Aar. Jeg kan meget tydelig huske, da Far ved Aftensbordet spurgte mig, om jeg vilde med til Italien, og da der i Maanedsvis ikke var talt om andet end Italien hjemme, saa blev jeg jo helt ellevild. Far havde netop fuldført sit store Billede af Pinsedaaben til Københavns Valgmenighedskirke, og Menigheden havde til Tak sendt Far en større Pengegave, som fik ham til at bestemme sig til

Paa Udflugt ved Torre Pelice
Tegning af Niels Skovgaard (1908 (7?)).
Underskrift: Der kan endnu findes kastanier, som smager både geder og mennesker.

Rejsen. Vi boede i en lille Bjergby, Torre Pellice, i de valdensiske Dale Nord for Turin. Far gik ofte lange Ture med os, hvor vi rigtig kom op i Bjergene. Det var saa tæt ved den franske Grænse, at Far og Mor en Dag var gaaet helt ind i Frankrig over et sneklædt Pas, hvor de fik gratis varm Bouillon i en Hytte, Regeringen havde bygget der. Der vilde vi Børn frygtelig gerne med op, men Far sagde, det var for langt, og tegnede til Trøst et Billede til os, hvor han staar og skræver over en Grænsesten med eet Ben i Frankrig og eet i Italien.

Efterhaanden som alle vi Børn var kommet i Skole, tog Far kun af Sted i Sommerferien, og det var da som oftest Norge, Rejsen gjaldt. Der havde vi gerne 6—7 Ugers herligt Sommerliv paa en eller anden Sæter i Gudbrandsdalen eller Dovre. Nogle Somre var hele Flokken med, plus min Fætter Johan Thomas, der var ung Maler, og en Pige til at hjælpe Mor. Andre Somre, særlig da mine

Brødre var ved at blive store og havde hver sit at passe, var vi noget færre, men altid var det en Fest at skulle af Sted. Vi havde vældig Rejsefeber, ikke mindst Far, der blev snakkende og kaad af Forventning. Desværre fik Far ofte Høfeber, naar vi naaede lidt hen paa Sommeren; men han havde alligevel godt af sine Rejser og fik som oftest malet en hel Række Billeder. Der gik sjældent ret mange Dage, før han havde udset sig sine Motiver og gik i Gang med Arbejdet. Han vidste, at Sommeren er kort. Far havde som Regel to Billeder i Gang til godt Vejr, eet til Formiddag og eet til Eftermiddag eller Skumring. Hændte det saa, at vi fik daarligt Vejr, skyndte han sig i Gang med et Regnbillede fra Verandaen eller fra et Vindue. En Sommer, da vi boede højt oppe over Skovgrænsen, havde vi ofte Tordenvejr, og fra den Sommer findes en Del dejlige Uvejrsbilleder. Mens Far sad og var flittig, gik vi andre rundt og nød Tilværelsen. Vi havde dog fuldt op af smaa Pligter. Min lille Søster og jeg skulde jo hjælpe i Huset, mens Brødrene pudsede Sko og plukkede Svampe til Middagen eller Enebærris til at strø paa Gulvet. Vi havde ofte meget langt til Landhandelen og gik gerne nogle Stykker sammen med Rygsække paa og hentede Mel og Kød o. l. Om Søndagene tog Far fri og gik Ture med os og Mor. Vi havde da Mad med og en Kedel, saa vi kunde koge os Kaffe et Sted. Ofte var Kaffevandet smeltet Sne fra en Fonn, for som Regel gik Turen til en af de omliggende Toppe. Tre Somre boede vi i forskellige Sætre i Foldalen Nord for Rondane, hvor en Ven af Far var Præst. Det var den kendte Maalforfatter Ivar Mortensson Egnund. Vi Børn syntes, det var en rigtig Vismand. Han havde langt, hvidt Skæg og livlige Øjne. Han var altid optaget af et eller andet større Arbejde, f. Eks. oversatte han baade det gamle Testamente og en hel Del oldnordiske Kvad til Landsmaal, og Far blev meget interesseret i det altsammen. Vi Børn kunde næsten ikke forstaa hans »Maal«, men Far havde vænnet sig til det. Ivar Mortensson havde en dejlig gammel Slægtsgaard, Ejnabu, og da hans Kone var meget livlig og gæstfri, vrimlede der med morsomme Mennesker. Den Sommer, da vi boede nærmest ved Ejnabu, overværede vi flere Gange mærkelige Diskussioner mellem Ivar Mortensson, Forfatteren Arne

Garborg og en tyk indisk Professor, der boede paa Toppen af Trondfjeld, hvor han studerede Filosofi.

Mange af de spændende eller pudsige smaa Sommeroplevelser har Far senere tegnet til os. Vi havde hver en stor Tegnebog, som Far fra Tid til anden tegnede lidt i. Vi skulde selv vælge, hvad det skulde være, og foreslog ofte et saadant lystigt Minde fra vores kære Norge. Naar vi havde Julegæster, var »tegne Sedler« en yndet Leg. Vi skulde illustrere de første Linier i en Sang, og saa skulde de andre gætte, hvilken Sang det var. Det kan ikke nægtes, at Interessen særlig samlede sig om Fars Sang, han ikke blot tegnede bedst, men var ogsaa mest opfindsom. Bagefter blev der en livlig Lodtrækken om Fars Illustrationer, som vi klistrede ind i vores Bog. De fleste Vintre arbejdede Far paa en eller anden Altertavle, men det hændte ogsaa, at han fik Bestilling paa at dekorere selve Kirken eller male en Fresko, og det maatte jo gøres i den lyse Sommertid. Saadanne Somre maatte vi saa undvære Norge, men fik til Gengæld lært en Del af vores eget Land at kende.

1918 blev Karlsberg solgt, og vi maatte flytte bort. Far købte en Villa i Lyngby med en herlig Udsigt over Mosen og Søen og med en stor Have, der skraanede mod Syd, med alle mulige Frugttræer i deres bedste Alder, saa vi burde have været begejstrede. Der gik imidlertid over 10 Aar, før jeg havde forsonet mig med Byttet, og jeg har Indtryk af, at det gik mine Søskende ligesaadan. Vi elskede nu en Gang Karlsberg og savnede den og hele Egnen i usædvanlig Grad. Selv om jeg stadig lever mellem de gamle Møbler, kan jeg dog endnu se dem for mig, som de stod i de hyggelige gammeldags, lavloftede Stuer paa Karlsberg. Jeg kan tydelig se Entreen for mig, med de smaa Ruder, der skinnede i alle Regnbuens Farver af lutter Ælde. Det sorte Skab stod med alle Petroleumslamperne, og deres Kupler klirrede foruroligende, naar vi kom stormende igennem. Vores lille Foxterriers Kurv stod henne i Krogen ved Knagerækken, og Trapezen var hængt hen paa det store Klædeskab, naar vi ikke havde den i Sving. Trappen op til Atelieret og Soveværelserne var lang og med saa slidte Trin, at vi havde en herlig Leg, der bestod i at bumpe sig paa Bagdelen ned fra Trin til Trin. Med Øvelse

Dagligstuen i Lyngby (1920).

kunde man faa en flot Fart paa, og saa blev man næsten ikke øm. I Spisestuen sad vi alle og læste Lektier om et stort rundt Bord, der rokkede forskrækkeligt og forvoldte mange slemme Klatter i Stilebogen, men i Dagligstuen var der lutter smukke fine Møbler, som vi ikke maatte skrabe. De fleste af Møblerne var arvet efter Fars gamle Onkel, Vexelerer Aggersborg, der havde haft et stort Hjem paa Kongens Nytorv. Foran Sofaen stod et stort Marmorbord, som min Farfar havde faaet i Bryllupsgave af en Onkel Dalgas, der var Købmand i Livorno, og som selv havde Marmorbrud i Carrara. Møbelbetrækket havde Far givet Tegning til og faaet vævet saa solidt, at det er uskadt den Dag i Dag. Paa et halvrundt Klapbord ved Væggen stod en Lerkalv af Th. Philipsen, som var saa levende

og strakte sin Tunge saa tørstigt ud, at jeg hver Dag gav den Vand i en lille Skaal fra min Farvelade, hvor der lige kunde ligge en Draabe; og hver Morgen, naar jeg da saa til den, havde Kalven tømt den. Selv om mine Brødre lo ad mig, passede jeg den trofast. Det, fremmede først lagde Mærke til i Stuen, var jo de mange Billeder, der helt dækkede Væggen. Der var mange Portrætter og Landskaber af min Farfar, og dem gav Far altid de bedste Pladser. Saa var der en Del af Far selv, men der var ogsaa Billeder af Constantin Hansen, Lundbye, Philipsen o. fl., saa vi Børn fik uvilkaarligt Interesse for Kunst, selv om Far sjældent sagde noget om det. Det var egentlig først i Lyngby, da vi blev Naboer til Poul Christiansen, at vi rigtig hørte Far udtale sig om Kunst. Poul Christiansen var Pebersvend, og det blev hurtigt Tradition, at han om Sommeren daglig kom og fik en Kop Eftermiddagskaffe i Lysthuset. Han talte gerne og livligt, og helst om Kunst, og fik ved et eller andet Hekseri altid lokket Far med.

Jeg vilde fortælle om Stuerne, — og saa blev det igen om Far. Det er saadan, at naar jeg tænker paa min Barndom, er der saa meget, der presser sig paa; om Mor, om alt, hvad jeg lærte af mine Brødre, om alle mine Lege og Ture med min Søster, om min lille Ged og alle mine kære Legekammerater; men før eller senere fører det altsammen hen til Far.

Da jeg en Gang som stor Pige var i Jylland og længtes hjem, drømte jeg en Nat, at jeg kom til Haven paa Karlsberg. Jeg gik rundt i alle Gangene, der var kantede med Buxbom, og ledte uroligt efter noget, uden at jeg vidste, hvad jeg savnede. Jeg blev mere og mere ulykkelig og syntes, alt var tomt og mørkt og mærkeligt fremmed. Da skinnede Solen pludselig, og jeg saa op; og der stod Far midt i Havedøren og smilede til mig. Jeg maatte smile selv, og alt var med eet saa hjemligt og trygt, og nu vidste jeg pludselig, at det var ham, jeg hele Tiden havde savnet.

Saadan har jeg ogsaa her, mens jeg har vist rundt i min Barndoms Have, hele Tiden maattet se op og smile til Far.

ET KØBMANDSHJEM I PROVINSEN

Af Bibliotekar H. C. Huus

Det var ikke en af de smukke gamle Købmandsgaarde fra det 18. eller undertiden 17. Aarhundrede, i Bindingsværk eller i Grundmur, der rundt omkring i danske Købstæder staar tilbage som Minder om svundne Aarhundreders Næringsliv og Kultur. Som den Huus'ske Købmandsgaard ligger dèr, paa Sydsiden af Nakskovs karakteristiske, trekantede Torv, falder den med sin lidt stive, rytmeløse Facade fra 1853, med smaa Tilløb til Stilblanderi, svært af mod sine fornemme 18. Aarhundredes Naboer, Det gamle Apotek og Teisens fine Rokokohus. Og dog var den lokale Bygmester, P. W. Schiøtt, saa stolt af sit Værk, at han siges at have tilbragt Størsteparten af sin sidste halve Snes Aar i Butikken, fordi han »som Forhusets Bygmester næsten følte sig som havende Lod og Del i Forretningen«*). Selv for os, der ikke kan beundre Huset som Arkitektur, har dets gennem snart et Aarhundrede saa godt som uændrede Facade faaet lidt af Historiens Patina over sig. Men gaar man ind gennem Porten, rykkes man straks et halvt Aarhundrede frem i Tiden. Allerede Forhusets Gaardside er i Slutningen af det 19. Aarhundrede blevet forhøjet med en Etage. Og over hele Grundens Udstrækning fra Torvet til Havnegade, hvor der fordum, som endnu paa Nabogrundene, fandtes Forgaard, Baggaard og Have, og hvor endnu i dette Aarhundredes Begyndelse en Stump stod tilbage af de Bygninger, som Jens Nielsen Huus formedelst 1080 Rigsdaler erhvervede ved Auktion i 1802, har Tilbygninger af Sidehus, Pakhuse m. m., hovedsageligt i Tiden 1888—1911, kun levnet Plads til et

*) Johannes Huus: Lidt om den Huus'ske Forretning, 1902, hvorfra de fleste Oplysninger vedrørende Tiden indtil 1888 er tagne.

Sydsiden af Nakskov Torv med Teisens Gaard, Det gamle Apotek og den Huus'ske Købmandsgaard (1870).

smalt Stræde langs den ene Side af den henved hundrede Meter lange Grund.

Og som Huset er typisk 19. Aarhundrede, rækker hverken Virksomhedens eller Slægtens Traditioner længere tilbage end til Aarhundredets Begyndelse. Men indenfor dette relativt korte Spand af Tid er Kontinuiteten saa stærk, at et kort Rids af Slægtens og Forretningens Historie maa synes naturlig som Indledning til en Skildring af Livet i Købmandsgaarden, som det formede sig omkring 1900.

Først da Jens Nielsen Huus den 13. November 1802 fik Tilladelse til at nedsætte sig i Nakskov »for at søge sin Næring ved smaa Handel og hans hidtil brugte Slagteri, om han derved finder sin Fordel«, træder Slægten ud af den gamle Landalmues navnløse Hær. Jens Huus (1778—1833) var født i Horslunde i Lollands Nørre Herred, hvor vi et Par Slægtled tilbage i Vindeby kan spore en Husmandsfamilie med Tilnavn Huus. Navnet var iøvrigt i det 18. Aarhundrede ret almindeligt i Jylland — det forekommer ogsaa paa

Fyn — og synes dèr, som i Norge*), at have været ført af flere Familier, undertiden kun gennem et Par Generationer, knyttet til Bostedet. Jens Huus' Fader, Niels Jensen Huus, efterlod sig ved sin Død i 1802 en Formue, der efter Fradrag af Gæld og Begravelsesomkostninger udgjorde 40 Rdlr. 8 Sk., hvoraf Halvdelen efter Loven tilfaldt Enken, medens de syv voksne Sønner og Døtre overlod den umyndige Datter af andet Ægteskab den anden Halvpart, at anvende af Værgen paa bedste Maade »til Barnets Opdragelse og sande Nytte«**). Det har saaledes ikke været for sin fædrene Arv, at Jens Huus i samme Aar kunde købe Ejendom. Snarere er han kommet til Penge ved sit første, barnløse Ægteskab med den 42 Aar ældre Anne Cathrine Jensdatter, som døde i 1812, 76 Aar gammel. Medens dette første Giftermaal aabenbart har været et Fornuftparti, har Jens Huus's andet Ægteskab, indgaaet den 20. December 1813 med »Pigen Grethe Raahauges Datter i Uhrne« (1787—1853) øjensynligt været et Inklinationsparti. For allerede den 16. Januar 1814 fødte hun ham en Søn, det første af syv Børn. Skønt Forretningen synes overvejende at have haft sine Kunder blandt den mindre købedygtige Del af Landbefolkningen og dreves uden anden Medhjælp end Gaardskarlen og i nogle Aar en Lærer til Hjælp ved Regnskabsføringen, maa der have været Velstand til Huse; de fleste af Sønnerne frekventerede den Latinskole, som da fandtes i Nakskov, og to af dem fortsatte Studierne; den ældste blev Præst og den yngste Læge. Og desuden fik den fordums Bondekarl efterhaanden en hel lille Landejendom af spredte Jordlodder købt sammen. Det meste af Herligheden gik dog tabt i Løbet af de tolv Aar 1833—45, hvor Enken videreførte Forretningen med Bistand af en ikke-handelsuddannet Søn, Georg. Da kom en yngre Søn, Hans Christian (1823—77), hjem fra København, hvor han havde lært Handelen i større Urtekramfirmaer, og overtog fra 1845 Bestyrelsen af Forretningen, som endnu bærer hans Navn.

Medens Broderen blev hjulpet i Vej med egen Købmandshandel, gik H. Chr. Huus nu, med Støtte i en ret udstrakt Kredit fra sin

*) H. Chr. Olsen: Anders Huus og Efterkommere. Oslo 1931.

**) Lolland Nørre Herreds Skifteprotokol 5/6. 1802, i Landsarkivet.

tidligere Principal, i Gang med at lægge den fædrene Forretning om. Hidtil havde den været en blandet Købmandshandel, hvor der foruden Urtekram forhandledes alt lige fra Korn, Brændsel og Byggematerialer til Manufakturvarer, Knappenaale og Snørelidser. Den blev nu ren Kolonialhandel, og Kundekredsen udvidedes hurtigt til at omfatte By- og Landboer af alle Samfundslag. Omsætningen voksede og krævede snart mere Medhjælp. Ogsaa Lokalerne følte s for trange; Butikken laa i en høj Stue, og det berettes fra Jens Huus's Tid, at der for Døren var anbragt en Slags Sengehest for at hindre Børnene, som paa Grund af Opholdsstuernes Snæverhed stolprede omkring i Butikken, i at falde ud over den høje Stentrappe. Over den maatte Kunderne skræve, naar de vilde ind. Da H. Chr. Huus efter Moderens Død i 1853 overtog Forretningen for egen Regning, lod han straks Huset nedrive og det nuværende Forhus med dets efter Datidens Forhold imponerende Butik opføre. Aaret efter giftede han sig med Amalie Lovise Trojel (1824—1905), Datter af Provsten i Købelev, Konsistorialraad Thomas Trojel.

Det var et broget Liv, der rørte sig i Købmandsgaarden, baade i Butikken og i Hjemmet. Folk kom der for saa meget andet end for at købe Kolonialvarer. Der var dengang ikke Postombæring paa Landet, og mange Landboer fik deres Post lagt af hos Købmanden, hvor der fandtes en Indretning til Sortering af de forskellige Sognes Postsager. Adskillige kom for at spørge Nyt, ikke mindst under Krigen i 64, hvor alle Løbesedler fandtes opklæbede paa en Blok i Butikken. Mange spiste deres medbragte Mad og fik en Dram til, for der var dengang ogsaa Udskænkningsret. Ikke faa kom blot for at faa sig en Passiar med Købmanden, for han havde en Evne til at tale med alle. Det er vistnok mere end gejstlig Veltalenhed, et Stykke virkelig Karakteristik, naar det i Ligtalen over ham hedder: »De fleste Mennesker ere kjendte paa nærmere eller fjernere Hold, paa første, anden eller tredje Haand. Det var ikke Tilfældet med denne Mand. Ham kjendte vi alle paa nær Hold, Gamle og Unge, Mænd og Kvinder, Rige og Fattige. Det var en Ejendommelighed ved hans Personlighed ... han gav, hvad han havde, og han havde, hvad han gav«. For Sønnerne kom Faderens faste og frodige Per-

sonlighed til Livet igennem at staa som et Forbillede. Mange kom til ham om Bistand og Raad i private og i offentlige Anliggender, og adskillige Hverv betroedes ham. Han var Kirkeværge (en Post, som allerede Faderen før ham havde beklædt med en saadan Nidkærhed, at han ses undertiden at have overskredet sin Kompetence), Byraadsmedlem og Sparekassedirektør.

Virksomheden og Hvervene satte deres Præg paa Hjemmet. Kunder fra Landet blev budt indenfor; hyppigt var der Gæster til Middag, og næsten daglig blev der dækket op til »Mellemmaaltider«. Efter Byraadsmøderne samledes en Del af Raadets Medlemmer i Købmandsgaarden til »det lille Byraad« omkring Punchebollen og Cigarkassen. Men det var dog Amalie Huus, som var Sjælen i Hjemmet. Fra den idylliske Præstegaard, hvor godt en Menneskealder tidligere Poul Møller og Christian Winther havde haft deres Opvækst, kom hun ind i al denne travle Borgerlighed og førte med sig en Interesse for Sider af Kulturlivet, som næppe tidligere har hørt til den daglige Kost i Købmandsgaarden. Stilfærdigt satte hun sit Præg paa Hjemmets Atmosfære og Omgangsformer og paa næste Generation. Hos nogle af dem var det maaske de Trojelske Træk, som slog stærkest igennem. Alle, som har kendt denne milde og stærke Kvinde, husker hendes karakterfulde Træk og usædvanligt levende Øjne. Til hendes 70 Aars Fødselsdag skrev Sønnen Christian:

»Moder, gled din Drøm
ud i Livets Strøm,
dengang du blev praktisk Købmandskone,
fandt din Sjæl dog Grund.
Fra dens dybe Bund
hørtes stedse Harmoniers Tone.

Ved dit kære Blik,
tankefulde Nik,
end for os et Skønhedsland du maler.
Lunt de Øjne le,
som fik Lov at se
tværs igennem Livets mange Kvaler.«

Der var i Ægteskabet fem Børn, foruden tre, der døde som smaa. Den ældste, Jens Thomas (1855—1938), blev sat i Nykøbing Latinskole — for der fandtes ikke mere nogen Latinskole i Nakskov — og studerede, Traditionen tro, Teologi, men valgte Skolevejen, blev efter nogle Aar som Adjunkt og derefter som Realskolebestyrer i 1891 Forstander for Femmers Kvindeseminarium og grundlagde i 1901 Københavns Forskoleseminarium i nært Samarbejde med den fremragende Pædagog Kirstine Frederiksen*). Datteren Margrethe (1859—1914) førte Huset for Moderen indtil hendes Død og derefter for den ugifte Broder, Valdemar (1863—1933), som efter Uddannelse i Engros-Handelen havde nedsat sig som Kornkøbmand i Næstved. Den yngste af Sønnerne, Christian (1864—1938), vilde gerne have studeret Naturvidenskab, men i de trange Aar, som fulgte efter Faderens Død, kunde der ikke blive Raad dertil; han blev derfor sat i Lære paa Apoteket ved Siden af Købmandsgaarden, uddannede sig efter et Par Aar som Farmaceut til Tandlæge (da en Farmaceut dengang ikke kunde gifte sig) og nedsatte sig 1890 i Roskilde.

Om den næstældste af Sønnerne, Johannes (1857—1933) var det tidligt blevet bestemt, at han skulde videreføre den fædrene Forretning. Faderen havde helst set, at han gennemgik Læretiden hjemme, men da han selv ønskede at komme ud, fik han de sidste tre Aar af sin Uddannelse i Aarhus »hos den fremragende Læremester L. W. Swendsen« og var derefter et Aar paa Grüners Handelsakademi i København. Da han nu gerne vilde fortsætte Studierne, tog Faderen, som ønskede at faa ham hjem, til København for at tale med Sønnen om Sagerne, men blev under Opholdet dèr ramt af et apoplektisk Tilfælde og døde faa Dage efter, kun 53 Aar gammel. Dermed var det afgjort, at Johannes Huus, 20 Aar gammel, maatte tage hjem til Nakskov for at overtage Bestyrelsen af Forretningen for Moderen.

Det blev vanskelige Aar. Omsætningen, som i 1875 havde været paa ca. 122,000 Kr., faldt til 82,000 i 1887, og Tabet paa udestaaende Fordringer var betydeligt. Hovedaarsagen hertil var utvivl-

*) Emilie Jansen i: Meddelelser fra Femmers Kvindeseminarium, Nr. 30, 1922, S. 5-8

somt Firsernes Prisfald og Landbrugskrise. Men Johannes Huus tillægger i sit Jubilæumsskrift sin egen Uerfarenhed og sit i Ungdomsaarene svagelige Helbred en væsentlig Betydning. Desuden maatte det, saa nært Virksomhed og Hjem var sammenknyttede, føles som et uheldigt Forhold, at han havde sin Bopæl borte fra Forretningen, efter at han i 1884 havde indgaaet Ægteskab med Mathea Hansen (1856—1942), Datter af Færgegaardsejer Christian Leifhold Hansen, den sidste Indehaver af Smakkefarten fra Taars til Spodsbjerg. Da det nu tilmed stod klart, at Butiksforholdene ikke længere var tidssvarende, og at Dispositioner paa længere Sigt var paakrævede, besluttedes det, at Johannes Huus skulde flytte ind i Købmandsgaarden og overtage Forretningen for egen Regning fra Nytaar 1889 efter Gennemførelsen af den første af den lange Række af Ombygninger og Udvidelser, som efterhaanden gav den knap 8 m brede Butik en Dybde af over 20 m, med bagved liggende Kontorer, Engros-Ekspedition, Lagre m. m.

Der fulgte nu, trods vedvarende lave Priser, en Opgangsperiode. Allerede i 1891 var Omsætningen saa stor, som den nogensinde havde været, ved Aarhundredskiftet naaede den ca. 150,000 Kr., og i Aarene forud for den første Verdenskrig var Detailomsætningen naaet op paa ca. en kvart Million. Samtidig var der fra en ringe Begyndelse i Halvfemsernes Slutning oparbejdet en Engros-Forretning, som omkring 1914 havde naaet et lignende Omfang som Detailomsætningen.

Men lad os nu tage Lykkens Galocher og springe et halvt Aarhundrede tilbage i Tiden. Vi gaar ind ad Porten en Sommermorgen ved 6-Tiden i et af det gamle Aarhundredes sidste Aar. Til venstre i Porten er Trappegangen, hvorfra Trappen fører op til Lejligheden paa første Sal, og en Bagdør fører ind til Butikken. Men først er der Gæstestuen, et Levn fra tidligere Tiders Former for Købmandshandel. Den synger nu paa sidste Vers. Inden længe maa den ved en Butiksudvidelse forlægges til Kælderen for et Stykke ind i det nye Aarhundrede helt at forsvinde, da Afsætningsformerne paa Fiskemarkedet ændres. For selv om Gæstestuen ogsaa har Søgning af en

Del Karle fra Landet, som kommer med Køretøjer i Gaarden, er dens Stampublikum dog Langø-Fiskerne, som netop nu er kommet ind i Havnen med Fisk. De slaar sig ned paa de fem-seks Siddepladser omkring Bordet og spiser deres Frokost. Der staar en Otting Øl i Hjørnet og paa Bordet en Flaske Kirsebærvin, en Flaske »Gammelvin« og en Flaske Brændevin, som Købmanden giver til.

En anden Dør fra Trappegangen fører ind til »Venteværelset«, som tillige har Indgang fra Butikken, en Opholdsstue med tilhørende Bekvemmeligheder for Kunder, som kommer fra Landet og »stalder op hos Huus«. Der er tomt endnu, men senere paa Dagen bliver der levende. Det er det faste Punkt, hvor Mand og Kone mødes, efter at hver af dem har været sine Ærinder ude i Byen, eller Manden har siddet inde paa Kontoret og talt med Købmanden, medens Konen har været ovenpaa til Eftermiddagskaffe eller Fem-Te.

Ude i Gaarden og i Pakhuset er Livet begyndt at røre sig. Karlene er allerede i Funktion. Der er tre af dem: Gaardskarlen, som tager sig af Køretøjerne og Hestene; han bor ude i Byen, medens de to andre bebor et fælles Karlekammer i Sidebygningen; den ene arbejder i Pakhuset, brænder Kaffe, piller Rosiner o.s.v., den anden kører Øl. Det er Ølforhandlingen (som man har overtaget i Slutningen af Firserne), der har givet Anledning til Hestehold. I ældre Dage havde man nok egen Vogn til Søndagskørsel, men man kørte med laante Heste. En af Karlene har Kl. halvseks været oppe paa anden Sal for at vække »de unge Mennesker«, der ikke altid har saa let ved at blive vaagne og komme ned i Butikken, som aabnes Kl. 6 om Sommeren (om Vinteren Kl. 7). Der er seks à syv Mand, deraf to Lærlinge. I Løbet af den følgende halve Snes Aar vokser Tallet til ti (seks Kommis'er og fire Lærlinge; foruden en Prokurist og et Par Aar senere en mandlig Sekretær, som dog ikke hører til Husstanden). De seks-syv »unge Mennesker« bebor to Sovekamre, hvoraf endda kun det ene er et regulært Værelse, det andet ikke stort mere end en Gennemgang, hvor to af Sengene er anbragt, og der staar tre Vaskefade til fælles Afbenyttelse. Belysningen er et aabent Gasblus. Senere, da Butikstidernes Indskrænkning har skabt

Behov derfor, skaffes der Plads til en Opholdsstue i Tilslutning til Sovekamrene, og i det nye Aarhundredes andet Tiaar bortfalder hele Ordningen med de unge Mennesker paa Kost og Logi hos Købmanden. Foreløbig gør Trangen til en særlig Opholdsstue sig ikke stærkt gældende. »De unge Mennesker« lever deres Liv i Butikken. Dèr indtages Morgenteen, ligesom ogsaa Frokosten Kl. 9 og Aftensmaden Kl. 6. Man spiser lidt tilbage i Butikken med Tallerkenen staaende inde under Disken. (Først 1911 indrettes der en Frokoststue). Kun Middagsmaden indtages i Spisestuen paa første Sal, i to Hold ved 12—1 Tiden. — Købmanden drikker sin Te ovenpaa og er sædvanlig i Butikken lidt efter de andre, men hvis et af de unge Mennesker har svært ved at komme op, risikerer han at blive hilst i Døren med Købmandens ironiske »Godmorgen!« Ogsaa »Damerne«, som har deres Hjem ude i Byen, er kommet. Der er tre (nogle Aar senere fem) ved Kassen og Bogholderiet. — Saa lægges Dagens Arbejde til rette. Og er der et eller andet, som ikke er i ulastelig Orden, undgaar det ikke Købmandens Blik. »Sig mig«, siger han, idet han gaar gennem Lageret, »det Spindelvæv, det har da vist hængt dèr længe«.

Lidt senere sidder Købmanden paa sin Cykle undervejs til Haven. For efter det sidst gennemførte Byggeri har man ikke mere nogen Have ved Huset, men maa nøjes med en lille Jordlod lige udenfor Byen. Han pusler lidt derude og kommer hjem med Blomster til Frokosten Kl. 9. Undervejs har han maaske et Svinkeærinde i en eller anden Sag. For Hvervene er begyndt at hobe sig op paa hans Skuldre. Han er Formand for Handelsforeningen, Fattigforstander, Overligningskommissær og Bestyrelsesmedlem i en Række filantropiske og kirkelige Foreninger og Institutioner. Maaske hans kæreste Hverv er Kirkeværgens, ikke blot fordi hans Fader og Farfar har beklædt det før ham, skønt det for ham som Traditionens Mand sikkert betyder en hel Del, men mest fordi alle Arbejder vedrørende Kirkens Restaurering og Udsmykning har hans levende Interesse.

Lidt efter 9 er han igen paa sit Kontor, og bortset fra et Par korte Spisepauser bliver han i Forretningen til Lukketid. — En Fisker kommer ind paa Kontoret og betaler en Gæld paa 1600 Kr.

En Slægtning, som tilfældigt er til Stede, spørger undrende: »Sig mig, giver du virkelig saa stor Kredit til Fiskere?« (Man maa erindre Pengenes Værdi før første Verdenskrig, og før Fiskere blev Matadorer). »Det er ikke noget usædvanligt«, svarer Johannes Huus. »Det kan godt undertiden vare et Par Aar, men jeg mindes ikke at have haft noget Tab paa Kredit til Fiskere. De Tab, jeg lejlighedsvis har haft paa Kreditgivning, skyldes mere velhavende Kunder.« — Lidt efter er der en Pause i Ekspeditionen, og de unge Mennesker ude i Butikken bliver lidt livlige. Købmanden tager sine Papirer og flytter sig fra sit Kontor ud til en lille Arbejdsplads, han har i Butikken, og der bliver straks stille. Han siger ikke noget; det er sjældent, han behøver det. Dog husker en af Lærlingene, at der et Par Dage tidligere var kommet et Barn ind i Butikken og havde bedt om »for to Øre Bolsjer«, og da Købmanden tilfældigt opfattede Svaret »det har vi ikke«, var der virkelig Vrede i den Stemme, hvormed han lod det unge Menneske vide, at »hvis du er for stor til at sælge for to Øre, kommer du aldrig til at sælge for mere«. (Det drejer sig overhovedet, naar gamle Medarbejdere erindrer sig en af de Gange, de »har set Huus vred«, som oftest om et Tilfælde, hvor smaa Kunder er blevet behandlet med Nonchalance. Det er utvivlsomt et rigtigt Forretningsprincip, for den gamle Medarbejder har sikkert Ret, som har udtalt, at naar Forretningen oparbejdedes til en af Landets betydeligste i sin Art, skyldtes det jo nok Lederens Arbejdsomhed, hans fremskuende Dispositioner og Overblik over alt indtil de mindste Enkeltheder, Egenskaber, som de, der har arbejdet i Nakskov-Forretningen, altid omtaler med Beundring, ligesom ogsaa den Principfasthed, hvormed han aldrig tog en Gevinst eller veg tilbage for et Tab, naar det vilde betyde en Fravigelse af de Grundsætninger, hvorefter Forretningen lededes, men »det, som gjorde ham til den store Købmand, var hans Evne til at være fuldkommen ens overfor alle. Han bukkede ikke en Tomme dybere for Greven fra Hardenberg end for Fiskeren fra Langø«. Selv omtaler han det samme Træk hos Faderen. Men det er dog ikke hos ham noget tillært eller et blot Princip, end sige da et blot og bart Forretnings-

princip. Det er eet med hans Personlighed.) — Ikke sjældent kommer Købmanden selv ud i Forretningen for at tage Del i Ekspeditionen. Han kender alle Kunderne, véd Besked om deres Forhold og kan tale med dem alle. — Saadan gaar Dagen indtil Lukketid Kl. 8, om Lørdagen til 10—11 Tiden, saa længe der er Kunder i Butikken.

Ved Lukketid er den fjorten Timers Arbejdsdag til Ende, men havde det været en Vinterdag, er det ikke sikkert, at Lærlingene vilde have haft fri; de tre eller fire Dage om Ugen skal de paa Handelsskole fra 8 til 10. Saa maa de skynde sig hjem, for Kl. godt 10 lukkes Porten, og hvis en Lærling har Grund til at være længere ude, maa han bede om at laane en Portnøgle. I de fire Læreaar har Lærlingen fri Station, men ingen Løn. Købmanden tiltaler ham med »du«, og naar han efter endt Læretid forlader Pladsen, er der et Punkt i hans Anbefaling, som hedder »Hans Adfærd udenfor Forretningen«. Købmanden ser helst, at de unge Mennesker efter Læretiden kommer paa Brocks Handelsskole, og skaffer dem gerne Fripladser dertil. Desuden faar den unge Mand at vide, at han har sparet nogle Hundrede Kroner sammen, som han ikke aner noget om, — det er et System, Købmanden har, med regelmæssigt at lægge en vis Del af Forretningens Overskud til Side for sit Personale. — Og naar en Medarbejder nedsætter sig som selvstændig Købmand, faar han gerne Laan til Starten fra sin gamle Chef.

For Kommis'erne og for Købmanden — hvis han da ikke har noget Møde om Aftenen — er der nu et Par rolige Timer før Sengetid. Ogsaa det huslige Arbejde er til Ende. De to Piger — Kokkepigen og Stuepigen — kan i Regelen trække sig tilbage ved 7-Tiden. (Men der er ikke noget, der hedder faste Friaftener eller Søndagsfrihed. Pigerne maa spørge, naar de ønsker at gaa ud om Aftenen, og er i Regelen paa Søndagsbesøg hos deres Familie paa Landet en Gang om Maaneden.) — Maaske kommer der et Par nære Venner til en Aftenpassiar, et Spil Kort eller lidt Musik i Hjemmet, og maaske er der liggende Gæster — ikke sjældent er begge Gæsteværelser belagt. Men med al Travlhed og Gæstfrihed finder Johannes Huus dog altid Stunder til i sin Privatkorrespondance at holde

Kommis'er og Lærlinge ved Søndags-Eftermiddagskaffen i Dagligstuen ca. 1903. Yderst til højre Johannes og Mathea Huus.

Slægt og Venner, ikke mindst sine Brødre — for Familieføleisen mellem de fire Brødre er meget stærk — à jour med alt, hvad der optager ham i det private og offentlige Liv — disse lange Breve, skrevne med hans smukke og sirlige Haand, med smaa indstrøede almindelige Betragtninger, som undertiden faar den ældre, teologiske Broder til smilende at udbryde: »Ja, jeg har jo altid sagt, at det var egentlig Johannes, der skulde have været Teolog!«

Søndagen begynder som Arbejdsdag, ganske som Ugens øvrige Dage. Butikken er aaben indtil 9 Formiddag. Endnu i Halvfemsernes Begyndelse var der ogsaa aabent fra 4 til 5 om Eftermiddagen, og det føltes som en stor Begivenhed, da denne Eftermiddagsaabning bortfaldt. Men Kl. 9 samles hele Familien — for i det barnløse Hjem træder »de unge Mennesker« til en vis Grad i Børnenes Sted — til Søndagsfrokosten i Spisestuen. Ogsaa Søndagens Program ligger ret stramt. Baade Johannes og Mathea Huus er regelmæssige Kirkegængere, og det ses gerne, at andre, som bor i Køb-

mandsgaarden, følger Eksemplet. »De unge Mennesker« har i saa Henseende deres Frihed. Men en Slægtning, som, skønt Præstesøn, ikke er Kirkegænger, har under et længere Besøg i Hjemmet sin Hyre med hver Søndag at klare Frisag. Saa kan der blive Tale om en Eftermiddagstur i Byen eller til den nærliggende Lystskov »Svingelen«, en Promenade, som Huus's to Førstekommis'er sammen med et Par andre fra Byens større Firmaer finder Fornøjelse i at foretage iført Diplomatfrakke og høj Hat. Men er Vejret godt, kan det ogsaa hænde, at hele »Familien« samlet tager ud paa en Køretur til Taars, hvor Mathea Huus's Broder, Johannes Hansen, efter Faderens Død har overtaget Styret paa Færgegaarden.

Søndag Aften er viet den snævrere Familieselskabelighed. Der er 4—5 Familier, som regelmæssigt gaar paa Omgang hos hinanden. Man samles skiftevis i Købmandshjemmet paa Torvet, i Moderens og Søsterens Hjem, hos Mosteren Regine Mackeprang, Enke efter en Nakskov-Købmand, og hos Morbroderen »Onkel Leonhard«, Pastor emeritus Peter Leonhard Trojel. Den muntre Gubbe, som opnaaede en Alder af næsten 95 Aar, havde taget sin Afsked i sit 70. Aar, men var stadig rask og rørig, fejlede vistnok aldrig noget alvorligt, før han i sit 92. Aar fik Kræft paa Læben, paa det Sted, hvor den lange Pibe i trekvart Aarhundrede havde haft sit Leje. Saa rejste han til København og blev opereret. Ved den Lejlighed saa jeg ham for sidste Gang (skønt han nok foretog endnu en Københavnsrejse et Par Aar senere), og jeg husker, hvor fornøjet han sad og talte om Bøger, han havde læst i sin Ungdom. Den gamle Mand forbandt med sin barnlige Fromhed megen *savoir-vivre*. Han kunde være overstadigt lystig i Leg med Børn. Op i sin høje Alderdom var han en vaagen Mand ved Lhombrebordet og forstod ogsaa at værdsætte et godt Glas Vin. »De Penge, du lægger hos Vinhandleren,« kunde han sige, »dem sparer du hos Apotekeren«. Til Bekræftelse af denne Leveregel kunde han, foruden til Paulus' 1. Brev til Timotheus 5. 23, have henvist til sit eget Eksempel, hvorhos dog maa bemærkes, at de Penge, han personlig har lagt hos Vinhandleren, vistnok altid har været et meget beskedent Beløb. Det femte Led i Kredsen var det Ussingske Hjem; Ussing var en af Byens Forret-

ningsdrivende, hvis Kone som Jomfru Møller i Treserne havde været Husjomfru i Købmandsgaarden, hvor ogsaa hendes Bryllup havde staaet — ikke det eneste Eksempel paa, at andre end Familiens Medlemmer har holdt Bryllup dèr: i dette Aarhundredes Begyndelse fejredes en Stuepiges Bryllup (idet Forældrene var døde) med stor Fest i Købmandshjemmet.

Hyppigt saas ogsaa »Tante Camilla«, Enke efter Farbroderen Johannes, som tidligt paa Grund af Sygdom havde maattet opgive sin Lægepraksis (han var Invalid fra Treaars-Krigen, hvori han havde deltaget som Frivillig). Den aandslivlige Dame, født v. Haffner, havde under største Delen af sit Ægteskab været en opofrende Plejerske for sin betydeligt ældre Mand. Da hun, endnu kun midt i Fyrrerne, var blevet Enke, og begge Sønner omtrent samtidig var fløjet af Reden, fandt hun ikke tilstrækkeligt Afløb for sin Energi i den Lotterikollektion, der var blevet hende overdraget, men virkede i et Par Foraarsmaaneder som Rejsefører i Italien og begik en meget følelsesfuld Roman.

Foruden denne snævert familiære Kreds omgikkes man naturligvis en Del af Byens og Omegnens Familier. Der blev givet et Par aarlige Middage, men nogen egentlig stor Selskabelighed var der ikke. Snarere var det et gæstfrit Hus, hvor mange Mennesker kom og gik.

Men Fester forstod man at holde. Juleaften fejredes paa traditionel Vis med Deltagelse af alle, som boede i Købmandsgaarden, Kommis'er og Lærlinge — for saa vidt de ikke havde Mulighed for at rejse hjem, og det havde kun de færreste — Karle og Piger, foruden den samme Familiekreds, som samledes paa Søndagsaftenerne. Feststemningen forhøjedes ved Tanken om den travle Tid, der var gaaet forud. Hele December arbejdedes i Butikken mindst til Midnat, i den sidste Uge før Jul til 3—4 om Morgenen, saa det kunde nu og da ske, at et af de unge Mennesker faldt i Søvn ved Juletræet. Nytaarsaften fejredes i lidt mindre Stil med koldt Bord med varm Ret. Og som Afslutning paa den travle Tid var der et Smørrebrødsgilde, hvori ogsaa Damerne fra Forretningen deltog. Der var endvidere den aarlige Skovtur, et Vogntog med 30—40 Mennesker,

foruden Familie og Personale en Del Venner udefra. Man medbragte Middagsmaden — Skinke, Grønærter og Rødgrød — og spiste i det Grønne; og Turene kunde gaa saa langt som til Maribo og Banholm. Enkelte store Fester — ikke blot Forretningsjubilæet i 1902, men ogsaa Sølvbryllup i 1909 — fejredes udenfor Hjemmet med Deltagelse af halvandet Hundrede Gæster, gamle Medarbejdere og Slægt og Venner fra nær og fjern. Blandt dem, der kom udefra til saadanne Fester og paa hyppige Feriebesøg, var der, foruden Medlemmer af Familien Huus, Fætrene af Slægten Trojel og Mathea Huus's Slægtninge, enkelte gamle Venner, hvis Tilknytning til Købmandsgaarden gik helt tilbage til H. Chr. Huus' Tid. Der var »F. F.«, Grosserer F. F. Andersen, som havde været Lærling og Kommis i Forretningen i Halvfjerdserne, jævnaldrende og Kammerat med de ældste af Sønnerne og dus med dem alle; han bevarede Tilknytningen til Hjemmet med samme Trofasthed som den, hvormed han endnu efter et halvt Aarhundredes Grosserervirksomhed i Hovedstaden havde bevaret sit syngende Lollikmaal. Og der var Sophus Holmblad, Søn af en af H. Chr. Huus's nærmeste Venner. Som eneste Barn og Enkemandsbarn var han som Dreng kommet meget i Købmandsgaarden, hvor der i de to yngste Sønners Sovekammer altid stod en tredie Seng opredt til ham. Han betragtedes halvvejs som en femte Broder, og Baandene løsnedes ikke, efter at han som Driftsbestyrer for Horsens Privatbaner havde faaet sin Bopæl i Jylland; til den yngste af Brødrene, Christian, var han Livet igennem knyttet i nært Venskab. — Af næsten lige saa gammel Dato var Venskabet med flere Medlemmer af Familien Holck. Provst Søren Holck, Brønshøj, hvis Navn er bevaret i Betegnelsen for Pladsen ved Brønshøj Kirke, havde som Studenterkammerat af J. Th. Huus i Halvfjerdserne været en velset Feriegæst i Hjemmet, og Venskabet befæstedes, da han i nogle Aar var Kapellan i Nakskov. Senere kom en yngre Broder, Johan, til Byen som Sognepræst, og da en tredie Broder, den kendte Statistiker og kunst- og kulturhistoriske Skribent Axel Holck, blev Amtsforvalter i Maribo, droges ogsaa han ind i Vennekredsens Periferi. — Af noget yngre Dato er Bekendtskabet med Missionshistorikeren Provst Ferd. Munck, Or-

Mathea Huus (1916).

Johannes Huus (1916).

drup, som var Kapellan i Nakskov omkring Aarhundredskiftet og siden da meget nært knyttet til Johannes og Mathea Huus, ja, gennem en lang Aarrække vistnok den, der stod dem nærmest.

Søren Holck var en Mand af en sjælden, munter Hjertelighed, en Personlighed, som spredte Varme og Fest omkring sig. Han var tillige en vittig Lejlighedspoet, af hvis »Kvad om Huuslig Lyksalighed gennem 25 Aar« følgende Vers skal anføres:

»Da Johannes Huus hun fik at skue,
stod Matheas Hjerte straks i Lue.
Thi hun følte, han var af de fromme,
som hun kunde tage i sin —
tra-la-la-la-la-la-la-la-la —
i sin unge Sjæl med Kærlighed.«

I dette, som i andre af Sangens Vers, hentydes der spøgefuldt til Ægtefællernes højst ulige Temperament. Forskellen var i Virkeligheden saa stor, at den ikke kunde undgaa nogens Opmærksomhed. — Mathea Huus var en overordentlig dygtig Husmoder, vel begavet,

impulsiv, med stærke Idiosynkrasier, som *maatte* have Luft. Det kunde virke højst pudsigt, naar f. Eks. ved en Svogers Begravelse Præstens Ord: »Han var en ydmyg Mand,« fik hende til at »tænke« — højt nok til, at de Omkringsiddende kunde høre det: »Sludder! Valdemar var ikke ydmyg.« Hendes Replikker, som oftest skarpe og ikke sjældent vittige, faldt ganske uden Hensyn til, om den Paagældende var til Stede eller, som i det anførte Tilfælde, lovligt forhindret i at tage til Genmæle. Og de, der kom bedst ud af det med hende, var maaske nok de, der var i Stand til at give kvikke og vittige Gensvar; det kunde hun nemlig goutere. Hendes stærke kirkelige Interesse forbandt sig paa en ejendommelig Maade med hendes ret betydelige Imitationstalent til et ikke ringe Mesterskab i at karikere Præster. En anden Side af samme ubændige Temperament var den Selvopofrelse, hvormed hun kunde gøre dem, hun holdt af, store og helst uséte Tjenester, ligesom hun kunde gaa i Brechen for dem med en Ildfuldhed, som undertiden kunde være en bedre Sag værdig. Skaffede hendes skarpe Tunge hende end mange Fjender, lever der blandt dem, der for et halvt Aarhundrede siden har staaet i hendes Tjeneste, endnu nogle, som mindes hende med Taknemmelighed. Og flere af dem, der som »unge Mennesker« har haft deres Hjem i Købmandsgaarden, har sagt mig, at de lettere kom til hende med deres personlige Anliggender end til deres med al hans Hjertelighed dog mere forbeholdne Chef.

Det laa i Johannes Huus's Natur med dens dobbelte Arv at se en Sag fra flere Sider, uden at det hindrede ham i at indtage et undertiden endogsaa meget bestemt Standpunkt. Han var i det hele utilbøjelig til at uddybe Modsætninger eller blotte Næstens Skrøbeligheder. Denne Hensynsfuldhed kunde undertiden indgaa en Forbindelse med hans Tidsalders særlige Respektabilitetsbegreb, som naar han i den Stamtavle, der vedføjedes Forretningens Jubilæumsskrift, undlader at anføre Datoen for sine Bedsteforældres Vielse, men i Teksten omtaler et (aabenbart antedateret) »Vielsesbrev, dateret 16de Februar 1813«, ligesom han i de iøvrigt ret udførlige biografiske Oplysninger om Slægtens Medlemmer lader uomtalt, at hans Farbror Georg var blandt de Købmænd, der gik Fallit som Følge

af den hamburgske Bankkrise i 1857*). — Han deltog ikke aktivt i Politik, heller ikke i kommunal Politik (skønt han beklædte flere kommunale Hverv). Faderen havde været Byraadsmedlem, og Sønnen erindrede, hvordan en og anden var kommet til ham med en Liste til Byraadsvalg og havde spurgt om hans Mening; naar saa Listen var vedtaget, blev den indrykket i Avisen, undertegnet af flere Borgere, og sat igennem med en Snes Stemmer for og ingen imod. Da i Provisorieaarene Vandene delte sig, blev den ældste og den yngste af Sønnerne Venstremænd, de to mellemste Højremænd, uden at dette gav Anledning til Brydninger i Familien, selv om den ældste hævdede sit Standpunkt med en Skarphed, som i andre Forhold — til Kolleger og til Familier, han omgikkes — kunde føre til heftige Sammenstød og undertiden til Brud. Johannes Huus gennemlevede Tidens politiske Brydninger med vaagen Interesse, men uden at lade sig rive ud af Ligevægt. Da i Provisorieaarene en Søn af en af Byens andre Købmandsfamilier under et Besøg i Hjemmet lod falde Udtalelser, som var prægede af, at han i København havde været Læser af »Politiken«, lod Faderen ham vide, at saadanne Ord vilde han ikke høre i sit Hus. Han gik da hen og klagede sin Nød for Johannes Huus, som slog en kort Latter op — denne høje, lyse Latter, som saa let gik op i Diskanten, og hvori det lollandske Tonefald gjorde sig ulige stærkere gældende end i hans Tale, maaske det Enkelttræk af hans Personlighed, som de, der har kendt ham, længst vil bevare i Erindringen. »Du kender jo Familien,« var hele Svaret; og den unge Mand gik lettet bort. I det nye Aarhundredes første Aar, da jeg som Dreng begyndte at interessere mig for, hvem der »var højre«, og hvem der »var venstre«, og sagde til min Faster, at Onkel Johannes da vist var Højremand, overraskedes jeg ved at faa til Svar, at han dog nok havde haft »nogen Hældning til Socialisterne«. Svaret var vistnok en Misforstaaelse foranlediget ved, at Johannes Huus overfor skarp Fordømmelse i sin Omgangskreds har gjort sig til Advokat for Modpartens Anskuelser. Han var i udpræget Grad Traditionens Mand, og teoretiske Spekulationer laa ham

*) C. C. Haugner: Nakskov Købstads Historie, Bd. 3, 1936, S. 109.

fjernt. Der var dog det rigtige deri, at han havde en dyb Følelse for Menneskers Ligeværd uansét deres Plads i det borgerlige Samfund, og at sociale Spørgsmaal sikkert laa ham langt stærkere paa Sinde end forfatningspolitiske Stridigheder. Men de Sager, han følte sig kaldet til personlig at tage sig af, var saadanne Enkeltspørgsmaal, som lod sig løse ved privat Filantropi, ved et Samarbejde mellem den offentlige Hjælp og filantropiske Institutioner som det, han i sin Tid som Fattigforstander fik tilvejebragt i Nakskov, eller af handelsfaglige Organisationer, hvori han havde Sæde, saadanne Sager som Søndagslukningens Gennemførelse ad Frivillighedens Vej før Lukkeloven, eller Handelsskolesagen, som han gjorde en Indsats for, ikke blot lokalt, men for at faa den bragt ind i et ensartet Spor over hele Landet.

I Søren Holcks førnævnte Sang hedder det:

»Mange Hverv foruden sine Sager
han med Kløgt og Omhu varetager.
Særlig glad og stolt han er ved Tanken
om den store Plads, han fik i —
tra-la-la-la-la-la-la-la-la —
fik i Hjerterne hos mange Folk.«

Det var Posten som Meddirektør i Lollands Spare- og Laanebank — et af de Hverv, hvor han traadte i Faderens Fodspor — som til sidst tvang ham til at vælge mellem Købmandshandelen og Banken. Medvirkende til hans Beslutning var, foruden svigtende Helbred, det Forhold, at der ikke var Børn i Ægteskabet, og at der heller ikke i andre Grene af Slægten fandtes nogen til at overtage den gamle Forretning. Jeg husker endnu, hvordan »Tante Trine«, den længstlevende af H. Chr. Huus's Søskende, med Henblik paa Broderens eneste Sønnesøn, om hvem man allerede fra Tolvaars-Alderen vidste, at han ikke havde Interesse (og sikkert heller ikke Anlæg) for Handel, erklærede, at det var kedeligt, at »Kissemand« ikke vilde være Købmand, saa han kunde have faaet Forretningen. En Tid fik Johannes Huus en bankuddannet Slægtning af den æld-

ste Linie af Jens Huus's Efterkommere, hvor efter to gejstlige Slægtled endnu enkelte Medlemmer har bevaret den merkantile Tradition, til at forsøge, om han ikke kunde omstille sig til Købmand, men uden Held. Saa antog han i 1909 en Prokurist med Tanke paa Overdragelse og flyttede fra Lejligheden paa Torvet til »Strandgaarden«, det nye Hjem, han havde ladet en Slægtning, Arkitekt Ove Huus, opføre i Havnegade, faa Skridt fra Banken og med en lille Dør fra Haven — for nu fik man atter Have ved Huset — ad hvilken han let kunde slippe op gennem Gaarden til sit Forretningskontor, hvor han endnu havde en Del af sin daglige Dont, indtil han i 1916 afstod Forretningen.

Det var dog ikke idel Glæde, Johannes Huus fik af »Pladsen i Banken«. Som Direktør var han — med velberaad Hu, men ikke med let Hjerte — medansvarlig for Spare- og Laanebankens Overdragelse til Landmandsbanken i 1912, hvorom der i sin Tid stod megen Gny*). Landmandsbankens Sammenbrud i 1922 paaførte ham personlig et meget betydeligt Tab, da han ikke vilde laane Øre til velmente Raad om i Tide at tage sine Penge ud af Banken (»Det vilde jo være at tage dem fra andre, som daarligere kan bære Tabet«). Som Bankdirektør og i de talrige andre Hverv, han vedblivende varetog indtil kort før sin Død, øvede han uden Tvivl i Kraft af sin Personlighed en betydelig Indflydelse baade i den By, hvor han levede hele sit Liv, bortset fra tre-fire Læreaar, og i de Landsinstitutioner og Sammenslutninger, hvori han havde Sæde. Dog er han vistnok her hyppigere blevet stillet overfor sin Begrænsning end i sin Gerning som Købmand.

Med Flytningen til det nye, smukke Hjem i »Strandgaarden« ændrede Hjemlivet for saa vidt Karakter, som den nære Samhørighed mellem Hjem og Forretning løsnedes og lidt efter lidt ophørte. »De unge Mennesker« forsvandt af Billedet. Og efterhaanden som de gamle Medlemmer af Slægten Trojel døde ud, blev for Brødrene København et nok saa hyppigt Samlingssted som Nakskov.

*) Hans Redegørelse for Motiverne til dette Skridt er optrykt af Otto Himmelstrup i: Den lollandske Landbostands Sparekasse gennem 75 Aar. 1945, S. 180-186.

For den, der skriver dette, betyder Nakskov først og fremmest Minder fra Barndomsaarenes Ferier: Bedstemoders Lejlighed i Vejlegade, overfor den Freuchen'ske Købmandsgaard, med Havnetoget udenfor Vinduerne, hvor en 'Mand' gik foran og ringede med en Klokke. Den høje, bageste Del af Butikken med alle de søde Sager. Pakhusets Romantik og Duft af Urtekram. Onkel Leonhards Have med Morbærtræet. En Tordennat i Købmandsgaarden, Fugleskydning i Svingelen og Køreture til Taars, hvor Vandet var lysende blaagrønt med mærkelige Sandormeekskrementer paa Bunden, ikke mudret og fuldt af Tang som i Roskilde Fjord — alt saadant, som præger sig i en Drengs Sind, men ikke Dagliglivet, som det formede sig for dem, der havde deres Hjem og Virke i Købmandsgaarden. Og hvis det paa de foranstaaende Sider er lykkedes at tegne et Billede med ikke altfor udviskede Træk, er det fordi saa mange af dem, der for et halvt Aarhundrede siden har haft deres Gerning i Forretningen eller i Hjemmet — skønt de fleste fra den Tid er døde — endnu erindrer og gerne mindes Gaarden paa Torvet og de Mennesker, som færdedes dèr. Maaske er der heri tilstrækkelig Borgen for Berettigelsen af et Forsøg paa at fæste til Papiret et lille Udsnit af Livet i en svunden Kulturperiode — før den Revolution for Alvor satte ind, som indlededes med den første Verdenskrig, og hvis Resultat endnu henstaar i det Uvisse.

ET SØNDERJYDSK HJEM

Af Gaardejer Hans Schmidt

Naar man skal skildre et Hjem, der levede med i Sønderjylland i Tiden omkring 1900, er det nødvendigt at sige lidt om, hvordan den nationale og den politiske Stilling var her i Landsdelen paa det Tidspunkt.

Fra Krigen i 1864 og de første tyve Aar frem i Tiden troede Folk her i Landsdelen, at Wienerfredens Paragraf 5 vilde blive opfyldt. Det var en Løfteparagraf, der lovede, at de nordlige Distrikter i Slesvig skulde afstaas til Danmark, naar Befolkningen ved en Afstemning havde tilkendegivet Ønsket derom. Som Følge af denne Indstilling, Folkets Tro paa en snarlig Genforening med Danmark, vandrede Ungdommen ud i store Skarer, dels til Danmark og dels til Amerika. De haabede i Løbet af kort Tid at kunne komme tilbage. Der udvandrede i den Periode over 6000 unge Mænd herfra. De rejste især fra de nordlige Egne, hvor Forbindelsen over Kongeaaen var stærkest, og fremfor alt i Haderslev Vesteramt, Rødding Egnen, hvor der takket være Rødding Højskole var en fast tømret, meget vaagen dansk Befolkning.

Da Hans Peter Hanssen i Firserne begyndte at arbejde paa en Politik paa længere Sigt, der ikke satte Lid til Paragraf 5s Opfyldelse, skete der en Strømkæntring i hele den sønderjyske Indstilling. H. P. Hanssens Politik gik ud paa, at vi ikke kunde regne med, at Tyskerne vilde opfylde Paragraf 5, at det derfor ikke kunde gaa, at hele den mandlige Ungdom udvandrede, men at Ungdommen maatte blive i Landet, gaa prøjsisk Soldat i to eller tre Aar, og, hvad der for mange var det væsentligste, de maatte aflægge Ed til den tyske Kejser. Denne Ændring i Indstilling kom gradvis, men

slog dog temmelig hurtigt igennem, da den først var begyndt. I mange Hjem gik det saadan, at de ældste Sønner vandrede ud, som man kaldte det, og de yngre blev i Landsdelen og blev tyske Soldater. Saadan gik det ogsaa i mit Hjem. De, der vilde udvandre, maatte som syttenaarige melde, at de vilde ud; derefter fik de et Bevis paa, at de havde Lov til det, men samtidig blev det dem forbudt nogensinde at komme tilbage. Oprindelig var det vist kun Meningen, at det skulde være dem forbudt at komme tilbage og bosætte sig i Hjemstavnen, men det blev taget bogstaveligt, saa det endte med, at de overhovedet ikke maatte komme tilbage. Alle, som de tyske Myndigheder traf paa, blev udvist i første Omgang, og kom de igen, blev de straffet.

Det vil altsaa sige, at naar de vilde hjem og besøge deres Forældre, maatte de passere Grænsen i Nattens skjulende Mørke. Sidst i Firserne var Udvandringerne forbi, den golde Protestpolitik var hørt op. Ogsaa paa andre Omraader skete der i de Aar en meget stærk Udvikling. Som Følge af de lave Kornpriser blev Danmarks Landbrugsproduktion lagt om fra Kornavl til forædlede Landbrugsprodukter, Andelsbevægelsen opstod, og den forplantede sig straks ned over Kongeaagrænsen. De første Andelsmejerier i Nordslesvig opstod i Sognene op til Kongeaaen. Saa begyndte nordpaa de første Forsamlingshuse at dukke op, og kort efter fik vi de første i vor Landsdel; i 1893 og 94 blev de to første bygget i Skrave og Øster Lindet, Nord og Sydøst for Rødding. Sidst i Halvfemserne begyndte unge ærgerrige tyske Landraader (Amtmænd), der var kommet herop, at bygge Amtsbaner, en Slags smalsporede Privatbaner, som Amterne ejede. De virkede stærkt i Fortyskningsøjemed, da de slæbte en hel Del tyske Tjenestemænd herop, og de af Landets egne Børn, der blev ansat ved dem, følte sig afhængige af Tyskerne.

Endelig, som noget af det mest bemærkelsesværdige, kom der i 1898 en ny Overpræsident fra Pommern til Provinsen, med Sæde i Slesvig: Mathias von Köller. Han vilde i Løbet af kort Tid skabe »Ro« i Nordslesvig. Derfor begyndte han en haardhændet Tvangspolitik, han udviste de unge danske Tjenestefolk for at ramme deres danske Principaler, han forsøgte at fratage flere Forældreretten over deres Børn. Hver Gang der var Møder Nord for Kongeaaen, satte

han Vagt ved Broerne, som skrev Navnene op paa alle de Folk, der tog til Møder, saa Tyskerne bagefter kunde udvise deres Karle og Piger og paa den Maade kyse dem. Da en kendt Tysker sagde til den gamle, kloge tyske Provst Göttig i Aabenraa, at det var godt, de havde faaet Köller herop, for nu vilde han i Løbet af en to—tre Aar skabe Ro i Nordslesvig, svarede den gamle Provst: »De kan rolig sætte to Nuller bag ved Tallet«. Altsaa 2—300 Aar, og da Køller kort efter rejste fra Slesvig, og de spurgte ham om hans Mening, sagde han: »Forholdene i Nordslesvig er og bliver vanskelige«. Det Resultat var han kommet til.

Min Fader Jens Lauridsen Schmidt var født den 9. Okt. 1835 i Ø. Lindet, Haderslev Vesteramt, som Søn af Laurids Jensen Schmidt, kaldet »Laust Smej«, og hans Kone Marie Kirstine, født Jensen. Laust Smej har været en meget alsidig og oplyst Mand, som det fremgaar af hans efterladte Dagbog, der er ført gennem 30 Aar. Jens Schmidt var som ung et Aar ude at lære Landvæsen hos Fætrene Buck, der da havde en Gaard i Vonsild ved Kolding. De havde været i Skotland og lært at dyrke Roer, og der lærte Jens Schmidt det og indførte det i sit Landbrug, da han fra først i Treserne begyndte som selvstændig Landmand paa sin Fødegaard.

I 1854 var han Elev paa Rødding Højskole et Aar, og det er sikkert der, han som ung har faaet Øjnene aabnet for de nationale og folkelige Værdier i vort Folk. Han var et meget levende Menneske, der læste meget og var i Besiddelse af en meget stor Viden paa alle mulige Omraader. Hans Slægt har saa langt tilbage, vi kan følge den, været Bønder og Smede i den samme Egn.

Min Moder Magdalene født Skøtt var fra Hjerting ved Rødding, født den 12. September 1841. Hendes Fader Simon Skøtt, Gaardejer, Sognefoged og Sandemand, var fra Bøjskov ved Christiansfeld, hendes Moder Anna født Brag fra Nordborg paa Als. Baade Simon Skøtt og hans Svigerfader Christian Brag var med i den nationale Bevægelse fra Begyndelsen, var Medlemmer af Den slesvigske Forening og Holdere af P. Chr. Kochs Blad Dannevirke, fra det 1838 begyndte at udkomme.

Far og Mor blev viet i Vejen Kirke den 16. April 1870 af Pastor

Jens Schmidt (1903)

Svejstrup, der før havde været i Rødding, og hvis levende Forkyndelse de var glade ved paa Egnen, indtil han blev fordrevet af Tyskerne efter 1864. Far havde allerede da haft Gaarden i Øster Lindet i flere Aar. De fik fem Børn: Laurids, født i 1871, Simon i 1872, Marie i 1874, Anna i 1877 og Hans i 1885.

Mor havde været paa Rødding Højskole, da Cornelius Appel havde den, siden havde hun været Haandgerningslærerinde paa Vejstrup Højskole ovre paa Fyn. De kunde ikke bruge de tyske Statskirkepræster og tog til Vejen og fik deres to første Børn døbt. Saa blev 1874 Frimenigheden i Rødding stiftet paa den gamle Højskolegaard, der følte de sig hjemme, og der var deres kirkelige Hjemsted. Den levende grundtvigske Forkyndelse havde de begge fulgt, fra de var unge og var paa Højskole, og nu fik de med Frimenighedspræsten Cornelius Appel en varm og levende Forkynder, der tillige var

en stor Personlighed. De holdt først Huslærer eller Lærerinde til deres Børn, en Tid lang sammen med en af deres Naboer. Da det blev forbudt af de tyske Myndigheder, sendte de deres to ældste Drenge paa 9 og 11 Aar over til den nye Skibelund Efterskole hos Knud Pedersen. Her var de paa Kostskole i tre Aar, en aldeles fortrinlig Skole, som de to bevarede i taknemlig Erindring, saa længe de levede. Saa blev ogsaa det forbudt af Tyskerne, det var ikke tilladt at sende sine Børn paa Skole i Udlandet. Det kom til en Retssag, og skønt Far fik en meget dygtig Sagfører, tabtes Sagen ved alle Underretterne. Far var ikke den eneste, der var ramt af Forbudet mod at sende sine Børn paa Efterskole i Danmark. Man førte saa Sagen igennem, fire, Mand til Tysklands højeste Domstol, Kammerretten i Berlin, og tabte. Det var et slemt Slag, og hver maatte desuden betale 400 Mark i Sagsomkostninger, en meget stor Sum dengang. Baade Retssagen og dens uheldige Udfald vakte megen Opmærksomhed; det var dermed fastslaaet, at det var forbudt alle at sende deres Børn paa danske Skoler. Nu var der ingen anden Udvej, Børnene skulde i tysk Skole. Far gik saa ned til den tyske Præst, Pastor Schröder, og meldte Børnene ind. »Den ældste Dreng, Laurids, er fjorten Aar«, sagde Far, »han er ude over den skolepligtige Alder, saa han behøver ikke at gaa i Skole«. »Han er dog ikke konfirmeret«, sagde Præsten, »og de skal gaa i Skole, til de bliver konfirmeret«. »Det er slet ikke sikkert, han skal konfirmeres«, sagde Far. »Gud Fader bevar os«, sagde Præsten. Det endte med, at Far fik Drengen fri. Da jeg skulde i Skole, var jeg saa den første af Børnene, der kom der straks med den skolepligtige Alder af seks Aar. Mor fulgte mig med Taarer i Øjnene ned til Skoledøren, saa gik hun. Det kunde ikke falde hende ind at gaa ind og tale med den tyske Lærer, der for hende stod som Indbegrebet af alt, hvad der var vort Land og Folk fjendtligsindet. Naa, Mor kunde nu heller ikke have talt med ham, da hun ikke forstod et Ord Tysk, og Andenlæreren paa det Tidspunkt, Knut, var sydfra og kunde ikke et Ord Dansk. Undervisningen foregik derfor paa Døvstummemanér. Da jeg kom i Skole, var jeg fri for at gaa til Religionsundervisning, da mine Forældre hørte til Frimenigheden, og denne blev

Magdalene Schmidt (født Skøtt) (1903).

betragtet som staaende helt udenfor. Et Par Aar efter vilde de stedlige Skolemyndigheder have, at jeg skulde følge Religionsundervisningen. Far protesterede, og det trak op til en stor Retssag igen. Der var ingen af Parterne, der var særlig interesseret i det, og det blev til et Kompromis mellem Far og Pastor Schröder, som gik ud paa, at jeg skulde følge de to Timer om Ugen, da der var tysk Religionsundervisning, men være fri for de fire Timer dansk Religionsundervisning, forøvrigt den eneste Undervisning, der var paa Dansk. Da de havde gjort den Akkord, sagde Præsten, at nu var han tilfreds, for nu fik jeg da de to Timers Undervisning paa Tysk. »Jeg er ogsaa godt tilfreds«, sagde Jens Schmidt, »for den tyske Religionsundervisning forstaar Drengen dog intet af, i de danske Timer kunde de maaske forkvakle mig Drengen«. »De er et forfærdeligt Menneske«, sagde Præsten.

Da jeg var otte Aar, skulde Far og Mor køre til Grundlovsfest i Skibelund, og jeg fik Lov til at komme med; jeg glædede mig længe forud. Saa gjaldt det at faa fri for Skolen. Far sagde: »Jeg skal nok selv gaa ned og spørge dig fri«, saa var der ingen Sky

paa Himlen mere, for naar en Far kom ned og bad et Barn fri i en særlig Anledning, fik vi altid fri. Grundlovsdag om Formiddagen saa jeg Far gaa ind til Læreren, saa jeg stormede hjem, da det var Middag, nu skulde vi køre til Skibelund. Det var det bedste, vi vidste. Naar vi kom oppe ved Skodborg By og kunde se ud over Kongeaadalen, kunde vi se Dannebrog ved alle Huse og Gaarde paa den anden Side af Aaen, det var altid det festligste af det hele. Da jeg kom farende ind i Forstuen hjemme og raabte op i Glæde over Turen, sagde en af mine Søstre: »Læreren har sagt Nej«. — »Det kan da ikke passe, at sige Nej til Far!« — »Jo«. Jeg begyndte at græde, nu laa det hele der. »Du skal ikke græde, for Far siger, at du skal med alligevel«. Saa kan det nok være, at det hjalp; komme med, *trods det*, at Læreren havde sagt Nej, det var en Triumf. Hændelsen viser Forholdet mellem Hjem, Lærer og Børn.

Til Hjemmet hørte endnu et Par Personer. Mors Søster Katrine Skøtt var en lang Tid Lærerinde for mine Søstre. Moster Trine, som hun kaldtes over hele Byen, boede da hos os. Da mine Søstre kom i tysk Skole, købte hun et Hus i Nærheden og boede der, men kom jævnlig hjem til os. Da Mor havde faaet Søn Nummer to, var hun meget syg, hvad hun Resten af sit Liv blev ved med at være; saa fik hun sin Moster, Sofie Brag, der var i Hjemmet i Hjærting, over at passe Børnene, og hun blev i Hjemmet fra 1873, til hun døde i 1908. Hun blev som en anden Mor for os Børn, passede os og vort Tøj, stod altid paa vor Side, i hvordan det gik, forsvarede os mod alt og alle. »Gamle Moster«, som vi kaldte hende, var det mest uselviske Menneske, jeg har kendt; skønt hun var af et meget skrøbeligt Helbred, plaget af Gigt og i mange Aar sad lænket til en Stol, var hun myreflittig og var aldrig andre til Besvær. Beskeden og stille, som hun sad og passede sit, var hun en fast Bestanddel af Hjemmet og blev agtet og æret af alle i Husstanden. Hun var saa snild paa Hænderne, at de kom til hende, naar de skulde have noget vanskeligt syet; hun kunde gøre det.

De to ældste Sønner vandrede ud i 1888 og 1889. Det prægede Hjemmet fra den Tid af. De kom hjem paa Besøg ved Højtiderne, og da den ældste kort efter begyndte at læse til Studentereksamen,

kom han ogsaa i Sommerferien. De kom altid sildig Aften eller Nat, gik aldrig ud om Dagen, undtagen i Haven, der var omgivet af tætte, skjulende Hegn. Vi havde kun gode Folk i vor Tjeneste, som ikke sagde noget, og jeg havde, fra mine Brødre udvandrede, faaet indprentet, at jeg aldrig maatte sige, at de var hjemme. Det syntes jeg var let, da jeg vidste, at ellers kom Gendarmen og tog dem. En Dag, en stedlig Haandværker var inde i Stuen og faa en Kop Kaffe, sad jeg i en Slynge, der var hængt op ved Bjælken. Manden snakkede med mig, jeg var fem eller seks Aar. Stor var min Forfærdelse og Sorg bagefter, da det blev mig bebrejdet, at jeg havde fortalt til Manden, at det var min Broder Simon, der havde hængt Slyngen op for mig. Jeg følte det som en stor Skam, at jeg havde svigtet, og glemte det aldrig.

Forinden Simon rejste ud af Landet, skete der dog store Begivenheder. Der var Landsdelen over bleven rejst sorte og hvidmalede tyske Flagstænger ved alle Skolerne. Den første, der blev sat op i Øster Lindet, blev rejst paa Gavlen af Skolen, det var en høj Gavl og en forholdsvis kort Stang, saa den kunde ikke brækkes. Det var nemlig blevet til en Sport for unge Mennesker at brække disse tyske Flagstænger, der virkede som en Udfordring rundt i de rent danske Landsbyer. Faa Nætter efter blev denne Stang om Natten taget ned af Gavlen, og ved Hjælp af nogle Sten sænket i en stor Mergelgrav oppe paa vor Mark. Den tyske Øvrighed holdt Forhør i Byen og gjorde et stort Nummer ud af det; de fandt ogsaa et Spor, der førte ned til Forpagter Jensens Sønner paa Nygaard, en stor Gaard uden for Byen. Da Gendarmen kom derned, var Sønnerne gaaet over Grænsen, deres Fætter Jakob Tvedegaard fra Sjælland var ogsaa med, og min Broder Simon. Det blev aldrig rigtig opklaret, hvem der havde gjort det.

Nogle Maaneder efter rejste de tyske Myndigheder en ny Flagstang foran Skolen lige ud til offentlig Vej. Da den havde staaet en Tid som en Torn i Øjet paa alle de unge danske Folk, var den en Morgenstund brækket. Nu tog Øvrigheden fat. De mødte mandsstærke op, Amtsforstander (Herredsfoged), Gendarmer og Skrivere. Retten blev sat i en af Byens Kroer, og saa maatte alle Landsbyens

Beboere møde til Forhør. De, der havde brækket Stangen, havde bundet et Stykke Reb, et Kalvetøjr, i Snoren, og glemt at faa det med. Nu blev hele Byen »taget i Ed«; de maatte bevidne, at de ikke kendte det Tøjr. Desværre havde samme Aften, som Stangen blev brækket, fire af Byens Karle været paa Galej, de var blevet fulde og havde lavet forskellige Narrestreger; det fik Politiet fat i, og de blev arresteret, men nægtede, som sandt var, at de havde brækket Stangen. Da Tyskerne havde holdt Forhør i to Dage i Kroen, de tog systematisk alle Folkene, fra alle Gaarde og Huse, kom Turen til vor Husstand. Nu skulde de ned og aflægge Ed paa, at de ikke kendte det famøse Kalvetøjr. Aftenen før kom Simon ind til Far og Mor i Sovekamret og bekendte, at det var ham og vor »Jæverdreng«, Drengen, der passede Køerne, som havde brækket Flagstangen. Drengen var nuværende Gaardejer Frederik Back fra Sønder Hostrup. Nu var gode Raad dyre. Far kørte samme Nat med Mor og Drengene over Grænsen til Knud Pedersen paa Skibelund Efterskole. Der havde de Tid til at overlægge Sagen og bestemme, hvad de vilde gøre. Far og Mor tog sig Sagen meget nær, som vi nu synes bagefter alt for nær, det var jo kun Drengestreger. Overvejelserne førte til, at de kørte fra Skibelund til Rødding og meldte sig og overgav Drengene til Øvrigheden. De var 14 og 17 Aar.

Da var der holdt Forhør i flere Dage uden Resultat, og saa kom en af Egnens mest danske Mænd og meldte, at det var hans egen Søn, der havde brækket Stangen. Amtsforstanderen blev saa forbløffet, at han blev helt høflig og bød dem en Stol, de skulde sidde ned. Begge Drengene blev straks arresteret. Det lykkedes Far at faa Simon med hjem, mod at han kautionerede for ham med alt, hvad han ejede. Den yngste, Frederik Back, vilde de ikke give slip paa, saa han maatte blive i Arresten. Mor syntes, at det var forfærdeligt at holde en Dreng paa fjorten Aar arresteret. Hun kørte Dagen efter over til Rødding, og skønt hun ikke kunde et Ord Tysk, blev hun ved saa længe, at hvad der ikke var lykkedes for Far, det lykkedes for hende, hun fik Frederik med hjem, mod stor Kaution. Ved Retssagen androg Statsadvokaten om, at Simon skulde have to Aars Tugthus, da han var Anstifter, men paa Grund af Drenge-

nes Ungdom slap de billigt og fik henholdsvis 17 og 8 Dages Fængsel.

Den gamle Gaard Fyrrelund i Øster Lindet var paa 75 Hektar, den laa midt i Byen, men de fleste af Markerne laa langt borte og ud til alle fire Verdenshjørner. Nogle af Markerne var over to Kilometer borte, saa det var en meget besværlig Gaard at drive. Der holdtes paa Gaarden tre Spand Heste, tyve Malkekøer og en hel Del Ungkvæg, plus Svin og Fjerkræ. Folkeholdet var to—tre Karle og en Røgter, to Piger og om Sommeren gerne tre. Pigerne malkede jo dengang og gik med i Marken, ikke alene i Roerne og ved Høst og Slet, men ogsaa ud at samle Sten og sprede Møg.

I 1894 solgte mine Forældre den gamle Gaard; Far var snart 60 Aar, begge de ældste Sønner var udvandrede og den yngste kun ni Aar. Far byggede saa en ny, mindre Gaard, Skovløkke, med 36 Tønder Land af sin egen Jord, smukt beliggende ude ved Skoven. Her holdt han en Karl og en Pige, og de havde to Heste og gerne otte Køer.

Den daglige Kost var op til 1900 yderst tarvelig. Det gav hver Aften Grød, hveranden Aften nykogt Byg- eller Boghvedegrød, og hveranden Aften Mælkegrød, varm Mælk med den kolde Grød i, bagefter Smørrebrød. Hver Morgen ligeledes Mælkegrød og bagefter Smørrebrød og Kaffe. Søndag Morgen og Aften fik vi ikke Grød, men 12 Gange i Ugens Løb, Morgen og Aften, dertil nogle Gange til Middag, saa vi var nok oppe paa en 14—15 Gange Grød om Ugen. Det hed sig altid, at man dengang paa Bøndergaardene fik Grød 21 Gange om Ugen, slet saa galt var det ikke, men dog ikke helt ved Siden af. Om Aftenen fik vi hver et Stykke Rugsigtekage, om Morgenen kun Brød. Vi spiste alle ved eet Bord, og vi Børn fik heller intet ekstra, der var lige Ret for alle. Indtil ca. 1895 spiste vi alle Grød af eet Fad, eller, naar vi var mange, af to Fade, men saa hørte det op; det skyldtes vistnok mine Søstre, der havde været ude i Verden og havde lært, at det var uhygiejnisk. Vælling og Suppe har vi dog aldrig spist af eet Fad, men det gjorde man adskillige Steder. Middagsmaden var Grød eller Sødsuppe til Forret

og bagefter stegt Flæsk, Pandekager eller Budding. Vi fik Kaal eller Ærter ind imellem med kogt Flæsk til. Naar vi slagtede, gav det altid fersk Suppe, der blev betragtet som den største Højtidsret.

I Efteraaret blev der gerne slagtet et Par Faar, til Jul et Stykke Kvæg. Naar der blev slagtet et Stykke Kreatur, blev der lavet »Plukkefinker«, store og smaa, og hver Gang, der blev slagtet en Gris, sorte Pølser og sort Suppe, begge Retter af Blod. Sort Suppe er altid af nogle bleven hævet til Skyerne som en Herreret, og af andre afskyet; den er nu desværre ved at gaa helt af Brug i mange Hjem, da der er mange af de Unge, der ikke kan lide den. Der blev aldrig købt Kød hos Slagteren, da der simpelthen ikke fandtes nogen Slagter ude paa Landet. Man slagtede om Efteraaret og Vinteren det, der skulde bruges af Sul for hele Aaret.

I Høst og Slet, Høhøsten, vankede der gerne lidt ekstra. Karlene skulde have en Snaps Brændevin til Maden; ellers fik man aldrig Snaps til daglig. Der var dog altid Brændevin i Huset, og kom der Haandværkere eller lignende, som dengang altid fik Kosten, hvor de arbejdede, skulde de altid hav en Dram til Maden. Det hørte op omkring 1900. Mange ældre Folk, som ellers aldrig nød Spiritus, betragtede dog den daglige Dram som en nødvendig Sundhedskur. En Dag i Høsten var Mor ude paa Marken hos Folkene med friske Æbleskiver og Saftevand eller Frugtvin.

Om Sommeren stod man op Kl. 4, om Vinteren Kl. 6, saa spistes der Morgenmad Kl. 5½ og 6½, inden man rykkede ud i Marken. Om Sommeren fik man en Mellemmad med i Marken, Formiddag og Eftermiddag. Der spistes til Middag Kl. 12. Saa var der Middagshvil til Kl. 1½, derefter fik man en Kop Kaffe og et Stykke »brunt« Sukker og Mellemmad Kl. 4. Fyraften var Kl. 7, saa gav det Grød til Nadver. Pigerne malkede 10 Køer hver. Naar de om Sommeren havde gaaet med i Marken hele Dagen i Roer eller Høet, og Karlene havde fri, saa kunde Pigerne Kl. 8 sætte sig til at malke; det var en drøj Tur. Da mine Søstre var blevet konfirmeret, maatte de tage deres Tørn med og malke et Hold Køer. Karlene passede Heste om Aftenen, og det var navnlig om Sommeren, naar Hestene var paa Græs, let at have med at gøre. Om Vinteren skulde Karlene

skære Hakkelse, medens Pigerne malkede, og fodre Heste. Pigerne maatte sy eller spinde, karte Uld eller andet for Husmoderen indtil Malketid Kl. 8. Vore Piger havde en Aften om Ugen fri til at sy for sig selv, foruden Søndag Aften, men det blev fremhævet, at det havde de ikke alle Steder.

Ved Højtiderne gik det mere festligt til. Julen begyndte med Forberedelserne, og det var ikke de mindst festlige. Forventningens Glæde er den største Glæde. Først blev der slagtet, som Regel et stort Stykke Kvæg, det tog flere Dage at ordne alt det Kød, tit en 500 Pund. Saa var der Julebagningen i den store Ovn. Der blev fyret meget tidligt, længe før vi Børn kom op. Naar saa den »sorte Mand« var ude af Ovnen, kom Grovbrødet ind. Hvor var det herligt at faa en Skorpe af det, naar det kom varmt ud af Ovnen. Saadan Brød som hjemmebagt Grovbrød faar man aldrig mere. Saa kom Rugsigtebrød og Hvedebrød i Ovnen. Naar de var bagt, kom Turen til Smaakagerne, men forinden blev Ovnen »lyst«, det vil sige den blev eftervarmet med noget hurtigt, let Brændsel. Naar Smaakagerne var bagt, der var gerne en fem—seks Slags, og Ovnen var meget lidt varm, blev der bagt »Spansk Vind« eller »Kys«, nogle Smaakager lavet af Æggehvide og Sukker; de blev kun bagt til Jul. Juleaftensdag Kl. 12 fik vi Øllebrød og Hvedebrød med Smør, og derefter fik vi Hvedebrød hele Julen. Juleaften gav det »fersk Suppe« med Kødboller og andre Boller, bagefter det kogte Kød med Peberrodssovs til. Naar saa Pigerne var færdige i Køkkenet, blev Juletræet tændt. Det stod ikke midt paa Gulvet som nu, men gerne i et Hjørne af Stuen. Vi sang et Par Julesalmer, og saa blev Julegaverne fordelt. Nyttige Ting og Legetøj til Børnene og gerne nyttige Ting til Karle og Piger. Derefter gik vi ind og satte os om det store Spisebord, og Mor læste Juleevangeliet højt for os. Alvorlige og religiøse Ting læste hun meget godt, saa der var dyb Stilhed, naar hun læste. Saa sang vi igen et Par Salmer, men Sangevnen er ikke særlig godt repræsenteret i Familien, saa det blev ikke til saa meget. Nu blev Pebernødderne og Smaakagerne fordelt. Hver af os fik en stor Kop eller Kumme fuld af »Bækkenødder«, som vi kaldte dem,

efter det Tyske. Dertil to—tre Smaakager af hver Slags, brune Kager ikke at forglemme. Saa spillede vi om Bækkenødder: Effen og Ueffen, og Mit Svin til Skovs, Mit med, Gæt hvad Træ den ligger under og den Slags Lege. Inden vi skulde i Seng, fik vi Aftenkaffe. Bækkenødder og Smaakager tog enhver med sig, dem havde vi til privat Mundgodt i Julen. Juledags Formiddag blev der kørt til Kirke i Rødding Frimenighedskirke. Der var 10 Kilometer hen. Kirken var altid fuld og pyntet med Juletræer og Gran. Der var over det gamle Kirkerum en egen Højtid, som jeg ikke har truffet andre Steder, og det staar for mig, som Salmesangen dér var mere gribende, mere hjertelig end alle andre Steder. Den lange Køretur frem og tilbage paa aaben Vogn var tit en kold en, men det hørte nu med, det var ikke noget at tale om. Juledags Middag fik vi igen »fersk Suppe«, det var godt ovenpaa den lange Køretur. Der blev kørt til Kirke en Gang til i Julen, men derved blev det paa Grund af den lange Vej.

Nytaarsaften fik vi altid Langkaal og Flæsk. Det faar man for Resten endnu over hele Landsdelen hver Nytaarsaften. Flæsket skulde helst være røget Svinehoved, bagefter vankede der »Risblom«, en Slags Risbudding med varm rød Sovs til, og den skulde være stærk, med Rom i. Det var dengang en meget brugt Festdessert. Saa fik vi igen Juletræet tændt, vi sang et Par Salmer, og Mor læste en Præken for os. Derefter fik vi igen en Portion »Bækkenødder« og Smaakager, hver især. Saa gik de unge Karle gerne ud at skyde Nytaar ind, og sommetider gik Pigerne med, de havde en Rumlepotte, en Krukke med et Stykke Blæreskind over, som, naar man traf et Rør op og ned, gav en rumlende Lyd. For os Børn begyndte Nytaarsskydningen først Dagen efter, da gik vi rundt til vor Omgangskreds og skød Nytaar ind og gjorde en rig Høst af Pebernødder, Smaakager og Æbleskiver. Med Nytaarsdag var Julen forbi, Helligtrekongers Dag blev ikke fejret paa vor Egn.

I Fastelavnen blev der ikke fejret nogen særlig Fest, hvis der ikke kom tilrejsende Fremmede, men ofte kom et af de ældste Børn hjem med Gæster. Saa blev der festet og spillet Dilettant, men en Ting gav det altid til Fastelavn, det var »Hedeviger« Fastelavnsbol-

ler. Navnet stammer sikkert fra det plattyske »hete Wecken«, men det har faaet Hjemstedsret her i Landsdelen som »Hedeviger«.

Paasken har aldrig som Julen haft nogen særlig Tradition, dertil kommer, at den meget tit falder i den allertravleste Saatid i Foraaret, saa det opfordrer ikke særlig til at feste ud over det nødvendige. Der kørtes til Kirke en Gang eller to, eftersom Hestene havde travlt, og saa fik vi Paaskeæg. Mor havde altid en bestemt Orden paa den Slags Ting, og vi fik alle i Huset to Æg hver Dag i Paasken. Store Bededag, eller den danske Bededag, som den hed hos os, i Modsætning til den tyske, der var i samme Uge om Onsdagen, blev altid holdt som en Fridag, men Kirke kunde der ikke være. Derimod blev der arbejdet paa den tyske Bededag, og det var forbudt. Det var efterhaanden bleven Tradition, at paa den Dag blev alle Tøjr og Tøjrpæle til Køer, Heste og Kalve lavet i Stand. Der blev »tællet Tøjrpæle«, spidset Reb i Grimer og Klaptræer, det kunde alt gøres inden Døre i »Huggehuset«, og vi Børn fik til Opgave at staa Vagt og se efter, naar Gendarmen kom forbi. Et meget betroet Hverv, jeg som lille Dreng var stolt af at blive sat til.

Der blev Aaret igennem fejret smaa Fester, der var knyttet til de forskellige Arbejders Ophør. De var stærkt traditionsbundne, og Ritualet blev nøje fulgt af Husbond og Folk. Den første af den Slags var, naar vi var færdige med at høste, som vi kaldte det, var færdige med at meje. Saa kom Karle og Piger hjem, tit midt paa Eftermiddagen, og »strøg for Kaalen« som det hed. Karlene strøg deres Le og slog paa Klingen, saa det gav Genlyd i Gaarden, og Pigerne havde et Kornbaand bundet om »Kratten« til at binde Kaalen med. Saa maatte Husmoderen være flink til at være der med en Forfriskning, »æ Skænk«, der gerne bestod af et Glas Frugtvin og nogle Smaakager eller lignende. Vi Børn blev sat til at passe paa, naar de kom. Der gik sære Frasagn om Steder, hvor Karlene havde høstet al Kaalen, fordi Husmoderen ikke var rask nok til at komme med »æ Skænk«. Om Aftenen gav det Kaffe og Kage. Var der nu en Nabo, der ikke var bleven færdig med at høste, var det Skik og Brug, at han skulde have en »Fissemand« til at hjælpe sig. Det var et udstoppet Fugleskræmsel, men helst lavet til med megen Kunst;

i Lommen havde han et Brev til Ejeren af Gaarden. Dette Brev skulde helst være vittigt skrevet, fuldt af Stikpiller til Ejeren, der ikke var bleven færdig, og saa med en Recept paa, hvad Manden skulde have at spise hver Dag i Høsten, og det var ikke Smaating. Havde man paa en Gaard faaet en saadan »Fissemand«, gjaldt det om at komme af med ham, saasnart man havde ophøstet. Det skulde gerne ske i al Hemmelighed, da ingen maatte vide, hvor Manden kom fra. Festen, naar der var ophøstet, hed »Opskød«, vel en Omskrivning af opskaaren. Naar hele Høsten var bjerget, blev der holdt Høstgilde eller »Høsthøtte«. Det var en stor Begivenhed, som man saa hen til med Forventning og talte om længe efter; Festerne var ikke saa rigelige dengang. Vi fejrede den saavidt muligt den 9. Oktober, Fars Fødselsdag, saa blev der slaaet to Fluer med eet Smæk. Vi spiste først til Aften med Steg og anden god Gildesmad, saa blev den store Dagligstue ryddet for Møbler, og Dansen gik lystig til en Harmonika eller en Violin. Alle, der havde hjulpet i Høsten, var med, og gode Venner og Naboer. For at have Adkomst til at være med skulde de efter gammel Sæd og Skik binde et Neg. Naar vi f. Eks. høstede i Nærheden af Smeden, en af vore Naboer, kom han altid ud og bandt et Neg for at kunne komme med til Høstgildet. Hen paa Aftenen fik vi Kaffe og siden en Bolle Punch, og saa gik Dansen, saa længe man vilde.

Takket være Forbindelsen med Højskolerne havde vi meget tit unge nordfra til at tjene i vort Hjem. Mange flinke, unge, der selv havde været paa Højskole, har vi haft. Det havde den allerstørste Betydning for os Børn, og for de unge i Byen betød det ogsaa meget, at der var en Islæt af gode Folk fra andre Egne af Landet.

Egnen omkring Rødding var takket være Rødding Højskole en vaagen Egn. Da Forbindelsen over Kongeaaen var livlig, var vor Egn tidlig med paa det nye, der kom frem paa alle Omraader. Der blev bygget et Andelsmejeri i Byen i 1888. Der stod megen Gny og Strid om det helt nye, der her brød sig Vej. Jeg kan huske, Far kom hjem og fortalte om, hvilken Strid de havde haft om Spørgsmaalet, om de skulde have lige Valgret, eller de skulde stemme efter

Køer, og at det var lykkedes at sætte igennem, at hver Mand havde lige meget at sige, enten han havde een Ko eller tyve. Her i vor sydligste Grænseegn er der endnu kun faa Mejerier, der har lige Valgret, 58 Aar efter at det blev vedtaget paa Røddingegnen. Da det tyske Landbrugskammer kort efter Aarhundredskiftet forlangte, at Øster Lindet Mejeri for at blive optaget skulde forandre sine Vedtægter, saadan at der *skulde* være kvalificeret Valgret, klarede de den meget nemt uden at slaa af paa deres demokratiske Principper. De vedtog, at Andelshaverne skulde have een Stemme for hver halvtreds Køer, de havde; det blev godkendt af Landbrugskamret, og der skete intet hjemme i Sognet. Der var nemlig ingen Andelshavere, der havde over fyrre Køer.

Far var tit mørk og tung af Sind, dertil stejl og haard. Hvad der for ham stod som det rette, det var han ikke til at rokke fra. Der var ingen Gaaen paa Akkord, det var enten-eller. Da hans ældste Sønner skulde bestemme, om de vilde udvandre eller blive, skulde de selv raade for det, men Far kunde ikke tænke sig, at de skulde aflægge Ed til den tyske Kejser. Hvad saa, spurgte han, naar der bliver Krig mellem Danmark og Tyskland, — for at den maatte komme, var han sikker paa, — skal de saa kæmpe mod deres eget Land, eller skal de bryde deres Ed, det var for ham det store, skæbnesvangre Spørgsmaal, ikke det at gaa tysk Soldat, men Eden. Da jeg var en fjorten—femten Aar, var jeg med Far til Marked. Han traf der »Per Smej« fra Københoved, en af Tidens kendte Mænd og Fars gode Ven. Da de stod og snakkede, siger Per Smej pludselig til mig: »Hvad vil du, Hans, vil du udvandre som dine Brødre, eller vil du gaa tysk Soldat?« »Jeg vil blive og være Soldat,« svarede jeg. »Naa,« sagde Far, »saa fik jeg det at vide.« »Vidste du ikke det?« sagde Per Smej. »Nej, det skal Drengen selv bestemme, og jeg har ikke villet spørge ham ad, for han skulde have Ro til selv at overlægge det.«

Mor var en dybt religiøs Natur, af et blidt og alvorligt Gemyt. Hendes Mor havde været noget pietistisk præget, som efterladte Breve viser. Fra sin tidligste Ungdom var hun meget svagelig og maatte ofte ligge længe paa Sygelejet. Hun bar det altsammen med

et gudhengivent Sind, urokkelig i sin Tro paa, at Gud nok skulde lede alt til det bedste. Skønt Far og Mor var saa forskellige, eller maaske netop derfor, havde de et sjældent harmonisk Samliv, hvor de delte alt med hinanden. Far tog ikke en afgørende Beslutning i et alvorligt Spørgsmaal uden at raadføre sig med Mor. Mange unge Piger har været glade ved deres Tid som Piger hos Mor og har holdt Forbindelsen vedlige med hende, saalænge hun levede. Skønt Mor havde et stille og blidt Gemyt, vidste hun nok, hvad hun vilde, og kunde i Reglen ogsaa nok holde fast ved det saa længe, at hun fik sin Vilje sat igennem. Hendes religiøse Sind og Indstilling fornægtede sig aldrig. En Gang, da der var en kendt tysk Handelsmand, Thorø fra Lerte, paa Besøg for at handle med Far om Heste, sad han inde i Stuen og fortalte, han var en meget selskabelig Mand og bandede som en Matros. Da han var gaaet, gik Mor hen og lukkede et af Vinduerne op og sagde: »Nu maa vi hellere faa old dem Band lukket ud«. Jeg, der vist var fire Aar, stod og saa paa det aabne Vindue og kunde ikke forstaa, at jeg ikke kunde se dem flyve ud af det. Vi Børn fik efter den Tids Forhold en meget fri Opdragelse. Vi blev aldrig legemlig revset, hvad der ellers var almindeligt dengang. Vi lystrede uden; hvad Far eller Mor sagde, var saa afgjort, at det ikke var til at komme uden om.

Far og Mor havde stor Evne til at bedømme Folk og se, hvad der var ægte, og hvad der var paataget. Det ægte værdsatte de, og det uægte regnede de slet ikke med. Var der Tale om en Mand eller Kvinde, som Far ikke kendte, lød hans Spørgsmaal altid: »Er der nove ved ham?« Om han var noget værd, det var det, det kom an paa, og ikke om han var noget udadtil eller havde Penge. Saa var det tillige saadan at de, der ikke havde faaet Øjet op for den danske Sag i Sønderjylland, de manglede efter Fars Mening noget af deres Menneskeværd, dem var der ikke noget ved. Jeg kan huske en Diskussion mellem Far og mine to ældste Brødre, en Gang de var hjemme i Julen. De drillede Far med, at han var mere Dansk end Kristen, det danske kom for ham i første Række, det kristelige i anden. Far holdt paa det modsatte. De sagde til ham, at hvis der blev et Valg her i Landsdelen, og Far havde Valget mellem at stemme paa

en Dansker, som var Hedning, og en Tysker, som var kristelig, saa vilde Far stemme paa Danskeren. Far svarede: »Hvis en Tysker kan godkende det, der sker her i Landsdelen, saa er han ikke Kristen«.

Uden at fornærme nogen kan man nok sige, at Jens Schmidt gennem mange Aar var den førende Skikkelse i Byen, hvad Kampen for Danskheden angaar. Der var mange andre gode danske Folk i Øster Lindet, men i den Retning var det Far, der var det samlende Midtpunkt, det var hos ham, man kom og hentede Raad, og det var i Hjemmet der, man drøftede, hvad der skulde gøres i de vanskelige Tilfælde. Var der nogle af de unge, der ikke kunde komme paa Højskole, saa gik Far til deres Forældre og talte med dem om det, og mange unge kan takke ham for, at de *kom* paa Højskole, og det glemte de ham heller ikke. Da vi en Gang fik en ny tysk Lærer, som var en ivrig Fortyskningsmand, skrev Far straks til H. P. Hanssen, at vi havde faaet en Lærer ovre fra det og det Sogn paa Als, om han vilde opgive ham en solid dansk Mand der i Sognet, som kunde skaffe ham at vide, hvad det var for en Karl, vi havde faaet som Lærer. Det skete. Et Par Aar efter, da Bølgerne var gaaet højt ved et Mejerimøde i Kroen, havde Fars gode Ven B. Mygind sagt til Læreren, at han ikke kunde forstaa, at Læreren vilde være med til at rive den danske Tunge ud paa Folks Børn, saa meget mindre som han stammede fra Fyn; han vilde hellere gaa ned og drukne sig i det største Høl nede i Aaen. Dagen efter kom Præsten farende ned til Mygind, som tillige var Præstegaardsforpagter, og sagde: »Det gaar ravgalt, hvad er det da, De har sagt til Læreren, han vil melde det til Amtsforstanderen«. Mygind blev hed om Ørene, for det kunde blive en meget alvorlig Historie at sige saadan til en tysk Lærer. Han løb op til Far. »Du har jo engang sagt, at Du havde et Brev, som vi kunde tumle Læreren med, hvordan er det?« Saa fik han Brevet fra Manden paa Als. Deri stod, at Læreren havde haft med en Sparekasse at gøre, og der havde været nogle Misligheder, derfor var han blevet forflyttet. Desuden havde han været fortyskningsgal, og ved et Bryllup havde de saa drukket ham fuld, hvorefter de havde lagt ham i en Møgtrillebør, trods Kvindernes Hyl, og trillet ham hjem i den i hans sorte Tøj. »Gaa du nu ned til

Præsten«, sagde Far. Saa gik Mygind derned og sagde, at han havde været oppe ved Jens Schmidt, og han havde et Brev om, hvordan Læreren havde baaret sig ad ovre paa Als, saa lad ham bare melde mig, vi skal nok sørge for den Karl. De hørte aldrig mere til det. Læreren brød sig ikke om at faa rippet op i de gamle Historier. En anden Gang fik vi til Amtet en ny Skoleinspektør, Steglmann, som var en hel tumbe Karl. Jeg mindes endnu, hvordan vi Børn sad og rystede og bævede, naar han kom farende ind i Skolen og slog Døren i, saa Kalken dryssede ned. Læreren var vist mere bange, end vi var. En Dag havde Inspektøren et Blad med ind i Skolen af et Træ i Hegnet, det holdt han op for Børnene og spurgte: »Was ist das?« Der var ingen, der svarede, om de nu ikke har vidst det, eller ikke har kendt Navnet paa Tysk. Saa vendte han sig om til Degnen, holdt Bladet op for Næsen af ham og sagde: »Bah«. Saa han maa jo have været en stor Pædagog.

Da han kom, skrev Far ogsaa derhen, hvor han kom fra, for at faa Oplysninger; han havde været Præst ude i det sydlige Tønder Amt, men Far kunde ingen Oplysninger faa. Han havde jo været Præst, og det var dengang ikke saa lidt, en saadan Mand sagde man ikke noget om. Saa traf Far paa et Møde sammen med en Mand ude fra det Sogn, hvor Steglmann havde været, og Far spurgte om, hvordan han havde været som Præst: »Ja, hvordan var han, hvordan, som andre Præster«, lød Svaret. »Var han god til at præke?« spurgte Far saa. »Nej, det var han ikke, men det var en ren Saten til aa bej« (bede), lød det overraskende Svar. Det var det eneste, Far fik at vide, men han fortalte altid med stor Fornøjelse Historien, naar Talen faldt paa Skoleinspektøren.

Mor var i Besiddelse af en stille Myndighed, der ikke var til at komme uden om. Da hun laa paa Diakonissestiftelsen i København, sagde Søsteren paa hendes Stue om hende, at hun herskede uindskrænket paa Stuen, »og de bøjer sig alle for hendes Afgørelser, skønt hun er den, der siger mindst«. Da Kong Frederik VIII kom paa Stuen en Gang, var hun i Lag med ham, om de ikke kunde gøre noget mere for Danskheden i Sønderjylland oppe fra Kongeriget. Hun talte lige ud til enhver, høj eller lav.

Ved en bestemt Lejlighed, da Far ikke var til Stede, blev han valgt til stedfortrædende Kommuneforstander. Mor og han gik og var meget bange for, at de tyske Myndigheder skulde stadfæste Valget, i saa Fald havde de bestemt at rejse til Danmark, Far vilde ikke aflægge den Ed til den prøjsiske Konge, som blev forlangt. Der var saa Fare for, at Myndighederne vilde konfiskere Gaarden, men det var de enige om, at hvordan det gik, aflægge Eden skulde Far ikke. Heldigvis stadfæstede Myndighederne ikke Valget.

Naar Far havde sat sig noget i Hovedet, saa skulde det være. En Dag kom Pastor Lycke fra Frimenigheden i Rødding gaaende over for at tage »gamle Moster« til Alters. Far blev gnaven og sagde til mig: »Saa skal vi køre ham paa Vej tilbage, og vi har saa travlt«. Pastor Lycke, som var en uhyre beskeden Mand, vilde ikke køres paa Vej, han vilde gaa. Da han skulde af Sted, holdt Vognen for Døren, og Far sad med Tømmen i Haanden. »Jamen, jeg vil ikke køres, Jens Schmidt«, sagde Lycke. »Nej«, sagde Far, »men saa gaar du ved Siden af, saa kører jeg, saa kan vi da holde Snak op til Hellet«. (Det var godt Halvvejen). »Ja, du vil jo altid have din Vilje«, sagde Lycke saa og steg til Vogns.

Da de ældste Børn blev voksne, kom de paa Askov Højskole, og saa kom de gerne hjem med en hel Flok af deres Kammerater. De, der ikke var Plads til hos os, blev indkvarteret hos vore Omgangsfæller. Saa blev der danset i Dagligstuen, og der blev leget Ordsprogsleg.

Om Sommeren kom der mange nordfra, som vilde ned og lære de sønderjyske Forhold at kende. Ruten gik gerne over Askov—Skibelund—København—Øster Lindet—Bovlund. Det var mest unge Studenter og andre, som havde Interesse i det sønderjyske Spørgsmaal. De blev indkvarteret paa Gaardene, og Værten gik rundt med dem paa Gæsteri hos andre Omgangsfæller, som ogsaa skulde lære de her flinke Folk at kende, som var kommen nordfra. Saa blev det nationale Spørgsmaal drøftet, og religiøse og andre aandelige Spørgsmaal. Det var en meget levende Kreds.

I Firserne begyndte de med Oplæsningsaftener rundt paa de større Gaarde, hvor der var mest Plads i Stuerne. Alle var velkomne. Der blev læst op af dansk Litteratur, der blev sunget af den blaa Sang-

bog, saa fik de Kaffe, men for at den ene ikke skulde overbyde den anden blev det vedtaget, at der kun maatte serveres Julekage til Kaffen; det bekendte sønderjyske Kaffebord var allerede indført dengang. Det var dog ikke alle, der gouterede denne Underholdning. Vi havde en gammel »Kagekone« i Byen, der hed Jeng, jeg ved ikke, hvad hun hed mere; hun vilde ikke med, for »det er bare Løvn det, de læser op«, sagde hun. De havde i flere Aar talt om at bygge et Forsamlingshus; i 1894 blev det til Alvor. Far, som var en af de mest ivrige for det, gav gratis Byggegrund. Fra den Tid af samledes det danske og det folkelige Arbejde der. Ligesaa med Idrætten. De havde en Tid gjort Gymnastik i vor store Lade, hvor der var en Langlo med god Plads, nu blev det altsammen flyttet hen i Forsamlingshuset og fik gode Vilkaar at arbejde under.

Jens Schmidt var meget optaget af de forskellige nationale Hverv, han havde. Det, at han var de nationale Foreningers Tillidsmand, indtil de unge kom til, tog nogen Tid, men meget mere ofrede han paa de Steder, hvor han selv satte ind. I 1900 var den tyske Regering ved at købe den store Gaard Nygaard, der laa lige uden for Byen. Far var meget virksom for at forhindre det, han var nede ved Ejeren og foreholdt ham det forkastelige i at sælge Gaarden til Tyskerne. Manden sagde, at han ikke kunde forsvare over for sin Kone og sine Børn at sige Nej til den store Pris, Tyskerne bød. »Kan du saa forsvare at skamskænde deres Navn ved at sælge til Tyskerne?« spurgte Far. Saa rejste Far hen til daværende Landdagsmand Julius Nielsen i Vojens og vilde have Gaarden købt for danske Penge. Han sagde: »Du kan rolig rejse hjem, Jens Schmidt, saa dyrt har den tyske Regering endnu ikke købt en Gaard«. I dette Tilfælde gjorde de det alligevel, Gaarden blev købt til Domæne af den prøjsiske Regering. De vilde dengang lægge en Række af tyske Domæner tværs over Landsdelen langs med Kongeaaen, og de gennemførte det, de vilde vel ogsaa nok have en Tysker placeret i den rent danske By Øster Lindet. I dette Tilfælde mislykkedes det for Far at redde Gaarden, men i mange andre Tilfælde havde han mere Held med sig. Hans Ildhu og Energi var umaadelig, naar det gjaldt Danskhedens Sag.

Sidst i Halvfemserne blev de første Amtsbaner bygget i Nord-

slesvig. Der var Tale om, at vi kunde faa Banen Vojens—Rødding til Byen, den kunde ogsaa gaa over Skjoldager til Gram. Far, der var klar over, at det mest skete i Fortyskningsøjemed, arbejdede ivrigt imod, at Banen skulde til vor By. Andre, som saa den materielle Fordel ved det, var for det. Der blev saa indkaldt til et »Grandemøde« om det, og det lykkedes for Far og hans ligesindede at faa sat igennem, at Kommunen *ikke* gav et Tilskud for at faa Banen til Byen. Da Sognets Repræsentanter kom til Møde med Landraaden (Amtmanden), gik de alligevel med til at give et Tilskud. Banen kom, og ved næste Valg blev de Repræsentanter, der havde stemt for Banen, smidt ud. De havde ganske utvivlsomt Ret, det var en meget stor økonomisk Fordel at faa Banen til Byen, men for Jens Schmidt var det de nationale og ideelle Grunde, der var de afgørende.

Hjemmets Omgangsfæller var mest Byens andre Gaardmænd og Husmænd. Der var de to Brødre, Oluf Høyer paa Hovgaard og Hans Høyer paa Lilleterpgaard. Den sidste var næsten Fars daglige Omgangsfælle, indtil han i 1898 blev udvist af de tyske Myndigheder. To andre Gaardmænd i Kredsen var B. Mygind og Hans Vanned paa Fuglsiggaard; den sidste var Fars Fætter. Desuden bør Laust Bertelsen nævnes, en Husmand, der var nærmeste Nabo, en fin Karakter og en tro Sjæl. Forpagter Jensen paa Nygaard hørte ogsaa i mange Aar til Kredsen. En Broder til de to Høyere, Kristian Høyer, var en af disse gamle Farbrødre uden selvstændigt Erhverv, som nu er uddøde. Han bestilte aldrig noget, fik Føden, hvor han kom, han var et lyrisk Gemyt, en vandrende Skjald, der skrev Digte, havde en dejlig Sangstemme, læste op, men som aldrig gav sig af med noget »verdsligt« Arbejde. Naar disse Mænd og Koner kom sammen, saa var det Tidens Spørgsmaal, der drøftedes, meget sjældent Landvæsen og den Slags materielle Ting. Der var først og fremmest det nationale og Danskhedens fremtrædende Mænd. Det var for og imod H. P. Hanssen og J. Jessen, det var Spørgsmaalet Protestpolitikken og Gustav Johannsen. Dernæst religiøse Spørgsmaal, jeg kan huske en lang Diskussion om det grundtvigske. Omvendelse efter Døden. Friheden kontra den tyske Statskirke var et Emne, der tit var paa Tale. Af Kredsen var dengang kun Hans Høyer og Jens Schmidt Medlemmer af Frimenigheden, senere kom alle de andre

Familier med. Saa var der dansk Politik, Far var ivrig Venstremand, nogle af de andre Højre, saa det gik for og imod Estrup og Københavns Befæstning. De var ikke smaamælet, naar de først kom igang, de kunde høres over hele Huset, saadan raabte de op.

J. N. H. Skrumsager i Københoved var Fars Ven fra Ungdommen af, og skønt de boede 15 Kilometer fra hinanden, kom de sammen flere Gange om Aaret. Saa var der Dyrlæge Gram fra Københoved, »Per Smej« fra samme By, Jul Boysen fra Langetved og flere af Frimenighedens Medlemmer; de mødtes gerne en Gang om Maaneden til Menighedsmøder i Rødding, hvor religiøse og folkelige Spørgsmaal blev drøftede, men hvor det nationale altid var Baggrunden for det hele. Kom der ukendte Gæster til vort Hjem, varede det ikke ret længe, før Far havde bragt Tidens Spørgsmaal paa Bane, han helmede ikke, før han havde faaet Gæstens Standpunkt til Spørgsmaalene at vide. Derunder først og fremmest deres Standpunkt til det nationale, for at faa at vide om han var Dansk, og om der var »noget ved ham«, om han var lødig eller ej. Faldt Prøven negativ ud, saa havde Far ikke større Interesse for ham mere. Men blot der ikke var noget udvendigt forlorent ved Mennesker, blev de anerkendt, det var Lødigheden, det kom an paa.

De tyske Embedsmænd i Byen, Præst og Degn, var ikke Omgangskreds for vort Hjem og var det ikke for de fleste danske Hjem. De kom enkelte Gange i de Hjem, der hørte til Statskirken, men ellers var deres Stilling isoleret i en ren dansk Befolkning.

Far og Mor afstod Gaarden i 1910 til den yngste Søn. Far havde da haft Gaard i tæt ved 50 Aar. Mor døde i 1912. Det var et haardt Slag for Far. Efter 42 Aars Samliv kunde han ikke godt finde sig i at gaa ene. Han døde i Juni 1914. Jeg tror, det var godt, at han ikke oplevede Krigens Udbrud. Det vilde for ham have været forfærdeligt, at alle de danske unge Mænd skulde hjælpe Tyskerne i en Krig, og hans egen Søn med. Det tror jeg ikke, at han kunde have overlevet. Genforeningen, som de troede fast paa vilde komme, skulde de heller ikke opleve. Et harmonisk og rigt Samliv havde de haft, de kunde huske Krigene i 1848 og 64 og levede hele deres Levetid i Haabet om, at Sønderjylland vilde komme tilbage til Danmark.

ET JYDSK ARBEJDERHJEM

Af Formand i Folketinget Julius Bomholt

Min Barndom er begravet under Cement og Beton. Den skønne Færgebakke, fra hvis Skrænter der var Udsyn til Søer og Skove, til den unge By og det gamle Næs med Ruinerne af Silkeborg Slot, er forlængst kørt bort og forvandlet til Vejbelægning, autoriserede Rør og sammenbindende Cement i nyttige Huse. De høje Popler, der susede over Hjemmets Gavl, er borte, og en bred Betonvej fører sin uimodstaaelige Prosa hen over de Vejgrøfter, der engang var Sommerfugle og nikkende Mælkebøtter.

Spurvene kvidrede saa kønt i Hjemmets Efeuranker; men Efeu synes ikke at kunne forenes med Fortovsfliser. Efeuen visnede som ramt af en uhelbredelig Sygdom.

Der er mange i min Generation, der har det paa samme Maade. Vor Barndom er blevet en indre Verden, og naar vi passerer de Steder, der engang gav den Liv, er der ingen mere, der ser, hvad *vore* Øjne kan se.

Jeg kom til Verden i Sommeren 1896, paa Fandens Fødselsdag, som Søn af Papirarbejder Martinus Bomholt (f. 1872 i Gødvad, Balle Sogn) og Karen Marie Roed (f. 1873 i Linaa Sogn, d. 1939). Mine Forældre boede dengang i Alderslyst, en Forstad til Silkeborg, der da var en Del af Gødvad—Balle Sogn i Viborg Amt, senere indlemmet i Silkeborg. Hjemmet omfattede de to nordligste Stuer i Trines Hus, der ligger ved Siden af den nuværende Brugsforening. Begge mine Forældre arbejdede paa Papirfabrikken. Vi flyttede meget i mine første Barndomsaar, men havnede omkring Aarhundredskiftet i en efeuklædt Idyl, som min Mor forelskede sig i. Hun fik sit Ønskehus, skønt det kostede en svimlende Sum af 2900 Kr.,

som det kunde have sit Besvær at forrente. Min Onkel, Jens Bomholt, der var Skomager, Amatørkunstmaler og noget af en Tusindkunstner paa det tekniske Felt, boede i den ene Ende af Huset, vi i den anden. Lejligheden bestod af en Opholdsstue, der baade var Daglig- og Spisestue, en saakaldt »fin Stue« (hvor vi sjældent kom) med Sølvfisk, Fotografialbum, Prismelysekrone og højt Spejl, et Sovekammer og et Køkken. Paa Væggen i Dagligstuen saa man et Billede af Carit Etlar — og et af Papirarbejdernes første Kongres (som min Fader havde været Deltager i).

Stedet ligger ved Alfarvej. En af mine første Erindringer er den lange, blæsende Landevej, der fra Silkeborg fører op over Balle Bakke ad Viborg til. Balle Bakke var længe Verdens yderste Knude. Det var i de Tider, da Bilen endnu ikke havde vist sig. Naar en Vogn kom rumlende, kunde man se paa baade Mand og Heste, at det var noget særegent og lidt af en Højtid at age til Købstad.

Langs Vejen laa de smaa og lave Huse, der gjorde Stedet til en By. De fandt sig taalmodigt i de Byger af Støv, der i Sommertiden føg ind over dem. Foran de fleste af dem var der smaa Haver, og her kunde man træffe Rikke og de andre Koner, der gerne vilde pusle om Blomsterne og ikke havde noget imod at vide, hvem der færdedes ad Vejen... Næsten alle Beboerne var Smaakaarsfolk, adskillige af dem med en knudret Skæbne. Det var ikke ualmindeligt, at Stedet kaldtes »Pjaltenborg«. Hvis det var en af de Balle Bønderdrenge, der vovede sig frem med en saadan Injurie, gav det Prygl til Svar. Hvis det var en Dreng fra Silkeborg, kaldte vi haanende hans By for »Sultenborg«.

Vi Drenge fra Alderslyst var nødt til at holde sammen. Vi var ligesom efterladt paa en Mellemstation. Vi var hverken By eller Land. Vi havde sagt Farvel til Landet og var endnu ikke skrevet i Mandtal i Byen... Vi dannede Flokke, der strejfede ud ad Gudenaadalens sandede Veje, eller legede Drengelege i de store Lyngbakker, der i en Kæde strækker sig fra Lysbro til Gjødvad — et eventyrligt skønt Terræn med Højder og ensomme Slugter. Vi vidste, hvor de vilde Jordbær groede. Vi kendte Brokkens Stier. I Lavningen mellem Færgebakken og Kejlstrup var der dengang en vældig Mose med

vildsomt voksende Krat, med Tuer og Grave og ensomme, solbeskinnede Lysninger. Her fangede vi Snoge. Det var ingen Kunst at liste en Snog i Flasken. Hej! Proppen i — og hjem til Bræddeskuret. Her slap vi Snogene ud paa Gulvet, vi havde op til 20 Snoge ad Gangen, og siddende paa en sikker Forhøjning betragtede vi de sære Skabningers myldrende Snoninger. Det var *vores* Form for Cirkus... Nu er Mosen drænet og forvandlet til Eng; det før saa urolige Terræn er saa fladt og ligetil, at Køerne gaber af Kedsomhed.

Naturligvis var Aaen den store Fornyer i Landskabet, — Aaen og Søerne, der aldrig var ens. Jeg lærte tidligt at ro, og Fiskeri var saa at sige noget, man var født med. Det var ganske vist ikke alle, der som Pe' Skov kunde skønne af Vind og Varme, hvor Fiskene befandt sig; han kom altid hjem med fede Aborrer i Tasken; vi andre maatte mange Gange nøjes med Skaller og Flirer. Hvis det skete, at Fiskeriet slog fejl, var Dagen alligevel ikke spildt. Naturen havde altid noget at fortælle. Jeg holdt af at ligge i de susende Siv og bare lytte til Bølgeklunket mod den sagte gyngende Baad... Mon der findes en Vig, hvor jeg ikke har været med min Medestang og mine Drømmerier?

Der er visse Stemningsindtryk, der bevarer en mærkelig Magt over Sindet. En Sommer var der usædvanligt mange Sommerfugle. Jeg sad i en lille Grusgrav i Solskin. Svaler svittede ud og ind af deres Redehuller, Bier summede — og saa var der de hvide Sommerfugle, der ligesom flyttede Stedet udenfor Tyngdeloven og skabte en Solskinsstilhed af ufattelige Dimensioner. Nu er Byens Kirke bygget paa Stedet, og den, der en Sommersøndag sætter sig i en af de bageste Stole, kan maaske se de hvide Sommerfugle danne et luftigt Slør om Alter og Prædikestol... En anden Sommerdag laa jeg paa en Mark ved Vintersdal, hvor nu en Række Arbejderkaserner er bygget. Der var frit og rummeligt og dejligt ensomt. Vinden viftede i Spergel og Klokkeblomster. En lille blaa Sommerfugl kom flagrende ud af Solskinnet, og fjernt ude i Dybet lyste den blege Sommermaane... Andet var der ikke, men Stemningen var saa fortættet, at jeg naarsomhelst igen kan føle Øjeblikket løfte sig ind i Evigheden.

Nogle af mine lykkeligste Enetimer tilbragte jeg i Hulningen i Bredhøj — den store Kæmpehøj paa Kejlstrup Mark.

Naar min yngre Broder og jeg saa tidligt kom i Kontakt med de Værdier, der gemmer sig bag det bogligt fornemme Ord: Naturen, skyldtes det min Far. Om Sommermorgenerne stod han op, før Fanden fik Sko paa, og cyklede ud i Skovene. Naar vi andre endelig havde gnedet Søvnen af Øjnene og kunde tænke paa Morgenkaffen, kom han hjem: »Her er friske Bøgegrene, som er plukket ved Klüwers Kanal!«

Der var ingen Nød i Hjemmet, men heller ingen Luksus. Hvis der kom for mange Helligdage i en Uge, var min Fader utilfreds; saa blev Ugelønnen for lille. Arbejdstiden var med Spisepavser tolv Timer, Ugelønnen 18 Kr. I de første mange Aar var der ikke Raad til mere end det strengt nødvendige. Det var Mor, der skulde sørge for, at de nøje tilmaalte Husholdningspenge slog til, og det gjorde hun med megen Kunst. Den daglige Mad var enkel og nærende. Hvis vi ønskede noget at drikke, gik vi ud i Køkkenet til Vandspanden og tog en Slurk af Øsen... I de Aar, da min Moder gik paa Fabrikken, maatte jeg passe min Lille-Bror, og det gik ogsaa udmærket, naar bare jeg maatte faa Lov til at tegne. Blyant og Papir var min højeste Glæde. Jeg tegnede Hjorte og Elefanter og alle de andre herlige Dyr, som man ellers ikke kunde faa Lejlighed til at se. De levede paa Papiret! Hesten sprængte af Sted i knygende Galop, saa at det ligefrem kriblede én i Haarrødderne. Ethvert Billede var et Bidrag til Livets Dramatik. En Nabokone kiggede en Gang imellem ind og sikrede sig, at der var Ro i Stuen... En Morgen tidlig, inden min Moder gik paa Fabrikken, havde hun bagt en Kage, som hun anbragte i et Klæde paa Puffen — naturligvis med de behørige Formaninger. I min Tegnefeber satte jeg mig midt i Kagen og mærkede ikke noget paafaldende, før hun kom hjem, og saa... naa ja!

De Mennesker, der boede langs Gaden, kendte hinandens Skæbner helt ud i de mindste Forskydninger. Der var tilsyneladende intet, der lod sig skjule. Hvert eneste Menneske havde sit eget Ansigt, der ikke lod sig forveksle med noget andet. Nogle var Almuefolk — Husmænd, Daglejere og Hjemmehaandværkere, Træskomænd eller

lignende — og havde endnu Landsbyen siddende i Ord og Væsen; andre var Fabriksarbejdere paa Vej til en anden Livsform. Mangfoldige Nuancer byggede Bro mellem Landsby og Fabrik... Det typiske for de Almuemennesker, som jeg kendte, var den *Usikkerhed*, der gærede inderst inde bag de mange Ords Forklædninger. Deres lille Verden kunde bryde sammen, om ikke i Morgen saa i Overmorgen, og derfor gjaldt det om ikke at være udfordrende. Man skulde ikke snakke for højt om det, man vidste. Man kunde lade Sandheden titte frem i en underfundig Replik eller i vage, ligesom aandsfraværende Omskrivninger. Man kunde under alle Omstændigheder tænke *sit* — »Tænke kan ingen forbyde En!« — og saa iøvrigt lade de store passe deres. Det gav mindst Fortræd!

Fabriksarbejderne havde maaske til Gengæld *for* megen Sikkerhed. De havde deres Organisation. De nøjedes ikke med at ønske. De stillede Krav om Arbejdets Frigørelse. De arbejdede bevidst paa at sætte de Store fra Magten og selv overtage Styret... Naar de Unge kom hjem med deres overmodige nye Idéer, var der mere end een af de Gamle, der korsede sig i det stille.

Hvem husker jeg nu af de gamle og sære? Jo... naar jeg lukker Øjnene, kommer de dragende som et Hærtog af forkrøblede Slidere, kuede, forkomne Mennesker — og Mennesker med Humør og Fantasi. Der er Svenske-Johannes med den brede Mund og de muntert flirende Øjne, Fynbo-Jerrik med den milde Dialekt, den iltre Herholt, der nedstammede fra Hedens Kartoffeltyskere og altid bevægede sig i Halvløb, den statelige v. Gedde, der selv som Papirarbejder bevarede noget af Adelsskabets Gestus, en straalende Type, der var en Mester i Dilettantkomedien og i det hele taget satte Humøret op, hvor han kom, Pe' Ness, Brøndgraveren, med de usandsynlige Historier, den lille, gigtkrumme Sypige, den stilfærdige Kristian Klodsmager, der ikke talte om Missionen, men bar dens Gerninger ind i Hjemmene til de syge og ensomme, Vesterhavsfiskeren, der vadede af Sted i Verdens største Træsko og tilsyneladende pakket ind i syv Frakker, Mads Rask med Studekøretøjet, Slagter Mourits, der benyttede sig af de mest besynderlige Eder, — »Aaja, aaja, vi tow er *Sate-fo gue* Venner«, sagde han til Grisen,

naar han stak den, — den sorte Smed, æ swott Smej, der boede under en lyngklædt Høj, saa at vi Drenge var alt for fristede til at smide Flinteskærver ned i hans Skorsten, og Meyer — ja, Meyer, der vandrede til Aarhus for personligt at overtyde sig om, at der var større Skibe end de Pramme, han kendte fra Gudenaaen, forvildede sig i Byens Gader og til Slut kom hjem med den Overbevisning, at der overhovedet ikke var Skibe i Aarhus. Der var næppe i det gamle Alderslyst et Hjem, hvor jeg ikke færdedes som Barn, og selv de særeste Originaler hørte saa at sige til Familien.

Mange Anskuelser brød ind i dette blæsende, aabne Sogn, men jeg tror, jeg har Ret, naar jeg siger, at Socialdemokratiet blev den store revolutionære Kraft. Det skete ikke fra Dag til Dag, men det skete. Jeg overværede ikke Begyndelsen, der fandt Sted allerede i Firserne. Min Bedstefader var Æresmedlem af den socialdemokratiske Forening. Min Far blev Medlem, da han i 90'erne som Soldat overværede en Begravelse, hvor Peter Sabroe talte. Jeg tilhørte tredie Generation i godt og ondt. Det var allerede i min Barndom en Selvfølge, at Arbejdere, der respekterede sig selv, var Socialdemokrater. Det var lige saa selvfølgeligt, som at Solen stod op og gik ned. Den socialdemokratiske Livsopfattelse prægede Hjemmet i stort og smaat; hvad der udadtil var Meninger og Kampe, var indadtil Værdier, der gav Næring til Børnenes Sind. Jeg mødte ikke Socialdemokratiet som en Katekismus men som en Maade at være paa.

I det hele taget: der var ikke megen Dogmatik i den Tids Sogne-Socialisme — og vel for Resten heller ikke senere. Jeg mindes ikke i min Barndom at have hørt Karl Marx' Navn, og jeg gad vide, om det i de Aar overhovedet var at finde i »Silkeborg Social-Demokrat«! Der var næppe en socialdemokratisk Taler, der ikke sluttede sin Tale med nogle Ord om »det socialistiske Samfund« som Maalet for alle Bestræbelser; det hørte sig nu eengang til; det var lige saa uundgaaeligt som Missionsmandens Ord til Slut om »de helliges Samfund«. Men i Hjemmene og det daglige spillede den Slags Visioner en forsvindende Rolle.

Selve Tanken levede som et Ønske om Retsindighed. »Der skal

være Orden i Tingene!« Men iøvrigt blev Socialismen omsat i en aktuel Vurdering af Mennesker og Forhold i Sognets egen Virkelighed. En Genbodreng, der tjente paa en Gaard, tog sig selv af Dage, fordi bestemte Forhold i hans Hjem blev udsat for Spot. Hans Husbond kom kørende med Liget i en Arbejdsvogn, der næppe nok havde Bunden dækket med Straa. Det var et Indtryk, der brændte. Paa mine Togter i Bakkerne havde jeg paa offentlig Vej fundet en Ræv, der var død. Jeg bragte den triumferende hjem. Nogle Dage efter, da jeg gik over Kejlstrup Marker, blev jeg indhentet af en Rytter fra Herregaarden, en fornem Herre, der trakterede mine Rygstykker med en Ridepisk.

Der var her og der en Fattigdom, der raabte til Himlen; og vi »Socialist-Drenge« indlevedes simpelthen i den Moral, at en saadan Fattigdom ikke skulde taales. Det var altsammen Hverdagens enkle Verden ... For en Ordens Skyld maa jeg vel tilføje, at det var adskillige af de »store Mænd«, der var agtede og afholdte. Der var Sognefogeden f. Eks. Han var en af de største. Selve Græsset paa hans Mark var ligesom mere alvorligt og højtideligt end andet Græs, og hans Hund var paa Forhaand mere frygtindgydende end andre Hunde... Mange, mange Aar senere kom jeg forbi ham paa Vejen. I mine Forestillinger var han vedblevet at være »Sognefogeden«, og nu saa jeg en lille, gammel Mand, der var uden Magtens Suggestion. Der skete den mærkeligste Brydning i mine Fornemmelser...

Man maa ikke tro, at Socialist-Avisens Meninger var sakrosante. Det var de ikke. Naar Avisen gik ind paa Forhold, der var kendte og overskuelige, var der aaben Diskussion i Hjemmene. Anderledes forholdt det sig med Storpolitikken. Den blev kun omtalt i spredte og henkastede Bemærkninger ved tilfældige Lejligheder. Hvad der ikke paa en eller anden Maade havde synlige Forbindelsestraade ind i Sognet, var det maaske nok bedst at overlade til Redaktøren og hans tilsendte Stereotypier!... Jeg kan vistnok sige det paa den Maade, at Politik i første Linie var et Spørgsmaal om Mennesker. Det var Menneskeligheden, der skulde respekteres. Min Mor var uenig med Bladet og Partiet, naar hun syntes, at en Sag i Stridens Hede i den Grad blev sat paa Højkant, at det gik ud over den

Min Moder deler Lækkerbidskener ud. Min Broder til højre, jeg til venstre.

naturlige Hensyntagen. Hun politiserede sjældent, naar andre var til Stede; i Familiekredsen talte hun frit og aabenhjertigt, og det kan vist ikke nægtes, at hendes Meninger virkede stærkt paa os Drenge.

Hun gjorde meget godt i det stille. Hun havde nænsomt Sind og nænsomme Hænder. Det var ikke just paa økonomisk Omraade, hun var i Stand til at hjælpe, for de Penge, der kunde blive tilovers af Husholdningsregnskabet, var faa og smaa. Men hun havde en egen Evne til at faa selv de fattigste til at fornemme, at de var Mennesker i det fælles Menneskeland. Hun var i sin Samfølelse lige med alle — og dog i Sindets Frigjorthed en lille Smule mere Menneske end de fleste. Hun havde bl. a. det vidunderlige, der hedder Fantasi. Fantasien er ikke blot en Evne til at trylle Blomster op af Sandet. Det er først og fremmest en Evne til at se de Muligheder, der gemmer sig hinsides en standset Skæbne... Der er megen Fattigdom, der skyldes et Brud i Selvagtelsen. En Ydmygelse kan pine. Der er megen Utilfredshed, der er af sygelig Karakter, hvad enten den nu skyldes personlige Skuffelser eller Skaar i Karakteren. Det vidste min Moder. Der er Lidelser, der kun kan helbredes af et forstaaende Medmenneske, og et saadant Medmenneske var hun.

Der var Fremstød i min Faders Politik. Den var haandgribelig

og udadrettet; men selve Bevægelsens Aand levede i min Moders Nænsomhed.

Min Fader blev Medlem af Sogneraadet, og det medførte, at de gamle og fattige havde deres andet Hjem i vore Stuer. De kom i Reglen, naar vi spiste, for det var den eneste Tid, hvor Fader var hjemme. De sad da ved Siden af Kakkelovnen og fortalte om deres Sorger og Skrøbeligheder. Det kunde til Tider være mindre rart, hvis en gammel Mand i realistiske Vendinger fortalte om sin Brok; det stimulerede ikke just Appetitten til Grøden. Eller en Kone fortalte om Mandens Kærester. Eller en Mand fortalte om sin Kones Skavanker... Det gik ind i vor Tilværelse, at Menneskenes Besværligheder er legio.

Vi levede i et aabent Hjem og voksede saaledes paa en naturlig Maade ind i Tidens Kollektivisme. Der kunde være baade plus og minus i det; men da jeg som ung Mand lærte et Middelstands-Milieu at kende, fik jeg for Alvor Øjnene op for det lukkede Hjems Forbandelse... Om Aftenen var min Fader som oftest til Bestyrelsesmøder og Generalforsamlinger. Min Moder holdt ikke meget af at »komme ud«, og der var ogsaa nok at gøre i Hjemmet, naar der skulde lappes og stoppes om tre urolige Mandspersoner. Hun sang ved sit Arbejde — eller fordybede sig nu og da i en Bog. Hvis Bogen interesserede hende, var det praktisk talt ikke muligt at vække hende. De fleste Bøger laante vi paa Biblioteket. Enkelte købte vi. Min Fader var Holder af »Frem« og »Gyldendals Bibliotek«, og det er vanskeligt at overdrive den Betydning, disse Bøger havde for os alle.

Min Moder havde en lykkelig Sans for de smaa Tings Poesi, og det var som om alting groede stille og skønt omkring hende.

Der var ikke noget i Hjemmet, der hed Venner til Spisning. Det kunde der ikke blive Raad til. Det højeste, der kunde byde sig, var Aftenkaffe med hjemmebagte Kager og Sigtebrød; men det var i Sandhed heller ikke at foragte. En Bestyrelse kom sammen og pratede, Familier kom paa Besøg eller en Kreds af Venner spillede Kort, iøvrigt om ganske smaa Beløb. De ydre Former var ikke det væsent-

lige. Hovedsagen var, at Mennesker kom sammen og havde Lejlighed til at tale om Mennesker. Bag enhver Sag: et Menneske. Og det var det menneskelige, det kom an paa.

Der var Fester i »æ Bøjning« — svedende eller langsomt-højtidelige Kaffegilder i en eller anden ophøjet Sags Tjeneste. Eller glade Baller. Laurs Sadelmager spillede, og Konerne drejede lykkeligt udkaarne omkring i Armene paa Mænd, der forstod at danse »avet om«. Den lille Sal med Bænkene langs Sidevæggene var som et uoverskueligt Rum, der var fyldt med Lys og Larm og Spænding... Forberedelsen til Festen var næsten det skønneste. Man gik i Dagevis og talte om den; man forestillede sig, hvorledes Begivenheden vilde forløbe, og noget af Forventningens Farvelys holdt sig herligt svævende over det, der endelig skete.

En Gang imellem besøgte vi min Mors Forældre i Linaa, der ligger en Mils Vej ad Aarhus til. Det skete ofte til Fods. Det var ikke let for en lille Dreng at klare det sidste Stykke Hjemtursvej, og min Far tog mig da paa Nakken. Den gyngende Ridetur i Aftenmørket... de lysende gule Vinduer i Silkeborg, set fra Kildebakkens Krumning... det var som at blive løftet ind i Paradiset selv.

Min Bedstefar var Træskomand. Laurs Rod hed han. Han boede i det lille Bindingsværkshus, der ligger ved Svinget, der fører fra Kroen ned i Landsbyen. Min Bedstemor var syg af Tæring, og Sygdommen kastede en Skygge over Hjemmet. Vi vidste alle, at hun skulde dø. Men midt i Alvoren bevarede min Bedstefar et eget fantasifuldt Lune. Der var en Digter i ham. Hans Bondejysk var det skønneste Sprog, jeg har hørt, saa fuldt af Billeder og malende Beskrivelser. Han talte bedst og mest oplivet, naar han havde faaet en Dram og et Spil Kort. Jeg lærte tidligt at spille 66, og naar ingen af de voksne gad spille med ham, var jeg den udvalgte. Han vilde helst vinde; naar han vandt, kom Historierne lettere paa Gled, og det varede ikke længe, før jeg sørgede for at tabe — og til Gengæld fik Lov at høre hans herlige Historier... Naar Verden gik ham imod, og Ensomheden blev for bitter, tog han Citharen frem og sang med sin klare, rene Røst til Tonerne af de gammelkendte Sange.

Fremad er Verdens vilde Røst
med Damp og med Vind til Vinge.
Hjemad er Hjertets stille Trøst,
den hvisker saa varmt herinde.

Landsbyen levede omkring ham. Jeg tegnede Figurer paa Enderne af hans Kævler og hjalp med at trække Gaard-Skovs Køer hjem fra Marken. Jeg fangede Hundestejler i Bækken... Naar mine Forældre og andre Arbejdere talte om Bønderne, var der skarp Kritik i Ordene. Det var som oftest Beskatningen, der kritiseredes haardest. »Mens Arbejdsfolk beskattes til sidste Øre, kan Gaardmanden nøjes med at opgive en Indtægt, der svarer til en Ledvogters Indtægt — Gaardmanden kan køre i Charabanc til Købstaden — og Ledvogteren, hvad kan *han*?«

Imidlertid, naar vi kom paa Besøg hos Gaardejer Mads Fynbo i Øster Bording, hvor min Fader havde været Tjenestedreng, eller her i Linaa, var der trods alle psykologiske Forskelle en Sammenhæng, der knyttede Menneske til Menneske.

Vinterens største Familie- og Foreningsfest var Julen. Papirarbejdernes Fagforening (som min Fader en Overgang havde været Formand for) havde Juletræ og Uddeling af Gaver. Dér var vi naturligvis. Men min Moder holdt paa, at vi selve Juleaften skulde samles om vort eget Træ og føle Julens Stilhed... En Aften, da vi just skulde spise Julemaaltidet, kom en vandrende Svend paa Besøg. Han blev bænket ved Bordet og nød den varme Suppe. Jeg glemmer ikke, da han pludselig strøede Peber paa Suppen. Det havde jeg aldrig før set. Han fortalte Historier i sin egen pudsige Dialekt, og da jeg senere paa Aftenen halede Julegaver frem fra Træets Fod, var der paa en eller anden besynderlig Maade ogsaa en Gave til *ham*.

Sommerens Fest var Grundlovsfesten. Saa samledes vi i »Lunden« i Silkeborg. Jacob Christensen talte. Jeppe Aakjær talte. Maaske én eller anden stor politisk Kanon fra Hovedstaden talte. Hvad de sagde, har jeg glemt, — men Gud, hvor jeg husker Grundlovssolen over de grønne Bøge. Der var intet Maaltid saa festligt som

det, vi spiste i en Lysning i Skoven omgivet af Sværme af Myg... Det var lige meget, hvad der skete, for alting fortonede sig ind i et stort og festligt Rum. Det var Frihedens Dag — og Folkets Dag. Mogensens Orkester spillede, og selv de ældste blev unge igen.

Min Barndoms betydeligste Skikkelse var Folketaleren. Stor var Læreren og større Præsten — men størst var alligevel den Mand, der traadte frem af Menigmandskredsen og gjorde Ordet til Oplevelse. Jeg holdt meget af at tegne; men efterhaanden gik det alligevel ind i mig, at Ordet er det rigeste Udtryk for Sind og Aand... Jeg hørte Johan Skjoldborg, Peter Sabroe og A. C. Meyer. Der kunde være noget fjernt i Skjoldborgs Hannæs-Maal og noget tyndt — som forslidte 5-Ører — i A. C. Meyers Vesterbro-Dialekt; men Sabroe — *han* kunde tale. Skønt hans Sprog var udenfor alle syntaktiske Regler, var det i Stand til paa mesterlig Vis at forplante en Stemning og en Livsforstaaelse. Der stod som et Folkeforaar omkring ham og de andre... Peter Sabroe talte i »æ Bøgning«, og bagefter stod jeg ved Siden af hans Bord i Skænkestuen og hørte ham snakke om Hverdagssager. Der var noget usikkert i hans Øjne, syntes jeg; han var ligesom træt og forjaget, men naar han talte, blev Ordene til nye Virkeligheder. Hvert Ord gjorde Verden større.

De store Fugle trak hen over Sognet og efterlod et Savn, og dog var der ogsaa herlige Fortælleevner blandt Sognets egne. Som Type kan jeg nævne gamle Laurs Bomholt, min Bedstefar paa fædrene Side. Ogsaa han var Træskomand, og naar han sad paa Tællehesten og var i Humør til det, kunde han fortælle i Timevis. Hele Slægtssagaer rulledes ud i rolige episke Linjer. Mennesker kæmpede og døde — og en Gang imellem spillede Lunet i de mest underfundige Chatteringer. Hvad Kirkens Lære anbelanger, havde han sine Tvivl; men Trolde og Nisser troede han paa. Han havde set Bredhøj staa paa gloende Pæle. Han havde set Forvarsel for det Jernbanespor, der skulde bygges gennem Skovene til Silkeborg. I Herregaarden Ulstrups Stalde døde Køerne i en bestemt Baas, og det kom sig af, at deres Pis trængte ned til de underjordiske, der havde deres Bolig just dér. I hans Historier trampede Helhesten af Sted paa sine ømme

Klove, og de besynderligste Forestillinger løftede sig op af de urgamle Ramser, han erindrede.

Jo, Ordet var et Under, og det var bedre at høre det end at læse det. Det var for Resten Laurs Bomholt, der lærte mig at læse. Jeg blev tøjret til Hulestolen, og saa gjaldt det om at finde de rigtige Navne til det sorte Krimskrams! Naar jeg kludrede i det, fik jeg et venskabeligt Dunk af Navet oven i Hovedet...

Jeg var otte Aar, inden jeg kom i Skole. Indtil jeg var elleve, gik jeg i den lille to-klassede Skole i Balle. Der var en halv Mils Vej til det gamle Skolehus ad ensomme og sandede Veje. Om Vinteren, naar Sneen føg sammen i taarnhøje Driver, var der endnu længere. Til Gengæld var Skolegangen begrænset til fire Dage om Sommeren og to om Vinteren.

Det var skønt at gaa i Skole. Den første Lærer, jeg havde, hed Jakobsen Sall, og da han rejste, var jeg sort fortvivlet. Jeg gemte mig i en Krog og græd... Ja, den første store Sorg i mit Liv var ikke Mødet med Døden, men et elsket Menneskes Afsked med mig og min lille Verden. Der var som et Solskin omkring ham. Han gik bort med Solskinsunderet til andre, og jeg følte Ensomheden som et Svøb af Kulde... Jeg traf ham aldrig siden.

De ydre Forhold i Skolen var ikke gode. Taget var utæt, og efter et heftigt Regnskyl stod den ene Halvdel af Gulvet (der altsaa maa have skraanet ganske kraftigt) under Vand. Vi vadede frem til vore Pladser. Om Sommeren hjalp vi Læreren med at holde Haven i Orden; vi lugede Ugræs og plukkede Ribs; eller vi vandrede ud i Terrænet og legede Røvere og Soldater. Vi havde det hyggeligt sammen, og jeg maa sige: det var en Skoleform, der passede for mig. I Timerne fik jeg Lov at tegne, naar jeg havde Lyst til det, og det havde jeg ofte. Jeg læste i den gennem flere Generationer flossede Danskbog, naar jeg havde Trang til at tilegne mig en ny Historie. Læreren gik roligt omkring i Klassen og hjalp den enkelte med det, som nu vedkommende syslede med. Det eneste, der pinte, var Luthers infame Katekismus, og *den* skulde kunnes! Jeg maatte et Par Gange sidde efter, fordi jeg ikke udenad kunde citere dens

Uhyrligheder. Engang blev jeg dømt til Eftersidning, fordi jeg havde lært et Skriftsted saa godt, at jeg kunde hvirvle Ordene af mig i svimlende Hast. Det opfattedes som Bespottelse... Til de fleste Tider klarede jeg mig gennem Skærsilden ved Hjælp af en Sprække i Bordet. Naar jeg bøjede Hovedet og foldede Hænderne paa Pulten foran mig, kunde jeg med Knæet skyde Bogen, der laa paa en Hylde underneden, hen forbi Sprækken, langsomt, og læse de uforstaaelige Ord. »Du har nok været flittig«, sagde Læreren. »Du skal faa Lov at plukke Ribs!«

Livet i Hjem og Skole dannede med alle sine Nuancer trods alt en Enhed. Og hertil kom, at jeg tidligt lærte at arbejde og at respektere Arbejdet. I mit Hjem og i mine Omgivelser: *overalt* blev der arbejdet flittigt, og det gik ind i Blod og Sanser, at et Menneske skulde leve og eksistere i Arbejde. Jeg følte mig skamfuld og tilovers, hvis andre arbejdede, mens jeg selv var ledig. Der var nok at gøre. Naar Hjemmet havde faaet, hvad der kunde tilkomme det, gik jeg ud paa Marker og Veje og samlede Ben, som jeg solgte til Kludekræmmersken Ann' Mari. Hun var nærig, — ufattelig nærig, — og vilde ikke honorere en Storleverandør med saa meget som to Øre ekstra. Jeg samlede mange Læsfuld Ben i mine muldede Sække.

Den festligste og mest pompøse Form for Arbejde fandtes dog i Fabrikken. Fabrikkens Fløjten delte Dagen i de eneste gyldige Afsnit. Dens larmende Hjul var selve Fremtidens Sang. I Arbejdersolidariteten levede Tidens nye Aand... Jeg følte en egen Stolthed, naar jeg bragte Frokostpakken ind til min Fader og en Stund blev staaende mellem de store Maskiner, der lod Papiret glide frem i glittede Baner.

Selvom en Landsby og dens Almue gik under, — der var i selve de syngende Hjul en Kraft, der gav Løfte om en rigere Verden.

Jeg valgte det nye — eller det nye valgte mig — men dybest i mit Sind har jeg gemt en Arv fra en Barndom, der nu er skjult af Jern og Beton.

ET GODSEJERHJEM

Af Fru Estrid Bech, f. Holstein-Holsteinborg

I det dejlige, frodige Sydvestsjælland helt nede ved Kysten mellem Skælskør og Næstved ligger Holsteinborg omsluttet af den gavmilde Naturs Herligheder.

I Slutningen af Halvfemserne hørte der endnu ca. 700 Td. Hartkorn og 14 Kirker til Grevskabet. Som en skærmende Moder for alt dette laa det hvide, firfløjede Slot. De blinkende blaalige Tage og de lette elegante Spir paa de to ottekantede Taarne saas langvejs fra og fik En til at længes efter at naa dertil. Det saa saa forjættende ud, og alt som man nærmede sig, steg Glæden for at ende i den Spænding og Hjertebanken, der altid føles, naar man med Heste og Vogn kører ind paa en gammel Herregaard.

Over Broen, gennem den gamle røde Portbygning, over Ladegaarden, atter gennem en Port for til sidst at svinge rundt i Borggaarden og holde for Hoveddøren. Saaledes var Familie og Gæster ankommet til Holsteinborg gennem flere Hundrede Aar.

Inden Lensafløsningen var der knyttet en stor Fideikommiskapital til dette Sted, som til saa mange andre, hvilket gjorde det muligt for Besidderen at vedligeholde og forbedre de store Bygninger, saaledes at de gik fra Slægt til Slægt uden at forfalde. Denne Fideikommiskapital var jo ikke blot et stort Gode, men en Forpligtelse, som gav Besidderen den dybe Ansvarsfølelse, som samvittighedsfulde Mennesker har ved Omgang med betroet Gods.

Familien, der levede paa Holsteinborg i Aar 1900, bestod af: C. C. (Frederik Conrad Christian Christopher) Holstein (1856—1924), Landbrugskandidat, Formand for og Medlem af utallige

praktiske og kirkelige Kommissioner og Bestyrelser, Lægprædikant, Hofjægermester og Lensgreve. Hans Hustru Ellen Elisabeth Holstein, født Lindholm (1858—1943). Børnene: Bent, Mimi, Ellen, Estrid, Fritze og Erik i Alderen 19 til 4 Aar. Døtrene blev undervist hjemme af Frøken Malthe, der siden blev Missionær i Indien, samt af en schweizisk Frøken.

Det var et stort og velhavende Hjem; men et Hus som dette krævede ogsaa rige Midler, selv om det daglige Liv efter den Tids Forhold blev stilfærdigt og økonomisk ført uden nogen Luksus.

Betragtede man den firfløjede Bygning, undrede man sig over, at den kun indeholdt ca. 60 rigtige Værelser; men som paa mange gamle Gaarde optoges mindst en Trediedel af endeløse Gange, Trapper og Afsatser. Tillige var der Kirke og Sakristi i den halve Portfløj.

Værelserne var store og højloftede, men uden nogensomhelst Pragt udover mange antikke Møbler, Portrætter, Malerier, Porcelæn og Bøger — Ting, som hørte til Stedet, og som gjorde sit til, at Hjemmet var, hvad man forstaar ved et gammelt Hjem.

Maaske var der ikke særligt smukt i Opholdsstuerne. Derimod saa man straks, at de var beboede og ikke stod til Parade.

Der var Vinterlejlighed paa første Sal i Østfløjen mod Haven: Spisestue, Thestue, Salon og Kabinet. Denne Lejlighed var lettere at opvarme end Sommerlejligheden nedenunder.

Ingen bestemt Stil prægede disse Stuer, tværtimod. I Spisestuen for Eksempel var der Egetræsmøbler fra Halvfjerdserne; men det dominerende var et kæmpestort Rococochatol, hvis Døre havde en egen Maade at vibrere paa, naar man gik hen over Gulvet. Altid var der et Møbel, en Dør, en Lysekrone eller en Ting, der talte med i det Hus.

Ved Siden af Spisestuen var der Lampestue, et Rum, hvor 1ste Tjeneren regerede. Her opbevaredes Herskabets Lamper om Dagen efter en grundig Afpudsning og Petroleumspaafyldning. Høje hvidgraa Glaslamper, andre af Marmor og Messing. Store kunstfærdig syede Skærme af Crepepapir, til finere Brug af rosa Silke med mange Rücher blev opbevarede i Skabe. Alle de øvrige Lamper

havde mælkehvide skraa eller runde Kupler. Ialt blev der holdt ca. 80 Lamper i Orden til daglig, foruden Rækker af Lysestager.

Thestuen brugtes til Leg, Spil og Læsning. Tit var den dog lukket for at spare Lys og Brændsel i den koldeste Tid.

I Salonen var der et Dagbord ved Vinduet. Et stort rundt Marmorbord, godt at sidde ved med Haandarbejder. Om Aftenen sad man lunt og godt inde i Stuen, hvor der ikke var Vinduestræk. Der var bekvemme Stole og stive Stole, men ingen, som opfordrede til Driveri, hvilket overhovedet ikke kendtes. Det, man tydeligst erindrede af Indboet i denne Stue, var Familieportrætterne, som altid fulgte En med Øjnene — sørgmodige smukke Kvinder, kønne Mænd i Uniformer med Ordensbaand — og saa de pragtfulde Spejle.

I Kabinettet stod det store Skrivebord, hvor Grevinden tilbragte Timer med Læsning, Brevskrivning, Regnskaber og Digtning. Alt Møbelbetrækket havde Grevinden selv vævet.

Udenfor Stuerne gik den lange Gang. Her blev Morgenandagten holdt, og senere blev den brugt til Leg, Fjerboldt, Ringspil, Kegler og meget andet.

Soveværelserne og Børnenes Stuer var uden Luksus. I Børnenes var der graamalede bare Gulve, haarde Senge, Vattæpper, ingen Dyne og som Regel iskoldt, undtagen til Omklædning inden Middag, naar Børnene kom hjem drivvaade eller svedte alt efter Vejr og Foretagende. Om Natten laa de med bare Skuldre og Arme. De store Vinduer stod aabne. Det hærdede godt.

I denne Fløj, den sydlige, laa endvidere tre Biblioteksstuer. I den største var der ogsaa Billard. Der var mange mørke Kroge og Reoler fra Gulv til Loft. Engang havde en Mand skudt sig her. Rimeligvis var det Aarsagen til den Mystik, der syntes at hvile over dette Rum. Billard'et blev kun brugt, naar det var Regnvejr eller ved Efteraarsjagterne. Greven holdt egentlig af dette Spil, men gav sig sjældent Tid dertil. Man husker tydeligt, hvordan han pludselig lagde Køen fra sig, lagde Hænderne paa Banden, hævede Benene vandret ud, derpaa op i en fin Bue, gjorde et Par Armbøjninger, sænkede Benene ganske langsomt og fortsatte Spillet.

Holsteinborg.

I samme Fløj løb ogsaa en lang Gang med mange Vinduesnicher; den sluttede i Mørke foran Grevens Stue.

Naar man traadte ind her, betoges man af det store, smukke, kvadratiske Rum, som forekom endnu mere højloftet, end det var, fordi der i det ene Hjørne løb en let Vindeltrappe op til Taarnværelserne. En stor Porcelainsovn skulde opvarme Stuen. Det kunde den ikke; al Varmen steg op og lagde sig lunt og godt foran Taarndøren, men Greven sad uanfægtet af dette ved et kæmpemæssigt Skrivebord og læste og skrev. Brev efter Brev, Prædikener og Taler. »Blækhornstræl« kaldte han sig selv, for hans Lyst var at være »ude i Vejret«, som han altid sagde.

I Vestfløjen var ogsaa Grevens Toiletværelse. Uendelig asketisk med bart Linoleum paa Gulvet og ellers kun de nødvendigste Ting, deriblandt et Par store Haandvægte.

Herfra kom man ind i en stor Stue med malede Tapeter. En Blanding af en Garderobe og et Værksted. Patronstuen hed den. Der var store Skabe og Støvlehylder og Borde med alt Tilbehør til Patronladning, Hylstre, Hagl, Krudt m. m. Skytten ladede alle Jagtpatronerne her. Det var et Eldorado for Drenge og Piger, der ivrigt hjalp ham.

Herudenfor laa »Gymnastikken« med Ringe, Bom, Tov og Ribber. Den blev flittigt brugt af hele Familien, ikke mindst af Greven selv.

Fra denne Gang kom man ind i Portværelserne. Disse var direkte »farlige«. De stødte op til Kirken, og der var Dør ind til denne. En stor udskaaren Himmelseng gjorde det ene Værelse endnu mere skæbnesvangert. Dertil kom Lyden af Taarnuret, naar det faldt i Slag, og, ikke mindre af dets stadige Skridt. I Kirken var der altid noget, der knagede. Orglet peb, og paa Gangen gav Gymnastikapparaterne sig. Værst var maaske de ildevarslende Lyde fra de store Skorstene, foraarsaget af raslende Jernkæder. Vaagnede man en Vinternat ved Firetiden og hørte noget slæbe og gnide inde i Skorstenen og derefter en mærkelig Skraben, stod Ens Haar stift op fra Hovedet. Saa kunde man skelne en indeklemt Stemme, og Rædslen voksede. Man dukkede sig under Tæppet og hørte nu ogsaa sit eget Hjerte banke vildt. Endelig tog man Mod til sig, tændte et blafrende Lys og lyttede og fandt saa ud af, at det var — Skorstensfejerne! De kravlede dengang op og ned i Skorstenene, holdende sig i Kæderne, medens de rensede. Udmattet sank man sammen i Sengen, slukkede, henrykt over, at der endnu var tre Timer, til man skulde op.

I Stueetagen mod Syd var der en Række lyse, hyggelige Gæsteværelser, som alle havde dejlige Kakkelovne. Intet var som at vaagne i et Herregaardsgæsteværelse, ved at en Pige i stivet lang Kjole og Forklæde kom listende ind med en Glødekasse og fyrede op. Et Øjeblik efter buldrede Ovnen og kastede muntre, flakkende Lysstriber rundt i Stuen og paa Loftet. Ude gik Vinden i Trækronerne, og man ønskede næsten, at det aldrig blev Dag.

I Stueetagen mod Øst laa Sommerlejligheden. Det var en Fest hvert Foraar, naar man i Midten af Maj flyttede ned. Børnene glædede sig som til en Rejse. De store pjækkede fra Skole for at hjælpe, og den Lærdom, de fik her, er vist kommet dem til mere Nytte end mange Skoletimer. De lærte, hvordan alt skulde gøres rent uden at ødelægges, at flytte Møbler og at behandle fine Ting, fordi de, der stod for det, nøjagtig vidste, hvordan alt skulde gøres. Grevinden overvaagede alt.

Portrætstuen paa Holsteinborg.

Det store Øjeblik indtraf, naar Flyglet skulde bæres ned ad den brede, glatte Hovedtrappe. Otte Mand bar, ledet af den døve Snedker, og store og smaa Børn fulgte. Det var faktisk som en Ligbegængelse. Tavse og spændte vandrede man, dog uden Taarer, og Mændene slæbte. Naar Flyglet tilsidst stod paa sin Plads, følte det, som var der redet Sommer i By. Saa kom alt hurtigt i Orden, og Gartnerne kom med store Baarer, tunge af pragtfulde Potteplanter, der anbragtes forskellige Steder, bl. a. i en stor Kobbertromme, som for Aarhundreder siden brugtes i Besidderens eget Orkester ved festlige Lejligheder.

Sommerstuerne var fine og smukke. Her stod de bedste Møbler, og her hang de dejlige gamle Portrætter.

Fra Havestuen kom man ud paa en stor overdækket Veranda. Den blev regnet for grim og var det muligvis ogsaa, men det var den mest gæstfri Veranda af alle, for der var Plads nok. Man sad bekvemt og godt og kunde arbejde derude ogsaa i Regnvejr. I de lune Sommeraftener blev Lamperne sat derud. Damerne sad og syede. Man drak The og blev der til Sengetid. Myggene summede, og Nattergalene sang. Der var en Duft af Jasmin, Roser og Linde-

blomster alt efter Aarstiden. Aaleblus lyste paa Fjorden, og fjerne Aaretag hørtes.

I nordre Fløj var Køkkenregionerne. Her var bl. a. Pudsestuen, som spillede en stor Rolle, idet den foruden at være Stedet, hvor Huskarlen pudsede Fodtøj, ogsaa var Rummet for Stævnemøder. Her, som i Folkenes Spisestue og i Opvaskerummet stod og sad altid unge Par i Middagsstunden og om Aftenen. Disse unge Par nød en flygtig Stund, inden de gik hver til sit. Paa hinandens Værelser maatte de ikke komme. I »Køkkenopvasken«, som det kaldtes, kunde de rolig staa og betro hinanden deres Livs Hemmeligheder; thi Inger, der vaskede op her i 20 Aar, talte aldrig med noget Menneske.

Paa 1ste Salen var der Linned-, Sy- og Strygestuer, Skolestue og meget andet.

Foruden alle de beskrevne Stuer og Rum var der dejlige store Lofter med tilhørende Rum og Gange, alt med Navne: Humleloft, Kirkeloft, Højenloft, den lukkede Gang og Karnappen, hvor der laa Stabler af Madrasser, Dyner og Puder dækket med Lagner, duftende af Kamfer. Tæppetaarnet med mægtige Kasser indeholdende smaa sirlig blomstrede, dunlette Silkefoddyner, Tæpper o. lign. En Kasse indeholdt sort Liberi til Kuske og Tjenere. Der var Ruller af sort Klæde, Sørgeflor, ja endog Sørgetøj til Heste og Vogne, — alt til Brug ved Besiddernes Begravelser.

Under en Del af Slottet var der gamle Kældre med Tøndehvælvinger. Sulekælder med Sul i udhulede Træstammer. Ølkælder, Vinkælder, Frugt- og Grøntkælder. Den sidste var Indbegrebet af Uhygge med Fangerum og Hundehul og smaa tilmurede Stentrapper. Kun med Lygte kunde man se sig frem.

Efter denne Rundtur er Læseren maaske allerede træt; men for yderligere at udmatte Dem maa vi tænke den Tanke igennem, at der overhovedet ikke var Vand i Huset, undtagen i »Køkkenopvasken«. Herfra blev alt baaret i Kander og Spande. Badeværelser fandtes selvsagt ikke. Man benyttede flade, runde, malede Zinkkar, der blev stillet midt paa Gulvene med Vand i pæne malede Spande.

Hele Familien havde stor Færdighed i at hælde en saadan Spands Indhold ned over sig uden at spilde paa Gulvet.

Kander og Karafler blev fyldt, og tænk, hvad der gik til, naar ogsaa Gæsteværelserne var i Brug. Pigerne bar to Spande ned ad de lange Gange og op og ned ad Trappen uden at spilde. Alt det brugte Vand maatte bæres tilbage. Der var ingen Udslagningskummer. WCer fandtes heller ikke. Deres Stedfortrædere var efter gammel Skik anbragt paa de mest udspekuleret afsides liggende Steder. Det, f. Eks. Børnene brugte, var oppe mellem to Lofter med Adgang op ad en mørk Vindeltrappe. Rummet var hygget op med Billeder, men der var saa uhyggeligt paa Vejen med knagende Lyde, Træk og Sus, saa Lyset, man gik med ved Aftenstid, truede med at gaa ud. Man gik to og to af bare Skræk. Selv om Dagen var man ikke stolt derved.

Indbyrdes gjorde de større Søskende ikke meget for at fremme Modet hos de mindre tapre. I Nicherne i de lange, halvoplyste Gange, bag Døre, under Trapper og Møbler gemte de sig for at kyse hinanden. Et af Børnene havde været saa angst, naar hun skulde hen ad den lange Gang for at sige Godnat til sin Fader, saa hun ustandselig slog Korsets Tegn for Pande og Bryst, alt medens hun løb for Livet. Hendes fromme Moder havde lært hende, at det var Værn mod usete Farer; men hun var lige angst og lige lettet, naar hun naaede sikkert tilbage til sin Stue og sin Barnepige, som ventede paa at flette hendes lange Haar til Natten.

Til at passe og holde dette Hus i Gang var der fjorten Tjenestefolk foruden fire Staldfolk og Vægteren. Der var Husjomfru, Kokkepige, Elev og Opvaskekonen Inger; disse havde intet at gøre udenfor Køkkenregionerne. Dernæst en Linnedjomfru kaldet »Obersten«, Overstuepigen »Krads«, to yngre Stuepiger, Kammerjomfru, Barnepige og Døtrenes Kammerjomfru, to Tjenere og Huskarlen »Peter Husnisse«. Alle var flittige og pligtopfyldende, og faa var sure.

»Obersten« havde Opsyn med hele Huset, dets Renholdelse og

Orden samt med Vask, Rulning og Strygning. Dette var et stort Arbejde i de Tider, hvor Papirsservietter og Voksdug ikke kendtes. Der blev brugt store hjemmevævede Servietter — Aargang 1700 — paa Størrelse med et Spillebord. Naar de var foldet tre Gange sammen, kunde man stoppe dem rundt om sig som et Tæppe, og man behøvede ikke at lede efter dem paa Gulvet. Servietringe brugtes ikke, saa der blev stadig skiftet.

Kammerjomfruen og Døtrenes Jomfru vedligeholdt Tøjet og syede Kjoler og Bluser. Huskarlen var Altmuligmand, og alle raabte paa ham. Om Vinteren bar han hovedsagelig Brænde. Alle Brændekurve i Huset var fyldt med det dejligste rene, tørre Bøgebrænde. Man kunde fyre paa og straks sy videre paa de fineste Haandarbejder uden først at vaske Hænder. Kakkelovne og Grejer var altid pudsede og rene.

Herskabsstalden var her, som paa andre Gaarde, en hel Verden for sig, og den, der ikke har oplevet en saadan Stald i de Tider, vil aldrig forstaa, hvad den rummede af Glæde og Skønhed.

Til at passe de ca. fjorten Køre- og Rideheste var der Kusk, Rideknægt, Staldkarl og Dreng. Kørehestene var Hannoveranere og Oldenborgere, samt Grevindens engelske Ponier, som Børnene ogsaa red. Desuden var der tre Rideheste og en østpreussisk Hingst. Alle disse Heste blev rørt hver Dag, selv om der ikke var Kørsler for Herskabet. Staldfolkene havde nok at gøre.

Hestene var selvsagt komplet rene og blanke. Strigle baade vilde og kunde Staldfolk dengang. Hestene stod altid med Dækkener, tykke Vadmels om Vinteren, tynde tærnede om Sommeren, alle kantede med blaa Baand og store Navnetræk med Krone. Det saa festligt og godt ud. De stod i dyb ren Halm, og en lang, fin, flettet Halmmaatte løb bag Spiltovene. Naar Hestene gødede, kom Staldkarlen straks og rev det med en lille Rive i en dertil beregnet skraa Kasse.

I Selekammeret hang de sølvpletterede, lette Seler, ligeledes Sadler og Hovedtøj. Saa glatte og blanke, at ethvert Par moderne Sko maatte misunde dem. I Vaskerummet stod Spande i Rækker. Børster og Svampe var altid paa Plads. Her fik Hestene vasket Ben,

og her blev Selerne pudsede. I Staldkammeret sad Rideknægten »Jokum« og Drengen og pudsede Hovedtøj, Bid og Bøjler. Intet var rustfrit. De brugte Trippelse og blankede efter med en Polerkæde.

I disse Rum, i denne Stald og blandt disse Folk levede nogle af Børnene deres lykkeligste Timer. Der var et helt rørende Forhold imellem Børn og Folk. Disse trofaste, hjertensgode Mennesker lærte Børnene med en enestaaende Taalmodighed, hvordan de skulde gøre alt Arbejdet. Det sinkede dem sikkert meget. De lærte Børnene at gøre Hestene i Stand, naar de kom svedte eller vaade hjem, at sadle og sele op, at spænde for og fra og desuden at ride og køre.

Naar der skulde køres fint for Herskabet, lagde Staldkarlen og Drengen Selerne paa, trak Hestene frem og smurte deres Hove og naar der var klar til at spænde for, kom Kusken ned fra sit Værelse i ganske lyse Spidsbukser, halvlange sorte Støvler med blanke, brune Kraver, mellemblaat Klædes Liberi med vaabentrykte Sølvknapper, rød-hvid stribet Vest, stivet Kravebryst, Flip og Sløjfe og Manchetter, høj Hat med Kokarde i rødt og hvidt.

Saa overvaagede han Forspændingen, men rørte intet andet end Forlinerne, som han selv spændte i Biddene, og trak saa Handskerne paa, medens Skaglerne blev sat fast. I samme Øjeblik tog han Linerne, sad op, sagde »Kam« og kørte derpaa op i Borggaarden. Her fik han lige kastet et Øje op til Kammerjomfruens Vindue, idet han kørte ind ad Porten, men fortrak ellers ikke en Mine; saa holdt han for Hovedtrappen, hvor Døren i samme Øjeblik blev slaaet op. Begge Tjenere kom ud og hjalp Herskab og Gæster til Vogns, lagde Tæpper til Rette, stoppede ned ved Fødderne og trak sig tilbage til Trappen. Saa forsvandt Vognen hurtigt gennem Porten; og Borggaarden, som der lige var sat Liv i, laa atter hen i sin uudgrundelige Tavshed.

Der var ca. otte Kilometer til Stationen. Ankom man med sidste Aftentog, blev Klokken henved 12, inden Hestene kom i Stald. Arbejdsdagen var lang for Staldfolkene; thi Vognene blev altid vaskede og Hestene tørt af, inden Kusk og Staldkarl kom til Ro.

Disse Staldfolk beholdt en trofast Interesse for Stedet og Familien hele Livet. Jokum, nu en ældre, velhavende Forretningsmand,

havde virkelig et stort Ansvar. Han red med to—tre af Døtrene ad Gangen lange Ture i Skovene. Om Efteraaret kom de tit hjem i Mørke.

I Vognporten var der fjorten Vogne. Det var ogsaa et stort Arbejde at holde dem, og Greven saa meget nøje paa, at de var i Orden og mølfri. I et Hjørne stod en gammel Karet, som Grevens Fader havde brugt til at køre til København i, da han var Konseilspræsident. Den var polstret og betrukket med magentarødt Taft. Man følte sig som i et Eventyr, naar man sad i den. Nu blev den aldrig brugt; men paa Regnvejrsdage var der mange Børn, der listede sig ind i den. De sad bare i den ganske stille og følte paa den røde Silke og mærkede Duften af Fortid.

For helt at forstaa Haven maa man kende den paa alle Aarstider. Den er saa vekslende, levende, stor og dejlig og dog saa melankolsk.

Mod Sydvest ligger Fjorden, hvor »Glænø« med sine to milelange Fed sætter Ryggen mod Smaalandshavet og indeslutter Fjorden og den lille torneroseagtige »Ormø« i sine skærmende Arme. Fra Slottet skraaner bløde Plæner ned mod Fjorden, mødt af tætte, lænde Busketter. Mod Øst strækker tre store, skønne Lindealleer sig. Midteralleen fortsætter dybt ind i Skoven.

Haven var 24 Td. Land. Til at holde den var der Gartneren, Undergartner, Elev, ni Havemænd og flere Koner om Sommeren. Gartneren holdt den til Fuldkommenhed. Man mødte ham aldrig undtagen ved Drivhusene, og naar han tegnede og plantede kunstfærdige Tæppebede. Plænerne blev slaaet med Le, og hvilken herlig Musik, naar Leerne blev hvæssede. Langsomt og sindigt stod de gamle Havemænd og støttede sig til Leen, alt medens Strygeren sang hen over Klingen. Saa tog de atter fat, tre Mand med Ryg og Ben, der efterhaanden havde taget Form af Leen. Græsset blev straks revet og kørt væk paa Trillebør. Hvor kunde man naa det hele? Ingen skyndte sig; det saa altid ud, som ingen mente, at Dagen eller Livet fik Ende. Nærmede Klokken sig 12, trak alle Havemændene store, indkapslede Ure i Sølvkæder frem, stak dem ligesaa langsomt

i Lommen igen, fortsatte Arbejdet et Par Minutter, for saa at vandre til Middagshvile, rolige og tunge.

Busketterne, jublende, fuglefyldte, lyste Dag og Nat om Sommeren af de hvidblomstrende Buske. Fra disse og fra Blomsterbedene, som omgav Huset, indrammet af de sirligt klippede Buxbomhække, fyldtes Luften af en tyk, sødmefyldt Duft. Højstammede sortrøde Roser naaede næsten Vindueskarmene. Rundt om Roserne var der Heliotroper, og Duften fra det hele bragtes ind i Værelserne med den svage Sommerbrise fra Fjorden.

I det lune sydøstlige Hjørne af Haven var der Drivhuse, Plukkebede, Staudebede, Frugttræer og Bær; ja hvilke vidunderlige Bær! Børnene saas bevæbnede med Skamler sætte sig bekvemt til Rette ved Stikkelsbærrene og i Jordbærrene.

Engang blev det opdaget, at Jordbærrene svandt i Nattens Løb. En Kunstmaler, der var paa Besøg og muligvis selv var Synderen, bestemte sig til at vaage over Jordbærrene en Nat. Da han naaede Bedet, var der allerede en Mand i fuldt Arbejde; det var Vægteren, der var sendt ud for at gribe Maleren paa fersk Gerning. Begge fortsatte.

Haven var om Eftermiddagen aaben for Besøgende. Det var Børnenes store Fornøjelse at ligge skjult for at se og høre paa de Besøgende. Husets Gæster syntes, det var Synd, at der altid var saa mange Fremmede i Haven; men Børnene vilde ikke undvære det for noget.

Paa stille Sommerdage hørtes fra Fjorden Plask af Svømmefugle, Snadder og Rappen, Vadefuglenes Fløjt, Hejreskrig og Sivenes lette Hvislen, undertiden Lyden af Aaretag, Stemmer og Latter fra Baadene, naar Ungdommen roede til Ormø.

Den, der havde gaaet en lang Tur i Sommervarmen, oplevede et vidunderligt Øjeblik ved at komme ind i den store Midteralle. En Højtid føltes i dette Hvælv. Køligheden lagde sig svalende om Ens Pande; udenfor anede man Duften af Lindeblomsterne i den blaaligvarme Sommerluft.

Lige inden Aften blev Gangene omkring Slottet revet. Lyden af Træriverne i Grusgangene, medens man selv skyndte sig at blive omklædt til Middagen, kan lyde i Ens Øren den Dag i Dag. Der

er saa mange Smaating, Lyde og Dufte, uhaandgribelige Ting, som kan genføde alt det, man havde saa inderlig kært; men det, man gerne vil delagtiggøre andre i, bliver saa ubetydeligt, i samme Øjeblik andre skal gribe Ens Tanke.

I den mørke Tid inden Jul holdt Familien af at gaa Ture i Tusmørket, naar Dagslyset var blevet fuldt udnyttet til indendørs Arbejde; og man forstaar det. Der var saa stille og smukt i Skoven og i Haven, hvor alle de store Træer nu viste deres stærke, ædle Struktur. Paa det Tidspunkt gik Solen ned over Glænø, ja man fristes til at sige i Glænø. Fjorden flammede og laa blikstille. Den eneste Lyd, der hørtes, var Svanesang og Slaget mod Vandfladen, naar de store Svaneflokke lettede.

Alt dette: Huset, Haven, Fjorden, Skoven og Markerne dannede Rammen om Familien og dens daglige Liv. Man skulde tro, at alt var Sol og Lykke. Det var det ikke. Der var store Modsætningsforhold, som gjorde Harmonien vanskelig.

Fra Ungdommen var baade Greven og Grevinden kristne Mennesker; men i Midten af Halvfemserne blev de grebet af Indremissionen, og dette satte et mærkeligt tungt Præg paa det tidligere glade Herregaardsliv, indtil man naaede saa vidt, at man blev frigjort fra den Intolerance, der prægede Indremissionen i de Aar. Der var ingen Fester mere, efter at Greven og Grevinden havde brudt med deres Naboer og øvrige verdslige Omgangskreds. Ganske vist kom den nærmeste Familie med dens Børn og Unge i Ferierne, men fraset dem kom der kun sortklædte, stille, alvorlige Mennesker, Missionærer og Præster med deres Koner. Der var mange musikalske iblandt dem. De spillede og sang, men kun Salmer og aandelige Sange.

Der holdtes Møder i Missionshuse, i smaa Mødesale, i Hjemmene og i Skoven og selvfølgelig ogsaa Gudstjenester. En dejlig Sommersøndag kunde forløbe paa følgende Maade: Om Formiddagen Kirkegang. Ved Frokosten og i Middagsstunden kristelige Diskussioner, hvor Bølgerne tit gik højt, og om Eftermiddagen et stort Møde, som i heldigste Fald blev holdt i Skoven.

Talerne stod paa en med Bøgeløv og Blomster pyntet Talerstol.

Tilhørerne sad i Timer paa smalle Bræddebænke uden Rygstød. Der var en egen Stemning over de Møder, som var kombineret med Skovtur. Fuglekoret søgte at overdøve Sangen. Hestene stod tøjret rundt i Skoven. Enkelte Folk havde lejret sig med Træerne som Rygstød og sov blideligt. De Unge havde lang Tid forud glædet sig til at faa de nye Sommerkjoler paa, og Straahattene var oplakerede. Saadan fornyede man Hattene dengang. Naar Mødet var færdigt, blev Madkurvene pakket ud.

Blandt alle de indremissionske Mennesker, der kom Aar for Aar, var der meget faa, som Børnene følte Tillid til, Venskab for eller saa op til. Der var dog Undtagelser, som Pastor Vilhelm Beck og Pastor Ricard. De talte naturligt og livligt. De kunde le hjerteligt og forstaa Ungdommen. Ligeledes var der stor Glæde, naar et Præstepar fra Bornholm kom paa Ferie med deres Børn. Det var smukke, glade, naturlige og kloge Mennesker. De var herligt frigjorte og maa have været langt forud for Tiden. Det var »Kim«s Bedsteforældre.

Engang kom Pastor Carl Moes trofaste Menighed, Harboørefiskerne og deres Koner. De blev indkvarteret rundt i Sognet. Mange boede paa Holsteinborg. Der skulde holdes flest mulige Møder. Aldrig glemmer man disse herlige Mennesker, barkede og brune, i blaat glat Vadmelstøj, og deres af Angst og Spænding prægede smaa Koner. Deres daglige Gerning gik Haand i Haand med Døden. Det prægede det langtskuende og dog saa faste Blik i deres havblaa Øjne og deres hele Optræden. Deres beskedne men vægtige Ord kunde fængsle Unge og Gamle...

Her er ikke omtalt Festligholdelsen af Højtider og »Dage«. Sagen er, at ved alle kirkelige Højtider blev der ikke lagt Vægt paa den ydre Glans — det jordiske; — i ydmyg Bøn og Alvor, med Kirkegang og Biblen blev Dagen Højtid paa Holsteinborg. Alle private Fødselsdage og Mindedage gik man let hen over. Børnenes Fødselsdage blev selvfølgelig holdt, men i al Beskedenhed. De lærte at glæde sig over Smaating og til ikke at tage sig selv højtideligt.

Baller, som mange mente hørte med til Livet paa en Herregaard, fandt ikke Sted her. Der maatte ikke danses, og det var Synd for de unge Døtre, som havde inderlig Lyst dertil. Engang laa det gamle

Kadetskib »Heimdal« nede ved Bisserup. Officererne, deriblandt Prins Carl (senere Kong Haakon) og mange af Kadetterne var bedt til Middag paa Holsteinborg. Døtrene glædede sig ubeskriveligt. Det var jo en Fornøjelse, som de slet ikke var vant til. Der var virkelig ogsaa ungdommeligt Liv og Glæde; men da man havde gaaet Solnedgangstur i Haven og kom tilbage til Verandaen, mente Kadetterne, at nu skulde der danses. Det var vanskeligt for Pigebørnene, glade, friske og festklædte, at faa Kadetterne til at forstaa, at der var Danseforbud. De begreb ikke hvorfor. Man sad paa Naale og konverserede anstrengt, indtil Vognene holdt for Døren, og Kadetterne sang deres Afskedssang, medens de unge Døtre stod vinkende paa Trappen:

Bort fra den, som man har kær,
falder Hjertet saa svær;
men Du kan bande paa, min Ven,
at vi skal mødes igen,
ja, vi skal mødes igen — Farvel!

Det daglige Liv gik sin Gang, og Dagene var nøje delt i Arbejde og Frihed for alles Vedkommende.

Man maatte beundre Grevens og Grevindens Livsførelse. De var endnu unge og kønne og havde begge Lyst til Livet. For to Mennesker, hvis Interesser og Forstand var saa vidtspændende som deres, maa Tilværelsen have været fuld af Selvfornægtelse, selv om der var nok i det daglige at være optaget af. — Ja, Buen var næsten spændt over Evne.

De elskede f. Eks. at rejse sammen baade i Udlandet og herhjemme. De saa og opfattede lynhurtigt og huskede alt; men i disse Aar sad Grevinden næsten altid alene hjemme og passede det store Hus, medens Greven var paa Missionsrejser. Hun tog baade Pligten og Livet tungt. Hun var aldrig ledig, og trods et stort dagligt Arbejde skrev hun Bøger, læste, malede og tænkte paa alle, der trængte til Hjælp; og dem var der mange af dengang. Hvordan Dagen end gik, fik Grevinden daglig Tid til at gaa en lang Tur. Hun kendte hvert

Lensgreve C. C. Holstein-Holsteinborg (ca. 1908).

Træ i Skoven og alle Mennesker og Børn i Sognet. Utaalmodig blev hun, naar noget ikke gik, som det skulde; og dog var hun udholdende, naar det angik hendes Børn.

Hele Formiddagen øvede Børnene sig skiftevis paa Flyglet i Salonen. Ved Skrivebordet i Kabinettet sad deres Moder og studerede Bibel, skrev og regnede. Det maa have været en haard Belastning. Fra »En lille Nisse rejste« til Fingerøvelser, Skalaer og op til Faust, Carmen, Grieg og Chopin gik Lidelsernes Vej, — Dag for Dag, Aar for Aar, afbrudt af Folk, der skulde have Besked. »Slagteren er der!« Saa af Sted ned i Køkkenet, hvor store Kødstykker laa arrangeret til Udvalg; op igen. — »Hist hvor Vejen slaar en Bugt« var paabegyndt. Døren gik atter: »Vil Grevinden komme over i Trappetaarnet?« Af Sted igen. Næppe var Klaveret forstummet, før en anden tog fat paa Harmoniet ude paa Gangen. Det var værre.

Imedens kørte den lille Erik midt paa Gulvet i Salonen Brænde paa en omvendt Bænk, forspændt en Hest paa Ruller.

Paa Slaget 12 kom Greven, Lærerinderne og Døtrene, og i samme Øjeblik meldte Tjeneren Frokosten. Ved denne kunde man mærke, at alle var blevet afbrudt i deres Aktivitet. Ingen faldt til Ro, alle vilde være færdig hurtigst muligt, og hver havde Lov til at rejse sig, saa snart han eller hun havde spist. Greven skyndte sig over til sit Arbejde, Grevinden ind til Aviserne, Børnene til at læse over paa Lektierne og Lærerinderne antagelig ligesaa — og hvad havde Greven ikke allerede naaet inden 12!

Klokken 6,30 begyndte hans Dag med Bibellæsning og Bøn; 7,30 Morgenmad med Børnene, der begyndte Skolen Kl. 8. Morgenandagten var Kl. 9. Saa samledes Familien og Folkene paa Gangen. Der blev sunget en Salme. Greven — altid i Ridetøj og et Par fra Faderen arvede krokodilleskinds Ridestøvler — talte over Dagens Tekst og bad en Bøn; derefter blev Velsignelsen sunget. Altid blev der bedt for de Fattige, Syge, Gamle og Ensomme; netop de Ensomme huskede Greven altid og paalagde sine Børn at gøre det samme. Saa gik hver til sit. Greven let og glad til Dagens lange Gerning, som Administrator, som dygtig, fremsynet Landmand, i Sogneraadet o.s.v. En Lykke for ham var hans straalende Helbred. Altid var han veloplagt og fuld af Energi. En Kilde til denne Arbejdskraft var, at han naarsomhelst og hvorsomhelst kunde falde i Søvn. Han sad med sit Nøgleknippe i Haanden; naar det faldt, sprang han op og var frisk som efter en dyb Søvn.

Stemningen i Barndomshjemmene i Perioden efter 1864 havde prentet sig dybt i disse Ægtefællers Sind. Den varme Fædrelandskærlighed, de var i Besiddelse af, virkede inciterende, og den var sikkert Sporen til deres store politiske Interesse og Viden. Greven, der var Højremand, og som senere blev frikonservativ Landstingsmand, søgte altid at bibringe sine Børn politiske Kundskaber.

I Ungdommen havde Greven læst hos den gamle Skuespiller Jerndorff, som lærte ham at læse højt, og her fik han Øjet aabnet for Skuespilkunst og Litteratur. Han havde gerne tilbragt mange Aftener i Teatret. Selv ejede han en Evne til hurtigt at opfatte Bevæ-

Lensgrevinde Ellen Elisabeth Holstein (1901).

gelser, Særegenskaber, Stemmer og Mimik. Derfor morede han sig hjerteligt, naar hans Børn kopierede Ansigter og Væremaade hos andre.

Sammenholder man nu de omtalte Evner og Interesser med det Milieu, Familien levede i, forstaar man saa ikke, hvad det maa have kostet af Tro og Mod at lægge Roret om og blive en efterspurgt Lægprædikant? »Strid Troens gode Strid!« sagde han tit. Og han stred. Trods sit lyse, glade Sind havde han store Sjælekampe. Ingen af Ægtefællerne vilde være bundet af Livets Goder. De elskede Holsteinborg og alt hvad dertil hørte, men de vilde være frigjorte fra det jordiske; og hvor er det svært, naar de jordiske Herligheder er saa store!

Uheld, Modgang, Vejret og alt det, der er Aarsag til saa megen Misfornøjelse, var han ganske upaavirket af, bare han ikke selv følte Skyld. Dog holdt han saa meget af sin hjemlige Komfort og Betjening, at Grevinden kaldte det blødagtigt.

»I maa aldrig give mig fugtige Lagner, heller ikke en Dyne; Fjer brænder mig!« sagde han. »Far«, spurgte en Datter, »hvad ligger du i paa dine Missionsrejser, og hvor gør du dig i Stand?« —

»I centnertunge Dyner og vaade Lagner — og i et Lerfad med koldt Vand paa et langt Bord«, lød Svaret glad. Saa blev der ikke talt mere om det.

Dagene i Lommebogen var overtegnede halve og hele Aar forud. Uge efter Uge var Greven paa Rejse om Efteraaret og Vinteren til de fjerneste Egne i Landet. Overalt var han kendt og ventet med Længsel. Hjemme vidste man knapt, naar han kom og rejste igen. »Mor, hvornaar kommer Far hjem?« var et evigt Spørgsmaal, og det var svært at besvare; men Kusken vidste det altid. Greven kunde komme bare for at overnatte og sige Besked. Næste Morgen — væk igen.

Saaledes blev der altfor lidt Tid til Hjemmeliv og Samvær med Familien; men hermed være ikke sagt, at han ikke tog sig af sine Børns Undervisning og Opdragelse. Undervisningen blev taget meget alvorligt, og Frøken Malthe var dygtig i alle Fag og præsterede et kolossalt Arbejde.

Det maa have været en Prøvelse at undervise de Pigebørn. Selv om flere af dem var velbegavede og flittige, var de langtfra nemme. En havde Hovedet fuldt af alt andet end Lektier og ventede kun paa Frikvarteret om Formiddagen. I dette for de ned i Køkkenet, fik en Rundtenom Fedtemad, og med den i Haanden videre ned i Stalden i ti Minutter og tilbage til Skolen.

Greven underviste dem selv i Religion. Disse Timer var fulde af Alvor; ja, de var knugende. Vel gav de Børnene et karakterdannende Fond og aabnede deres Øjne for Biblens Rigdomme, men først i en moden Alder forstod de, hvad disse Timer betød for dem. For ubefæstede Sjæle var det over Evne. De mest intellektuelle kunde i hvert Fald ikke taale det. Deres Tanker blev vakt, og Resultatet var, at de kastede sig over Søren Kierkegaard og tyske Filosoffer og kunde hverken finde ind eller ud. Det formørkede deres Liv og medførte store Sjælekvaler. Modvægten, det, der gav Balance i Tilværelsen, var Friluftslivet, Sporten og Legen. I dette forstod Greven, Børn og Unge hinanden.

Skolen sluttede Kl. 2. Det var som en Elastik sprang. I Løb gik det henad Gangene; hastig Omklædning og ud til det, der skulde

Tre af Søstrene Holstein-Holsteinborg. Siddende fra venstre til højre Estrid og Mimi, staaende Ellen (1901).

naas inden Kl. 5,30. Alt var faktisk tilladt, bare man var præcis til Maaltiderne. Greven var aldrig ængstelig for Børnene. Det gav dem en dejlig sikker Fornemmelse. Grevinden var tit bekymret. Ridning, lange Cykleture, Køreture, Tennis og Badning skulde fordeles over Fritiden, — hvor havde de travlt! Dagene slog aldrig til, og ve den, der først kom hjem, naar Tjeneren slog paa »Gongongen« fem Minutter før Middag, og de skulde være omklædte, og de lange Fletninger redes ud. Hver Aarstid havde sine Frilufts- og Fritidsglæder. Det var godt, man ikke kendte til at drive i Solbad; for eet blev der forlangt: at man var beskæftiget.

Ved Middagen Kl. 6 samledes Familien atter, men i Ro. Samtalen ved Bordet formede sig ofte som en »Hvem ved hvad« Konkurrence. Alle maatte holde for, naar Greven udkastede Spørgsmaalene. Emnerne var utallige og meget belærende. Om Mad og Penge blev der aldrig talt, ej heller nedsættende om andre.

To Retter og Frugt var den daglige Middag; dertil Rødvin. Gre-

ven satte stor Pris paa god Vin; men det gjorde en ung Tjener ogsaa. Hans Husbond gjorde alt for at redde Tjeneren fra Flasken, og da Greven satte Eksemplets Magt højt, nægtede han sig selv den lille daglige Nydelse og Stimulans, som Vinen var for ham. I to Aar rørte han ikke Spiritus. Tjeneren heller ikke.

Om Sommeren saa Forældre og Børn ikke meget til hinanden, men naar Aftenerne længedes, tilbragte de mange hyggelige Timer sammen. Grevinden var jo altid hjemme. Hun elskede Aftenerne med sine Børn, hvor hun legede med de smaa og senere, naar »de Store« havde læst Lektier, sad de sammen med deres Moder og Lærerinderne og syede. Seks bøjede Hoveder under en høj Lampe.

Hvis Faderen var hjemme, kom han senere paa Aftenen. Glad fløjtende hørte man ham paa Gangen. Paa en ubekvem Stol, med højre Fod hvilende paa venstre Knæ, sad han og læste for sin Kone, medens Døtrene sad med Panden hvilende i Haandfladerne, Tomlerne i Ørerne, hensunkne hver i sin Bog. Tit læste han dog dejlige Æventyr, Komedier og andet, som alle lyttede til. Kl. 10,30 blev Lamperne slukket; men Greven gik over og fortsatte sit Arbejde til langt ud paa Natten.

Naar Slægtninges Børn var paa Besøg, gik den vilde Leg paa Gange og Trapper. Den glatbonede Hovedtrappe blev taget paa Gelænderet eller paa Enden. Ellers gik det ikke hurtigt nok. Forældrene nød at høre Huset genlyde af Legen. Men saa kom Perioderne med Rejser og Møder og sortklædte Mennesker, der satte deres tunge Præg paa alt og alle.

Tit vandrede Greven af Sted til Møde lige efter Middag. Med en lille Lygte i Haanden gik han gennem Skoven i Vinteraftenen, fulgt af et Pigebarn, der ligesom Faderen elskede en saadan Aftentur, hvor Lygten lyste paa de glatte Bøgestammer, og Vinden fik Kronerne til at duve.

Friluftsmenneske, som han var, nød Greven hvert Øjeblik i Naturen. Han var jo ogsaa Jæger og havde derfor Øje og Øre for alt, hvad han saa og hørte. Den Sports- og Jægeraand han, blandt saa meget andet godt, søgte at fremelske hos sine Børn, blev dem til uvurderlig Nytte i Livet.

Om det var et Savn for Greven ikke at omgaas sine gamle Venner og Standsfæller, er ikke til at sige. Han var jo saa optaget, om end han aldrig var fortravlet. Han havde ganske simpelt ikke Tid at underholde Gæster. Men for Grevinden var det et Savn, og det pinte hende tit. Det var dog kun en kort Aarrække, at der hvilede dette Tryk i Hjemmet. Som Tilfældet er ved alle religiøse Bevægelser, var det ogsaa her. Man tilpassede sig efterhaanden; saa hvad der før var, om ikke overspændt, saa dog stærkt anspændt, blev efterhaanden naturligt.

Fælles Interesser og lige Forstand knyttede i høj Grad de to Ægtefæller sammen. Ligesaa deres udstrakte og uselviske Godgørenhedsarbejde. Styrken i deres Livs Arbejde og Hjemmets rene Aand bundede i deres Tro, den Tro, der bragte Velsignelse til saa mange.

Paa Holsteinborg Kirkegaard staar en gammel Eg. Med sine store, vandrette Grene virker den ganske betagende. Det synes, som om den tager hele Slægten til sit Hjerte og giver de Døde den Fred, som var saa svær at finde i Livet.

EN HEDEHUSMANDS HJEM

Af Højskolelærer Frode Kristensen

Fejsøhus ligger yderst i det nordøstlige Hjørne af Thorsted Sogn i Ringkøbing Amt, omtrent lige midt mellem Holstebro og Ringkøbing, ad Kørevej ca. 27 km fra hver af de to Købstæder.

Egnen er en udpræget Hedeegn, maaske Jyllands mest ejendommelige, med store Linjer, milelange lyngklædte Højdedrag adskilte af mindre Aaer. Jorden er fattig paa Plantenæringsstoffer. Af forvitret Moræne er der dannet Sandlag, som Vinden gennem Aarhundreder, maaske Aartusinder, har flyttet omkring med, og som endnu, trods Plantager og Læplantning, ikke er faldet helt til Ro.

Paa den Jord byggedes *Fejsøhus.* Navnet har sin Oprindelse fra, at der i Nærheden har været en Sø, Fejsø. Ved Vandløbsreguleringer blev Søen udtørret omkring 1880. Befolkningen herude bor spredt. Sognene er store. Thorsted Sogn er 62 Kvadratkilometer; 1901 var Indbyggertallet 400. 1801 havde der været 167; i 1945 var det 623, en kraftig Vækst, naar det erindres, at Sognet er uden bymæssig Bebyggelse og ligger langt fra Købstæder og Hovedtrafikveje.

Den 1. April 1900 kom mine Forældre (med fem Børn, senere øgedes Børneflokken til ni) til Fejsøhus. De havde købt Ejendommen for 5.400 Kroner, hvoraf 4.000 Kr. var Gæld, som mine Forældre overtog. Der krævedes saaledes ikke nogen stor Udbetaling. De ejede praktisk talt heller intet.

Ejendommen var paa 66¾ Tønder Land (37 ha), en af de mindre Ejendomme paa Egnen, hvor Husmandsbrug med Tilliggender af Hedearealer paa flere Hundrede Tønder Land ikke var ualmindelige. Af Ejendommen var antagelig godt en Snes Tønder Land under

Plov, nogle magre, udpinte Agre, hvorpaa der næsten intet groede. Ejendommen var forsømt.

Da Far og Mor kom og skulde flytte ind, græd Mor. Det saa saa trøstesløst ud altsammen. 27 Ruder var slaaet ud, og ved et Par af Husets Hjørner havde Vinden faaet Hul i Sandet og truede med at grave sig ind under Sylden. Bygningerne var ikke gamle, de var opført efter en Brand nogle Aar forud; de var ikke daarligt indrettede, men af daarlig Kvalitet.

De første Aar bestod Avlingen af Rug, graa Hedehavre, Spergel, lidt Boghvede, og paa de lavere Steder lidt seksradet Byg, og selvfølgelig Kartofler. Rug og Kartofler var Hovedafgrøderne. Høstudbyttet var ringe, 4—10 Fold eftersom Aaret og Jorden var. Til at begynde med var Besætningen 2—4 smaa, magre Køer, lidt Ungkvæg og Svin, nogle Faar og Høns. Far drev ogsaa lidt Biavl. Efter et Aars Forløb købte Far to Heste. Uden god Trækkraft var det umuligt at komme nogen Vegne.

42 Aar efter Overtagelsen solgte Far Jord og Bygninger til Statsskovvæsenet for 45.000 Kr. Der var da omkring 50 Tønder Land under Dyrkning, der var opført nye rummelige, praktiske og solide Avlsbygninger; der var en smuk Have og megen Læplantning omkring Bygningerne. Ejendommen var i god Drift.

Om faa Aar vil Ejendommen være dækket af Granskov. Da jeg sidst saa den, 1945, bølgede Græsset hen over de fredede Marker som paa en Prærie, Plantningen af Skov var saa smaat begyndt, den nye store Lade var nedrevet, Stuehuset indrettet til Skovløberbolig.

Det gjorde Far ondt, at Ejendommen skulde forvandles til Skov. I tidligere Tider var det saadan, mente han, at naar Skoven bredte sig, betød det Tilbagegang for Folket og Fremgang for de faa og mægtige i Samfundet. Nu behøver det vel ikke betyde dette. Statsskovvæsenet havde i Aarene omkring 1940 opkøbt et stort Antal Ejendomme i Egnen. Fejsøhus var efterhaanden blevet indringet af Statsskovarealer, hvilket vilde vanskeliggøre fremtidig Landbrug paa Ejendommen. Jorden er heller ikke af en Kvalitet, der gør den selvskreven til Landbrug, tværtimod. Den har dog givet

Brød til Mennesker. Usikkert er det, om den kan yde mere ved at give Træ.

Min Far, Hans Kr. Kristensen, er født 1863 i Brinkhus i Thorsted, et Hus, som min Bedstefader dengang havde i Fæste fra Kommunen. Far var først Tjenestedreng, senere Tjenestekarl og Daglejer. En Vinter 1882—83 var han Elev paa Vallekilde Højskole under Ernst Trier, senere 1884—85 Elev i ni Maaneder paa Tune Landboskole. Far har oftere talt om Tune end om Vallekilde. Tune Landboskole under A. Svendsens Ledelse maa have været en fremragende Skole. Fars solide Kundskaber og gode Almendannelse havde Tune i hvert Fald en betydelig Andel i. Derefter var Far tre Aar i Amerika. Her arbejdede han ved Landbrug, Jernbaneanlæg og meget andet, særlig i Staterne Minnesota og Montana. 1890 kom han tilbage og giftede sig med Susanne. Under Pseudonymet Hans Ørnbjerg har Far i nogle Kronikker i »Ringkøbing Amts Avis« 1890 fortalt om sin Rejse til Amerika.

Min Mor, Susanne, fødtes 1866 paa Drejø. Hendes Far var Fisker og Træskomand Morten R. Mortensen; Hjemmet var pietistisk præget. En ældre Broder, Morten Mortensen (senere Lærer ved Silkeborg Seminarium, fra 1907 til sin tidlige Død 1911 Skoleinspektør ved Vestre Kommuneskole i Odense), var blevet Biskolelærer i Thorsted og fik Susanne til Vestjylland, for at hun skulde se sig om. Her havde hun og min Far truffet hinanden nogle Gange, inden han rejste til Amerika. De forlovede sig senere pr. Brev tværs over Atlanten. Sommeren 1888 var Susanne Elev paa Askov Højskole. Iøvrigt var hun de tre sidste Aar før sit Giftermaal i 1890 Pige hos Værtinden paa Silkeborg Højskolehjem.

Dette Højskolehjem var Centrum for et rigt grundtvigsk Liv, med Møder, Sang og oplysende Foredrag. Det kom Susanne til at tage Del i og lærte her en Kreds af Mennesker at kende, som fik stor Betydning for hende. Mor var usædvanlig sangbegavet, og hun kendte næppe nogen større Glæde end at synge. Paa Askov Højskole var det Sangen under Nutzhorns Ledelse, hun var mest optaget af. Hun kunde Melodierne til omtrent alle Sange i Folkehøjskolens Sangbog og til de fleste Salmer i Salmebogen. Nye Melodier

lærte hun med Lethed. Hun bevarede sin Sangstemme omtrent til sin Død 1941.

Efter sin Hjemkomst fra Amerika 1890 forpagtede Far Hedegaarden Rødsten i Thorsted. Den drev Far og Mor i 10 Aar, og de regnede med, at de ved Forpagtningens Ophør skulde have overtaget den til Selveje. Ejeren ønskede imidlertid at drive den videre. Udbyttet af mine Forældres ti første Arbejdsaar blev efterladt i denne Ejendom. Far havde efter dette ønsket at rejse til Amerika paany, men Mor følte sig som Emigrant allerede i Vestjylland og vilde nødig til Amerika. De havde ogsaa fem Børn dengang.

Det blev saaledes i Fejsøhus, de kom til at skabe det Hjem, der skal fortælles om i det følgende. Skildringen begrænses til Tiden fra 1900 til 1910.

Mine Søskendes og mit Hovedindtryk fra vort Barndomshjem i denne Tid er: vedholdende haardt Slid, materiel Fattigdom og aandelig Rigdom.

I mange Aar var det mest paatrængende Spørgsmaal at skaffe »Valuta«, rede Penge til Skatter, Renter og Afdrag og til »Indførsel« af de Hundreder af Ting, der skal til, naar »en Hjemmen« skal skabes paa Nybyggervis. I Aarevis skal der ydes Masser af Arbejde uden Vederlag. Jorden skal vristes ud af Naturens Haand, og der skal arbejdes med den længe, før den yder noget. Der skal rede Penge til for at skaffe Redskaber, Slibesten, Reb, Mergel, Arbejdsheste, Vogne osv. De grovere og mere fyldende Dele af Føden kunde faas fra Jorden, men der skulde købes Margarine, Sukker, Hvedemel, Salt, Krydderier; der skulde købes Tøj og mange Træsko.

Ejendommen var højt prioriteret i Forvejen, saa Prioritetslaan kunde kun faas efter Forbedringer af Ejendommen. Laane til Forbrug vilde min Far aldrig indlade sig paa. Et Par Gange har han hos Bekendte laant mindre Beløb for en kort Tid til at klare en vanskelig Termin med. Hans Indstilling var ellers: aldrig laane! Han var ræd for Gæld. Eller rettere: han vilde til enhver Tid være en fri og uafhængig Mand.

Skatterne følte meget tyngende. I et vidtstrakt Sogn med faa og

gennemgaaende fattige Indbyggere vil Udgifter til Vejvæsen og Skolevæsen blive relativt store. Derfor maatte Skatterne blive drøje.

Det første Aar kørte Far for fremmed Regning mange Læs Klyne (Tørv) til Ringkøbing. Det tog en hel Dag fra tidlig Morgen til sen Aften, med to Læs Klyne efter et Spand Heste. Senere arbejdede Far en Tid i en Grusgrav og tjente 2½ Kr. om Dagen paa egen Kost. Det var en høj Dagløn dengang. Saa vidt muligt undgik Far dog at arbejde ude. Ejendommen krævede alt Arbejde. I December Maaned hjalp Mor undertiden Naboerne med Plukning af Gæs, der skulde leveres til Jul. Hun fik derfor ca. 1 Krone om Dagen. Rede Penge maatte skaffes.

I mange Aar gik vi Børn til Plantning paa de Arealer i Thorsted og Vind Sogne, som i Slutningen af forrige Aarhundrede var indkøbt af Staten til Anlæg af Plantager. Plantningen foregik gerne fra Slutningen af Marts til Slutningen af April. Senere paa Sommeren var der en Del Lugearbejde i Statens Planteskoler. Fra 9—10 Aars Alderen kom vi Børn med. Naar vi var to—fire Søskende til Plantning, gav det nogle rede Penge. Arbejdstiden var fra 6 Morgen til 6 Aften med to Mellemmadspavser paa ½ Time hver og en Middagspavse paa 1 Time. Daglønnen var for Børn i 10—12 Aars Alderen 70—80 Øre, i 13—14 Aars Alderen 100 Øre om Dagen, alt paa egen Kost. De voksne, Graverne, fik 200 Øre om Dagen, Kvinder og halvvoksne 120—140 Øre.

Det kan synes tvivlsomt, om det kunde betale sig at sende Børn til et saadant Arbejde. Men under alle Omstændigheder skulde vi jo have Føden, og selv om denne maaske vilde blive en halv Snes Øre dyrere daglig, naar vi skulde have smurt Mad med paa Arbejde, og selv om vi sled ekstra Tøj, især Strømper (vi gik i Træsko og var tit vaade om Fødderne; der var gerne 4—6 km at gaa til Plantningsarealerne, ad daarlige Veje eller tværs over Hederne), saa gav det dog et Overskud i Form af rede Penge. Og da vi ikke gik i Skole (hvad jeg senere skal komme tilbage til), var der ingen Skolemulkter at betale.

De Arealer, vi som Børn var med til at plante, er forlængst ble-

Fejsøhus (1910).

vet Skove, der yder Brændsel og Gavntræ. Og tillige har de givet Landskabet et helt andet Udseende. Mange Steder gør Egnen nu mere Indtryk af at være et skandinavisk Skovomraade end en jysk Hedeegn.

Der hørte ingen egentlig Mosejord til Fejsøhus. Dog fandtes der flere Steder Klyne, dækkede af tykke Sandlag, som gjorde det til et brydsomt Arbejde at faa dem gravet op. Til Gengæld var det Klyne af høj Kvalitet, næsten som Kul. Gennem en Del Aar gravede Far saa mange Klyne, at han kunde sælge en Snes Læs aarlig. De solgtes gerne i Ulfborg Stationsby, til en Pris af ca. 10 Kr. pr. Læs, senere stigende til 15 Kr. Ved Arbejdet med Klynene kunde vi Børn hjælpe godt til.

Saa snart vi blev omkring 10 Aar, kom vi ud at tjene. I Almindelighed lykkedes det Far og Mor at finde Pladser, hvor vi ikke blev misbrugt. En af mine Søstre fik 10 Kr. i Løn og Kosten for den første Sommer. Hun blev da 9 Aar. Den Sommer jeg fyldte 10 Aar, fik jeg 30 Kr. og et Par Træsko; da jeg var 12 Aar, fik jeg 70 Kr. foruden Kosten. Vore Lønninger gik i Hjemmets Fælleskasse. Efterhaanden som det dyrkede Areal udvidedes og kom i

bedre Kultur, kunde Ejendommen begynde at yde foruden at tage. Det lettede. Far sled uafbrudt med at forbedre Jorden, ved at bryde Al, ved at mergle, ved at køre Jord fra Brinker hen i Mosehuller og Lavninger, for at faa bedre Mark ud af det. Han har flyttet Tusinder af Læs Jord.

Da Far og Mor kom til Fejsøhus, var der fuldstændig bart omkring Huset. Mor, som var Øbo, kunde ikke udholde denne Nøgenhed. Et Hegn af Rafter og Fyrrekvas blev rejst til at give lidt Læ for Vinden. Jorden blev kulegravet, der blev plantet Pil, Elm, Axelrøn og Hvidgran. Naar noget gik ud, blev der plantet nyt. Mor var utrættelig. Hun skulde helst have Blomster omkring sig. Mange Blomster. Og mange Slags Køkkenurter. Det fik hun ogsaa med Tiden. Og gode Læplantninger voksede op rundt om Huset.

I en Egn, hvor Haver dengang var et næsten ukendt Begreb, blev Fejsøhus' Have noget af et Eventyr. Eksemplet har haft god Virkning paa Egnen.

Tit maatte Mor hjælpe til med Arbejdet i Mark, Stald og Lade, og vi Børn blev taget med ud i Arbejde, saa snart vi kunde begynde at gøre Nytte. Efter 8—10 Aars Alderen blev der ikke mere Tid til Leg. Men Mor havde en mærkværdig Evne til at faa noget af Legen ind i Arbejdet og derved faa meget Arbejde til at gaa som en Leg. Mor var foran og ledede, hun var hurtig til alt Arbejde. Ved Munterhed og Sang holdt hun os Børn i Aande. Var det ude i Marken i Høst- eller Kartoffeltid, og vi var ved at blive trætte, forsvandt Mor hjem og kom snart tilbage med varm Kaffe og gerne et eller andet overraskende til Kaffen. Maaske havde hun flottet sig og som Belønning for godt Arbejde i Hast lavet en Æggepangekage, som var det bedste vi vidste.

Mors haardeste Arbejde var nok Bagningen af Rugbrød. For hver Maaned skulde der bages. Dejgen blev lagt Aftenen før i et stort Kar; varmt Vand blev hældt over Melet, der var blevet blandet med Surdejg (opbevaret fra forrige Bagning) og tilsat Salt. Derefter foregik Æltningen, til Dejgen vilde slippe Hænderne. Mor arbejdede med helt bare Arme, og Sveden perlede paa hendes Pande og Skuldre. Næste Morgen skulde Dejgen æltes paany og staa en Tid for at

Mor klipper Faar (1910).

hæve, før Brødene blev slaaet op. I Mellemtiden ildede Far den store Ovn, først med Klyne og saa med Lyng. Brødene stod i Ovnen ca. 3 Timer.

Naar Brødene var kommet i Ovnen, og det haarde Arbejde var til Ende, gik Mor ind for sig selv og bad en Bøn om, at Brødet maatte lykkes. Det var meget, der stod paa Spil, det væsentligste af Føden til Familien i en hel Maaned. Mor havde næsten altid let og velsmagende Brød. Hun levede ogsaa efter den antikke Visdom: »Bøn med løftede Hænder er ej nok, Landmand, naar du beder for din Grøde. Bed med Haanden paa din Plov, da velsigner Bønnens Kraft din Møde.«

Det betød en stor Lettelse i Mors Arbejde, da det i de sidste Aar før 1914 blev almindeligt at købe Rugbrød. Brødfabrikkerne gik da over til regelmæssigt at sende Vogne med Brød rundt i Sognene.

I de første Aar spandt Mor meget Uldgarn, hvoraf hun strikkede Strømper og Undertøj til os Børn. Vi havde selv nogle Faar. De ældste af mine Søstre lærte at spinde. Den Slags Arbejde hørte ogsaa op i Aarene før 1914. Industrien overtog det.

I Madlavningskunsten var Mor forud for de fleste paa Egnen.

Hun forstod med smaa Midler at lave velsmagende Mad, og der gik Ry af hendes Mad. Hendes Kunst laa i Tilberedningen og Serveringen. Hun forstod at bruge Krydderier og havde altid Krydderurter i Haven, saa Maden kunde faa Tilsætning af noget, som gav god Smag.

Den daglige Kost vilde ellers være blevet meget ensformig. Om Morgenen fik vi som Regel kogt Skummetmælk med opblødte Rugbrødsterninger i eller med Grød i, levnet fra foregaaende Dag, samt Kartofler stegte op paa Panden med lidt Flæsketerninger og Løg. Det var Reglen. Ikke sjældent fik vi Rugmelsgrød med Kærnemælk til og med Solbærsaft (fra Frugtbuske i Haven) paa Grøden. Af Middagsmaden var Kartofler altid Hoveddelen. Hvad vi fik til Kartoflerne, var oftest noget med Flæsk, varieret paa mange Maader. Sjældent fik vi fersk Kød. Men Mor havde som Regel noget i Saltkarret. Sødmælk og Æg skulde der spares paa, for at der kunde blive noget at sælge. Lidt kunde hun dog tillade sig at bruge. Dertil kom saa forskellige Grøntsager fra Haven.

Aftensmaden bestod mest af Rugbrød med Margarine og forskelligt Paalæg, som Mor selv lavede, undertiden ogsaa stegte Flæsketerninger i Panden, hvori vi saa dyppede Brødet i Fedtet. Margarine, Sukker og Hvedemel var de vigtigste Varer, der købtes til Husholdningen. Disse Produkter var billige i Forhold til Næringsværdien, sagde Far altid, og de hjalp til, at Hjemmets Hovedprodukter: Rugbrød, Kartofler og Skummetmælk samt Grøntsager fra Haven kunde udnyttes med større Fordel. Puddersukker var et af os Børn meget yndet Paalæg. Kaffen var det eneste Nydelsesmiddel, som blev brugt. Den blev lavet tynd og uden Tilsætning, udover maaske en ganske lille Smule Cikorie. Far og Mor vilde have den rene Kaffesmag. Vand var den almindelige Hverdagsdrik. Da vi efterhaanden fik Rabarber og Bær nok fra Haven, blev Vandet ofte blandet med Saft. Alkoholholdige Drikke blev aldrig nydt i Hjemmet. Ikke fordi Far og Mor egentlig havde noget imod Spiritus. Kun Misbrugen fordømte de. Børnene skulde se, at Alkohol kunde undværes uden Savn. Tobak blev der kun købt meget lidt af, skønt Far gerne vilde ryge en Pibe nu og da. Pengene var saa faa, at der maatte ske et strengt fornuftbestemt Valg mellem de Varer, der var ønskelige.

Der blev holdt omhyggeligt Hus med alting, der skulde købes. Dog blev der disponeret saadan over de Penge, der kunde fremskaffes, at Mor kun sjældent maatte savne de grundlæggende Varer til Husholdningen.

Det alvorligste Problem var Tøj til hele Familien. Mor syede selv alt Tøj til sig og sine ni Børn. Det hændte dog, at hun havde en omvandrende Sypige til Hjælp nogle Dage. Mor havde en lille Symaskine med Haandsving. Hun lappede, bødede og stoppede i en Uendelighed. For hende var det en Æressag, at vi aldrig maatte gaa i Pjalter. Altid helt Tøj, omend lappet og bødet. Hun sad i flere Aar og syede ved en lille Petroleumslampe. Det var en af de skelsættende Begivenheder, da vi Børn omkring 1905 ved Hjælp af egne Spareskillinger og Tilskud fra Far fik samlet sammen til en Hængelampe, en 14 Liniers. Den blev gemt i Halmen i Laden en Tid, og Juleaften kom vi med den i Procession med Far i Spidsen ind til Mor. Den kostede 5 Kr.

Naar Mor om Aftenen blev træt og søvnig, lagde hun Hovedet og Armene paa Bordet og sov en halv Snes Minutter, saa tog hun fat igen. Hun arbejdede altid til ved Ellevetiden om Aftenen; om Sommeren stod hun op ved Femtiden, om Vinteren ved Sekstiden.

Det var dog ikke hverken Sliddet eller de smaa Kaar, der gav Fejsøhus dets særlige Præg som Hjem. Det var det Miljø, Far og Mor skabte. Dertil hører først og fremmest det, at Far og Mor selv underviste deres Børn.

Naar Far og Mor selv paatog sig den Opgave at undervise deres Børn, var det ikke paa Grund af Opposition mod Folkeskolen eller af nogen sekterisk Indstilling. Grundene var flere. Der var langt til Skole, ca. 4 km i Fugleflugtslinje, men den Linje var ikke brugbar. Til Fods var der en Times Gang. Vej i moderne Forstand fandtes ikke; noget af Strækningen maatte der vades gennem høj Lyng. Meget Slid paa Strømper, Træsko og anden Beklædning kunde spares ved, at en Flok Børn slap for at færdes den besværlige Vej. Noget kunde spares paa Kosten, naar Børnene ikke skulde have smurt Mad med til Skole, og der ikke skulde holdes Middagsmad

klar ved deres Hjemkomst. Og Børnene vilde være blevne saa trætte af den lange Vej, at der sjældent vilde være blevet Energi til overs til Lektielæsning eller andet Arbejde efter Skoletiden. Far og Mor mente, at det vilde være Uret mod deres Børn at sende dem i Skole under de foreliggende Forhold. Dertil kom, at de havde Lyst til selv at give deres Børn Undervisning, og at de havde saa megen Tillid til sig selv, at de mente, de kunde give deres Børn en lige saa solid og mindst lige saa righoldig Undervisning som den, Folkeskolen vilde være i Stand til at give. Og denne Undervisning mente de at kunne give Børnene i en Brøkdel af den Tid, Børnene ellers maatte bruge til at sidde paa Skolebænk eller traske paa Skolevej. Far og Mor var stærkt interesserede i Skole- og Opdragelsesspørgsmaal. De mente, at selve Opdragelsen var en Opgave, som den offentlige Skole ikke kunde magte, den maatte først og fremmest være Forældrenes Opgave. Undervisning kunde Skolen derimod give. Kun hvis Undervisningen foregik i Hjemmet, kunde Opdragelse og Undervisning virkelig knyttes sammen.

Til Gengæld for Fritagelsen for at gaa i Skole fulgte Pligt til at møde til Eksamen hvert Foraar i Kommuneskolen sammen med Børnene i Kommuneskolen. Far eller Mor eller de begge fulgte os gerne til Skolen til Eksamen. De var interesserede i at være til Stede for selv at dømme om, paa hvilket Stade vi stod i Forhold til Skolens Børn. De vilde vel ogsaa være til Stede for at støtte os, hvis vi skulde blive udsat for Vilkaarlighed, eller der skulde opstaa Misforstaaelser. Ved en Visitats engang forhørte en Provst en af mine Søstre om Daaben og spurgte hende, om Himlen ogsaa ved hendes Daab havde aabnet sig, om der var kommet en lille Due svævende, og om der havde lydt en Røst. Det kunde hun ikke svare paa. I et saadant Tilfælde var det rart nok, at Far var i Nærheden og kunde forklare, at saa abstrakte Spørgsmaal havde han ikke fundet det formaalstjenligt at give Børnene Undervisning i. Jeg mindes dog kun, at vi fra Skolekommissionens og de stedlige Læreres Side blev mødt med Velvilje og Forstaaelse.

Eksamen begyndte altid med Højtlæsning, og i det Fag klarede vi os som Regel bedre end Skolens Børn, hvilket vistnok gav Til-

synsmyndighederne en venlig Indstilling. Far fortæller, at vi undertiden var lidt trykkede af de fremmede Forhold og ikke altid svarede saa dristigt som Skolens Børn. I Fag som Historie og Geografi havde vi ofte lært og læst Ting, som laa langt ud over, hvad Børnene i Skolen kendte til. Til Gengæld havde de paa andre Omraader undertiden faaet Viden om Ting, som vi ikke kendte.

Ingen af os Søskende har haft Grund til at føle, at den Undervisning, vi fik som Børn, har været ringere end den, vi kunde have faaet i Folkeskolen. Derimod har vi nok haft Anledning til at føle det urimelige i, at Adgangen til Lærepladser og til de højere Skoler skal være et Privilegium for de Dele af Befolkningen, som har faaet den heldigste økonomiske og geografiske Placering i Samfundet. Men det er en anden Sag.

Den Undervisning, vi modtog, fik vi i en Brøkdel af den Tid, som krævedes i Folkeskolen. Og saa havde den den Fordel, at vi aldrig oplevede at blive kede af Skolen, aldrig fik en Følelse af, at vi var færdige. Lige modsat. Vi fik en Følelse af, at vi kun havde kikket gennem en Sprække ind i Kundskabens Rige, at det vilde være herligt at faa større Del i alt det, betydelige Mennesker havde tumlet med gennem Tiderne og søgt at faa Klarhed over.

Hvordan gik denne Hjemmeundervisning for sig? Nogen helt planmæssig Undervisning som i Skolen kunde ikke gennemføres. Arbejdet med at skaffe det daglige Brød og hvad dertil hører maatte nødvendigvis have Forretten.

En Del af Undervisningen foregik sammen med Arbejdet i Hus og i Stald, Have og Mark. Altid havde Far og Mor i Tanke, at Børnene skulde lære. Tiden skulde tages i Agt. Ved et Arbejde saa alsidigt, som det forekommer i et saadant Hjem, findes Overflod af Undervisningsmateriale. Der er Tusinder af Ting, som Børn gerne vil have Forklaring paa. Der er Ting, der skal tælles, maales og vejes, Udgifter eller Indtægter, der skal beregnes, der er Kasser eller Vogne, hvis Rumindhold det er nyttigt at kende — altsammen glimrende Materiale til Regneundervisning. Et Led i Hjemmeundervisningen var det ogsaa, at hvert af Børnene fik nogle Kvadratmeter Jord i en gammel Klynegrav, der blev fyldt op. Dér skulde vi hver

Kartoffeloptagning (1909).

især anlægge en lille Have efter eget Hoved, og vi kappedes om, hvem der kunde faa det til at gro bedst, og hvem der kunde faa den smukkeste Have.

Fra midt i November til midt i December og fra Begyndelsen af Januar til omkring Midten af Marts søgte Far og Mor at gennemføre et nogenlunde regelmæssigt Skolearbejde. Om Sommeren var der næsten intet Skolearbejde, udover nogen Øvelse i Læsning (fra 10 Aars Alderen kom vi som før nævnt ud at tjene om Sommeren og gik da i Skole, hvor vi tjente, en halv Dag om Ugen efter den vestjydske Skoleordning; ofte blev man da holdt hjemme fra Skole, fordi Skolemulkten var saa lav, at Arbejdskraften var mere værd). Om Vinteren var Formiddagstimerne og nogle Aftentimer regelmæssige Skoletimer. I Formiddagstimerne hjalp Mor os og førte Kontrol med, at vi virkelig arbejdede med vore Ting, medens hun ved Siden af forberedte Middagsmaden og udrettede andet dagligt Arbejde. De mindre lærte f. Eks. at skrive Bogstaver, de større havde Skønskriftøvelser, Diktat eller Genfortælling.

En Del af Undervisningen foregik paa den Maade, at de ældre Søskende lærte de yngre. Det sparede Arbejde for Mor. Saadan

noget som Bogstaverne, at stave og at læse, lærte vi tidligt, det smittede saa at sige af fra de ældre til de yngre, saadan at vi i 6—7 Aars Alderen kunde læse, uden at det tilsyneladende havde krævet noget særligt stort Arbejde fra nogen Side. De elementære Fag Regning, Skrivning og Læsning var Ting, der skulde arbejdes vedvarende med, og det skete under Mors Tilsyn og Vejledning. Mor kunde praktisk talt ikke Spor af Grammatik, kun Grundled og Omsagn kendte hun, men hun havde let ved at skrive og skrev et næsten fejlfrit Dansk. At skrive Dansk tror jeg dog vi væsentligst lærte ved at læse. Ved Læsning fik vi det danske Ordforraad øget, vi fik Ordbillederne ind i Hovedet og fik »Øre« for Sproget. Det kunde vi ikke faa ved at tale. Det talte Sprog var ægte Vestjydsk. Der var ikke megen hverken lydlig eller grammatisk Lighed mellem det talte Sprog og det, som skulde skrives og læses. Stile skrev vi en Gang imellem. Dem tog Far sig som Regel kritisk af. Efter de gældende Retskrivningsregler skrev Far mindre fejlfrit end Mor. Men Far havde mere sproglig Stilsans og kunde bedre bedømme Indholdet. Mor var flittig til at skrive Breve til Familie og Venner, og hun brugte som et Led i Danskundervisningen at lade os, især Pigebørnene, skrive Breve.

Regning var Mor ikke fremragende til. Hun kunde blot lære os almindelig Sammenlægning, Fradragning, Gangning og Deling. Hvad der laa derudover, maatte Far tage sig af. Som Opgavebog brugte vi hovedsagelig Chr. Hansens Regnebog I—III. Naar Opgaverne blev for svære for os, tog vi Bog, Tavle og Griffel og gik ud til Far i Stalden eller i Laden; dér forklarede han os saa Procenter og Renter, Reguladetri, Flade- og Rummaal og stillede os Opgaver, vi saa at sige kunde gaa hen og føle paa. Han gav os ingen »Fiduser« om lette Genveje til Resultaterne. Hvad han søgte var altid at faa os til i Fantasien at se et Regnestykkes Sammenhæng, forstaa det. Han var forsigtig med at give bestemte Regler, fordi han mente, at i det virkelige Liv er Opgaverne for indviklede til at kunne klares efter nogen anden Regel end den, at man skal bruge sin Fornuft. Han brugte dog altid at stille Stykkerne op paa Brøkstreg.

De elementære Fag var Hovedsagen, de var Værktøjet, vi skulde

udstyres med. Det er dog ikke Undervisningen i dem, vi husker som rige Oplevelser, men derimod de Stunder, da Far og Mor mere personligt øste ud til os af deres egen Viden og Erfaring, fortalte om den Tid, de selv var Børn, om hvad de havde set og oplevet, eller fortalte Historie og Geografi eller andet for os.

Bibelhistorien havde Mor altid. Vi læste Stykker af Tangs mellemstore Bibelhistorie, som vi derefter skulde genfortælle for Mor. Saa snakkede vi derom, og Mor fortalte. Hun var selv meget optaget af Bibelhistorien, mest af Lignelserne. Og saa sang hun for os, især af Grundtvigs bibelhistoriske Sange som »Kain pløjed rask i Vaar«, »Abraham sad i Mamrelund«, »Kong Farao var en ugudelig Krop«. Grundtvigs bibelhistoriske Sange var Grundlaget for meget af hendes Fortælling. Det var gode Timer.

Den bedste Time hos Mor var dog Mørkningstimen hver Dag Vinteren igennem. Naar det begyndte at mørknes, lod hun Arbejdet hvile, og saa fornyede hun sig ved at være til for os. Det var lidt forskelligt, som den Time formede sig hver Dag Vinteren igennem. Somme Tider legede hun med os. Men snart blev hun for træt til det, saa satte hun sig paa en Stol, og vi samledes i Klynge om hende, og saa sang hun og fortalte til, medens Klyneilden fra Kakkelovnen kastede et lunt Lysskær gennem Spjældet ud i Stuen. Mor gav sit bedste gennem Sang. En utrolig Mængde Sange kunde hun udenad. Det kunde være Sange som »I Skoven skulde være Gilde«, »I en Kælder sort som Kul«, »Der er ikke paa hele den vide Jord«, «Naar kommer Vaaren vel«. Pludselig kunde hun slaa om, blive vemodig og længselsfuld, og da sang hun: »Sig nærmer Tiden, da jeg maa væk«, »Det er hvidt derude«, »Ind under Jul«, »Betragt mit svage Spind«, »Her vil ties, her vil bies« og lignende. I saadanne Sange fik hun Luft for meget, hun ellers ikke kunde faa frem, og som vi Børn ikke rigtig forstod; men mærkede hun, at hun ligesom var ved at synge sig bort fra os, vendte hun munter tilbage. Saa fik vi lystige eller fortællende Sange. Hun havde mange Sange fra Hostrups Komedier og kunde genfortælle os meget af disse. Det kunde ogsaa være historiske Sange som »I gamle Dage det var engang«, »Om Danemarks Kvide der lød en Sang«, »Paa Tave Bondes Ager«

og lignende. Bjørnsons Sange holdt hun meget af. Og i den Tid, der her er Tale om, begyndte Aakjærs Hedesange og Skjoldborgs Husmandssange at blive kendt. De gav Udtryk for meget af det, Far og Mor levede med til daglig, og kom snart til at høre til de Sange, der sattes højest i Fejsøhus.

Naar Mørkningstimen var ovre, fik Mor travlt med Aftensmaden. Da kom Far ind. De mindre Børn fik da nogle fantasifulde Historier, som han selv digtede, om Dværge, Dyr eller Jagter, og blev saa puttet i Seng. Naar Mor var kommet i Gang med den evindelige Stoppen Strømper og Bøden Tøj, tog Far fat paa Undervisningen i Historie og Geografi for de større Børn — hvis han da ikke var forhindret af et eller andet. Det var festlige Timer. Det begyndte gerne med, at vi Børn skulde fortælle lidt om, hvad vi havde læst af Historie eller Geografi, og det endte med, at Far fortalte, saa vi alle lyttede i aandeløs Spænding. Ofte var det maaske mere Fantasi og Billeder end egentlig Historie, men desmere fængslende. Far sad inde med en omfattende Viden om Oldtiden og den ældre Middelalder i Danmark samt om Historien fra Slutningen af 1700-Aarene til vor Tid. Han var overordentligt stærkt historisk interesseret. En af de Bøger, han havde staaende paa sin Hylde, og som han havde hentet Kundskab af, var Sophus Müllers »Vor Oldtid«. Selv havde Far gjort adskillige Fund af Redskaber fra Oldtiden og var optaget af alle Spor i Egnen af Forfædrenes Liv og Arbejde. Han var fra første Færd Medlem af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt, og Samfundets Aarbøger hørte til hans bedste Læsning. Da han i 1942 som 79-aarig afstod Fejsøhus og fik mere Tid til Læsning, var Professor Brøndsteds Værk om Danmarks Oldtid det første, han tog fat paa, derefter Danmarks Riges Breve vedrørende Ringkøbing og Ribe Amter.

Det var god Historieundervisning. Og den gjordes bedre ved, at han, efter som Børnene blev større, nu og da tog dem med, naar han skulde køre Klyne til Ulfborg eller af en eller anden Grund skulde køre til Holstebro eller Ringkøbing. Det var Ture, der varede adskillige Timer eller en hel Dag, og da var der god Tid til fra Vognen at se paa Egnen. For hvert gammelt Hjulspor i Heden, hver

Bakke, hvert Vandløb og hvert Hus vi passerede, var der nyt Stof til Historie og Geografi. Det var store Oplevelser.

Naar det gjaldt om at fortælle Geografi, havde Far sine Iagttagelser og Oplevelser fra andre Egne af vort eget Land og i særlig Grad fra Amerika at øse af. Far fortalte om, hvordan han maatte stille Klokken 6 Timer tilbage, da han kom til New York, og forklarede os hvorfor. Han kendte Havet, Prærien og Bjergene, han kendte det brogede Liv derude, Vagabondens Rejser som blind Passager hængende under en Jernbanevogn, Kineseren, der spiste sin Ris og møjsommeligt gik og vaskede Guld, Negrene og Indianerne, Nordmænd og Svenskere, Engelskmænd og andre Nationaliteter, som han havde haft med at gøre der ovre. Selv fandt han intet Guld i Amerika, men tjente Penge til at rejse for at se sig grundigt om. Han havde med hjem fra Amerika en vældig blikbeslaaet Kiste fuld af mærkelige Ting, som kunde sætte Fantasien i Bevægelse. Bjergarter fra Rocky Mountains med Indhold af Guld, Sølv eller Kobber, Haler af Klapperslanger, Skildpaddeskjolde, Majskolber, mærkelige Mønter fra Alverdens Lande osv. Det var et glimrende Materiale, ved Siden af hvad Egnen og Fejsøhus' Jorder kunde byde. I disse Aftentimer foretog vi vældige Rejser Jorden rundt og blev dus med den store Verden ogsaa. Ved den Tid udkæmpedes Boerkrigen og den russisk-japanske Krig, som vi var meget optaget af, og som var godt Stof til Geografi og Historie. Fars Sympati var ensidigt for de smaa, for Boerne og Japanerne.

Ud i Rummet gik Rejserne ogsaa, til Stjernerne og Planeterne. Ved Hjælp af Lampen, Garnnøgler eller hvad der var ved Haanden forklaredes Jordens og Planeternes Gang omkring Solen og Maanens Gang omkring Jorden. Af og til gik vi ud under Stjernehimlen for at se Systemet i Praksis. Det var vidunderlige Oplevelser. Ogsaa Vejrets Fænomener forklarede Far os paa en ganske enkel Maade. Ved Hjælp af Tændstikker ellre andet Lys med levende Flamme viste han os, hvordan Luftstrømmene gik inde i et Rum, opad og tørrende ved den varme Kakkelovn, nedad og fugtgivende ved den kolde Væg, hvilke Forstyrrelser i Atmosfæren der fulgte af, at en Dør blev aabnet ind til et iskoldt Naborum. Ved Hjælp af smaa

Tobaksskyer illustrerede han, hvorledes Luftstrømmene faar Skyer i forskellig Højde til at drive i forskellige Retninger, noget vi kunde iagttage ude under Himlen i større Maalestok.

Ved Arbejdet med at grave Klyne op var der rig Anledning til at forklare en hel Del om Jordens Historie. Botanik var en af Fars store Interesser. Han kendte Navnene paa de fleste vestjyske Planter, og han købte Rostrups Flora til os Børn og lærte os, hvordan vi kunde bestemme Plantefamilierne.

Far søgte altid at lære os et eller andet, som var grundlæggende for vor Forstaaelse af Tingene. Havde man blot faaet noget grundlæggende, kunde man selv arbejde videre, mente han.

Far holdt Tidsskriftet »Frem« foruden et Dagblad, et Par Fagblade og »Højskolebladet«. »Frem« med sine forskellige »Tillæg« var af høj Kvalitet og var af stor Betydning netop for Undervisningen i Hjemmet. Det gav meget Stof, som Far gjorde frugtbart i Undervisningen. Ligeledes skaffede Far, vistnok mest for Børnenes og Undervisningens Skyld, Allers Illustrerede Konversationsleksikon. Til mine to ældste Søstre kom han engang hjem med en Violin af knap normal Størrelse, et fortrinligt Instrument, og med en Nodeskole og en Melodibog med 710 Viser og Sange. Søstrene gik til en Lærer ved en Skole paa Egnen og fik nogen Undervisning i Begyndelsesgrundene. Det betød nyt Liv i Sang og Musik, til stor Glæde for Mor.

Alt saadant laa i Virkeligheden langt over Hjemmets økonomiske Bæreevne. Men her havde Far og Mor den Indstilling, at naar det gjaldt det aandelige Liv, maatte man godt leve over Evne. Til Gengæld maatte Margarinen skrabes haardere paa Brødet, og vi maatte være fattigere i Tøjet. Ingen fik Læderfodtøj, før de skulde konfirmeres, og da saa stort, at det vilde tage adskillige Aar at vokse fra det. Det blev betragtet som utilladelig Luksus at bruge Læderfodtøj ved andet end særligt festlige Lejligheder.

Søndag Formiddag var noget for sig i Fejsøhus. Søndag skulde være en Festdag; den skulde adskille sig klart fra de andre Dage. Det holdt Mor strengt paa. Søndag kunde der maaske soves længere end sædvanligt. Husdyrenes Pasning og andet Arbejde skulde gøres,

men Arbejde derudover skulde være af en anden Art end Hverdagens. Ofte ventedes Besøg Søndag Eftermiddag, eller nogle skulde bort i Besøg.

Søndag Formiddag blev gjort til en Højtid. For det første dækkede Mor til et festligt Morgenmaaltid. Dug paa Bordet, Blomster, Kaffe, Hvedebrød og lidt ekstra Bagværk. Naar Kaffen var drukket, kom Sangbøgerne frem. Der fandtes en Bunke forskellige Sangbøger og Salmebøger, mellem hvilke dog Folkehøjskolens Sangbog var Grundstammen. Og saa var der Fællessang. Den Skik holdt Mor fast ved, saa længe hun levede. Ogsaa som voksne glædede vi os altid til denne Søndag Formiddag, naar vi kom hjem paa Besøg. Det var meget forskelligt, hvad der blev sunget. Grundtvigs og Hostrups Sange var nok dem, der blev sunget hyppigst. Men Far og Mor var helt fri for enhver sekterisk Indstilling. Syntes de om en Sangs Indhold eller Melodi, blev den sunget, uden Hensyn til hvor den stammede fra. Sangene vekslede fra aandelige Sange til Folkeviser, historiske Sange, lette og muntre Sange, alt efter som Lysten var.

Denne Fællessang Søndag Formiddag hører til de Minder, der ligger og varmer i Sindet gennem Aartier.

Mor vilde gerne i Kirke om Søndagen. Der var dog saa lang Vej, at det ikke blev saa ofte, som hun gerne havde villet. For hende var Kirken det rette Sted at komme om Søndagen. De fleste af os Børn syntes, at Kirken var et fattigt Sted at komme til i Sammenligning med en Sangstund hjemme Søndag Formiddag. Mor var oprigtig kristen, hendes Tro var enkel og stærk. Naar Dagenes og Aarenes Slid og Trængsler var ved at overvælde hende, fandt hun ny Styrke i sin Tro og i Evangelierne. Hendes Tro hjalp hende til at bevare sit lyse Syn paa Livet. Hun var taknemmelig for at vaagne udhvilet hver Morgen, taknemmelig for hver Dag, der gik godt, for Sol og Regn og alt, der gav Grøde og Liv, og især taknemmelig for Blomsternes Farver og Fuglenes Sang.

Af og til læste Far eller Mor højt for os. Det var mest af Blicher og H. C. Andersen samt Hostrups Komedier.

Drengebøger, Ungpigebøger og deslige fik vi ingen af. Mor og

Far har sikkert ikke betragtet saadan Litteratur som værende værd at ofre Penge paa. Vi blev straks vænnet til »voksen« Litteratur. Jeg husker dog, at vi læste »Børnene i Nyskoven«, »Jorden rundt i 80 Dage«, »Robinson Crusoe«, »Onkel Toms Hytte« og »Oliver Twist«. To Bøger husker jeg særlig godt fra den Gang, fordi jeg havde dem med den første Sommer, jeg var Tjenestedreng. Det var »Egils Saga« og S. Petersen »Vore Sangfugle«, begge udgivet af Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. For en Hyrdedreng, der det meste af Tiden var overladt til Ensomheden i en stor Natur, var det ypperligt Selskab. Efter Egils Saga havde jeg ingen Smag for Litteratur som Ingemanns Romaner eller »Gøngehøvdingen«, som jeg senere traf paa.

I visse Henseender kunde Hjemmeundervisningen indebære en Fare for Isolering, ud over hvad Livet i de spredt bebyggede afsides Egne altid vil betyde af Isolering. Dette søgte Far og Mor dog at modvirke. De stod i venskabelig Forbindelse med mange forskellige Mennesker, de sørgede for, at vi jævnligt fik Lejlighed til at komme sammen med andre Børn, og tidligt maatte vi alle ud at tjene for Brødet.

Selv var Far og Mor meget virksomme i Sognets og Egnens Liv, mere end deres Tid og Økonomi strengt taget kunde tillade. Var der Møde i Ringkøbing, Ulfborg eller Holstebro med kyndige Folk til at tale om vigtige Spørgsmaal, vilde de gerne afsted. Det hændte, at et Par af de største Børn fik Lov at komme med. Tit kom der Besøg i Fejsøhus. Flere af Lærerne i Egnens Skoler vilde gerne besøge os, og dem vilde Far og Mor ogsaa gerne snakke med. Og jeg husker Besøg af den noget sære Mand J. A. Trøstrup, der i sin Tid havde været Fars Lærer og i 1892 havde grundlagt Herning Museum.

Fars Deltagelse i det kommunale Arbejde havde til Følge, at han senere blev Skatteraadsmedlem gennem mange Aar. Hans Hovedinteresse var dog Husmandsbevægelsen. Den har han ofret megen Tid og mange Kræfter paa. Han var en af dens Pionerer i Amtet. Husmændene og andre Smaakaarsfolk skulde selv, ved Samarbejde og Dygtiggørelse, forbedre deres Kaar og gøre sig gældende i Samfundet, det var Fars Opfattelse. Politisk stemte han paa Venstre (J. C.

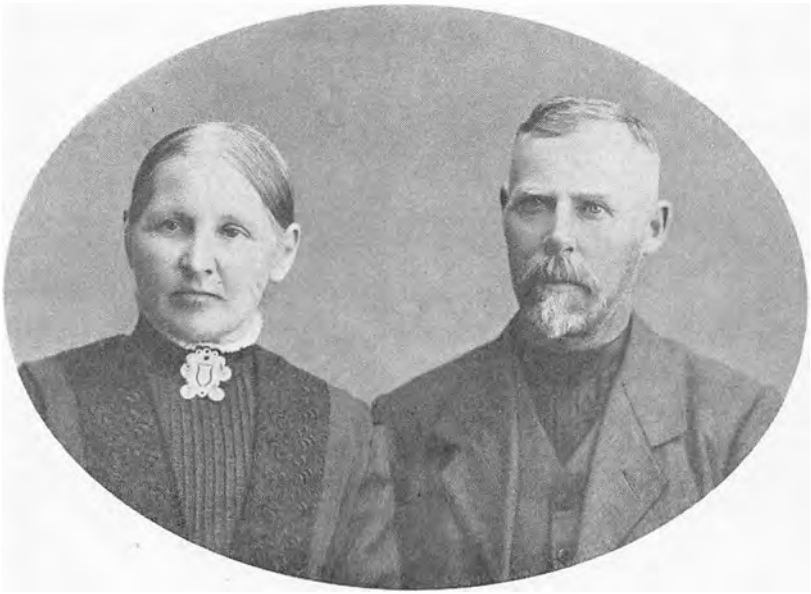

Susanne og Hans Kr. Kristensen (nogle Aar efter den her skildrede Tid).

Christensen), indtil Partiets Sprængning 1905. Da fulgte han de Radikale. Særlig skarpe Partimodsætninger var der ikke ude paa Landet. Man var nødt til at samarbejde om de praktiske Opgaver i Kommunen. I en Aarrække var det alligevel alt andet end behageligt at være Radikal dèr paa Egnen. Det fremkaldte i Fars Sind en Bitterhed, som først senere Aars Overblik og Lune fik Bugt med.

Far og Mor havde Venner i alle Kredse paa tværs af politiske Skillelinjer. Personlig havde Far Forbindelse med Lederne af den fremvoksende socialdemokratiske Bevægelse i Ulfborg, og dette har muligvis været Grunden til, at han, da jeg var ca. 12 Aar, anbefalede mig at søge at faa fri en Aften fra min Plads og løbe til Ulfborg til et Møde, som Socialdemokraterne dèr lod afholde med Peter Sabroe som Taler. Sabroe var fornylig blevet Genstand for hadske Angreb paa Grund af hans stærke Paatale af den daarlige Behandling, Børn og Tyende ofte var udsat for. Jeg fik fri og løb de halvanden Mil til Sabroes Møde.

Offentlig social Hjælp eksisterede praktisk talt ikke dengang.

Hvor Hjælp var paakrævet, maatte den ydes privat. Flere Steder trængtes der haardt til Hjælp. Hvis Sygdom eller Uheld ramte et Sted, kom der altid Bud efter Mor. Hun lod da alt være i Hjemmet og gik for at hjælpe, gjorde rent, lavede Mad, ordnede den syge osv., og hun tog med hjemmefra det bedste hun formaaede til Opmuntring for den syge.

Skulde der være Bryllup eller lignende et Sted, og det skulde være pænt, sendte man gerne Bud til Mor og bad hende komme og hjælpe til med Madlavning og ordne Borddækning, Opvartning m. m. Som en Slags Godtgørelse fik Mor undertiden nogle af de gode Madvarer med hjem. Var der Dødsfald et Sted, sendtes der Bud efter Mor. Folk vilde gerne snakke med hende, og saa skulde hun hjælpe at lægge den Døde i Kiste og klæde Liget. I saadanne Tilfælde tog Mor altid Blomster og Grønt med fra Haven til at pynte med. Den Slags havde Folk der paa Egnen i Almindelighed ikke. —

En af de Ting, Far og Mor lagde allerstørst Vægt paa i deres Opdragelse af Børnene, var Lydighed, Pligt- og Ansvarsfølelse. Deres Krav var her strengere end almindeligt dengang, og meget strengere end almindeligt nu. Maaske var de strengere end godt var. Klø fik vi vist aldrig. Far havde den Teori, at de Klø, et Barn skulde have — nogle Klø var nok nødvendige — skulde det have før det var fyldt to Aar, eller i hvert Fald før det blev saa gammelt, at det rigtigt kunde huske. Allerede før den Tid skulde det have erfaret, at der var bestemte Grænser for dets Vilje og Magtlyst.

Da jeg var ni Aar, truede Far mig dog engang alvorligt med Klø. Det var sent Efteraar. Jeg skulde passe en fire-fem løsgaaende Kreaturer. Ved Markskellet traf jeg Naboens Tjenestedreng, der var fire-fem Aar ældre. Han fortalte om en Bakke et godt Stykke Vej derfra med Masser af Krøsbær (Tyttebær). Det gik saadan, at vi Drenge gik til Krøsbærrene og glemte Kreaturerne, der anrettede Skade i nogle Roeagre.

Da jeg kom hjem, var Kreaturerne ordnet. Men det var klart, at jeg havde svigtet alvorligt. Far var vred og dyster. Det var i Mørkningen; jeg hjalp ham med at kule nogle Kartofler. Da hørte vi lange Skrig fra Naboens en Kilometer borte. Det var Tjenestedren-

gen, der fik Klø med et Lænketøjr. Det oprørte Far forfærdeligt, at nogen kunde have Ret til at slaa andres Børn. Her mente han, at jeg var medskyldig, fordi jeg havde svigtet min Pligt. Og han hentede et Rebtøjr for at slaa mig. Man havde Ansvar ikke blot for sig selv, men ogsaa for sin Broder. Far lod dog være at slaa.

En af mine Søstre fortæller, at hun og en anden Søster havde været i Besøg hos en tredie Søster, der var konfirmeret og tjente paa en Gaard 5 km borte. Der var de blevet overtalt til at blive om Aftenen og spille »Sorteper« og overnatte hos Søsteren, skønt de havde Paabud hjemmefra om at komme hjem inden en bestemt Tid. Næste Morgen kom de tidligt op og skyndte sig hjem. Hele Vejen gik over en ubevokset Hedestrækning. Da de var kommet et Stykke frem, saa de Far komme dem imøde. Han satte sig paa en Brink ved Vejen, til de naaede ham, rejste sig saa og gik rask hjemad uden at sige et Ord og mørk i Sind. De to Søstre travede efter som et Par smaa Hunde. Da de naaede hjem, vendte Far sig om, saa strengt paa dem og sagde: »Hvis I een Gang til er ulydige, bliver I jaget hjemmefra«. Det skærer i Hjertet endnu, naar jeg tænker derpaa, siger min Søster. Far og Mor stillede strenge Krav til sig selv, saa deres Krav til Børnene følte ikke ubillige.

De Metoder, Far og Mor brugte, var dog i det store og hele de samme som Solens i Fablen om Vinden og Solen, der vædder om, hvem der først kan faa Frakken af Manden. Vinden river og rusker i Manden med det Resultat, at han knapper Frakken tættere om sig. Solen varmer ham med sine Straaler, snart knapper Manden Frakken op og kaster den. Omstændighederne satte snævre Grænser for, hvad Far og Mor kunde naa. Men hos dem selv var der ingen Grænser, de gjorde alt de formaaede for at hjælpe deres Børn paa bedste Maade. Derfor holdt vi af dem og vilde nødigt gøre dem imod, og derfor kunde de med Mildhed øve stor Magt over os.

De ønskede, at Børnene hver for sig skulde forme deres Tilværelse frit, som den kunde blive efter deres egen Trang og Omstændighederne. Mor, som var saa stor i sin Opofrelse og Kærlighed, havde i Praksis svært ved at slippe sit Tag i Børnene og lade dem blive helt frie. Endnu naar de som voksne skulde ud i Verden, gav hun

gode Formaninger med. Det laa ikke for Far. Han var forstaaende at komme til, hvis man havde fejlet. Han vilde aldrig fordømme. Han gav gerne Raad, om vi ønskede det, men vi skulde selv gøre vore Erfaringer, have Lov at brænde Fingrene. Far og Mor rejste aldrig Forbud for os af nogen Art. Intet var kun godt eller ondt. Og det gode kunde kun kendes ved Hjælp af det onde. Men man skulde beherske sig selv og bruge sin sunde Fornuft.

ET PRÆSTEHJEM

Af Dr. med. Ib Ostenfeld

For nylig gensaa jeg, efter mange Aars Forløb, den gamle Spjellerup Præstegaard*), min Onkel, Pastor *Hans Peter Pontoppidans* smukke, af gammel Kultur gennemsyrede Præstehjem, til hvilket nogle af mine lykkeligste og fornøjeligste Ungdomsminder er knyttet. Jeg vilde prøve, ved en »sentimental Rejse« til Stedet, om de gamle Luftninger endnu strøg henover Gaard og Have, Kirkegaarden og de flade Enge, der frodige og grønne breder deres Tæppe nedenfor Kirkebakken. Det var ikke med vemodige endsige bitre Følelser lurende i Bevidstheden, jeg begav mig paa Vej, jeg var ikke i Blichers af ubønhørlige Erfaringer farvede Ak-hvor-forandret-Stemning. Jeg var ikke ude for at undersøge Skæbneforløb, men simpelthen for at forny gamle Bekendtskaber med Træer, Havegange, Loftværelser og bjælkebaarne Stuer og smaasnakke lidt med dem igen i Mindets tyste Sprog, og — hvem ved? — maaske ogsaa opnaa at se Skikkelserne fra Fortiden svæve gennem Stuerne endnu en Gang. Vilde Aanderne mon lade sig fremmane?

Jeg lagde Vejen om ad Vemmetofte idylliske Klosterby, der nu som dengang sætter sit kulturelle Præg paa den hele Egn, og som Livet i Spjellerup Præstegaard var uløseligt knyttet til i de 25 Aar, Onkel sad der som Sognepræst**). Her gensaa jeg Klosteret med dets fornemme, rene Facade, hvis klare røde Murstensflade hist og her, med stor malerisk Virkning, spættes af enkelte sorte Sten. Drømmende og indadvendt staar den smukke Bygning hinsides Voldgraven, i hvis skræppeomkransede Vand den afmaler sit Spejlbillede og

*) Faxe Herred, paa Grænsen til Stevns.

**) Fra 1905 til sin Død 19. Maj 1930.

Spjellerup Præstegaard set fra Gaardspladsen (1946).

derved end mere forøger det uvirkelige, eventyrlige ved Sceneriet. Rundt omkring, omgivet af vældige Haveanlæg, ligger de rummelige Embedsboliger, med fem eller seks Stuer en suite, beregnet for Klosterforvalter, Godsforpagter, Klosterpræst, nu alle beboet af nye Folk, uden Tilknytning til den gamle Tid, jeg var paa Sporet efter. — Jeg fortsatte nu ad den smukke Kørevej mod Spjellerup, flankeret af Skoven paa den ene Side og af Bebyggelse paa den anden: forbi Posthuset (hvor der var kommet Opslagstavle for Rutebilen), Apotekets Haandkøbsudsalg, Skolen, Godsfuldmægtigens Bolig, Bageriet og den maleriske Række af straatækte Hytter af forskellig Størrelse og Højde, der beboedes og vel stadig beboes af Godsets Arbejdsmænd og Smaahaandværkere, og straks derefter stod jeg ved »Verdens Ende«, — et brat Sving i Vejen, hvor Vemmetofte Skov ophører og Spjellerup Sogn begynder. Nogle Skridt videre, og Kirketaarnet dukkede gammelkendt op over den lave Bakkekam, der endnu skilte mig fra Landsbyen. Dér laa den store Løvmasse, der betegnede Præstegaardshaven, foran denne det anselige Spjellerup Hospital for Enker efter Funktionærer paa Vemmetofte og Højstrup Godser, og Øst herfor igen Kirkegaard og Kirke, lavere beliggende end Præstegaarden og derfor med en egen diskret Placering i

Landskabet. Endelig længere østpaa den lille Landsbys Smaahuse nede i Engdragene op mod Annexkirken Smerup. Bag Præstegaardshaven hævede sig den aabenbart nu ubrugte Vejrmølle, berøvet sit ene Vingepar, i gamle Dage under Navnet Store Mølle Landsbyens anselige, viden om synlige Vartegn.

Idet jeg traadte ind paa Gaardspladsen, faldt Kirkeuret med den blaa Skive i Slag, og straks dukkede ved denne Lyd visse uklare Fornemmelser fra Fortiden op. Endnu stærkere trængte de sig paa, da jeg passerede de kæmpestore Kuber af Bøgebrænde, der som forhen havde deres Plads for Enden af den mod Kirken vendende Sidefløj af Præstegaarden. Duften fra dem — denne tørre, let krydrede, af Sol paa tørt, opstakket Træ fremkaldte Duft — slog mig hjemligt imøde, og jeg fornam, at jeg paa en Maade stadig havde Hjemstedsret her. Disse pragtfulde Stabler var — og er — Sognepræstens aarlige Honorar for at betjene gejstligt de 14—15 Indvaanere af Hospitalet paa Nabogrunden, et Arbejde, der næppe kunde siges at staa i rimeligt Forhold til Indtægten: 30 Rummeter gedigent Bøgebrænde fra Vemmetofte Skovdistrikt. Det var en af min Onkels aarlige Foraarsfornøjelser at stable disse Kuber efter de for denne Kunst gældende Regler. Der laa en Tilfredsstillelse i at vide, at nu var Brændselsspørgsmaalet løst for den kommende Vinter, og det hvad enten den blev mild eller streng. Krigsvintrene indskrænkede ikke den paa gamle Fundatser hvilende Tildeling, — det var Sorgløshed fra Ende til anden i saa Henseende. Og saa den vidunderlige Varme, disse tunge Bøgeklodser gav! Uden megen Betænkning fyredes der op i den ene Ovn (eller Porcelænskamin) efter den anden, og naar Varmen var passende, lukkedes der til, hvorefter man om Aftenen eller maaske først næste Morgen atter aabnede, skrabede den hvide Aske til Side for at faa Gløderne frem og lagde et Par nye Klodser forsigtigt ovenpaa; et Øjeblik efter buldrede det livligt i Kaminen igen, og man gik hyggeligt op og ned ad de grønne Præstegaardsløbere i Stuen og gned sig i Hænderne, nydende den nye Varmestrøm, der hurtigt bredte sig i Stuerne.

Da jeg skulde se mig nærmere om paa Gaardspladsen, næsten chokeredes jeg ved at se en stor grøn Privatbil fylde op i Hjørnet

henne ved Køkkenfløjen. Der var noget uforligeligt mellem dette Kilometerslugerapparat og min Erindring om den stille, afsides beliggende Idyl, der havde dannet sin egen Verden, som kun stod i sjælden og besværlig Forbindelse med det rastløse Liv med de mange rullende Hjul. Det slog mig, at Spjellerup, som saa mange andre Kultur-Enklaver, hvis Livsbetingelse det var, at de ikke hvirvledes ind i den mekaniske Udvikling, der udgik fra Hovedstaden, nu, i Modsætning til *dengang*, laa ganske nær København, ja næsten i dens Udkant, kun en Times Bilkørsel fra Asfalten, og at en væsentlig Betingelse for dens Charme hermed i Grunden var tabt for stedse. Det var i dobbelt Forstand blevet gamle Steder, jeg besøgte.

Men jeg satte mig dog, halvt drømmende, paa en af de smaa, faste Bænke ved Siden af Indgangsdøren for at genopleve gamle Situationer. Her var vi altsaa blevet modtaget, naar vi om Sommeren eller ved Juletid kom kørende fra Karise Station. Det var festligt at ankomme til Spjellerup. Ved Stationen holdt Præstegaardens Ponyvogn, forspændt den gamle Nordbagge, hvis Smaaluner overfor visse Bakker og Vejsving var velkendte, og som man glædede sig til at forny Bekendtskabet med. Ved Vintertid iførtes man kæmpetykke Pelse, forede med Lammeskind, og efter at man under Munterhed var blevet begravet paa et Sæde i et Utal af Tæpper, satte Vognen sig i Bevægelse. Det var en vidunderlig Fornemmelse, da man efter en god Times Kørsel drejede af fra Vemmetoftevejen op ad Indkørslen langs Præstegaardshaven: derinde laa de hjemlige, dejlige Stuer, hvor i de kommende Dage det friskeste og muntreste Liv skulde udfolde sig. Nu lød Gaardspladsens Brosten under Hjulene, og der stod, i den aabne Dør, Onkel og Tante og smilte hjerteligt til de Ankommende.

Onkel var i Besiddelse af den samme upointerede Elegance i Optræden, som ogsaa kendetegnede Broderen Knud*). Han var en middelhøj, harmonisk bygget Mand med en rank Holdning og en smuk, elegant Gang. Blikket var elskværdigt og hjerteligt, men det var

*) Sindssygelægen *Knud Pontoppidan*, der ofte var - en meget kærkommen - Gæst, og som forstod at nyde Præstegaardsmilieuet.

samtidig et pontoppidansk Blik, der, uden paa generende Maade at virke forskende, *saa* paa det, det faldt paa. De uindrammede Lorgnetter understregede dette Indtryk. Væremaaden var altid livlig og frisk, velvillig og med et Præg af Lethed, en egen Livskunst kendetegnede denne Form, som jeg ikke har mødt før eller siden i andre Familier. Onkel var en meget selskabeligt anlagt Mand, og han førte sig naturligvis aldeles ubesværet og med fuldkommen Beherskelse og Perfektibilitet i et Selskab. Men Selskabsmand i dette Ords mere vulgære Mening var han dermed ikke. Det var et Talent, der kom til Udfoldelse under selskabelige Omgivelser, ikke en mere eller mindre ukontrolleret Trang til at hengive sig i selskabelige Nydelser. En Art Fornemhed, der meldte sig af sig selv, og aldrig var bevidst tilsigtet, men tværtimod, som allerede nævnt, parret med frisk Munterhed og virkelig følt Elskværdighed. Kultur indoptaget i de daglige Sædvaner som en selvfølgelig Bestanddel.

Tante Louise, f. *Schmidt*, Datter af Justitiarius i Viborg, var en lille, meget trivelig Person med rundt, rødmosset Ansigt. Hun gik som Regel i mørke, sorte eller mørk-violette, højhalsede Hverdagskjoler, og i det tynde Haar var anbragt en stor Fløjlssløjfe, der understregede det buttede Præstekoneudseende. Uden selv at være vittig var hun i Besiddelse af stor Sans for Komik, og hendes Forraad af morsomme Historier, hun enten havde oplevet selv, hørt omtale eller læst, var fuldstændig uudtømmeligt, og det var ubegribeligt, med hvilken Huskeevne hun holdt dette Forraad vedlige. Hun foredrog gerne, hvad der faldt hende ind, eller hvad der passede til Lejligheden, paa en pudsig tør Maade med sin knækkende, alt andet end melodiøse Stemme og ledsagede Gengivelsen af Pointen med en tørt klukkende Latter, der kunde naa det konvulsiviske og være særdeles vedholdende — og smittende, og saa rendte Taarerne ud af de lidt fremstaaende Øjne, mens det svære Korpus rystede af Morskab. Det forlød, at hun havde arvet sine humoristiske Tilbøjeligheder fra sin Moder, om hvem det blev sagt, at hun bogstavelig ikke kunde aabne Munden uden at sige en Vittighed, en Egenskab, hun selv stundom skal have været temmelig ulykkelig over. — Tante Louise var iøvrigt et musikalsk Menneske, hun spillede

med ret stor Færdighed paa Dagligstuens Piano og gav Undervisning for Egnens mere fremmelige Børn, og hun var om Søndagen Kirkens Organist, for hvilket hun modtog en lille Løn, som hun strengt haandhævede som sin personlige Ejendom. Det siger sig selv, at Tante med de Egenskaber, hun havde, var den ideale Ferietante. Køkkenet behøvede hun ikke at tage sig meget af, naar der var Gæster, der regerede *Anna* enevældigt paa 10de (eller jeg ved ikke hvor mange) Aar og taalte daarligt, at andre satte deres Ben derude. (Køkkenet var ellers stort nok til, at flere uden at genere hinanden havde kunnet være der: et kæmpemæssigt Vinkelrum i Hjørnet mellem Hoved- og Sidefløj, i det hele omtrent af Størrelse som en moderne 2 Værelsers Lejlighed!). Tantes faste Plads var i Dagligstuen, hvor hun havde sit Stade ved Sybordspladsen ved Vinduet ud til Haven. Her tilbragte hun en stor Del af sin Tid, hemmet af et noget svageligt Helbred i at tage Del i større kropslige Sysler. Her sad hun og dyrkede en af sine mest fremtrædende Interesser, — Slægts- og Personalhistorie, stimuleret af sin egen og Onkels grundfæstede Slægtstradition og af sit gennem Livet erhvervede omfattende Personalkendskab, hvor hun fik Nytte af sin usædvanlige Hukommelse for Data, Fødselsdage og Slægtskabsforhold. I disse Henseender var hun som et Leksikon at slaa op i.

Alt dette dukkede frem af Erindringen, mens jeg sad paa den lille Bænk og saa ud over Gaardspladsen. Jeg nikkede til den vældige Gravenstener med de frønnede, krogede Grene, nu noget forpjusket af Alderen og af haarde Vintre. Og paa Gaardens modsatte Side genkendte jeg Pladsen, hvor Krocketspillet blev drevet med en Besættelsens Lidenskab saa stor, at Deltagerne *løb* tilbage til Banen til det ufuldførte Spil, naar Aftensmaden var fortæret. Onkel gik med ungdommelig Spændstighed op i Spillet, der krydredes med Morsomheder og Finter i det uendelige, og den fingerede Alvor, der af Spillerne lagdes for Dagen, kunde være højst komisk. Mange Situationer fra denne Plads randt mig i Hu. En Flyver passerede hen over Stedet, dengang en sjælden og sensationel Foreteelse; jeg ser Onkel spejde hovedrystende efter dette nymodens Paafund paa Samfærdselens Omraade og bagefter med fingeret Jamren beklage

sig over, at man nu altsaa skal risikere, at disse overflødige nye Maskiner dratter ned i Hovedet paa os andre ordentlige Mennesker. Mere Forstaaelse var der dengang ikke for Luftpionererne. — Jeg erindrede ogsaa den Iver, hvormed Generalstrejken i 1920 og de hastigt skiftende Ministerier blev drøftet, alt imens Køllerne blev svunget og Maal taget af Buerne. Pontoppidan'erne havde alle politisk Interesse, navnlig Morten, Henrik og Hans Peter. De var jo alle realitetsbestemte Mennesker, med et vaagent Øje for, hvad der rørte sig i Tiden, og særlig havde de politiske Bevægelser deres Interesse. Saa vidt jeg husker, var Onkels Optagethed af, hvad der foregik i 1920, behersket af en i ublide Vendinger fremført Aversion imod ethvert alvorligt Tegn paa Samfundsrevolte. Det var paa en Maade det samme som overfor Flyveren: Tilsynekomsten af primitivere Foreteelser vakte Afsmag som lumske Tegn paa Kræfter, der truede med at sprænge vedtagne Samfundsformer. Var Onkel da stokkonservativ af Meninger? Ingenlunde. Hans politiske Nyfigenhed var netop Vidnesbyrd om det modsatte. Men han var af hele sit Væsen konservativ, samfundsbevarende, — hvadenten han stemte paa det ene eller det andet moderate Parti — og afskyede al Planløshed og Grovhed i det offentlige Liv. Som Sognepræst hørte han just ikke til dem, der sad paa Flæsket, men som Type paa den kultiverede Sognepræste*stand* i Tiden før første Verdenskrig var han i Besiddelse af en stærk og urokkelig Standsbevidsthed, hvori der laa en Forvisning om, at Samfundet nu engang maatte bestaa af forskellige Stænder, som ikke skulde blande sig for meget med hinanden. Den sociale Strømning, der siden da har, bogstavelig, undermineret den patriarkalske Samfundsbygning og er ved at skabe een Stand, een Fællesklasse, hvor alle er lige, ikke alene i politisk og økonomisk Henseende, men ogsaa i Sædvaner og samfundsmæssig Placering, og hvis selvfølgelige følelsesmæssige Forudsætning er »social Forstaaelse« paa alle Livets Omraader, vilde Onkel og hans jævnbyrdige Kaldsbrødre næppe have kunnet goutere. — Vemmetoftemilieuet (jeg tænker ikke særligt paa de gamle Frøkener) illustrerede ligesom upaakaldt denne Indstilling; alle Arter af Rang og Stand var repræsenteret i det lille afsondrede Samfund; men alle

stod sig vel derved og dannede tilsammen en ordnet, kulturpræget Stat.

Efter at have kastet et Blik længere ned i den vældige Køkkenhave, der sammen med »Mynsters Lund«, en lille, af høje Træer bevokset Plet for Enden af Præstegaardens Jord, dannede en Have lige saa stor som selve Præstegaardshaven paa den anden Side Huset, gik jeg omsider indenfor, og stod nu i den store, dejlige Havestue, der strækker sig paa tværs af hele Huset, med to Fag Vinduer mod Gaarden og Havedør ud til den egentlige Have. Fra Væg til Væg ligger hen under Loftet de svære, mørkebrune Bjælker, der sammen med Rummets enorme Størrelse bidrager til at give Stuen dens halvmørke, stemningsfyldte, højst maleriske Skær. Men hvad der virkede endnu mere end disse Synsindtryk, var den ganske specielle *Lugt*, der voldsomt slog mig i Møde ved min Indtræden og næsten bedøvede mig et Øjeblik. Thi denne Lugt, der var gammel uden at være sur og indelukket, tung uden at være kvalm, kølig uden at være muggen, let aromatisk som af gamle Essenser, hvis Rester endnu klæbede ved Træværk og Tapet, forbandt sig i et Nu med en Vision af hele den gamle Tid, og jeg var som ved Berøring med en Tryllestav flyttet 30 Aar tilbage i Tiden. Der stod jeg i Havestuen og saa mig omkring. Jeg var kun akkurat blevet Student. Jeg var lige kommet ud af »Bispeværelset«, det rummelige to Fags Værelse ved Siden af Havestuen, hvor Hans Højærværdighed havde til Huse, naar han kom paa Visitats, og lige som de andre Værelser forsynet med aaben Brændeovn, hvor Knuderne brasede, naar man efter Ankomsten fra Stationen for første Gang traadte derind. Onkel kom ud fra Studereværelset ved Siden af, *Mynsters* gamle Arbejdsværelse og Stedet for hans smukke, lidt spæde religiøse Vækkelse gennem Læsning af *Jacobis* nyudkomne Skrift om *Spinoza**). (Mon han ikke skulde være blevet dernede, ligesom *Engelbreth* i Nabosognet Lyderslev? Han var konservativ i Ordets uheldige Betydning — baade *Grundtvig* og Lægen *Howitz* fik det paa uhygge-

*) Stuen er foreviget af *Carl Thomsen* i Genrebilledet: Indkvartering i Spjellerup Præstegaard. Min Fætter, Dines P., har siddet Model til Officeren.

ligste Maade at føle, og Eftertiden synes ikke, Mynster har høstet Ære af sin Optræden). Nu stod den gamle Skrivepult fra Onkels Barndomshjem i Randers Præstegaard derinde (nu i min Besiddelse), under hvis høje Tag efterhaanden 16 Børn havde moret sig med at krybe i Skjul og lege »Hule«. — De stilfulde gamle Mahognimøbler i Havestuen stod der igen og smilede hyggeligt til mig, naar jeg vendte mig rundt: den mægtige tre-fløjede Sofa for Bredvæggen, den sjældne, ovalt formede Piedestal med Uret ovenpaa, Reolerne med Bøgerne, der blev slugt i Ferierne (bl. a. forslidte Kriminalromaner, der fortæredes i eet Slug) — hele Interiøret var genskabt som ved en magisk Akt. Onkel var veloplagt som sædvanlig, gottede sig over Lunheden, mens han spankulerede op og ned i Stuen, og nød at lægge Brændet bedre til Rette med Ildrageren. Det var netop i det festlige Øjeblik, da der ventedes stort Ryk-ind, — og nu myldrede Gæsterne ind ad Døren: Klosterforvalterens, med talrige Børn, Præsten i Lyderslev, ogsaa med en Skare Ungdom, Skovriderens, Lægens fra Karise. Bekendtes Bekendte fulgte med og modtoges gæstfrit. Liv og Lystighed over det hele, ingen overflødige Baslemaner med at komme i Kontakt. Nu ind til det veldækkede Aftensbord, bugnende af det bedste, et landligt Køkken kan præstere: Gaaseleverpostej, Sylte, Kyllinger, Kalvebryst og jeg ved ikke hvad. En Dram af den hvide Aqva vita savnedes ikke. I skæmtsom og oprømt Sindsstemning rejste man sig omsider fra Bordet, og mens Cigarer og lange Piber tændtes, gik Passiaren løs. I Havestuen diskuteres under Onkels Førerskab den seneste Aften i Foredragsforeningen, hvis Møder afholdtes i »Hospitalet«s Sal. For Præstegaardens Vedkommende indskrænkede disse tilbagevendende Fornøjelser sig dog ikke til selve Mødet. Onkel der som Formand havde til Opgave at skaffe Foredragsholdere eller Oplæsere, havde Evne til — og Held til — at skaffe fornøjelige og interessante Mænd til Veje, og de slog sig gerne ned i Præstegaarden en Dag eller to, lokket af de elskværdige og muntre Værtsfolks Gæstfrihed, og der knyttedes paa denne Maade mange varige Venskabsbaand. *Åge Meyer Benedictsen* kom saa ofte, hans Rejser tillod det, og *P. A. Rosenberg* var en saare velset Gæst, der paa sin Side nød det tvangfri og underholdende Samvær. Han og Tante kappedes

til ud paa de smaa Timer om at genfortælle de fleste Anekdoter og Situationer*). Ogsaa gamle Venner fra Onkels Præstetid i Ollerup paa Fyn blev taget i Brug, først og fremmest *Kristensen-Randers*, Ollerup Folkehøjskole. Iøvrigt var Onkel selv en kultiveret Oplæser, og han maatte i denne Egenskab holde for ved de aarlige Nytaarssammenkomster for Frøkenerne paa Vemmetofte, hvortil han en af de første Dage i Januar desaarsag stilede, iført Jaket og stribede Benklæder. — Imens disse Diskussioner foregaar i den store Stue, redegør Tante i Dagligstuen for Priorindens sidste Besøg i Præstegaarden, — den fornemste Begivenhed, der kunde finde Sted indenfor dens Mure. Besøget var højtideligt anmeldt, og punktligt paa det opgivne Tidspunkt rullede den skinnende Landauer, forspændt et Par pragtfulde sorte Dyr, op foran Indgangen. Besøget formede sig som en Visit i fyrstelig Stil. Den ledsagende Tjener sørgede for, at Nedstigningen af Vognen foregik uden Komplikationer, og den fornemme Gæst vistes indenfor. I Dagligstuen indtoges en Forfriskning med Vin, og Replikker udvekslede. Efter en halv Times Tid blev der atter taget Afsked, og Priorinden, der ikke under Visitten havde afført sig sit Hovedtøj, kørte tilbage til sin Residens. Forholdet mellem hende og Præsteparret var i Virkeligheden hjerteligt, men man lod officielt Formerne ske Fyldest, naar Klosterets øverste Dame viste sig udenfor sin Domæne.

Hør! Nu klappes der sammen, Spillebordene kommer frem, og Holdene fordeles. Og saa gaar det løs med den fornøjeligste L'hombre, der er set i Verden! Der spilles med Alvor og dog med Skæmt i Blikkene, men den, der dummer sig, vises ingen Naade. Der les, naar Heldet følger, og der hvæses, naar en vis Mand har blandet Kortene, men Liv og glade Dage er der over det hele. Senere samles samtlige Deltagere til lettere Fællesspil, først og fremmest Præstegaardens foretrukne: Gnav, vistnok fordi det for paahitsomme Hoveder giver Anledning til saare megen overstadig og uvedkommende Komik; men ogsaa Talkabale dyrkes med brændende Iver, og alle

*) Rosenberg erklærede siden Spjellerup Præstegaard sin Kærlighed i Skuespillet Dønvig Præstegaard, hvis Sceneri han hentede i Spjellerup.

repræsenterede Aldersklasser tager lige lidenskabeligt Del. Det er ikke Spillelidenskaben, der binder os sammen, det er det hjertens fornøjelige Samvær, — rimeligvis en Arv, Onkel fra sin Ungdom har medbragt fra det *Hostrup*ske Hjem, hvis Traditioner han altid satte højt. Men havde en Indre Missionær kikket ind i denne »Præstegaard« (som han vilde have anbragt i Gaaseøjne) en saadan Aften, vilde han have raabt tre Gange Ve over de Ugudelige.

Men Visionen er ved at blegne. Der brydes op; man klemmer sig sammen i Entreen for at faa Kørepelsene paa. Hestene trækkes frem fra Rejsestalden, og Ponyvognene kører med tændte Lygter frem for Indgangen. Der takkes, og der ønskes paa snarligt Gensyn, og der viftes fra Trappestenen mod de langsomt i Mørket forsvindende, skumplende Køretøjer.

Faa Dage senere er det Præstegaardsindvaanernes Tur til at tage til Gilde, denne Gang hos Doktoren i Karise. Den tre Fjerdingvej lange Strækning tilbagelægges frem og tilbage til Fods, men hvem vilde som Ung have foretrukket en Lyntur pr. Bil fremfor disse fælles Spadsereture i Mørket, hvor de spredte Lys fra Bøndergaardene og Udflytterhusene afgav Kendingsmærker, og Smerup Kirke nede i Lavningen stadig gav Besked om, hvor langt Vandringen var skredet frem? Selv bærer vi en tændt Staldlygte svingende imellem os til Sikkerhed og Advarsel, — Onkel havde Respekt for »løbske Biler.« — —

Jeg stod atter, nøgtern, i Havestuen, og Skyggerne af den gamle Tid er svævet bort. Rummene viste sig hverdagslige, og jeg kom til at tænke paa Livet inden Døre paa jævne Dage. Udenfor laa den dejlige Have i Solskinnet, med det selvsamme Præg som forhen; med sine skovhøje Lindetræer, flankerende Huset og den foran liggende Græsplæne paa begge Sider; Rosenbusken midt paa Plænen; Dammen længere tilbage i Haven, omkranset af Vandplanter og gule Iris og omsluttende den lille Kamma Rahbeks Ø, hvortil den hvide, hvælvede Bro fører over, og paa hvis Midte det af Bakkehusets Frue plantede Lindetræ stadig bredte sin Løvkrone. Længst borte Bøgelunden med den henrivende Spadseresti, ret egnet for Meditationer. — Det faldt mig ind, at hvor smuk og indbydende denne

Sommerdag i Spjellerup Præstegaardshave. Tilvenstre Tante i hvid Kjole, tilhøjre Onkel (ca. 1920).

Have end var, var Tante ikke Havemenneske og Onkel endnu mindre. Vist saa, de nød Haven om Sommeren, og Teen kom derud, naar Vejr og Lejlighed lagde det nær; men Køkkenhaven, der gav praktiske Resultater, og Frugttræerne, navnlig de spanske Kirsebærtræer, i hvis Grene Præstegaardens unge Gæster havde carte blanche til at tilbringe Timer i Træk i Forsøg paa at spise sig en Mavepine til, havde egentlig nok saa meget deres Interesse. Selve Præstegaardens Liv var og blev knyttet til Stuerne indenfor. Idyllen gjorde ikke Pontoppidans til Idyllikere.

Som Præst var Onkel først og fremmest Sognepræsten, der sad i sin Præstegaard og varetog det ham betroede Embede med samt de Funktioner, det medførte. Han holdt af sine Sognebørn, ikke mindst de unge og Konfirmanderne, hvis senere Færd han fulgte med levende Interesse, og han var afholdt af Befolkningen for sit bramfri, upaatrængende Væsen. Aktiv Missioneren laa ham fuldstændig fjernt. Han gjorde sin Gerning, og Præstegaardens Døre var aldrig laaset, man vidste, Præsten var der, hvis man havde Brug for ham. Syge-

besøg aflagdes flittigt, naar det skønnedes, at nogen vilde være glade derfor. Paa naturlig og ligevægtig Maade følte han sit Sognepræstekald, men det var ham umuligt at følge den Tendens, som allerede paa hans Tid var ved at brede sig, og som gik ud paa, at Præsten skulde opkaste sig til en Slags aandelig Demagog over sine Menigheder og ved Møder af alle Arter paa alle Ugens Dage idelig opruske Befolkningen moralsk og vække den religiøst. Den Uligevægt, den noget selvplageriske Samvittighedsuro, der som oftest laa bag denne overdrevne Virketrang, svarede aldeles ikke til hans sunde, harmoniske Natur, og den var, tænker jeg mig, i hans Øjne Tegn paa mangelfuld Respekt for andre Mennesker, for hvem Beskæftigelse med aandelige Ting maaske tog Form paa anden Maade end hos ham selv. Der laa i Onkels Maade at virke paa en Forstaaelse af Ordet om, at en saar, en anden høster, — en Forstaaelse, hine utaalmodige Prædikanter kunde have haft godt af at lære noget af hos Onkel. — Jeg tror iøvrigt, at Onkels Indstilling dybere set bundede i Kyskhed overfor aandelige Sager. Disse krævede efter hans Synspunkt, som alt andet, deres Former, indenfor hvilke de maatte bevæge sig og udvikle sig, og alt, hvad der havde markskrigerisk Anstrøg, holdt han sig borte fra. Man kunde indvende, at Pontoppidan kunde have været mere nidkær i sin Tjeneste; maaske; men den Indstilling, jeg har forsøgt at redegøre for, var nu engang hans *Stil*, og den fik sin hæderværdige Dom af Broderen Morten, der ved Onkels Begravelse karakteriserede ham som Typen paa den gode, danske, lutherske Landsbypræst.

Dette Indtryk gjorde jeg endnu en Gang til mit, da jeg nu atter stod i hans Stue og mindedes hans Arbejde og hans Embedsførelse. Jeg mindedes den gode Plads, han udfyldte mellem sine Embedsbrødre paa Egnen — rækkende fra Sognene Øst for Haslev til Stevns Klint, — og jeg mindedes de fornøjelige Konventer, jeg havde overværet i Spjellerup, der altid samlede fuldt Hus. Værtens og Værtindens Gæstfrihed virkede lige tiltrækkende paa Præsterne og Præstekonerne. Og jeg mindedes endelig de mange Cykle-Besøg hos Kolleger rundt omkring i Provstiet, ofte flere Mil fra Onkels Præstegaard; alle Steder, hvor vi var indenfor paa en kort, hjerteligt

Pastor H. P. Pontoppidan, omgivet af Slægt og Venner (ca. 1920).

præget Visit, var Modtagelsen den varmeste. Men jeg mindedes ogsaa, at ingen af de Præstehjem, elegante eller, oftere, jævne, jeg i Onkels Følge som ung Gymnasiast fik en saa usædvanlig Lejlighed til at se, i Hygge eller beskeden Stil kunde maale sig med Spjellerup. Det var vel ikke alene Præstegaardens øjensynlige maleriske Fortrin ude og inde, der her gjorde Udslaget i min Dom, heller ikke Møblementets forskellige Smagfuldhed. Det var det samlede *Interiør* i Spjellerup, der afgjorde Dommen. Og et Interiør skabes ikke alene af Stole og Borde, men, mere end af noget andet, af det, der tales i Stuerne, af Skikkelserne, der bevæger sig i dem, og af Aanden, der uset raader i Luften derinde.

Omend Onkel som de fleste af hans Søskende var en trænet Fodgænger og holdt af at spadsere, spillede Cyklen en Rolle ved Udflugter paa længere Afstande, og selvom Pedalerne traadtes med Sindighed og Tempoet var snegleagtigt, skyede han dog ikke de lange Farter. Ogsaa her var der et Omraade, hvor Onkel med sin Friskhed og sin Sans for ungdommelige Idrætter kunde føre an: det skete, at han trommede al disponibel Ungdom, der havde familiær eller venskabelig Tilknytning til Præstegaarden, og som enten boede eller havde Ophold paa Egnen, sammen for at lede en Lang-

tur i Fællesskab; enten til Store Heddinge og Stevns Klint eller til Grundtvigs Udby. Fornøjelige Erindringer knytter sig for alle Deltagere til disse Heldagsture, hvor Kultur- og Naturindtryk vekslede, som det bør sig for akademisk Ungdom, og hvor Lystighedens Klimax indtraadte, naar det sammenrystede Selskab træt, men sultent, naaede tilbage til Tantes Frugtgrødsskaale. —

Jeg maatte tænke paa at drage bort igen, hvor svært det end faldt. Lyse Erindringsglimt dukkede op, det ene bag det andet, den ene Erindring avlede to nye. Saadan er Ungdomsminderne fra Spjellerup, naar deres Juvelskrin aabnes.

Men inden jeg atter begav mig af Sted, maatte jeg ovenpaa og kaste et Blik ind i de tre smaa maleriske Gæsteværelser, hvor jeg saa mangen Sommer og Jul havde boet. Heroppe i det spartansk udstyrede Kammer med Alkoven og det lille rudede Østvindue havde jeg oplevet, paa sin Vis, Kvintessensen af alle landlige og feriemættede Indtryk. Her vækkedes jeg i min dengang dybe, sunde Slummer af Kirkeklokken, der ringede Solen op Klokken halvfire—fire om Morgenen. Naar jeg slog det gule Fortræksgardin til Side, fossede Morgensolens Straaler ind til mig gennem den dugvaade Vildvins Guirlander. Det hvide Taarn laa lige udenfor, badet i det skære Lys. Gennem det aabne Vindue kunde jeg høre *Anders Olsen* støde sine Træsko mod Taarntrappens nederste Trin og kort efter dreje Nøglen om i den lave Dør og tøvende gaa hjem over Kirkegaardsgangenes Perlegrus. Jeg forstod i saadanne Øjeblikke, som man kun oplever i deres fulde Glans som Ung, den Stemning, Grundtvig, ogsaa erindrende, havde været fyldt af, da »Kirkeklokke —« blev til. Ja, den døve, enfoldige, læspende Anders Olsen med det altid gode Humør har uafvidende givet mig et Skønhedsindtryk for Livet.

Jeg lukkede Gangdøren i bag mig og gik over paa Kirkegaarden for tilsidst at dvæle et Øjeblik ved Onkels og Tantes Grav. Jeg saa indenfor i den lange, krydshvælvede, hvidkalkede Kirke, hvor jeg som Dreng ved min Moders Side havde overværet Onkels Gudstjeneste. Jeg saa for mig den ranke Mand staa foran Alteret med Solen faldende skraat ind paa de klare, blaa Øjne og det tilspidsede

Hageskæg, alt mens han messede med sin kultiverede, rene Stemme. Og jeg erindrede den for en Knægt velgørende korte Prædiken, der holdtes i et jævnt, let tilgængeligt Sprog. Endnu stærkere fængsledes mine Drengeøjne dog af Forsangeren, den sirlige, høje, diplomatklædte Skolelærer med det opstrøgne Haar, der til Tantes Spil paa det primitive Kirkeorgel intonerede med sin gennemtrængende Røst, mens han distingveret spadserede frem og tilbage langs Stoleraderne.

Og saa stod jeg til sidst ved Graven, — stadig ombølget af Erindringer, de sidste Erindringer. Jeg havde ikke et Øjeblik under mit timelange Besøg iagttaget Tingene alene med mit nøgterne Øje; stadig var Fortidens følelsesmættede Billeder rullet frem foran, hvad jeg virkelig saa, og havde ført mig bort til den gamle Tid. Saaledes ogsaa her paa Kirkegaarden. Jeg gik jo ganske vist hen til den smukke Granitsten, som Sognene har rejst for »Hans Peter Pontoppidan. I 25 Aar Sognepræst for Spjellerup og Smerup Menigheder. Født 23. September 1860. Død 19. Maj 1930. Hebr. 10, 35. Og Hustru Dorothea Louise f. Schmidt, født 25. December 1863, død 15. September 1940«. Men lyslevende for mine Øjne stod den Stund, da, mens Anders Olsen ringede med Klokkerne, det store Følge en smuk Foraarsdag bar Onkel fra Kirkedøren til Gravpladsen og sænkede hans Kiste i Jorden. Nærmest Kisten gaar Tante og Døtrene og Broderen Morten, der forrettede den gejstlige Tjeneste, myndig og som altid i det Ydre uanfægtet. Derefter de øvrige tiloversblevne af den store Søskendeflok, blandt hvilke Broderen Henrik (der havde staaet Onkel ret nær og havde staaet i et hengivent Broderforhold til ham), trods Aarene lige rank og smuk i Holdning, med den ejendommelige mørke, næsten sydlandske Lød og det paa een Gang stærke og medfølende Blik, og med det endnu ret kraftige hvide Haar bølgende i Vinden. Længere tilbage i Følget Sognefolkenes Skare. En ejendommelig Blanding af Byens og Landets Mænd og Kvinder. — Et sidste Billede steg frem: Sammenkomsten i Præstegaarden efter Begravelsen, hvor den pontoppidanske Familie for sidste Gang var samlet i Onkels og Tantes Stuer, under deres Forældres Billeder og mellem gamle Mahognistykker fra Barndomshjemmet i Randers. En Atmosfære af gammel, fin Kultur hvilede over Sceneriet, fortættet

af den latent betagende Stemning, der udsprang af Øjeblikkets Vemod. Randerspræstens Sønner, de levende og de døde, var ved at fuldende Løbet, og de endnu levende, der i Livet var gaaet ad saa vidt forskellige Veje, sad igen overfor hinanden som Brødre og saa hinanden i Øjnene endnu en Gang.

Billederne var forsvundet, og jeg saa en sidste Gang paa Granitstenen og dens Indskrift. Og disse Tanker kom op i mig, først den ene og saa den anden: Med den Præstegaardskultur, jeg havde mødt i Spjellerup, havde en egenartet Kulturform, hvor Lærdom og Folkeliv var harmonisk sammensvejset, naaet sin Højde og maatte jo desværre nok herefter give Plads for andre, saakaldt kollektivt prægede Kulturformer. Dens fulde Blomstring var naaet, og Tiden var allerede ved, ubarmhjertigt, at skride hen over den. Og i den Stemning, jeg var behersket af, kunde Byttet kun erkendes som et Tab. — Og den anden Tanke var: Da Onkel hin Foraarsdag lagdes i Mulde, var det, som om Dørene til et festligt oplyst Rum lukkedes i, og vi tilbageblevne efterlodes i en graa Hverdag. Saadan maatte det føles. En Fest var afsluttet for os alle.